

ปัญหาการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

พระครูปริยัติวิราภรณ์ ธีรศักดิ์ บุญหวาน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

คณะนิติศาสตร์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2567

ปัญหาการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย

พระครูปริยัติวิราภรณ์ ธีรศักดิ์ บุญหวาน

คณะนิติศาสตร์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์ ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ฉานทิพย์ สันตะพันธ์)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ)

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	ปัญหาการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาท ในประเทศไทย
ชื่อผู้เขียน	พระครูปริยัติวิราภรณ์ ธีรศักดิ์ บุญหวาน
ชื่อปริญญา	นิติศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2567

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงปัญหาที่เกี่ยวกับการกระทำละเมิดสิทธิพระสงฆ์ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในประเด็น ความเหมาะสมในการนำมาตรา 29 และมาตรา 30 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาบังคับใช้ในกรณีการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ผลการวิจัยพบว่าก่อนมีศาลปกครองได้มีการยื่นฟ้องคดีที่ใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ศาลยุติธรรมรับคำร้องไว้พิจารณา จนมีคำสั่งและคำพิพากษาศาลฎีกา ทำให้เห็นว่าก่อนมีศาลปกครอง การใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังถูกควบคุมโดยศาลยุติธรรม แต่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นหลังมีศาลปกครองก็คือ ศาลปกครองไม่รับคำร้องในกรณีดังกล่าวไว้พิจารณา โดยให้เหตุผลว่า “คณะสงฆ์หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนานั้นมีกระบวนการเยียวยาและสร้างความเป็นธรรมภายในองค์กรที่เหมาะสมเป็นระบบดีแล้ว ศาลปกครองไม่อาจจะปฏิเสธการเข้าไปควบคุมตรวจสอบได้เลย เนื่องจากเป็นการใช้อำนาจตามกฎหมายของฝ่ายปกครอง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสม และมีมาตรการเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยสมควรมีการแก้ไขและเพิ่มเติมเนื้อหาในมาตรา 29 และ มาตรา 30 เพื่อป้องกันมิให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจดุลยพินิจเพียงฝ่ายเดียวและไม่เหมาะสม ในกรณีที่คดียังไม่ถึงที่สุดห้ามสึกพระเป็นอันขาด และควรตั้งศาลสงฆ์ขึ้นมาพิจารณาคดีร่วมกับฝ่ายบ้านเมือง เช่นในการดำเนินคดีที่เกี่ยวกับทหาร ยังมีศาลพระธรรมนุญของทหาร เป็นการป้องกันมิให้ผู้ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาใช้ช่องว่างของกฎหมายเข้ามาอาศัยประโยชน์ อีกทั้งเป็นการถ่วงดุลย์ในการใช้อำนาจของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

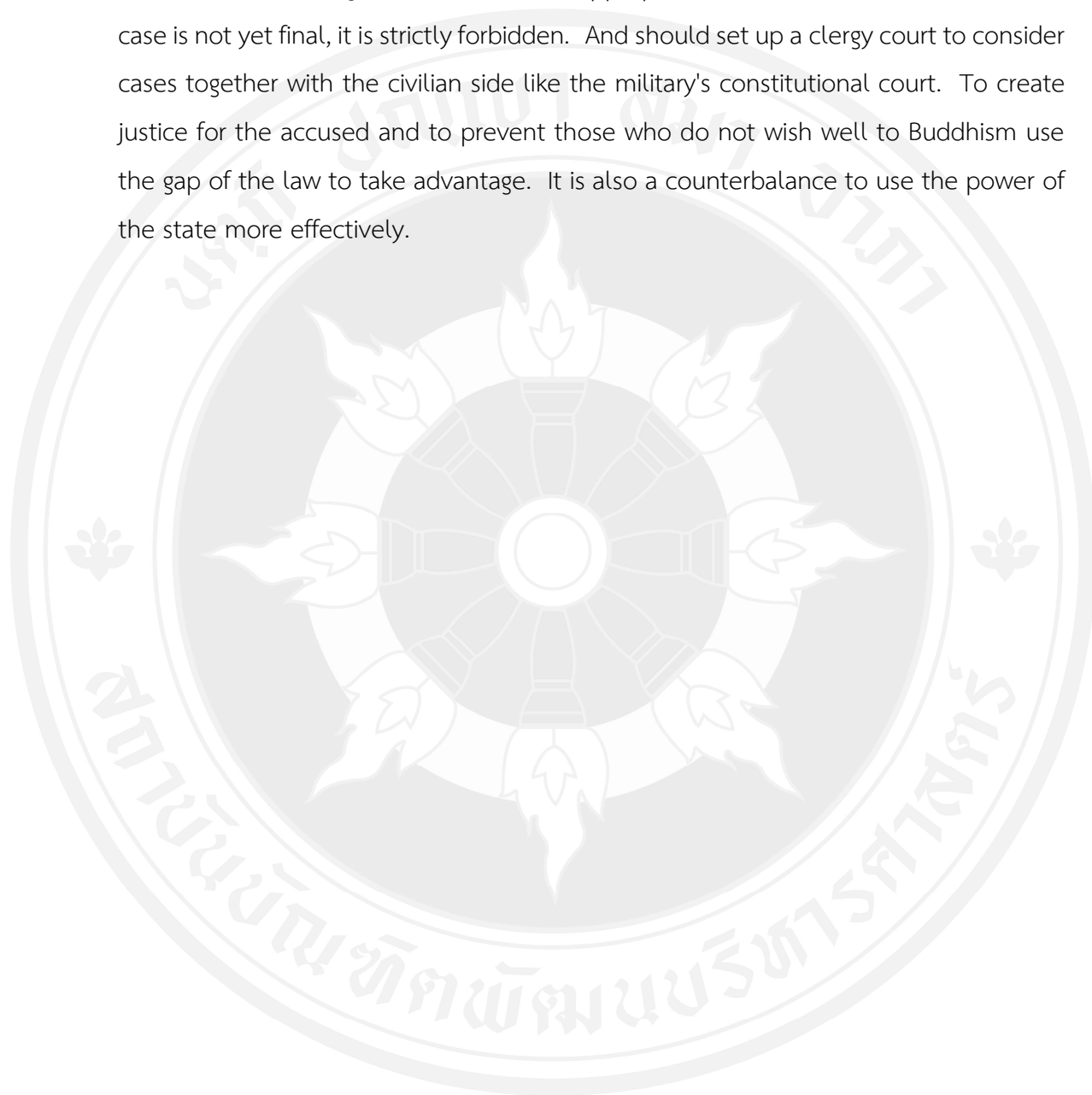
ABSTRACT

Title of Thesis	Problems Protecting The Right to Criminal Prosecution Against Theravada Monks in The Country
Author	Phrakhru PARIYATWEERAPON TEERASAK BOONWAN
Degree	Master of Laws
Year	2024

The aim of this study was to investigate problems related to Violating the rights of monks of government officials on the issue of the appropriateness of section 29 and section 30 of the Sangha Act, B.E. 2505 to enforce in the case of monks giving up the clergy, which measures and solutions to the problem are not yet can operate effectively.

The results showed that Before there was an administrative court, there was a lawsuit that exercised the powers of the Sangha Act B.E. 2505 between the Buddhist organizations themselves. and Buddhist organizations with other individuals and agencies to the Court of Justice which the Court of Justice accepted the request for consideration until the order and judgment of the Supreme Court Makes that before the court ruled the exercise of power under the Sangha Act BE 2505 was still controlled by the Court of Justice. But the condition of the problem that arises after the Administrative Court is The Administrative Court did not accept the request in such case for consideration according to the Supreme Administrative Court's Order No. 1/2454 and No. 4/2545, arguing that “Sangha or Buddhist organizations have a proper and systematic process of healing and creating justice within the organization. The Administrative Court does not have to control the exercise of such power.” It is worth noting that the Administrative Court did not distinguish the action of the case into two areas, namely the one that relied on the discipline in particular. which the Administrative Court should not enter and control But in the land of the Sangha Act, 1962, the Court of Justice cannot deny access to control and check at all because it is an exercise of the legal powers of the governing body.

Therefore, the researcher proposes a suitable solution. and have measures to protect Buddhism which is a sustainable solution to the problem. It is expedient to amend and add content in Section 29 and Section 30 to prevent the investigating officer from exercising his unilateral and inappropriate discretion. In the event that the case is not yet final, it is strictly forbidden. And should set up a clergy court to consider cases together with the civilian side like the military's constitutional court. To create justice for the accused and to prevent those who do not wish well to Buddhism use the gap of the law to take advantage. It is also a counterbalance to use the power of the state more effectively.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์โดยได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจาก ท่านศาสตราจารย์ ดร.บรรเจิด สิงคนดี ที่ให้เกียรติเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และได้ช่วยแนะนำ ทั้งแนวคิด เทคนิค วิธีการเขียน ตลอดทั้งเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นผลงานที่มีประโยชน์ในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งต่อการพระพุทธศาสนา

ขอบคุณท่านศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ ที่ให้เกียรติเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และยังให้คำแนะนำในหลากหลายมุมมองและประเด็นที่เป็นประโยชน์ ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ฉานนที สันตะพันธ์ ที่ช่วยดูแลตั้งแต่วันที่เข้าศึกษาจนกระทั่งปรึกษาหัวข้อวิทยานิพนธ์ มีงานอะไรสงสัยเป็นต้อง สอบถามและปรึกษาตลอดมา และยังให้เกียรติเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ยังให้ความช่วยเหลือให้ คำแนะนำหลักการ วิธีการในการวางแผนจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับให้สมบูรณ์และมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอขอบคุณในการช่วยเหลือไว้ ณ โอกาสนี้

ขอบคุณนายชินกร จิตนิวรรณ์, นายอำนาจ พูนยอด, นายสังสรรค์ ไชโย, ผศ.ดร.ฐานิดา มั่นคง ที่มีส่วนในการสนับสนุน และเป็นกำลังใจให้ในการศึกษา ตลอดจนเพื่อร่วมห้องเรียนสาขามหาชนทุก ท่านสำหรับคำแนะนำและกำลังใจที่ดีเสมอมา และขอบคุณทุกท่านที่ได้กล่าวมา ณ ที่นี้ที่มีส่วนช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจรวมทั้งการให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีจนทำให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จประโยชน์ตามที่มุ่ง หวังด้วยดี

ท้ายนี้ ขอขอบคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และเจ้าหน้าที่คณะนิติศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ ประสบการณ์ ความช่วยเหลือ และการอำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ศึกษา อีกทั้ง เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้เขียน คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ ที่อาจมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบเป็น เครื่องบูชาคุณพระเดชพระคุณ พระราชปรีชาญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดอำนาจเจริญ และเจ้าอาวาสวัด บ่อชะเนง ผู้เป็นทั้งอาจารย์ และเปรียบดังพ่อผู้มีพระคุณ อีกทั้งบูชาคุณครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณทุก ท่านที่มีส่วนในการวางรากฐานการศึกษาให้แก่ผู้เรียนเสมอมา

ปรีดีวีราภรณ์ อีร์ศักดิ์ บุญหวาน

มกราคม 2568

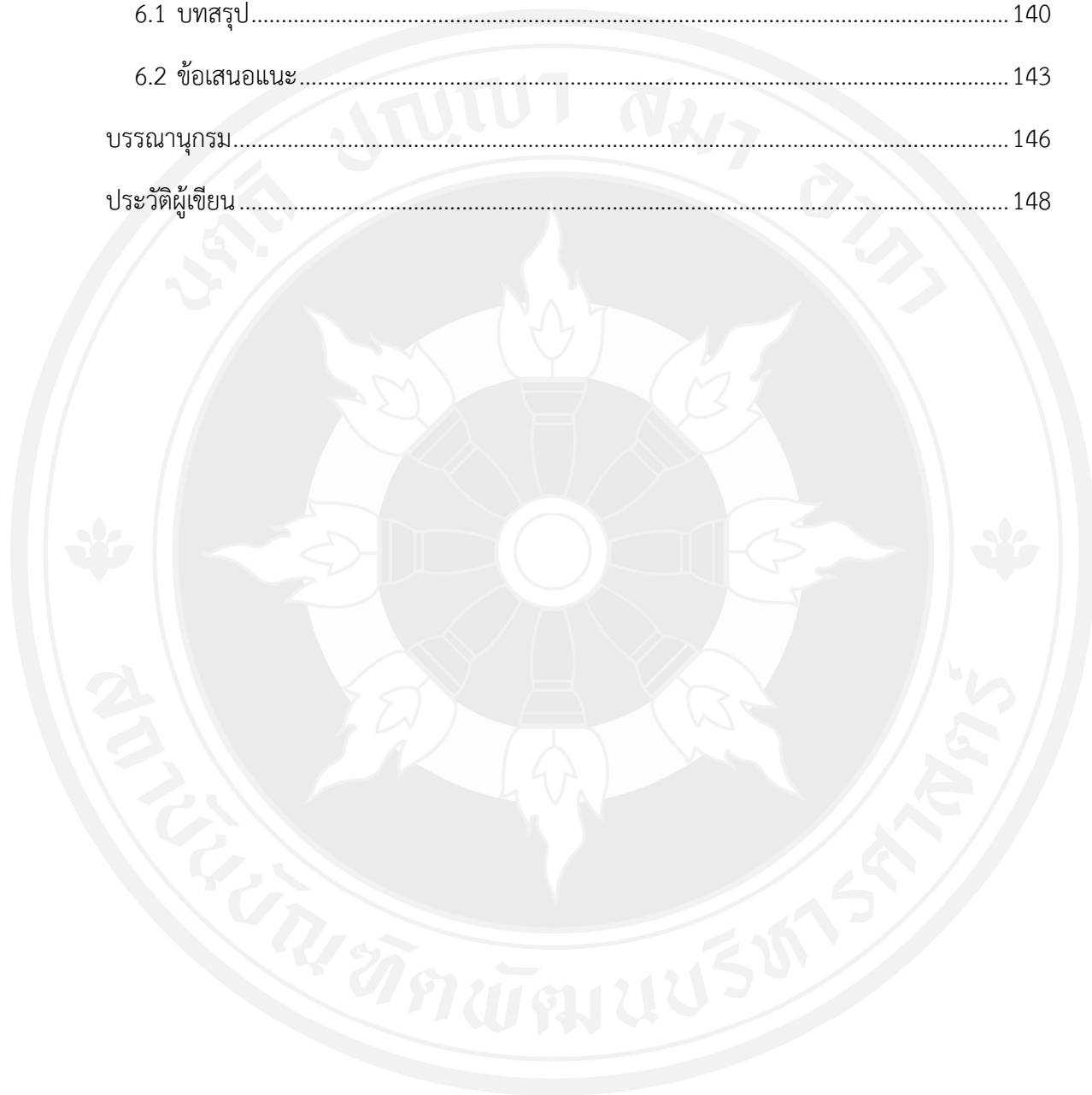
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ค
ABSTRACT	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	5
1.4 สมมติฐานในการศึกษา	5
1.5 วิธีการศึกษา	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 ข้อความคิดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุ.....	7
2.1 หลักการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา.....	7
2.1.1 สิทธิทางอาญา.....	9
2.1.1.1 สิทธิที่จะไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด	9
2.1.1.2 สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์.....	14
2.1.2 สิทธิในกระบวนการพิจารณา.....	18
2.1.2.1 สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็ว และทั่วถึง	18
2.1.2.2 หลักสิทธิมนุษยชนในการฟังความทุกฝ่าย	21
2.1.2 หลักความได้สัดส่วนกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา	26
2.1.3.1 หลักความได้สัดส่วนมีสาระสำคัญประกอบด้วย.....	31

2.1.3.2	สรุปสาระสำคัญของ “หลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) ..	33
2.2	นักบวชกับสิทธิตามรัฐธรรมนูญ	36
2.2.1	สิทธิของนักบวชที่มีเหมือนบุคคลทั่วไป.....	36
2.2.2	สิทธิของนักบวชที่มีเป็นข้อจำกัดของความเป็นนักบวช	37
2.3	หลักการควบคุมพระสงฆ์โดยพระวินัย	38
2.3.1	การบัญญัติพระวินัย	39
2.3.1.1	ในปาจิตตีย์ อเจลกวรรค สิกขาบทที่ 1.....	40
2.3.1.2	ในปาจิตตีย์ อเจลกวรรค สิกขาบทที่ 8.....	41
2.3.1.3	ในปาจิตตีย์ อเจลกวรรค สิกขาบทที่ 9.....	42
2.3.2	หลักการบัญญัติวินัย.....	42
2.3.2.1	หลักมหาปเทศ 4.....	42
2.3.2.2	หลักตัดสินพระธรรมวินัย	42
2.3.3	การดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุกับเสรีภาพในศาสนา.....	43
2.3.3.1	สมัยพระพุทธกาล	44
2.3.3.2	สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช	45
บทที่ 3	กลไกและมาตรการทางกฎหมายในคุ้มครองสิทธิ และการดำเนินคดีกับพระสงฆ์ใน ต่างประเทศ.....	46
3.1	การคุ้มครองสิทธิของพระสงฆ์ในการดำเนินคดีอาญาของ สปป.ลาว	47
3.1.1	การคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของ สปป.ลาว.....	48
3.1.2	การดำเนินการทางวินัยโดยคณะสงฆ์ สปป.ลาว.....	49
3.1.3	การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามกฎหมายของ สปป.ลาว.....	51
3.2	การคุ้มครองสิทธิของพระสงฆ์ในการดำเนินคดีอาญาของกัมพูชา.....	55
3.2.1	การคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของกัมพูชา	59
3.2.2	การดำเนินการทางวินัยโดยคณะสงฆ์ของกัมพูชา.....	62

3.2.3 การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามกฎหมายกัมพูชา.....	65
บทที่ 4 กลไกและมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ และการดำเนินคดีกับพระสงฆ์ใน ประเทศไทย	69
4.1 หลักการคุ้มครองสิทธิทางรัฐธรรมนูญ.....	69
4.1.1 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน	71
4.1.2 หลักความเสมอภาค (Principle of Equality)	72
4.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมของไทย	76
4.2.1 ในชั้นแจ้งข้อกล่าวหา.....	78
4.2.2 ในชั้นการดำเนินคดีในศาล	80
4.3 การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ในระบบกฎหมายของไทย	81
4.3.1 หลักการทั่วไป	81
4.3.2 หลักการเฉพาะของพระสงฆ์.....	83
4.4 การดำเนินการทางวินัยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505: การลงนิคหกรรม	85
4.4.1 องค์กรที่มีอำนาจดำเนินการ.....	85
4.4.2 ขั้นตอนกระบวนการดำเนินการ.....	86
4.5 กรณีศึกษาคดีพระพิมลธรรมและกรณีกล่าวหาทุจริตเงินทอนวัด	93
4.5.1 กรณีกล่าวหาพระพิมลธรรม	93
4.5.2 กรณีกล่าวหาทุจริตเงินทอนวัด	97
บทที่ 5 บทวิเคราะห์การคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย... 109	
5.1 ปัญหาการทำให้พระภิกษุสงฆ์สละสมณเพศเมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา.....	110
5.1.1 การสละสมณเพศที่ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัย	110
5.1.2 ปัญหาการสละสมณเพศตามอำนาจดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ	111
5.2 การบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน.....	114
5.3 ปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุสงฆ์ในการดำเนินการสอบสวนคดีอาญา.....	133

5.4 ปัญหาการกลับคืนสมณเพศของพระภิกษุสงฆ์เมื่อผ่านกระบวนการพิสูจน์แล้วว่าไม่ได้เป็น ผู้กระทำความผิด	136
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	140
6.1 บทสรุป.....	140
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	143
บรรณานุกรม.....	146
ประวัติผู้เขียน.....	148

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังฆมณฑลแห่งคณะสงฆ์ไทยจากอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน คือภาพแห่งความทรงจำและประทับใจด้วยเพราะพระสงฆ์เถระทั้งหลายเหล่านั้น ได้สร้างคุณูปการต่อประเทศชาติบ้านเมืองอันหาประมาณค่าไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผู้นำทางจิตวิญญาณ และนำพาสังคมประเทศชาติอยู่รอดปลอดภัยจากภัยพิบัติ และภัยสงครามจนก้าวผ่านสู่ยุคสมัยแห่งโลกวิวัฒนาการ การเสียสละดังกล่าว คือสิ่งหนึ่งที่ช่วยกล่อมเกลาจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมให้เห็นถึงความเสียสละ ทั้งร่างกาย แรงใจในการพัฒนาบ้านเมืองมาตามลำดับ หากพวกเราเป็นคนไทยซึ่งมีสายเลือดและจิตวิญญาณคงไม่ต้องกล่าวอะไรให้มากความ เพราะทุกคนรู้ดีว่า ถึงการเป็นส่วนหนึ่งแห่งคำว่า “สถาบัน” ที่คอยค้ำจุนประเทศชาติของเรามาอย่างยาวนาน และมีส่วนในทุกมิติของความเป็นชนชาติไทย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดถึงมรดกทางวัฒนธรรม ที่พระเถระในยุคหนึ่ง ๆ ทำสืบต่อกันมา ร่วมกับบูรพมหากษัตริย์ราชาเจ้าทุกพระองค์ สร้างความเป็นไทย สร้างความเป็นปึกแผ่น รักษาแผ่นดินอันเป็นที่รักและหวงแหนให้ลูกหลานไทยทุกคนได้มีแผ่นดินอยู่อาศัยอย่างสงบร่มเย็นตราบปัจจุบัน

เมื่อกาลเวลาผ่านไป สังคมมีความเจริญขึ้นทั้งทางด้านกายภาพ ด้านวัตถุ เป็นสังคมบริโภคนิยม ผู้คนในสังคมส่วนหนึ่งเริ่มมองภาพพระสงฆ์ไปอีกบทบาทหนึ่ง หลายคน หรือบางคน บางกลุ่มมองว่าพระสงฆ์ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรแก่สังคมบ้านเมือง ซ้ำร้ายยังหาเหตุใส่ร้ายองค์กรสงฆ์ และพระสงฆ์มากขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพแห่งการขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่เคยชิมชั้บรากเหง้าของความเป็นไทย ที่นับวันจะยิ่งมีมากขึ้น และเลือนหายไปกับกาลเวลา สภาพการณ์ของสังคมยุคปัจจุบัน ที่กำลังก้าวสู่ยุคแห่งสังคมข้อมูลข่าวสาร การเสพข่าวโดยขาดวิจารณญาณทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย หลายคน หลายกลุ่ม ขาดการยับยั้งชั่งใจ และขาดจิตสำนึกแห่งการรับผิดชอบสังคม ทำให้มองพระสงฆ์ไปอีกมิติหนึ่ง พระสงฆ์ไม่เหมือนเดิม พระสงฆ์ผิดแผกไปจากเดิมที่บรรพชนได้สร้างไว้ ซึ่งความคิดเห็น คำพูด หรือแม้กระทั่งการเสพข่าวเรื่องพระสงฆ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ทางเฟซบุ๊กไลน์ ผ่านไลน์ หรือช่องทางอื่น ๆ จึงทำให้เกิดข้อคำถามในสังคมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งข้อความคิดเห็นก็ดี การปฏิบัติตัวต่อพระสงฆ์ก็ดี หลังจากเสพข่าวนั้นแล้ว ทำให้ภาพของพระสงฆ์

ยุคปัจจุบัน กับพระสงฆ์ในยุคก่อนตามการรับรู้ของผู้คนในสังคมแตกต่างกันออกไป โดยที่หลายท่านหลายคนยังไม่ได้ใช้วิจารณญาณที่มีของตนเองมาใคร่ครวญ หรือทบทวนเหตุผลเพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ความเสมอภาคทางกระบวนการยุติธรรมในขณะปฏิบัติต่อพระสงฆ์เมื่อเกิดคดีอาญาขึ้น การที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้าไปบังคับใช้กฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงเพศภาวะของพระสงฆ์ จึงยังเป็นข้อคำถามเรื่องมาตรการในการปฏิบัติที่สอดคล้องกฎหมาย และเป็นเปิดโอกาสให้ผู้ไม่หวังต่อสถาบันพระพุทธศาสนาเข้ามาอ้างเหตุบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติอีกทางหนึ่งด้วย

ประวัติศาสตร์ทุกหน้าในอดีตที่ผ่านมา เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ในสังคมชนล ได้สะท้อนภาพแห่งความมีอคติของเจ้าหน้าที่ภาครัฐผู้เป็นฝ่ายปฏิบัติมาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขหรือเยียวยาในสิ่งที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้ไม่หวังดีบางกลุ่ม บางคนได้ร่วมก่อการณให้เกิดภาพแห่งความเสียหายแก่สงฆ์ โดยอาจมีความมุ่งหวังในการเข้ามาทำลายศรัทธา ทำลายความน่าเชื่อถือ และทำลายความเป็นสถาบันที่สำคัญของชาติให้อ่อนแอลง เพื่อหวังผลในอนาคต หลายท่าน หลายคนเคยคิดที่จะช่วยป้องกัน หรือหาแนวทาง มาตรการในการป้องกัน และปกป้องพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการที่คิดว่าเหมาะสม และเกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และประเทศชาติ ภาพเหตุการณ์ทั้งเรื่องที่เกิดในกรณี พระพิมลธรรม และเรื่องที่เกิดในปัจจุบัน เช่นอดีตกรมการมหาเถรสมาคมหลายรูปตามที่ เป็นข่าวจนเกิดเป็นคดี ที่มีคำพิพากษาไปแล้วก็มี และอาจมีเกิดขึ้นซ้ำรอยเดิมในอนาคตอีกก็ได้ トラบไต่ที่ยังไม่มีมาตรการหรือแนวทางป้องกันของการก้าวล่วงเขตแดนแห่งกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการ การปกป้องสถาบันหลักทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมรดกสำคัญยิ่งของชาติ จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยที่มีสายเลือดรักแผ่นดินและร่วมกันสร้างจิตวิญญาณแห่งความเป็นไทย

ในบรรทัดนี้จึงอยากเห็นทุกท่าน และทุกภาคส่วนมาร่วมกันแสดงพลัง และหาทางออกแห่งการเป็นเกราะป้องกันมรดกของชาติไว้ให้ลูกหลาน และสร้างความสงบสุขร่มเย็นตามเจตนารมณ์ของบรรพชน และบูรพมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ถวายแผ่นดินเป็นพุทธบูชาด้วยพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเห็นประโยชน์ที่จะเกิดแก่ประชาชนของพระองค์ จากอานิสงส์แห่งพระพุทธศาสนา

จากกรณีดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่คือประเด็นปัญหา จนนำไปสู่การใช้การตีความกฎหมายของผู้บังคับใช้กฎหมาย จนก่อให้เกิดปัญหาและขาดหลักที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับทั้งฝ่ายบ้านเมืองและการพระพุทธศาสนา การตรามาตรา 29 ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งให้อำนาจพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ถ้านำเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 25 และมาตรา 29 มาพิจารณา ประกอบยังเห็นประเด็นปัญหาชัดเจนมากขึ้น นี่คือนอีกสาเหตุแห่งความขัดแย้งในทางปฏิบัติ เช่นคำว่าพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม และพนักงานสอบสวนมีอำนาจจัด

ดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ เมื่อถึงเวลาที่ต้องปฏิบัติประเด็นที่หายไปคือ พนักงานอัยการ ทำให้กระบวนการยุติธรรมเสียสมดุล การคานอำนาจที่ต้องใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบ เป็นเหตุให้การกระทำของเจ้าหน้าที่ภาครัฐใช้ดุลยพินิจที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้พระสงฆ์ไม่ได้รับความเป็นธรรม เห็นได้ชัดถึงความมุ่งหมายของการมาตรานี้ ซึ่งขัดกับหลักความเสมอภาคแห่งกฎหมาย และขัดกับกระบวนการยุติธรรมในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงตามหลักพื้นฐานแห่งข้อสันนิษฐานความเป็นผู้บริสุทธิ์ ทำให้เกิดความไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหา เกิดช่องว่างของกฎหมายที่ขาดความชัดเจนมาเป็นเวลานาน มีเหตุผลให้เชื่อได้ว่าการแก้ไขมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันคืออีกหนึ่งทางออกของปัญหาอย่างแน่นอน

จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นที่ต้องศึกษาในประเด็นปัญหาความเหมาะสมในการนำมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาใช้บังคับในกรณีการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ปัญหาการให้พระภิกษุสงฆ์สละสมณเพศเมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา โดยหลักในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ได้กำหนดหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ในมาตรา 29 วรรคสองว่า ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดที่แสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ นอกจากนี้ ขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ส่งผลต่อการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยที่ภิกษุยังไม่มีโอกาสได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง จึงเป็นการขัดต่อหลักการแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 31 ที่กำหนดให้บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน การที่พระภิกษุต้องสละสมณเพศตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 นั้น แม้ว่าภายหลังภิกษุจะไม่ต้องคำพิพากษาของศาลว่ามีความผิด และสามารถกลับมาบวชใหม่ได้อีกครั้ง แต่ในช่วงเวลาที่ภิกษุต้องสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์มาตรา 29 ภิกษุรูปนั้นก็ไม่สามารถใช้เสรีภาพในการนับถือศาสนาตามความเชื่อของตนเองได้อย่าง “บริบูรณ์” ไม่สามารถแสดงออกตามความเชื่อของตนเองที่ประสงค์จะเป็นนักบวชในพุทธศาสนาได้ เพราะกลไกทางกฎหมายที่บัญญัติไว้ตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ประการที่สอง ปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุสงฆ์ในการดำเนินการสอบสวนคดีอาญา กระบวนการสอบสวนทางพระวินัยนั้นมหาเถรสมาคมได้วางกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 21 กำหนดให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ หรือเจ้าอาวาสวัดที่พระภิกษุนั้นพำนักอาศัยอยู่ มีอำนาจหน้าที่แนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ถ้าพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เพื่อให้พระภิกษุรูปนั้น

ประพุดิตตามพระธรรมวินัย โดยคำแนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร กำหนดเวลา ให้ปฏิบัติ หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ปฏิบัติตามภายในเวลาที่กำหนดให้เจ้าอาวาสวัดนั้นรายงานตามลำดับ จนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเพื่อวินิจฉัยให้สละสมณเพศต่อไป ซึ่งเมื่อมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว ให้เป็นอันถึงที่สุด กล่าวคือพระภิกษุผู้ที่ต้องคำวินิจฉัยนั้นต้องปฏิบัติตามคำวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยต้องแจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ

ประการที่สาม ปัญหาการกลับคืนสมณเพศของพระภิกษุสงฆ์เมื่อผ่านกระบวนการพิสูจน์แล้วว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดในทางพระธรรมวินัยต้องประกอบพิธีสังฆกรรม คือสวดญัตติใหม่ในอุโบสถ เป็นการรับเข้าสงฆ์ตามพระธรรมวินัยตามรูปแบบการอุปสมบทใหม่แต่ยังคงนับอายุพรรษาให้ตามเดิม

ถ้าในกรณีของ พระพิมลธรรม รัฐบาล มรว.ศีกฤทธิ ปราโมช ได้ดำเนินการ “ขอพระราชทานยศ” คืนถวายแก่อดีตพระพิมลธรรม พร้อมกับทำพิธีขอมาต่อพระพิมลธรรม แทนรัฐบาลไทยในอดีตที่ได้ก่อกรรมทำเข็ญไว้กับท่าน เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2533 ผลจากความบริสุทธิ์ในครั้งนั้นทำให้พระพิมลธรรมได้รับความเจริญงอกงามในทางพระพุทธศาสนา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นถึงสมเด็จพระราชาคณะที่ “สมเด็จพระพุฒาจารย์” ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ภาพความจำของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศนับตั้งแต่กรณี พระพิมลธรรม เรื่อยมาจนถึงกรณีเงินทอนวัดที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุ หรือพระสงฆ์ในพระศาสนาของสังคมไทยเรา หลายคนคงจะมีความไม่สบายใจและมีคำถามที่ต้องการคำตอบมากมายหลากหลายที่ว่า การที่พระรูปหนึ่งต้องสวมจีวรที่ครองความเป็นสมณะ พระภิกษุ ขึ้นไปในห้องพิจารณาคดีที่ต้องให้ผู้พิพากษาท่านตัดสินคดีความ การนำสืบทั้งพยานบุคคล หลักฐานที่มีน้ำหนักถึงการลงโทษในการกระทำความผิดคดีอาญาของบ้านเมือง ในที่สุดก็ถูกจับสลับเปลี่ยนจากการที่ห่มผ้าเหลืองมาเป็นเวลานานต้องเปลี่ยนเป็นชุดฆราวาสเดินถือชุดผ้าเหลืองแนบอก คงจะต้องหาคำอธิบายในคำตอบที่หลากหลายเช่นกัน

ผู้วิจัยเข้าใจว่า กรณีเงินทอนวัดที่เป็นคดีความ คืออีกหนึ่งปัญหาของบ้านเมืองในปัจจุบันที่ยังเป็นคดีความทำให้เกิดคำถามและสงสัยในการปฏิบัติของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดเวลา และอีกหลายคดีความที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ที่สร้างความหวั่นไหวในศรัทธาความเชื่อมั่นต่อการทำบุญและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของประชาชนอย่างประเมินค่ามิได้

กรณีนี้ชวนให้คิดทบทวนหาเหตุหาผลว่าปัญหาเหล่านี้สมควรถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาและหาทางแก้ไขแล้วหรือยัง การที่มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านนำเหตุการณ์ในอดีตมาทบทวนจึงมีความเหมาะสมและจำเป็นอย่างยิ่ง การหยุดยั้งปัญหาที่ดูเหมือนจะเป็นเหตุแห่งความจงใจในการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ภาครัฐบางกลุ่ม ซึ่งได้สร้างความเสียหายให้แก่คณะสงฆ์ ประชาชน เกิดเชื่อมศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา การแก้ไขปัญหาก็มีความจำเป็นเร่งด่วน โดยมองไปที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 มาตรา 30 ควรได้รับการแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่พระสงฆ์ และเกิดประโยชน์การพระพุทธศาสนาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาข้อคิดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์
- 2) เพื่อศึกษามาตรการและกลไกทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ และการดำเนินคดีกับพระสงฆ์ในประเทศไทยและต่างประเทศ
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย
- 4) เพื่อเสนอแนะแนวทางกำหนดมาตรการและกลไกทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ และการดำเนินคดีกับพระสงฆ์ในประเทศไทยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพระธรรมวินัย

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

มุ่งศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ขัดกับพระธรรมวินัย มาตรการการคุ้มครองสิทธิพระสงฆ์ การกระทำเกี่ยวกับความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ตามหลักความเสมอภาคแห่งกฎหมาย ซึ่งขัดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน มาตรา 25, 26, 27, 29, 31

1.4 สมมติฐานในการศึกษา

การก้าวล่วงสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ ถือเป็น การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด ซึ่งเป็นการขัดเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งรัฐในระบอบประชาธิปไตย การนำพาสังคมให้เกิดความสงบสุขได้นั้น สิ่งหนึ่งที่ต้องยึดมั่นคือหลักนิติรัฐ และหลักนิติธรรม การกระทำละเมิดสิทธิของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ก่อให้เกิดปัญหาในการตีความแห่งกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายเกิด

ช่องว่างระหว่างราชอาณาจักรกับพุทธจักรเรื่อยมา การมีมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย และกำหนดหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จึงเป็นแนวทางแห่งการสร้างความปลอดภัยให้เกิดขึ้นกับพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา

1.5 วิธีการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลและศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ ร่องรอยของข้อมูลในกรณี พระพิมลธรรม ข้อค้นพบจากคำพิพากษา คดีดำที่ 8739/2503 ศาลแขวงพระนครใต้ และกรณีเงินทอนวัด (Primary Document) ได้แก่ รัฐธรรมนูญ กฎหมาย คำสั่งมหาเถรสมาคม ตลอดจนเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Document) ได้แก่ หนังสือบทความทางวิชาการ ตำรา รายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ทั้งที่ตีพิมพ์เผยแพร่ทั้งในรูปแบบของเอกสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นของการศึกษาในครั้งนี้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ทราบถึงปัญหาการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย
- 2) ได้ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายในการบังคับใช้กฎหมายกับพระสงฆ์
- 3) ได้แนวทางและกำหนดมาตรการและกลไกทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ และการดำเนินคดีกับพระสงฆ์ในประเทศไทยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพระธรรมวินัย

บทที่ 2

ข้อความคิดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุ

หากจะมีการกล่าวถึงกระบวนการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญา สิ่งหนึ่งที่มองเห็นในประเทศที่พัฒนาแล้ว และมีปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ยึดเป็นหลักปฏิบัติคือการสร้างความเป็นธรรม ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการสร้างความเสมอภาคที่เป็นรูปธรรม การที่รัฐจะทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมให้กับประชาชนของตนเองได้นั้น สิ่งที่ต้องปฏิบัติคือการสร้างความน่าเชื่อถือ และรักษาประโยชน์ในการดำเนินคดีให้กับผู้ถูกกล่าวหาทุกคนโดยเท่าเทียมและเป็นธรรม กฎหมายจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้น การที่กฎหมายหรือแนวทางปฏิบัติที่ห้ามมิให้คนบางกลุ่มฟ้องคดี เช่น กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา หรือกลุ่มความเห็นทางการเมือง ถือว่าเป็นการละเมิดต่อสิทธิของประชาชนที่ต้องได้รับความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย โดยต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศที่มุ่งเน้นถึงหลักของความเสมอภาค

2.1 หลักการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา

ในสังคมแห่งความเป็นประชาธิปไตย สิ่งที่สะท้อนภาพของคำว่าประชาธิปไตยได้ดีที่สุดคือการบังคับใช้กฎหมายที่มีความเท่าเทียม เสมอภาค และการรักษาสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ซึ่งหมายถึงการดำเนินคดีอาญาที่รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในการค้นหาความจริง กับประโยชน์ของผู้ถูกดำเนินคดี (Interest of the Accused) ซึ่งหมายถึงสิทธิในการต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรม และสิทธิในความเป็นพลเมืองย่อมมีความสำคัญในการดำรงอยู่แห่งชีวิต¹ ในด้านของการรักษาประโยชน์สาธารณะ รัฐหรือเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ดำเนินคดีอาญาเพื่อค้นหาความจริงว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดดังที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ หากความจริงปรากฏว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิด รัฐก็ต้องลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างเหมาะสม หากผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้

¹ Faustin Helie, *Traité de l'instruction criminelle, ou Théorie du Code d'instruction criminelle. De la police judiciaire*, 2nd éd. (Paris: H. Plon, 1866), p. 4 quoted in Jean Pradel, *Procédure Penale*, 11th éd. (Paris: Cujas, 2002), p. 303.

บริสุทธิ์ รัฐจะต้องยุติการดำเนินคดีกับผู้นั้นและคืนความบริสุทธิ์ให้เขาไม่ว่าจะอยู่ในขั้นตอนใดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การดำเนินการค้นหาความจริงในคดีอาญาต้องดำเนินการอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์และสภาพบังคับที่น่าเชื่อถือของกฎหมายในสายตาประชาชน ในอีกด้านหนึ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องรักษาประโยชน์ผู้ถูกดำเนินคดีด้วยเช่นเดียวกัน ประโยชน์ของผู้ถูกดำเนินคดีนี้ได้รับพัฒนามายาวนานจนได้รับการรับรองเป็นสิทธิที่จะได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรม (Right to a Fair Trial) ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนตามที่รับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หมายถึงการกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีที่จะได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรม

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยปัจจุบัน มีการพัฒนาเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น มาตรา 29 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 บัญญัติไว้ว่า บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมภายใต้ระบบการดำเนินคดีอาญานั้นมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยให้มีศักยภาพในการต่อสู้คดีเพื่อให้ได้รับความเสมอภาคและความยุติธรรมตามครรลองของกฎหมายไว้ในมาตรา 39 และมาตรา 40 หลายประการ อาทิ

สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยและได้รับการพิจารณาคดีอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม

สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐรวมถึงการได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ และการได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ

รูปแบบกลไกของรัฐในการให้บริการด้านความยุติธรรม มีลักษณะที่เป็นแบบแผนพิธีการที่ซับซ้อนเป็นทางการต้องใช้ความรู้ทางกฎหมายและมีค่าใช้จ่ายสูงอัน เป็นระบบที่มีได้ถูกออกแบบมาโดยมิมีมุมมองการเข้าถึงยาก ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดอุปสรรคในการที่จะเข้าถึงความยุติธรรม

(Access to Justice) เพราะเหตุแห่งการขาดโอกาสในการรับรู้ ไม่รู้กฎหมายและสิทธิตามกฎหมายถูกละเมิดสิทธิและไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม กระบวนการยุติธรรมที่พร้อมจะอำนวยความยุติธรรมอย่างเสมอภาค โดยให้ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันภายใต้กติกาที่เป็นธรรม การมีสถานภาพที่ไม่เท่าเทียมกันย่อมนำมาซึ่งความไม่ยุติธรรมนั่นเอง²

2.1.1 สิทธิทางอาญา

2.1.1.1 สิทธิที่จะไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด

ความจำเป็นที่จะมีที่ปรึกษากฎหมายหรือผู้ที่ให้คำแนะนำทางด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิหรือหลักประกันสิทธิต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวทางการต่อสู้คดีหรือร่วมเสนอข้อเท็จจริงต่อศาลในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาและจำเลย การดำเนินการเพื่อปกป้องสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยระหว่างการพิจารณาคดี เช่น การโต้แย้ง คัดค้านการสอบสวนที่มีขอขบการขอให้ปล่อยในกรณีที่มีการคุมขังโดยมิชอบ การยื่นขอปล่อยชั่วคราว การยื่นคำร้องหรือคำขอหรือคำให้การ การนำสืบพยานหรือถามค้านพยานในศาล เป็นต้น³ เป็นเหตุผลสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ต้องหาและจำเลยจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ การนำแนวทางการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม มาประกอบใช้ในกระบวนการยุติธรรมของไทย เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญทั้งส่วนของการสืบพยานฝ่ายโจทก์ และการสืบพยานฝ่ายจำเลย เพราะจะทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม (Right to a Fair Trial) และต้องพิจารณาจากสิทธิในการต่อสู้คดีอาญาของผู้ต้องหาและจำเลย สิทธิดังกล่าวเรียกในภาษา “Droit De La Defense”⁴ ที่แปลว่า "สิทธิในการต่อสู้คดีอาญา สิทธิในการต่อสู้คดีอาญามีอยู่ 9 อย่าง ที่ได้รับการรับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าที่ด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ดังนี้

² กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการยุติธรรมเพื่อคนจน, ค้นวันที่ 12 กรกฎาคม 2565 จาก <http://www.geocities.com/rightfreedom/academic>

³ ณรงค์ ใจหาญ, “การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา,” ใน รายงานการเสวนาทงวิชาการ เรื่อง การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2546), หน้า 77- 90.

⁴ Guinchard Serge and Jacques Buisson, **Procédure Penale**, 2nd ed. (Paris: Litec, 2002), pp. 395-405.; Ambroise-Castérot Coralie and Philippe Bonfils, **Procédure Penale**, 2nd ed. (Paris: PUF, 2018), pp. 227- 230. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2563), หน้า 71.

1) สิทธิที่จะรับการแจ้งข้อกล่าวหา 2) สิทธิที่จะมีทนายความ 3) สิทธิที่จะได้รับการดำเนินคดีในเวลาที่เหมาะสม 4) สิทธิที่จะปรากฏตัวในการพิจารณาและตรวจสอบพยานหลักฐาน 5) สิทธิที่จะมีล่าม 6) สิทธิที่จะไม่ให้การปรัปรัดตนเอง 7) สิทธิอุทธรณ์ต่อศาลที่สูงกว่า 8) สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด 9) สิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำในความผิดกรรมเดียว

หากจะกล่าวถึงสิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาในการดำเนินคดีอาญา ได้รับการรับรองไว้ว่า “บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญามีสิทธิที่จะได้รับทราบตามที่เข้าใจถึงลักษณะและสาเหตุแห่งข้อหาคดีอาญา” สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อหานี้ใช้ทั้งกับบุคคลที่ถูกควบคุมตัวอยู่ระหว่างดำเนินคดีและบุคคลที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวด้วย⁵ การแจ้งข้อกล่าวหาอาจจะกระทำด้วยวาจาแล้วตามด้วยการแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเดียวยได้ แต่การแจ้งข้อกล่าวหาจำเป็นต้องแจ้งทั้งข้อความหมาย และที่เป็นฐานแห่งข้อหา⁶ ในกรณีการพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลย (Trial in Absentia) สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหายังคงมีอยู่ มาตรการทั้งหลายที่จำเป็นในการแจ้งข้อกล่าวหาให้ทราบและแจ้งกระบวนการพิจารณายังคงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องดำเนินการ⁷

การแจ้งข้อกล่าวหา สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาเป็นอีกหนึ่งแนวทางของหลักประชาธิปไตย การใช้ถ้อยคำเดียวกันขององค์ประกอบสองส่วนคือ การแจ้งข้อเท็จจริงที่เป็นสาเหตุแห่งการดำเนินคดี และการแจ้งข้อกฎหมายที่ใช้ดำเนินคดี

(1) การแจ้งข้อเท็จจริงที่เป็นสาเหตุแห่งการดำเนินคดีหากจะให้ความเป็นธรรมกับบุคคลที่ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับทราบถึง "ข้อเท็จจริงที่เป็นสาเหตุแห่งการดำเนินคดี" (Cause of the Charge Against Him) เพื่อที่เขาจะมีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ตัวอย่างเช่น พนักงานสอบสวนต้องแจ้งว่า “ผู้ต้องหาถูกดำเนินคดีเนื่องจากมีพยานหลักฐานพอสมควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาได้เอารถจักรยานยนต์ยี่ห้อ x ของผู้เสียหายไปโดยทุจริต เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 เมื่อเวลาประมาณ 21 นาฬิกา ณ สถานที่ y” การแจ้งข้อเท็จจริงที่เป็นสาเหตุแห่งการดำเนินคดีจะต้องลงในรายละเอียดของข้อเท็จจริงด้วย เช่น การแจ้งรายละเอียดแห่งสถานที่และเวลาที่ถูกล่ามว่ากระทำความผิด รวมทั้งชื่อผู้เสียหายถ้ามี⁸

⁵ Human Rights Committee, General Comment No. 32, CCPR/CGC/32, 23 August 2007, para. 31, อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนธิ, *เรื่องเดิม*, หน้า 72.

⁶ *Ibid.*, para. 31.

⁷ *Ibid.*, para. 31.

⁸ Brozicek v. Italy, S 42 in Human Rights Committee, General Comment No.32, *op. cit.*, para. 369, อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนธิ, *เรื่องเดิม*, หน้า 72.

(2) การแจ้งข้อกฎหมายที่ใช้ดำเนินคดีนอกเหนือจากการแจ้งข้อเท็จจริงที่เป็นสาเหตุแห่งการดำเนินคดีแล้ว พนักงานสอบสวนต้องแจ้ง "ข้อกฎหมายที่ใช้ดำเนินคดีกับผู้ต้องหาด้วย" (Nature of the Charge Against Him) เพื่อให้เขามีสิทธิต่อสู้คดีในข้อกฎหมาย เช่น พนักงานสอบสวนหลังจากแจ้งข้อเท็จจริงแล้ว พนักงานสอบสวนต้องแจ้งต่อไปว่า "ผู้ต้องหาถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดฐานลักทรัพย์ในเวลากลางคืนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 (1)" ซึ่งการแจ้งรายละเอียดของข้อกฎหมายจะต้องแจ้งเลขมาตราแห่งกฎหมายที่กล่าวหาว่ากระทำความผิดด้วย⁹

พนักงานสอบสวนไม่จำเป็นต้องแจ้งรายละเอียดของพยานหลักฐานที่ใช้เป็นหลักฐานในข้อหา¹⁰ รูปแบบในการแจ้งข้อหาไม่ได้ถูกกำหนดอย่างเฉพาะเจาะจง เพียงแต่ถ้าต้องแจ้งข้อหาต้องทำความเข้าใจข้อกล่าวหาทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายได้ดีก็เพียงพอแล้ว การแจ้งว่าคดีมีชั้นใดสวนมูลฟ้องหากได้กระทำโดยลายลักษณ์อักษรก็ถือว่าผู้ต้องหาได้รับทราบข้อกล่าวหาแล้ว¹¹ แต่เพียงแจ้งว่าข้อมูลทั้งหลายมีพร้อมให้ผู้ต้องหาเข้าถึงได้เอง โดยไม่มีการแจ้งข้อหาคดีทราบถือว่าขัดกับสิทธินี้¹² การแจ้งข้อหาต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบอย่างแท้จริง การสันนิษฐานว่าได้รับทราบแล้ว เช่น หากนิ่งเฉยภายในกำหนดให้ถือว่าได้รับไม่ถือว่าเป็นการแจ้งข้อหาที่สอดคล้องกับสิทธินี้¹³

⁹ *Ibid.*, para. 369.

¹⁰ X. v. BELGIUM In European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a fair trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 364. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 73.

¹¹ Kamasinski v. Austria, S 79 in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a fair trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 365. ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 73.

¹² Mattoccia v. Italy, S 65; Chichlian and Ekindjian v. France, Commission report, S 71, in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a fair trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 366. ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 73.

¹³ C. v. Italy, Commission decision, in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a fair trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 367. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 73.

หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความผิดปกติทางสมองเจ้าพนักงานผู้ทำการแจ้งข้อหาจะต้องใช้วิธีการที่เหมาะสมเพิ่มขึ้นกว่าปกติในการทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบข้อกล่าวหาได้¹⁴

การแจ้งข้อหาเพิ่มเติมและแจ้งข้อกล่าวหาใหม่ พนักงานสอบสวนสามารถแจ้งข้อกล่าวหาเพิ่มเติมหรือแจ้งข้อกล่าวหาใหม่ได้ ความจำเป็นแห่งเหตุของการเตรียมความในเรื่องเวลาที่ผู้ต้องหาอย่างเพียงพอคือประเด็นสำคัญในหลักของการดำเนินการการที่ศาลพิพากษาลงโทษในเหตุเพิ่มโทษเกินไปกว่าที่โจทก์ขอ บางกรณีก็ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษเกินไปกว่าที่แจ้งข้อหาที่ปรากฏในสำนวนฟ้องหากเหตุเพิ่มโทษนั้นเป็นองค์ประกอบของข้อหาที่มีการแจ้งแล้วและจำเลยได้รับรู้มาตลอดในระหว่างดำเนินคดี เช่น พนักงานอัยการแจ้งข้อหายกยอกทรัพย์สินของรัฐ ศาลอุทธรณ์พิพากษาว่ามีความผิดฐานยกยอกทรัพย์ ศาลฎีกาสามารถลงโทษเป็นเจ้าพนักงานใช้อำนาจโดยมิชอบในการยกยอกทรัพย์สินของรัฐได้

การสืบสวนหาความจริงอันเป็นสิ่งจำเป็นเกี่ยวกับการที่จะให้ความวินิจฉัยในข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นข้อพิพาทและจำต้องใช้กฎหมายบังคับ ความวินิจฉัยจะเที่ยงธรรมหรือไม่ย่อมอาศัยอยู่ที่ความจริงเป็นสำคัญ เราจะประสบความสำเร็จได้ก็ในเมื่อมีความสอดคล้องกันระหว่างความรู้สึกนึกคิดของเรา และพฤติการณ์ภายนอกภายในซึ่งเราต้องทราบนั้น การแสดงให้ประจักษ์ซึ่งความสอดคล้องต้องกันดังว่านี้ เรียกว่า การพิสูจน์ คือ การทำให้มีการรับรู้ในศาลซึ่งความจริงตามข้อกล่าวอ้างที่มีผู้ยืนยันในข้อเท็จจริงอันใดอันหนึ่งอันมีผลตามกฎหมาย ส่วนในการพิสูจน์ความจริงในข้อเท็จจริงอันใดอันหนึ่ง เราจำต้องอาศัยพยาน ฉะนั้นคำว่า “พยาน” นี้ จึงอาจวิเคราะห์ศัพท์ได้ว่า เป็นข้อความหรือสิ่งซึ่งอนุญาตให้คู่ความนำมาสืบ เพื่อให้ศาลทราบความจริง.¹⁵

ในกรณีที่ศาลชั้นต้นลงโทษจำเลยด้วยความผิดฐานหนึ่ง ศาลอุทธรณ์ยืนยันว่าจำเลยมีความผิดในข้อเท็จจริงตามฟ้องแต่ศาลอุทธรณ์ได้ปรับฐานเป็นความผิดอีกฐานหนึ่ง จะถือว่าเป็นการที่จำเลยไม่ได้ทราบการแจ้งข้อหาหรือไม่ ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปให้ความเห็นว่าหากมีการเปิดโอกาสให้จำเลยต่อสู้ในข้อหาใหม่ที่ถูกลงโทษอย่างพอเพียงแล้ว ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา ศาลฎีกาไทยก็ได้ตีความตามแนวเดียวกันนี้ พนักงานสอบสวนหรือศาลจะต้องแจ้งข้อหาในระยะเวลาที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีเวลาเพียงพอที่จะเตรียมตัวต่อสู้คดี

¹⁴ Vaudelle v. France, S 65, in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a fair trial (Criminal Limb), *op. cit*, para. 369. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 73.

¹⁵ แอล ดูปลาตร์ และวิจิตร ลุสิตานนท์, *คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช 2477 กฎหมายลักษณะพยานและจิตตวิทยา* (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. 2561), หน้า 1-2.

การแจ้งข้อหาล่วงหน้า 4 เดือน ก่อนพิจารณาคดีศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมองว่าเป็นระยะเวลาที่ยอมรับได้ แต่การแจ้งข้อหาล่วงหน้าสองสามชั่วโมงเพื่อให้จำเลยรู้สึกโดยไม่มีนายความเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับสิทธินี้¹⁶

สิทธิของผู้ต้องหาที่จะมีนายความ หรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้เป็นหลักประกันสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ต้องหาได้รับการสอบสวนดำเนินคดีจากพนักงานสอบสวนด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมป้องกันมิให้พนักงานสอบสวนดำเนินการถามปากคำผู้ต้องหาโดยมิชอบด้วยประการต่าง ๆ ดังเช่นที่พนักงานสอบสวนเคยปฏิบัติมาในอดีต

หลักการสำคัญเพียงประการเดียว คือ กำหนดให้ผู้ต้องหาสิทธิให้ นายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้เพื่อเป็นหลักประกันว่า พนักงานสอบสวนจะทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อค้นหาความจริงว่าผู้ต้องหาผิดหรือบริสุทธิ์ตามเจตนารมณ์ของมาตรา 131 ที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ได้อย่างแท้จริง มาตรา 134/3 จึงบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาว่า “ผู้ต้องหาสิทธิให้ นายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้” ทั้งนี้ เพราะเมื่อผู้ต้องหาถูกพนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาดำเนินคดีแล้วผู้ต้องหาอาจตกอยู่ภายใต้เหตุปัจจัยหลายประการที่อาจก่อให้เกิดความกดดันแก่ผู้ ต้องหาอันอาจทำให้ต้องจำยอมต่อคำซักถามต่าง ๆ ของพนักงานสอบสวนโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้อีกทั้งการที่พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานจนเห็นว่ามีหลักฐานตามสมควรเพียงพอแก่การแจ้งข้อหาและแจ้ง ข้อหาแก่ผู้ต้องหาแล้วบทบาทของพนักงานสอบสวนในช่วงนี้ ย่อมเสมือนว่าพนักงานสอบสวนยืนอยู่ในฐานะเป็นคู่ปฏิบัติกับผู้ต้องหา ซึ่งหลักการสำคัญ ของระบบปฏิปักษ์ (adversary system) หรือระบบกล่าวหา (accusatorial system) นั้น มีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานที่ว่า การค้นหาความจริงจะสามารถทำได้ดีที่สุด ถ้าทั้งโจทก์ และจำเลยมีความเท่าเทียมกัน¹⁷ ดังนั้น การที่ฝ่ายผู้ต้องหาสิทธิที่จะมี นายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนได้ ตามมาตรา 134/3 จึงเป็นหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ต้องหาที่มีความสามารถเท่าเทียมกับพนักงานสอบสวน เพื่อให้การสอบสวนรวบรวม

¹⁶ Borisova v. Bulgaria, SS 43-45 in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a fair trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 378., ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 73.

¹⁷ คณิง ภาชัย และคนอื่น ๆ, *โครงการศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิผู้ต้องหาจำเลยและผู้ต้องโทษ ในคดีอาญา*, เสนอต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา (ม.ป.พ.: ม.ป.ท, 2540), หน้า 13. อ้างถึงใน ธานิศ เกศวิหัทธัง, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1* (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร พับลิชชิ่ง, 2561), หน้า 222- 223.

พยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนในการค้นหาความจริงว่าผู้ต้องหามีความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์สามารถเกิดความสัมฤทธิ์ผลได้อย่างเที่ยงธรรม

2.1.1.2 สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

มาตรา 29¹⁸ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 บัญญัติไว้ว่า บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์นี้ สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งกำหนดว่าบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย โดยการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี หลักการนี้เป็นการรับรองหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญาของอารยประเทศที่มีเจตนารมณ์เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเนื่องจากขั้นตอนของกระบวนการวิธีพิจารณาคดีอาญามีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพด้านร่างกายของผู้ต้องหาหรือจำเลยอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล トラบดีที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดจะปฏิบัติเสมือนว่าเขาเป็นผู้กระทำผิดไม่ได้

การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) เป็นหลักการพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน สิทธิดังกล่าวรับรองว่าโจทก์มีหน้าที่ในการพิสูจน์ความผิดจำเลยจนปราศจากข้อสงสัย หากมีข้อสงสัย จำเลยได้รับประโยชน์จากข้อสงสัยดังกล่าว¹⁹

¹⁸ มาตรา 29 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

¹⁹ Human Rights Committee, General Comment No. 32, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007, para. 30., อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 61.

คำกล่าวที่ว่า "ปล่อยคนผิดสิบคน ดีกว่าลงโทษคนบริสุทธิ์หนึ่งคน"²⁰ ซึ่งเป็นคำกล่าวเมื่อปี ค.ศ. 1769 ของ Sir William Blackstone ซึ่งเป็นนักกฎหมายชาวอังกฤษ คำพูดดังกล่าวส่งผลให้นักกฎหมายไทยหลายคนยอมรับนับถือและนำมาอธิบายหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์และหลักการยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย หรือ *dubio pro reo* หรือ *doubts should benefit the accused*²¹ แต่ก่อนหน้านั้น Voltaire นักเขียนและนักปรัชญาฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1747 ได้กล่าวว่า "การปล่อยผู้กระทำความผิดหนึ่งคน ดีกว่าการลงโทษผู้บริสุทธิ์หนึ่งคน"²² คำกล่าว Voltaire อาจไม่ค่อยคุ้นหูคนไทยเท่าใดนัก แต่เป็นคำกล่าวที่มีอิทธิพลต่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในฝรั่งเศสและยุโรป จากแนวคิดเดิมที่สันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยผิดมาเป็นการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลย "บริสุทธิ์"²³

ในฝรั่งเศสก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1789 ระบบการดำเนินคดีอาญาเป็นระบบที่ไม่มีหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ ศาลลงโทษจำเลยเพียงแค่มีกำกล่าวหาหรือข่าวลือ ดังเช่น คดี Calas ซึ่งมีเรื่องราวคือ Calas เป็นพ่อค้าผ้าแห่งเมือง Toulouse ลูกชายคนหนึ่งของ Calas เปลี่ยนนิกายและออกจากบ้านไป ต่อมาลูกชายอีกคนหนึ่งของ Calas ข่าตัวตาย ได้มีการกล่าวหาและมีข่าวลือว่า Calas และครอบครัวเป็นฆาตกรเพราะเหตุที่ Calas ไม่ต้องการให้ลูก

²⁰ Vidar Halvorsen, "Is it Better that Ten Guilty Persons Go Free than that One Innocent Person be Convicted?" *Criminal Justice Ethics* (Winter/Spring 2014): 3-13. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 57.

²¹ หลักยกประโยชน์ความสงสัยให้จำเลย หรือ *dubio pro reo* เป็นส่วนหนึ่งของหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์คดี Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain, S 77; Tsalkitzis v. Greece (no. 2), S 60 In European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a fair trial (Criminal Limb), 31 December 2019. para. 353: เพราะหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์นำไปใช้ในชั้นสอบสวนและเรื่องอื่น ๆ นอกการพิพากษาคดีในศาลด้วย

²² Voltaire (1747), "It is Better to Risk Saving a Guilty Person than to Condemn an Innocent One"; *Zadig ou La destinee - Histoire orientale*, Chapitre VI, Le Ministre, Le Livre de poche, 2008, n 3131). In Reginald de Beco, <https://www.justice-en-ligne.be/ll-vaut-mieux-hasarder-de-sauver>. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, *เรื่องเดิม*, หน้า 57.

²³ ปกป้อง ศรีสนิท, **สิทธิของปวงชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ: หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์**, คำนวนที่ 13 กรกฎาคม 2665 จาก <https://www.the101.world/presumption-of-innocence/>

ชายเปลี่ยนนิกาย Calas ให้การปฏิเสธ ไม่มีประจักษ์พยานใดพิสูจน์ความผิดของ Calas มีแต่คำพยานบอกเล่าและเสียงลือว่า Calas เป็นผู้กระทำความผิด ศาลตัดสินว่า Calas ผู้กระทำความผิดและถูกประหารชีวิตด้วยการซึ่งร่างกับกรงล่อ ใช้เหล็กตีจนตายและนำศพไปเผาไฟ ลูกชายอีกคนที่เหลือของ Calas ต้องการเรียกร้องความเป็นธรรม จึงไปหา Voltaire ให้ช่วยรื้อฟื้นคดีให้ความเป็นธรรม Voltaire ได้ดำเนินการสอบสวนความจริงและโน้มน้าวให้เกิดการเรียกความเป็นธรรมให้กับ Calas และครอบครัวจนในที่สุดสามปีแห่งความพยายามรื้อฟื้นคดีศาลพิพากษาใหม่ว่า Calas และครอบครัวไม่มีความผิด และได้รับเงินชดเชยความเสียหายไปกว่า 36,000 ปอนด์²⁴ การรื้อฟื้นคดี Calas ได้สำเร็จ ประกอบกับแนวคิดของ Voltaire รวมทั้งนักปรัชญาเสรีนิยมอื่น ๆ ในช่วงศตวรรษที่ 18 ได้ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการดำเนินคดีอาญามาเป็นระบบกล่าวหาที่ให้ศาลเคารพหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ ซึ่งนำมาใช้ในคดีอาญาทั่วโลกในปัจจุบัน²⁵ และหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ก็ถูกนำไปเขียนเป็นข้อ 9 ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศส ปี ค.ศ.1789 ซึ่งมีค่าเป็นหนึ่งในหลักรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส²⁶ และเป็นต้นกำเนิดของหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ในยุคปัจจุบัน

เจ้าพนักงานของรัฐจะต้องไม่ตัดสินความผิดของจำเลยล่วงหน้าก่อนพิพากษาคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าพนักงานของรัฐจะต้องไม่ประกาศให้สาธารณชนเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดก่อนมีคำพิพากษา²⁷ นอกจากนี้โดยทั่วไปแล้วจำเลยจะต้องไม่ถูกใส่กุญแจมือหรือถูกขังในกรง

²⁴ Nelson Brian, *The Cambridge Introduction to French Literature* (Cambridge United Kingdom: Cambridge University Press, 2015), p. 64. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, *เรื่องเดิม*, หน้า 59.

²⁵ ในคดีทุจริต คำว่ามนุษย์ และคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของประเทศไทยในปัจจุบัน กฎหมายไทยใช้คำว่า "ให้ใช้ระบบไต่สวน" ซึ่งแท้จริงแล้ว ระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยในปัจจุบันทุกประเภทคดีล้วนเป็นระบบกล่าวหาทั้งสิ้น ไม่ใช่ระบบไต่สวนแบบในคดี Calas ที่ใช้ในยุโรปก่อนปี ค.ศ. 1789

²⁶ ปกป้อง ศรีสันทิต, *เรื่องเดิม*, หน้า 59.

²⁷ Communication No. 770/1997, Gridin v. Russian Federation, para. 3.5, 8.3 In Human Rights Committee, General Comment No. 32, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007, para. 30; *Allenet de Ribemont v. France*, ss 35-36, *Nestak v. Slovakia*, s 88 in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a Fair Trial (Criminal Limb), *op. cit.*, no. 311. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, *สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*, หน้า 59.

ระหว่างสืบพยาน หรือถูกนำตัวมาปรากฏตัวที่ศาลอย่างบุคคลอันตราาย สื่อมวลชนควรหลีกเลี่ยงข่าวที่ละเมิดสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยบริสุทธิ์²⁸

การไต่สวนผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวเวลาไปศาลยังคงปฏิบัติกันอยู่ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ซึ่งน่าจะไม่ได้สอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ต้องหาเหมือนกันแต่ได้รับการปล่อยชั่วคราวเวลาไปศาลกลับใส่เสื้อผ้าปกติและไม่ต้องไต่สวน เหตุผลที่ว่าจำเป็นต้องไต่สวนเวลาพาผู้ต้องหาหรือจำเลยมาศาลเพื่อความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่และบุคคลอื่นแม้เป็นเหตุผลที่น่ารับฟัง แต่รัฐควรลงทุนในเรื่องการรักษาความปลอดภัยในการขนย้ายผู้ต้องหาหรือจำเลยและการรักษาความปลอดภัยภายในบริเวณศาลให้มากขึ้น การลงทุนในเรื่องระบบรักษาความปลอดภัยให้ทันสมัยน่าจะเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์กลับมาให้ประชาชนไทยอย่างเท่าเทียมกัน

การที่เจ้าพนักงานจัดแถลงข่าวโดยนำตัวผู้ต้องหาออกสื่อเสมือนหนึ่งว่าเป็นผู้กระทำความผิด และการทำแผนประกอบคำรับสารภาพแบบให้สื่อมวลชนเข้าถ่ายภาพได้ย่อมเป็นการขัดกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ แต่น่าเสียดายที่ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปวางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ 3 ข้อ²⁹ ดังนี้

- 1) เมื่อศาลดำเนินการพิจารณาองค์คณะผู้พิพากษาไม่ควรมีความคิดเอนเอียงไปว่าจำเลยได้กระทำความผิด
- 2) ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับฝ่ายโจทก์
- 3) หากมีข้อสงสัย จำเลยจะได้รับประโยชน์

²⁸ Human Rights Committee, General Comment No. 32, *op. cit.*, para. 30. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 59.

²⁹ Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain, S 77 in European Court of Human Rights, Guideon Article 6 of the Convention - Right to a Fair Trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 310. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 59.

ในมุมมองของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์นำไปใช้ในศาลชั้นต้นและในศาลอุทธรณ์ด้วยเช่นกัน³⁰ และยังนำไปใช้ในขั้นตอนของการเพิกถอนคำสั่งรอลงโทษ³¹ สิทธิดังกล่าวนำไปใช้ในกระบวนการทางวินัย ในกรณีที่การกระทำความผิดวินัยมีมูลจากการกระทำความผิดทางอาญา และเมื่อการลงโทษทางวินัยให้น้ำหนักอย่างเป็นสาระสำคัญกับการตัดสินว่าจำเลยมีความผิดทางอาญาหรือไม่³² และนำไปใช้ในกระบวนการไต่สวนในระบบรัฐสภา อย่างไรก็ตามเมื่อมีคำพิพากษาลงโทษจำเลยถึงที่สุดแล้ว สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จะไม่นำไปใช้ในชั้นบังคับโทษ อย่างไรก็ตาม การกำหนดหน้าที่ให้ผู้ขับขี่ต้องตรวจลมหายใจหรือตรวจเลือด ไม่ขัดกับหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์³³ เช่นเดียวกันกับการกำหนดหน้าที่ให้เจ้าของรถต้องแสดงตัวผู้ขับขี่ในเวลาต้องสงสัยว่าทำความผิดกฎหมายจราจร ก็ไม่ได้ขัดกับหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์³⁴

2.1.2 สิทธิในกระบวนการพิจารณา

2.1.2.1 สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็ว และทั่วถึง

หลักการพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม เป็นสิทธิมนุษยชนทางอาญาที่ได้รับแนวความคิดมาจากสิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งมีความสำคัญและมีการรับรองไว้ในระดับนานาชาติ ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ จึงได้ร่วมกันก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ (United

³⁰ Konstas v. Greece, S 36 In European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a Fair Trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 313. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 60.

³¹ El Kaada v. Germany, S 37 in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a Fair Trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 323. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 60.

³² Kemal Coskun v. Turkey, S 44 in European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the Convention - Right to a Fair Trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 321. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 60.

³³ Tirado Ortiz and Lozano Martin v. Spain in European Court of Article 6 of the Convention - Right to a Fair Trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 350. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 60.

³⁴ O'Halloran and Francis v. the United Kingdom [GC], In Europe Guide on Article 6 of the Convention - Right to a Fair Trial (Criminal Limb), *op. cit.*, para. 349. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 60.

Nations) และร่างกฎบัตรสหประชาชาติเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการขององค์การสหประชาชาติ รวมทั้งได้มีการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเพื่อให้สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งประเทศต่าง ๆ ได้รับรองเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948³⁵ และยังได้ปรากฏในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานแห่งยุโรป ค.ศ. 1950 เช่นเดียวกันกับหลักการค้นหาความจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยดังกล่าว

ตามคำนำของกฎบัตรสหประชาชาติ ได้กล่าวถึงความเชื่อของสหประชาชาติว่าจะยึดมั่นในสิทธิมนุษยชนขั้นมูลฐานในศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง และชนชาติน้อยใหญ่ต่าง ๆ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความมั่นคงและความผาสุก สหประชาชาติจะส่งเสริมความเคารพต่อและรักษาไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐานของมวลชน โดยไม่มีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษาหรือศาสนา³⁶ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของสหประชาชาติ จึงได้มีการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) ซึ่งได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดี

สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคต่อหน้าศาลได้รับการรับรองไว้ของ ICCPR ซึ่งบัญญัติว่า บุคคลทุกคนจะเสมอภาคต่อหน้าศาล³⁷ โดยสิทธินี้ใช้กับศาลทุกศาล ไม่เฉพาะกับศาลอาญา แต่รวมศาลแพ่งด้วย³⁸ เพราะในประโยคแรกนั้น ได้กล่าวเป็นการทั่วไปไม่เจาะจงเฉพาะคดีอาญา

³⁵ นพนิธิ สุริยยะ, **สิทธิมนุษยชน: แนวคิดและการคุ้มครอง** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2559), หน้า 11.

³⁶ กุลพล พลวัน, **พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน**, พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขและเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538), หน้า 38-39.

³⁷ ICCPR, Article 14.1 “All persons shall be equal before the courts and tribunals..” อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 32.

³⁸ Communication No. 846/1999, Jansen-Gielen v. The Netherlands, para. 8.2 and No. 779/1997, Adrela and Nakkalajarvi t. Finland, para.74, In Human Rights Committee, General Comment No. 32, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007, para. 15. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 36.

นอกจากนี้หากรัฐใดได้มอบหมายองค์กรใดทำหน้าที่ตุลาการ ทุกรัฐต้องเคารพสิทธินี้เช่นเดียวกัน³⁹ สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคต่อหน้าศาลมีความหมาย 3 ประการ⁴⁰ คือ

1) การเข้าถึงความยุติธรรมที่เท่าเทียมกัน (Equal Access)

กฎหมายจะต้องเปิดโอกาสให้บุคคลทุกคนที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจศาลมีโอกาสที่จะเข้าฟ้องคดีและได้รับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีสัญชาติของรัฐนั้นหรือไม่⁴¹ ผู้ไร้สัญชาติ ผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย คนต่างด้าวก็ย่อมได้รับสิทธินี้ ดังนั้น กฎหมายจะต้องไม่ขัดขวางบุคคลเหล่านี้ ที่ประสงค์จะฟ้องคดี

2) อารูที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms) โดยหลักการนี้

กฎหมายจะต้องให้สิทธิกับคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน การที่กฎหมายกำหนดให้สิทธิโจทก์ กฎหมายต้องให้สิทธิจำเลยด้วยในสถานการณ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ใดๆก็ดี ข้อยกเว้นที่ต่างกันของสิทธิของคู่ความอาจถูกกำหนดได้โดยกฎหมายด้วยความสมเหตุสมผลซึ่งจะต้องไม่สร้างความเสียเปรียบหรือความไม่เป็นธรรมกับจำเลย⁴² ดังนั้น การที่กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการโจทก์มีสิทธิอุทธรณ์เพียงฝ่ายเดียว โดยห้ามจำเลยอุทธรณ์ จึงเป็นการขัดต่อหลักอารูที่เท่าเทียมกัน⁴³

³⁹ Communication No. 1015/2001, *Perterer t. Austria*, para. 9.2 (disciplinary proceedings against a civil servant); Communication No. 961/2000, *Everett v. Spain*, para. 6.4 (extradition), In Human Rights Committee, General Comment No. 32, *op. cit.*, para. 7. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 35.

⁴⁰ Human Rights Committee, General Comment No. 32, *op. cit.*, para. 8. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 35.

⁴¹ *Ibid*, para. 9. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 35.

⁴² Communication No. 1347/2005, *Dudko v. Australia*, para. 7.4, In Human Rights Committee, General Comment No. 32, *op. cit.*, para. 13. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 36.

⁴³ Communication No. 1086/2002, *Weiss t. Austria*, para. 9.6, For Another Example of a Violation of the Principle of Equality of Arms See Communication No. 223/1987, *Robinson u. Jamaica*, para. 10.4 (Adjournment of Hearing). In Human Rights Committee, General Comment No. 32, *op. cit.*, para. 14. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 36.

3) การปฏิบัติต่อคู่ความแบบไม่เลือกปฏิบัติ (Non Discrimination) กฎหมายจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้น การที่กฎหมายหรือทางปฏิบัติห้ามมิให้คนบางกลุ่มฟ้องคดี เช่น กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา กลุ่มความเห็นทางการเมือง ถือว่าเป็นการละเมิดต่อสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคต่อหน้าศาล⁴⁴

2.1.2.2 หลักสิทธิมนุษยชนในการฟังความทุกฝ่าย

สิทธิมนุษยชนมีลักษณะ 3 ประการ⁴⁵ คือ ความเป็นสากลและไม่อาจโอนให้กันได้ (Universal and Inalienable) ฟังพากันและแบ่งแยกไม่ได้ (Interdependent and Indivisible) และความเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติ (Equal and Non-Discriminatory) ความเป็นสากล และไม่อาจโอนให้กันได้ (Universal and Inalienable) สิทธิมนุษยชนมีความเป็นสากล (Universal) ความเป็นสากล หมายถึง ทุกคนที่เกิดมาบนโลกนี้ ไม่ว่าจะเกิดที่ใดในโลก ไม่ว่าจะเกิดมาจากผู้ใดที่เป็นบุพการี ไม่ว่าจะเกิดในช่วงเวลาใดย่อมได้รับสิทธินี้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไม่ว่ารัฐนั้นจะมีระบบทางการเมืองเศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรมแบบใดก็ตาม ความเป็นสากลสิทธิมนุษยชนสังเกตได้จากจำนวนรัฐทั่วโลกที่เป็นภาคีขอสัญญาว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน รัฐทุกรัฐทั่วโลกเป็นภาคีอย่างน้อยหนึ่งฉบับ

การฟังความทุกฝ่าย คือพยานหลักฐานซึ่งน่าจะพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์ ของจำเลย มีหลักการมาจากระบบการรับฟังพยานหลักฐานฝรั่งเศส เรียกว่า La Prevue Morale ซึ่งตรงกับหลักการรับฟังพยานหลักฐานทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (The Crime Control Model) เพราะหลักเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานข้อนี้กฎหมายบัญญัติลักษณะเปิดกว้างให้มีการรับฟังได้เต็มที่เพียงแต่เป็นพยานหลักฐานซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ ก็ย่อมอ้างเป็นพยานหลักฐานได้ ส่วนปัญหาว่าจะเชื่อถือได้หรือไม่เพียงใด เพียงใด เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งย่อมสุดแต่พยานหลักฐานนั้น ๆ⁴⁶

การพิสูจน์ถึงความผิดหรือบริสุทธิ์ ของจำเลยนั้น หมายความว่าพยานหลักฐานอันเกี่ยวไปถึงข้อเท็จจริงซึ่งจะเป็นที่สนับสนุนให้เห็นว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ ได้ในที่สุดเหตุนี้พยานหลักฐานบางอย่างที่ไกลจากประเด็นมาก แต่ที่สามารถแสดงได้ว่าเกี่ยวข้องกับพยานอื่น ซึ่งสามารถเชื่อมโยงให้เห็นความผิดหรือบริสุทธิ์ ของจำเลยได้ก็เป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ เช่น คำ

⁴⁴ Human Rights Committee, General Comment No. 32, *op. cit*, para. 9. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 36.

⁴⁵ *Ibid.*, para. 9. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 47.

⁴⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1368/2503 (กองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา).

กล่าวของผู้ตายก่อนที่จะตาย ย่อมเป็นข้อเท็จจริงในประเด็นแต่การรับฟังคำกล่าวนั้นจะต้องได้ความว่าก่อนคำกล่าวนั้น ผู้ตายรู้สึกตัวว่าหมดหวังในชีวิตแล้วหรือไม่ มิได้เกี่ยวกับประเด็นโดยตรง แต่ก็เป็น ยานหลักฐานที่รับฟังได้ตามข้อนี้เพราะเป็นเงื่อนไขการรับฟังคำกล่าวนั้น เช่นเดียวกับคำรับสารภาพ ของจำเลยในคดีอาญา ปัญหาว่ารับอย่างไรเป็นยานหลักฐานโดยตรง แต่ปัญหาว่าจำเลยรับโดยมิได้ ถูกขู่เชื้ญหลอกลวงหรือไม่ เป็นข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งมิใช่พยานโดยตรง แต่ก็รับฟังได้ อนึ่งแม้แต่ พยานหลักฐานที่มีผลกระทบต่อจนถึงน้ำหนักคำพยาน เช่นความสามารถในการจดจำของพยาน ความสัมพันธ์กับตัวความ เรื่องเหล่านี้อาจเป็นพยานรับฟังได้ ทั้งนี้เพื่อให้ศาลใช้ประกอบดุลพินิจว่า ควรจะรับฟังคำพยานนั้นว่ามีน้ำหนักเพียงใด⁴⁷

สิทธิมนุษยชนไม่อาจถูกพรากหรือโอนให้กันได้ (Inalienable) แม้มนุษย์สามารถทำ สัญญาโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินได้ แต่มนุษย์ไม่อาจทำสัญญาโอนสิทธิมนุษยชนของตนให้กับผู้อื่น หรือทำสัญญาของตนใช้สิทธิมนุษยชนของตน สิทธิมนุษยชนมีลักษณะพึ่งพากัน และแบ่งแยกไม่ได้ สิทธิ ในการมีชีวิต (Right to Life) ความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (Quality before the Law) และ เสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิด (Freedom of Expression) ล้วนพึ่งพากันและแยกจากกันไม่ได้ ดังนั้น การส่งเสริมให้มีการคุ้มครองสิทธิประเภทหนึ่งย่อมมีผลทำให้สิทธิประเภทอื่นได้รับการคุ้มครอง มากขึ้นเช่นเดียวกัน การกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนแบบหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสิทธิ มนุษยชนอื่นด้วย⁴⁸ ตัวอย่างเช่น การคุมขังระหว่างพิจารณาในคดีอุกฉกรรจ์ เช่น คดีฆาตกรรมและมี พยานหลักฐานหนักแน่น โดยหลักแล้วไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเรื่องหลักสันนิษฐานไว้ ก่อนว่าสุทธิ (Presumption of Innocence) แต่ถ้าคดีดังกล่าวใช้เวลาสอบสวนและพิจารณาคดีกว่า 9 ปี โดยยังไม่มีคำพิพากษา ถือได้ว่าเป็นการละเมิดสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาในเวลาที่ไม่ล่าช้าเกิน

⁴⁷ ธีสุภดี พันธุ์ฤทธิ์, “การรับฟังและชั่งน้ำหนักพยานแวดล้อมกรณี: คีกรณคดีฆาตกรรม นางผัสพร บุญเกษมสันติ,” วารสารวิชาการอาชญาวิทยาและนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อย ตำรวจ 4 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561): 39.

⁴⁸ ปกป้อง ศรีสนิท, “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับสิทธิที่ไม่อาจถูกพักใช้ได้,” วารสาร กฎหมาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 34 (กันยายน 2559): 5-6.

สมควร (Undue Delay)⁴⁹ และก็เป็นการละเมิดสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ (Presumption of Innocence)⁵⁰

ความเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติ(Equal and Non-Discriminatory) ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของสิทธิมนุษยชน คือ รัฐจะเลือกคุ้มครองสิทธิกับคนบางกลุ่มไม่ได้ การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (the Universal Declaration of Human Rights) ข้อ 1 รับรองว่า “มนุษย์ทุกคนเกิดมาอิสระและเสมอภาคกันในสิทธิและศักดิ์ศรี”⁵¹ และในส่วนของสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ได้รับรองความเสมอภาคกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างชัดเจนว่า “บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันในการพิจารณาของศาล”⁵² นอกจากนี้ได้รับรองความเสมอภาคในสิทธิในกระบวนการยุติธรรมว่า “ในการตัดสินคดีอาญา บุคคลทุกคนมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมดังต่อไปนี้เช่นเดียวกัน”⁵³

สิทธิมนุษยชนอาจพิจารณาได้จากมุมมองของรัฐและมุมมองของปัจเจกชน⁵⁴ สิทธิมนุษยชนจึงประกอบด้วยทั้งสิทธิและหน้าที่ ในมุมมองของรัฐ รัฐมีหน้าที่ภายใต้กฎหมายระหว่าง

⁴⁹ ICCPR, Article 14.3 “In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality (c) ...To be tried without undue delay”; ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 20.

⁵⁰ ICCPR, Article 14.2 “Everyone charged with a criminal offence shall have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law”; ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 20.

⁵¹ Article 1 of the Universal Declaration of Human Rights: “All human beings are born free and equal in dignity and rights...”; ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 20.

⁵² ICCPR, Article 14.1 “All persons shall be equal before the courts and tribunals...”; ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 20.

⁵³ ICCPR, Article 14.3 “In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality..”; ปกป้อง ศรีสันทิต, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, หน้า 20.

⁵⁴ The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), **What are Human Rights?** Retrieved May 6, 2020 from <http://www.ohchr.org>

ประเทศ รวมทั้งกฎหมายภายในประเทศในการเคารพ (Respect) ค้ำครอง (Protect) และส่งเสริม (Full) สิทธิมนุษยชน หน้าที่ของรัฐในการเคารพสิทธิมนุษยชน (To Respect Human Rights) หมายถึง รัฐและเจ้าพนักงานของรัฐจะต้องไม่แทรกแซงหรือทำลายการใช้สิทธิมนุษยชนของประชาชน หรือกลุ่มคนจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หน้าที่ของรัฐในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน (To Full Human Rights) หมายถึงรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องกระทำการเชิงรุกในการส่งเสริมการใช้สิทธิมนุษยชนพื้นฐาน หน้าที่ของรัฐในการเคารพ ค้ำครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนปรากฏในอารัมภบทของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

การกล่าวถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นหลักของกฎหมายธรรมชาติไม่ใช่เรื่องใหม่แต่เกิดมานานตั้งแต่ยุคกรีกโรมัน อริสโตเติลกล่าวว่าความยุติธรรมตามธรรมชาติและตามกฎหมายเป็นส่วนประกอบของความยุติธรรมทางการเมือง ดีความกลับได้ว่าความยุติธรรมในทางการเมืองการปกครองจะต้องสอดคล้องกับความยุติธรรมที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นด้วย และอริสโตเติลกล่าวด้วยว่ารัฐเกิดขึ้นตามธรรมชาติและมนุษย์เป็นสัตว์การเมืองโดยธรรมชาติ คือมนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมไม่ว่าเป็นสังคมระบบไหนต้องมีระบบการเมืองและเกิดเป็นรัฐขึ้น สิทธิของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นเรื่องที่จะต้องอยู่ตามธรรมชาติ กฎธรรมชาติบังคับจรรยาอยู่ กฎธรรมชาตินั้นจึงควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วย มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติดีสิทธิบางอย่างรวมอยู่ซึ่งสิทธินั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของกฎธรรมชาติ⁵⁵

โดยหลักสิทธิของมนุษย์ไม่ได้มีอยู่สมบูรณ์ในธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เข้าไปมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมในที่นี้อาจจะเป็นมนุษย์ด้วยกันหรืออาจจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เมื่อมนุษย์เข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นจึงเกิดเงื่อนไขต่าง ๆ ขึ้น และเงื่อนไขเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดสิทธิขึ้นมา สิทธิจึงขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์ต้องการอะไรและเป็นไปได้ในสภาวะอย่างนั้นเพียงไร ไม่ได้สมบูรณ์ในตัวเอง เช่น สิทธิในแหล่งน้ำของประเทศฟินแลนด์เป็นเรื่องสำคัญ เพราะพื้นที่ตั้งอยู่ทางใต้ขั้วโลกเหนือ แหล่งน้ำธรรมชาติล้นแล้วแต่เกิดมาจากหิมะที่ละลายไหลลงมาเป็นทะเลสาบที่มีอยู่มากมาย คนต้องเข้าไปใช้ทะเลสาบจึงมีสิทธิในแหล่งน้ำฟินแลนด์จึงต้องมีศาลข้อพิพาทแหล่งน้ำโดยเฉพาะ เป็นต้น.⁵⁶

/issues/pages/Whatarehumanrights.aspx อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 20.

⁵⁵ จิรนิติ หะวานนท์, สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญาตามรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2544), หน้า 1.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

การที่รัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐไปละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รับรองในกฎหมายก่อให้เกิดความรับผิดชอบของรัฐที่จะต้องเยียวยาความเสียหายตามที่บัญญัติไว้ใน ICCPR ปัจจุบันสามารถใช้สิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายจากรัฐได้ นอกจากนี้ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 มาตรา 5 และมาตรา 28 เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเยียวยาความเสียหายให้กับผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเมื่อปัจเจกชนแต่ละคนมีสิทธิมนุษยชนและได้รับความเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจากรัฐแล้วปัจเจกชน⁵⁷ แต่ละคนก็ต้องเคารพสิทธิมนุษยชนของคนอื่นเช่นกัน ดังที่บัญญัติไว้ในอารัมภบท (Preamble) ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) ที่ว่า “ตระหนักว่าปัจเจกชนซึ่งมีหน้าที่ต่อปัจเจกชนอื่นและต่อสังคมของตนมีความรับผิดชอบมุ่งมั่นเพื่อส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งสิทธิที่ได้รับการรับรองในกติกานี้⁵⁸ การที่ปัจเจกชนละเมิดสิทธิมนุษยชนของปัจเจกชนกันเองอยู่ในกรอบความรับผิดชอบทางอาญาทั่วไปและความรับผิดชอบทางแพ่ง เช่น การฆ่าคนตายโดยเจตนาที่เป็นการละเมิดสิทธิในการมีชีวิตอยู่ (Right to Life) ย่อมก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาและความรับผิดชอบทางละเมิด”

⁵⁷ ICCPR, ICESCR Preamble, “Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and servance of the rights recognized in the present Covenant...”; ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 22.

⁵⁸ ICCPR, Article 6.1 “Every human being has the inherent right to life. This right shall be protected by law. No one shall be arbitrarily deprived of his life”; ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 22.

2.1.2 หลักความได้สัดส่วนกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา⁵⁹

หลักกฎหมายทั่วไป⁶⁰ เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ศาลใช้ในการตัดสินคดีเพราะศาล ไม่อาจจะปฏิเสธไม่ตัดสินคดีโดยอ้างว่าไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ได้⁶¹ ดังนั้น การที่ศาลปกครองเป็นองค์กรตุลาการที่ทำหน้าที่ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองโดยนำหลักกฎหมายทั่วไป ทั้งที่ได้มีการบัญญัติรับรองไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เช่น หลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) และหลักความเสมอภาค (Principle of Equality) หรือบัญญัติรับรองไว้โดยพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 เช่น หลักฟังความสองฝ่าย (The Principle of Bilateral Hearing) หลักความเป็นกลางหรือหลักความไม่มีส่วนได้เสีย (Impartiality) หรือมิได้บัญญัติไว้ในบทบัญญัติของกฎหมายแต่ได้รับการยอมรับในฐานะเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครองเช่น หลักความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะ (Le Principe De La Sécurité Juridique) หลักความต่อเนื่องของบริการสาธารณะ (Principe De La Continuité & Eacute ; Des Services Publiques) เป็นต้น มาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองทำให้ศาลปกครองมีผลผลิตของการใช้อำนาจตุลาการทั้งการสร้างหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครอง เช่น

⁵⁹ มีความเห็นของนักวิชาการได้ให้ความหมายของ “หลักความสมควรแก่เหตุ” ในลักษณะเดียวกับ “หลักความได้สัดส่วน” จนกล่าวได้ว่าเป็นหลักกฎหมายเดียวกัน (ผู้เขียน) เช่น กมลชัย รัตรสกาววงศ์ ได้ให้ความหมายของ “หลักความสมควรแก่เหตุ” ว่าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปโดยเฉพาะนิติกรรมทางปกครองที่เป็นภาระแก่ผู้รับนิติกรรมทางปกครองจะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างมาตรการที่ใช้กับเป้าหมายหรือผลที่ฝ่ายปกครองต้องการ และมาตรการที่ใช้จะต้องมีความเหมาะสม มีความจำเป็นและมีความได้สัดส่วนกับผลกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของผู้รับนิติกรรมทางปกครองนั้น; กมลชัย รัตรสกาววงศ์, ความชอบด้วยกฎหมาย ความมิชอบด้วยกฎหมายและผลบังคับทางกฎหมายของนิติกรรมทางปกครองตามกฎหมายเยอรมัน ใน **รวมบทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนดุล** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 59.

⁶⁰ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ อธิบายว่า หลักกฎหมายทั่วไป ได้แก่ บรรดาหลักการที่เป็นรากฐานของระบบกฎหมายของประเทศทั้งระบบ บางหลักสืบสมมุติฐานว่ามาจากมูลบทเบื้องต้นของการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย หรืออีกนัยหนึ่งระบอบรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) บางหลักสืบสมมุติฐานว่ามาจากตรรกทางนิติศาสตร์ ซึ่งหากไม่มีอยู่แล้วจะเป็นช่องทางให้มีการใช้อำนาจตามอำเภอใจหรือเกิดสภาวะไร้ชื่อแปงขึ้นในบ้านเมือง; วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. 2543), หน้า 101.

⁶¹ บุบผา อัครพิมาน, “หลักกฎหมายทั่วไป,” ใน **รวมบทความทางวิชาการ เล่ม 1: กฎหมายปกครองภาคสารบัญญัติ** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, 2548), หน้า 5-7.

หลักกฎหมายทั่วไปเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 314/2554⁶² หลักกฎหมายทั่วไปเกี่ยวกับการลงโทษทางวินัยในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 7/2557⁶³ และบรรทัดฐานการปฏิบัติราชการที่ดีจากการนำหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครองมาใช้ในการวินิจฉัยคดี

⁶² คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 314/2554 แม้ว่าคู่สัญญาฝ่ายปกครองจะมีเอกสิทธิ์เหนือคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งที่จะบอกเลิกสัญญาได้ฝ่ายเดียว เนื่องจากฝ่ายปกครองมีภาระหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนเป็นหลักและการคุ้มครองประโยชน์ของมหาชนหรือประโยชน์ส่วนรวมซึ่งในการปฏิบัติตามสัญญาทางปกครองจะอยู่เหนือประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเสมอ แต่หากการบอกเลิกสัญญาของฝ่ายปกครองก่อให้เกิดความเสียหายแก่คู่สัญญาฝ่ายเอกชน คู่สัญญาดังกล่าวก็มีสิทธิเรียกร้องให้ฝ่ายปกครองชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ ตามหลักกฎหมายทั่วไป สัญญาทางปกครองจะสิ้นสุดลงเมื่อบรรล่วัตถุประสงค์ของสัญญาและด้วยการเลิกสัญญาโดยความยินยอมของคู่สัญญาหรือเลิกสัญญาโดยปริยายหรือศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้เลิกสัญญาหรือคู่สัญญาฝ่ายปกครองเลิกสัญญา การเลิกสัญญาทางปกครองจึงไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 389 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คู่สัญญาฝ่ายเอกชนจึงไม่อาจบอกเลิกสัญญาทางปกครองได้

⁶³ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 7/2557 ตามหลักกฎหมายทั่วไปบุคคลที่กระทำผิดเพียงครั้งเดียวไม่อาจถูกลงโทษหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็ นโทษทางอาญา โทษทางปกครองหรือโทษทางวินัยและการลงโทษบุคคลมากกว่าหนึ่งครั้งในความผิดที่ได้กระทำเพียงครั้งเดียว เท่ากับเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายเกินความจำเป็นแก่การรักษาไว้ซึ่งประโยชน์สาธารณะที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพนั้น ๆ มุ่งหมายจะให้ความคุ้มครอง อันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 29 วรรคหนึ่ง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และผู้มีอำนาจอาจปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวได้โดยเพิกถอนคำสั่งลงโทษทางวินัยอย่างไม่มีแรงก่อนตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พุทธศักราช 2539 หมวด 2 ส่วนที่ 6 แต่เมื่อผู้มีอำนาจไม่ได้ดำเนินการให้มีการเพิกถอนคำสั่งลงโทษทางวินัยอย่างไม่มีแรงโดยให้มีผลย้อนหลังก่อนออกคำสั่งลงโทษทางวินัยอย่างร้ายแรงตามการชี้มูลความผิดของคณะกรรมการ ป.ป.ช. สำหรับการกระทำความผิดเรื่องเดียวกัน จึงเป็นการลงโทษซ้ำอีกครั้งสำหรับความผิดทางวินัยเรื่องเดียวกันอันเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายทั่วไปและรัฐธรรมนูญซึ่งคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดนี้ถือเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในทางปกครองที่สอดคล้องกับหลักการกระทำเดียวไม่อาจถูกลงโทษสองครั้ง (non bis in idem) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่อยู่ในขอบเขตของกฎหมายอาญาที่ห้ามมิให้ลงโทษบุคคลที่เคยถูกลงโทษจากการกระทำเดียวกันนั้นมาแล้ว; บุพผา อัครพิมาน, *เรื่องเดิม*, หน้า 21.

จำนวนมาก ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะหลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) และหลักความเสมอภาค (Principle of Equality) ที่ศาลปกครองสูงสุดได้นำมาใช้ในคดีพิพาททางปกครองที่สำคัญเท่านั้น

ในทางวิชาการได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของ “หลักความได้สัดส่วน” ไว้ดังนี้
 บรรเจิด สิงคะเนติ อธิบายความหมาย “หลักความได้สัดส่วน” ตามกฎหมายในประเทศสาธารณรัฐเยอรมันว่าเป็นหลักการที่สำคัญในการตรวจสอบการกระทำของรัฐทั้งหลาย อันมีผลสมบูรณ์หรือความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของรัฐนั้น ๆ โดยมีสาระสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ หลักความเหมาะสมหลักความจำเป็น และหลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ⁶⁴

สมคิด เลิศไพฑูรย์ อธิบายความหมาย “หลักความได้สัดส่วน” ว่า หากฝ่ายปกครองใช้อำนาจละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะต้องใช้อำนาจเท่าที่จำเป็น การละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะไม่ชอบด้วยกฎหมาย หากการละเมิดนั้นมีขนาดเกินสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองและการใช้อำนาจนั้นต้องสัมพันธ์และได้สัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป้าหมายและการตัดสินใจ โดยต้องพิจารณาวิธีการ เป้าหมาย และข้อเท็จจริงที่เป็นพื้นฐานของนิติกรรมทางปกครองนั้น ๆ ดังนั้น หลักความได้สัดส่วน จึงเป็นหลักกฎหมายที่เรียกร้องให้ฝ่ายปกครองต้องนำกฎเกณฑ์ที่ดีที่สุดมาใช้บังคับกับเอกชน⁶⁵

วรพจน์ วิศวพิชญ์ อธิบายความหมาย “หลักความได้สัดส่วน” ว่า เป็นหลักการขั้นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้อำนาจกับผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ บังคับให้ผู้ใช้อำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตนอย่างพอเหมาะพอประมาณ (Moderation) และถือว่าหลักความได้สัดส่วนเป็นหลักรัฐธรรมนูญทั่วไปและมีค่าบังคับเสมอกันกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญทุกประการ⁶⁶

ดังนั้น หลักความได้สัดส่วน จึงเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของแนวคิดตามหลักนิติรัฐ (Legal State) ซึ่งเป็นหลักการที่เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจตาม อำนาจใจขององค์กรต่าง ๆ ของรัฐ โดยรัฐจะกระทำการใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อประชาชนเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจ เป็นสำคัญ ต้องทำทุกอย่างตามกฎหมาย ต้องปฏิบัติตามกฎหมายโดยมีองค์กรตุลาการมีอำนาจตรวจสอบการ ใช้อำนาจของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองว่ามีการใช้อำนาจถูกต้องตามกฎหมายเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือ เจตนารมณ์ของกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้นหรือไม่

⁶⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ, **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์** (กรุงเทพมหานคร:วิญญูชน, 2522), หน้า 274.

⁶⁵ สมคิด เลิศไพฑูรย์, “หลักความได้สัดส่วน,” **วารสารนิติศาสตร์** 20 (ธันวาคม 2533): 99-100.

⁶⁶ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 28.

และในขณะเดียวกันก็ไม่ได้หมายความว่าประชาชนในรัฐ สามารถใช้สิทธิและเสรีภาพของตนอย่างไร้ขอบเขต ด้วยเหตุที่รัฐมีหน้าที่ในการธำรงรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ ส่วนรวมหรือประโยชน์สาธารณะ จึงมีอำนาจบังคับให้ประชาชนในรัฐกระทำการหรืองดเว้นกระทำการในบาง เรื่องภายใต้ข้อจำกัดว่ารัฐจะใช้อำนาจได้เท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะและเท่าที่กฎหมายให้อำนาจไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น โดยนัยนี้ประชาชนในรัฐจึงต้องเสียสละเสรีภาพของตนบางเรื่องเพื่อประโยชน์ส่วนรวม⁶⁷

โดยหลักกฎหมายนี้ได้ปรากฏตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550⁶⁸ มีสาระสำคัญสรุปได้ว่า

- (1) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย
- (2) กฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป
- (3) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพกระทำได้เท่าที่จำเป็น
- (4) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพมิได้
- (5) การตรากฎหมายซึ่งมีผลเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ต้องระบอบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจด้วยสำหรับในทางปกครอง หลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) ถือเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการควบคุมการกระทำทั้งหลายของรัฐในทางปกครอง ของฝ่ายปกครอง เช่น การออกคำสั่งทางปกครอง การออกกฎ หรือการกระทำอื่นใด⁶⁹ เพื่อมิให้ฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจเกินขอบเขตที่กฎหมาย

⁶⁷ อักขราทร จุฬารัตน, “บทบาทใหม่ศาลปกครองไทยในการสัมมนาใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 ของสถาบันสัญญาธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หัวข้อ “นิติรัฐ” ในสังคมไทย,” วารสารวิชาการศาลปกครอง 8 (มกราคม-เมษายน 2552): 4-6. ; ปราณีย์ สุขศรี, การคุ้มครองสิทธิของข้าราชการโดยศาลปกครอง : ศึกษาการอ้าง “เหตุผล” ในการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการ (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), หน้า 24.

⁶⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

⁶⁹ การกระทำอื่นใดตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พุทธศักราช 2542 หมายถึง การกระทำที่เป็นการใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมาย ซึ่งเป็นการใช้อำนาจอย่างอื่นนอกจากการใช้อำนาจออกกฎหรือคำสั่งทางปกครอง ซึ่งก็คือ

กำหนดไว้จนไปแทรกแซงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนผู้อยู่ภายใต้อำนาจหรืออีกนัยหนึ่งหลักความได้สัดส่วนนี้เป็นหลักประกันในทางเนื้อหาที่ห้ามมิให้ฝ่ายปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจในกรณีที่ถูกหมายให้อำนาจดุลพินิจ (Discretionary Power)⁷⁰ แก่ฝ่ายปกครองให้สามารถตัดสินใจอย่างอิสระที่จะเลือกกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ของกฎหมายที่ให้อำนาจโดยฝ่ายปกครองจะต้องเลือกกระทำการไปในทางที่มีความเหมาะสมในอันที่จะทำให้บรรลุ

การใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมายกระทำการทางกายภาพหรือเรียกว่าปฏิบัติการทางปกครอง เช่น การที่กรมราชทัณฑ์ใช้เครื่องพันธนาการโดยจำตรวนผู้ถูกคุมขังในเรือนจำตามมาตรา 14 (3) แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 เป็นกระทำการทางกายภาพ มิได้มีลักษณะเป็นการออกกฎหมายหรือคำสั่งหรือที่เรียกว่านิติกรรมทางปกครองแต่ประการใด (คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ที่ อ. 283/2557)

⁷⁰ อำนาจดุลพินิจ (Discretionary Power) คือ อำนาจที่กฎหมายให้แก่องค์กรฝ่ายปกครองให้มีอำนาจตัดสินใจอย่างอิสระที่จะเลือกกระทำการหรือไม่กระทำการ หรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในกรณีที่กฎหมายให้ทางเลือกหลายทาง ซึ่งหากเลือกกระทำการไปในทางใดทางหนึ่งโดยมีเหตุผลอันสมควรแล้ว ก็ล้วนเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายการใช้ดุลพินิจที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเกิดจากการที่ฝ่ายปกครองใช้ดุลพินิจไปในทางที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือโดยไม่มีเหตุผลหรือข้อเท็จจริงสนับสนุนตามสมควร ดุลพินิจไม่ใช่การให้เจ้าหน้าที่ใช้อำนาจตามอำเภอใจหรือโดยไม่มีขอบเขต แต่ให้เจ้าหน้าที่ใช้วิจรรณญาณพิจารณาสั่งการตามความเหมาะสมกับพฤติการณ์หรือข้อเท็จจริงในเรื่องนั้น ๆ การที่กฎหมายกำหนดให้ฝ่ายปกครองมีอำนาจดุลพินิจ เนื่องจากเป็นข้อจำกัดของฝ่ายนิติบัญญัติที่ไม่อาจจะตรากฎหมายให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นได้ในทุกเรื่องทุกกรณี จึงต้องบัญญัติให้ฝ่ายปกครองมีอำนาจดุลพินิจในการปรับใช้กฎหมายให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและเจตนารมณ์ของกฎหมาย การใช้กฎหมายจึงเป็นการนำกฎหมายมาใช้บังคับแก่ข้อเท็จจริงในกรณีเฉพาะเรื่อง ซึ่งเป็นการปรับบทกฎหมายให้เข้ากับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยมีหลักเกณฑ์การใช้กฎหมายที่ผู้ใช้กฎหมายต้องพิจารณาว่าข้อเท็จจริงนั้นเป็นเรื่องอะไร มีหลักกฎหมายในเรื่องนั้นว่าอย่างไร ข้อเท็จจริงเข้ากับหลักกฎหมายนั้นหรือไม่และถ้าข้อเท็จจริงเข้ากับหลักกฎหมายนั้นแล้วมีผลอย่างไร ดังนั้น ฝ่ายปกครองจะมีอำนาจดุลพินิจได้เมื่อมีกฎหมายให้อำนาจฝ่ายปกครองเลือกได้หลายทางในการตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งหากตัดสินใจเลือกกระทำการไปในทางหนึ่งทางใดโดยมีเหตุผลอันสมควรแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นการใช้อำนาจดุลพินิจโดยชอบ; ฤทัย หงส์สิริ, **ศาลปกครองและการดำเนินคดีในศาลปกครอง** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. 2535), หน้า 39.; หยุต แสงอุทัย, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพมหานคร: ประกายพริก, 2542), หน้า 114-115.

วัตถุประสงค์ของกฎหมายที่ให้อำนาจอย่างแท้จริงและวิธีการหรือมาตรการที่เลือกใช้ ต้องมีความจำเป็นต่อการดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะมากกว่าเมื่อเทียบกับความเสียหายของปัจเจกบุคคล

หากพิจารณาในส่วนของผู้ปกครอง จึงกล่าวได้ว่า “หลักความได้สัดส่วน” เป็นกรอบควบคุมหรือข้อจำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ส่วนในด้านของประชาชน “หลักความได้สัดส่วน” เป็น “เครื่องมือควบคุม” ผู้ปกครองมิให้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ

2.1.3.1 หลักความได้สัดส่วนมีสาระสำคัญประกอบด้วย

หลักการย่อย ๆ ที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) หลักความเหมาะสม (Principle of Suitability) (2) หลักความจำเป็น (Principle of Necessity) และ (3) หลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ (Principle of Proportionality Strict Sensu) โดยแต่ละหลักดังกล่าวมีสาระสำคัญในการวินิจฉัยข้อพิพาท ดังนี้

1) หลักความเหมาะสม (Principle of Suitability) หรือหลักความสัมฤทธิ์ผล (Principle of Appropriateness) หมายถึง มาตรการที่ผู้ปกครองเลือกนำมาใช้ จะต้องเป็นมาตรการที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่หากมาตรการนั้นไม่อาจทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กฎหมายกำหนดไว้ได้อย่างแน่แท้หรือการจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์เป็นไปด้วยความยากลำบาก ย่อมถือได้ว่าเป็นมาตรการที่ไม่เหมาะสมและต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ปกครองมีความมุ่งหมายภายในใจที่จะใช้มาตรการนั้นเป็นเครื่องมือดำเนินการให้เกิดผลเป็นอย่างอื่นนอกเหนือไปจากผลที่กฎหมายฉบับที่ให้อำนาจประสงค์จะให้เกิดขึ้น เข้าข่ายเป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Abuse of Power)⁷¹ ดังนั้น “หลักความเหมาะสม (Principle of Suitability)” จึงคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่ได้คุณภาพระหว่างวัตถุประสงค์ของใช้อำนาจวิธีการที่รัฐนำมาใช้ต้องบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างแน่แท้และกฎหมายที่ให้อำนาจแก่ผู้ปกครอง

การใช้บังคับใช้กฎหมายในอำนาจดุลพินิจแก่ผู้ปกครอง จึงกล่าวได้ว่า “หลักความเหมาะสม (Principle of Suitability)” เรียกร้องให้ผู้ปกครองใช้อำนาจอย่างถูกต้องสอดคล้องกับวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) สอดคล้องกับหลักคุณธรรม (Morality) และต้องสามารถทำให้บรรลุตามเจตนารมณ์หรือวัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจ โดยต้องพิจารณาว่า มาตรการหรือวิธีการที่เลือกใช้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจหรือไม่ และหากดำเนินการตามมาตรการหรือวิธีการดังกล่าวไปแล้วจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายได้อย่างแน่แท้และอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ หากไม่สามารถบรรลุ

⁷¹ สมคิด เลิศไพฑูรย์, *เรื่องเดิม*, หน้า 31.

วัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายได้อย่างแน่แท้หรือทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงกว่าเดิม ย่อมเป็นการใช้อำนาจโดยไม่ชอบและไม่สอดคล้องกับหลักความเหมาะสม

2) หลักความจำเป็น (Principle of Necessity)⁷² หมายถึง มาตรการหรือวิธีการหลายอย่างที่ล้วนแล้วแต่ชอบด้วยกฎหมายและสามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายเพื่อประโยชน์สาธารณะได้ แต่ฝ่ายปกครองจะต้องตัดสินใจเลือกมาตรการหรือวิธีการที่ก่อให้เกิดความรุนแรงน้อยที่สุดหรือเกิดผลกระทบต่อปัจเจกชนน้อยที่สุด ซึ่งหลักความจำเป็นนี้เกิดจากแนวความคิดที่ว่า “ในระหว่างสิ่งที่เลวร้ายตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปที่เป็นต้องเลือก บุคคลควรเลือกสิ่งที่เลวร้ายน้อยที่สุด”⁷³ ดังนั้น ฝ่ายปกครองจึงมีอำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้เท่าที่จำเป็นเพื่อให้การดำเนินการทางปกครองเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจเท่านั้นและหากมีมาตรการอื่นที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์นั้นได้และมีผลกระทบน้อยกว่ามาตรการที่ได้เลือก ย่อมถือได้ว่ามาตรการที่ฝ่ายปกครองนำมาใช้ไม่ได้เป็นไปตามหลักความจำเป็น⁷⁴ เช่น ความจำเป็นของการดำเนินการสร้างสถานีรถไฟฟ้ามหานครให้มีขนาดเพียงพอที่จะรองรับปริมาณผู้ใช้บริการ ความปลอดภัย และการแก้ไขปัญหาจราจร (คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ พ.105/2555) ความจำเป็นของการดำเนินการเพื่อให้ระดับของพื้นถนนและท่อระบายน้ำมีระดับสูงขึ้นเสมอกับถนนซอยข้างเคียงเพื่อป้องกันน้ำท่วม เพราะหากไม่ดำเนินการจะเป็นเหตุให้ไม่อาจป้องกันน้ำที่จะไหลจากถนนซอยข้างเคียงซึ่งมีระดับที่สูงกว่าลงมาท่วมได้ ไม่สามารถระบายน้ำจากถนนซอยพิพาทออกสู่ถนนซอยข้างเคียงได้ (คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 239/2556) ความจำเป็นในการปรับปรุงเส้นทางเดินรถประจำทางเพื่อให้การจัดบริการรถโดยสารสาธารณะให้แก่ประชาชนเป็นไปอย่างพอเพียงและประชาชนได้รับความสะดวกรวดเร็ว (คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 78/2554) ซึ่งถือว่าฝ่ายปกครองได้เลือกใช้มาตรการที่

⁷² องค์ประกอบของหลักความได้สัดส่วนในเรื่องหลักความจำเป็นนี้ ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 29 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้”

⁷³ สมคิด เลิศไพฑูรย์, *เรื่องเดิม*, หน้า 31.

⁷⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ อธิบายว่า หลักความจำเป็นในเชิงปฏิเสหมีหมายความว่า ความจำเป็นของมาตรการใดมาตรการหนึ่งนั้นไม่มีอยู่ หากบรรลุเป้าหมายเดียวกันนั้นหรือผลสำเร็จที่ดีกว่าสามารถจะทำได้โดยวิธีการหรือมาตรการอื่นที่แทรกแซงหรือก่อให้เกิดผลกระทบที่น้อยกว่า หลักความจำเป็นจึงเป็นหลักการหนึ่งของการแทรกแซงน้อยที่สุด; บรรเจิด สิงคะเนติ, *เรื่องเดิม*, หน้า 277-279.

ก่อให้เกิดความรุนแรงน้อยที่สุดหรือเกิดผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลน้อยที่สุด แต่สาธารณะได้ประโยชน์มาก

3) หลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ (Principle of Proportionality District Sensu) หมายความว่า มาตรการอันใดอันหนึ่งที่น่ามาใช้จะต้องไม่อยู่นอกเหนือขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการกับวัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจที่กฎหมายกำหนดไว้ กล่าวคือ ต้องเกิดดุลยภาพระหว่างประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์ของส่วนรวมกับผลกระทบหรือความเสียหายต่อสิทธิพื้นฐานของเอกชนหรือสังคมโดยรวม หากประโยชน์สาธารณะที่ได้รับมีเพียงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับผลกระทบที่เกิดกับของเอกชนหรือสังคมโดยรวม กรณีย่อมถือว่าไม่เป็นไปตามหลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ

หลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ จึงเป็นหลักการที่เรียกร้องให้เกิดดุลยภาพระหว่างความเสียหายของเอกชนหรือสังคมโดยรวมกับประโยชน์มหาชนหรือประโยชน์สาธารณะจากมาตรการที่ฝ่ายปกครองหรือรัฐเลือกดำเนินการ⁷⁵ อันเป็นหลักการที่ฝ่ายปกครองต้องชั่งน้ำหนักหาความสมดุลระหว่างสิทธิหรือส่วนได้เสียของเอกชนกับสิทธิหรือส่วนได้เสียของมหาชน ว่าหากใช้ดุลพินิจนั้นแล้วจะส่งผลเสียหายแก่เอกชนหรือมหาชนมากน้อยเพียงใด

2.1.3.2 สรุปลักษณะสำคัญของ “หลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality)”

1) หลักความได้สัดส่วนเป็นหลักกฎหมายที่รับประกันว่าฝ่ายปกครองจะต้องกระทำการทางปกครองโดยชอบด้วยกฎหมายและประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริงซึ่งการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองในการออกกฎ คำสั่งหรือการกระทำอื่นใดในทางปกครองมาบังคับใช้กับประชาชนนั้น นอกจากจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจและดำเนินการภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ที่กฎหมายกำหนดแล้ว ฝ่ายปกครองจะต้องใช้อำนาจของตนอย่างสมเหตุสมผลหรือพอเหมาะพอประมาณเพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจและกระทบต่อสิทธิของประชาชนเท่าที่จำเป็นและเกิดประโยชน์ต่อสาธารณะมากกว่าความเสียหายที่ปัจเจกบุคคลได้รับ ดังนั้น ในการกระทำทางปกครองของฝ่ายปกครอง นอกจากจะต้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายมอบอำนาจให้และเป็นไปตามขั้นตอนและวิธีการที่กฎหมายกำหนดแล้ว วิธีการหรือมาตรการที่เลือกใช้จะต้องมีความเหมาะสมและจำเป็นต่อการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กฎหมายให้อำนาจ โดยมีดุลยภาพระหว่างประโยชน์สาธารณะและความเสียหายของปัจเจกบุคคล หากวิธีการหรือมาตรการที่ฝ่ายปกครองเลือกใช้ไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จลงได้หรือไม่มีความจำเป็นที่จะเลือกใช้มาตรการนั้นหรือก่อความเสียหายแก่ปัจเจกบุคคลมากกว่าที่ประโยชน์สาธารณะจะได้รับ ฝ่ายปกครองก็ต้องละเว้นจากกฎเกณฑ์หรือมาตรการดังกล่าวและ

⁷⁵ สมคิด เลิศไพฑูรย์, *เรื่องเดิม*, หน้า 32.

ศาลปกครองมีอำนาจสั่งห้ามมิให้ฝ่ายปกครองกระทำการนั้นได้ ดังเช่นข้อพิพาทในคำพิพากษา ศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 394/2550 หรือในกรณีที่ฝ่ายปกครองใช้อำนาจโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่การเพิกถอนการกระทำอันเป็นเหตุแห่งความไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้นจะทำให้ประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความเสียหาย ศาลปกครองก็มีอำนาจที่สั่งให้เพิกถอนการกระทำบางส่วนหรือให้กระทำการใด ๆ เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและความเสียหายเอกชนนั้นก็ได้ ดังเช่นข้อพิพาทในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 55/2549 และคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.772/2555 เป็นต้น

2) แม้ปัจเจกบุคคลจะได้รับผลกระทบหรือได้รับความเสียหายจากการดำเนินการหรือการกระทำฝ่ายปกครองอยู่บ้าง แต่หากเกิดประโยชน์ต่อมหาชนหรือประโยชน์สาธารณะมากกว่าเมื่อเทียบกับความเสียหายนั้นก็ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่หากทำให้ปัจเจกชนต้องรับภาระหรือความเดือดร้อนมากเกินไปจนสมควร ฝ่ายปกครองมีหน้าที่ต้องแก้ไขหรือเยียวยาความเสียหายนั้นอย่างเป็นธรรม

3) หลักความได้สัดส่วนมิได้มีความหมายว่าฝ่ายปกครองไม่ต้องคุ้มครองประโยชน์ของปัจเจกบุคคล โดยอ้างประโยชน์สาธารณะเพื่อดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามอำนาจหน้าที่เพียงด้านเดียวในทางตรงกันข้าม หลักกฎหมายนี้กลับเรียกร้องให้ฝ่ายปกครองมีภาระหน้าที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการหรือมาตรการที่เลือกใช้จะต้องเกิดผลกระทบหรือความเสียหายกับปัจเจกบุคคลน้อยที่สุด ถ้ายังมีวิธีการหรือมาตรการอื่น ๆ ที่จะเกิดความเสียหายหรือผลกระทบกับปัจเจกบุคคลน้อยกว่า ถือว่าวิธีการหรือมาตรการที่เลือกใช้นั้นขัดต่อหลักความได้สัดส่วน เช่นกรณีที่เทศบาลเลือกใช้มาตรการที่จะก่อสร้างถนนแอสฟัลต์ติกคอนกรีตเลียบบคลองมหาสวัสดิ์พร้อมวางท่อลอดคูและฝังกลบบคลองซอยทำให้ปิดทางเข้า-ออกคลองซอยในบริเวณที่ดินที่ผู้ฟ้องคดีอยู่อาศัยและประกอบสัมมาอาชีพ แทนที่จะได้ใช้บล็อกคอนเวร์สแทนท่อคอนกรีตทรงกลมซึ่งทำให้เรือสามารถสัญจรเข้าออกสู่คลองมหาสวัสดิ์ได้ ดังเช่นเทศบาลข้างเคียงได้ดำเนินการ ถือเป็นการปฏิบัติหน้าที่ก่อให้เกิดภาระแก่ผู้ฟ้องคดีเกินสมควร ก่อให้เกิดผลกระทบแก่ผู้ฟ้องคดีอย่างไม่เป็นธรรม จึงเป็นการใช้ดุลพินิจที่ไม่เหมาะสม (คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 166/2555)

4) หลักความได้สัดส่วนมีสาระสำคัญที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งถือเป็นหลักของการบริการสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับประชาชนโดยการทำงานต้องมุ่งผลสัมฤทธิ์มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เกิดประโยชน์ต่อความต้องการของประชาชนสูงที่สุดและเป็นการเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบ้านเมืองเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

ด้วยเหตุนี้ ในทางปกครองหลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) จึงเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายปกครองซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจกับปัจเจกบุคคล หรือประชาชนผู้อยู่ภายใต้อำนาจ โดยสาระของหลักความได้สัดส่วนนี้บังคับให้ผู้ใช้อำนาจกระทำการใด ๆ ในทางปกครองที่กระทบกระเทือนสิทธิและเสรีภาพของผู้อยู่ภายใต้อำนาจของตนอย่างสมเหตุสมผลเหมาะสมพอประมาณและเท่าที่จำเป็น หรือบังคับให้ฝ่ายปกครองออกมาตรการที่สามารถดำเนินการให้บรรลุเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับที่ให้อำนาจได้จริง แต่ในขณะที่เดียวกันก็ก่อความเสียหายแก่ปัจเจกบุคคลน้อยที่สุดและห้ามมิให้ฝ่ายปกครองออกมาตรการใด ๆ ซึ่งหากได้ลงมือใช้บังคับแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนหรือประโยชน์สาธารณะน้อยมาก ไม่คุ้มกับความเสียหายที่จะตกแก่ปัจเจกบุคคลและหรือแก่สังคมโดยรวม ดังนั้น ถึงแม้หลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) จะมีได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แต่ก็กล่าวได้ว่าเป็นหลักรัฐธรรมนูญทั่วไปซึ่งมีค่าบังคับเสมือนกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เช่นเดียวกับ “หลักความเสมอภาค (Principle of Equality)” ซึ่งเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าเทียบเท่ารัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในรัฐเสรีประชาธิปไตยเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิของราษฎรว่าจะต้องได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันทั้งนี้ ตามมาตรา 5⁷⁶ และมาตรา 30⁷⁷ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 รวมทั้งมาตรา 4⁷⁸ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557

⁷⁶ มาตรา 5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิดเพศหรือศาสนาใดย่อมอยู่ในความคุ้มครอง แห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

⁷⁷ มาตรา 30 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันฯ

⁷⁸ มาตรา 4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทย ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครอง ตามรัฐธรรมนูญนี้

2.2 นักบวชกับสิทธิตามรัฐธรรมนูญ

พระภิกษุสงฆ์เป็นบุคคลธรรมดา แต่มีกรอบวิถีทางดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากพลเมืองทั่วไปอย่างสิ้นเชิง แม้เป็นบุคคลที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัยสี่ แต่ด้วยความศรัทธาต่อคุณธรรมอันยิ่งในศาสนา จึงต้องยอมละความสุขแบบชาวโลกมาแสวงหาธรรมที่เหนือโลก และทำที่สุดก็ย้อนกลับมาเป็นคุณต่อสังคมไทยอยู่นั่นเอง บทบาทพระภิกษุสงฆ์ไทยที่มีต่อสังคมนั้นเป็นที่ประจักษ์ให้เห็นมาทุกยุคสมัยว่า ท่านมีคุณูปการมากจนเกินที่จะพรรณนาได้ ตั้งแต่การรักษาความเป็นชาติไทยเคียงคู่มาร่วมกับสถาบันพระมหากษัตริย์ สืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ส่งเสริมให้สังคมมีความร่มเย็น เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาในอีกมุมหนึ่งพระสงฆ์เกือบจะถูกกลืนจากสังคมไทย หากจะกล่าวไปแล้วในรัฐธรรมนูญมิได้มีบทบัญญัติใดที่จะส่งเสริม หรือรับรองสถานะสงฆ์ให้มีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ทั้ง ๆ ที่อยู่ในสถาบันศาสนาอันเป็นสถาบันหลักของประเทศ ในทางกลับกันต้องถูกจำกัดสิทธิหลายประการในทางกฎหมาย เช่น สงฆ์ไม่ได้รับสิทธิเข้าร่วมพิจารณาออกกฎหมาย ไม่ได้รับสิทธิในการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยจะเห็นจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา⁷⁹ 106 (2) บัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ (2) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช”

2.2.1 สิทธิของนักบวชที่มีเหมือนบุคคลทั่วไป

พระสงฆ์คือประชาชนพลเมืองคนหนึ่ง มีสิทธิเหมือนประชาชนพลเมืองทั่วไป ต้องได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในความเป็นส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ในร่างกาย ในชีวิตและทรัพย์สิน ในการจับ การค้น เท้ากับบุคคลธรรมดา รวมถึงเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา เสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตนและเสรีภาพอื่น ๆ ที่ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายบ้านเมือง เช่น พระสงฆ์มีสิทธิที่จะศึกษาต่อในคณะหรือสาขาวิชาที่เหมาะสมของมหาวิทยาลัยทางโลก เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้พระสงฆ์จึงมีสิทธิถือ “ใบสุทธิ” ซึ่งเป็นบัตรประจำตัวของพระสงฆ์ และ “บัตรประชาชน” ซึ่งเป็นบัตรประจำตัวของคนไทยทุกคน เช่นเดียวกับที่ข้าราชการมีสิทธิที่จะถือ “บัตรข้าราชการ” และ “บัตรประชาชน” ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น สถานะของนักบวชในทางกฎหมายจึงได้รับความคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับประชาชนพลเมืองผู้เป็นฆราวาส เว้นแต่บางเรื่องที่กฎหมายต้องการกำหนดขอบเขตการให้หรือคุ้มครองสิทธิของนักบวชกับฆราวาสที่แตกต่างกัน ดังจะได้อธิบายในหัวข้อถัดไป

⁷⁹ ยังมีอีกหลายมาตราที่จำกัดสิทธิพระภิกษุสงฆ์ คือ มาตรา 109 (3), มาตรา 124, มาตรา 126 (4), มาตรา 137 (4), มาตรา 206 (4), มาตรา 256 (4) และมาตรา 260 (4) เป็นต้น

2.2.2 สิทธิของนักบวชที่มีเป็นข้อจำกัดของความเป็นนักบวช

แม้ว่าพระสงฆ์จะยังคงมีสถานะเป็นมนุษย์เป็นประชาชนพลเมืองคนหนึ่งที่ยังคงต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย อีกทั้งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเช่นเดียวกับฆราวาส ดังได้กล่าวไปในหัวข้อก่อนหน้านี้แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ในการที่รัฐหรือผู้ออกกฎหมายอาจเห็นว่า มีเงื่อนไขบางประการที่จำเป็นต้องกำหนด ขอบเขตของการอยู่ในบังคับของกฎหมายตลอดจนสิทธิที่กฎหมายให้ความคุ้มครองต่อพระภิกษุสงฆ์ที่แตกต่างไปจากฆราวาส ทั้งนี้ โดยมีเหตุผลและความจำเป็นบางประการที่มีน้ำหนักซึ่งอาจจะเป็นเหตุผลทางพระวินัยหรือเหตุผลในด้านสังคมวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อในแต่ละสังคม กฎหมายจึงบัญญัติเป็นข้อห้าม และข้อจำกัดสิทธิของความเป็นนักบวช เช่น กำหนดให้การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ต้องสละสมณะเพศก่อน เพื่อคุ้มครองไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสถานะความเป็นพระภิกษุสงฆ์ว่าฝ่ายฆราวาสหรืออำนาจของฝ่ายอาณาจักรเข้าไปรังแกหรือคุกคามอำนาจหรือสถานะของศาสนจักรจึงให้สละสมณะเพศก่อน และห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปรากฏตามบทบัญญัติมาตรา 95 และมาตรา 96 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ประกอบกับมาตรา 31 และมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 ดังนี้

- 1) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช
- 2) อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งไม่ว่าคดีนั้นจะถึงที่สุดแล้วหรือไม่
- 3) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย
- 4) วิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

เช่นในกรณีห้ามสมัครรับเลือกตั้ง พระราชบัญญัติเทศบาล พุทธศักราช 2496 มาตรา 19 (4) ห้ามมิให้ผู้ที่ เป็นพระภิกษุสงฆ์ใช้สิทธิเลือกตั้งหรือสมัครรับเลือกตั้ง หากเป็นพระภิกษุสงฆ์มีผลทำให้ขาดสมาชิกภาพทันที

สรุป การที่กฎหมายคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ตลอดจนกำหนดเป็นข้อจำกัดของความเป็นนักบวช ในสถานะหน้าที่ของพระภิกษุในฐานะประชาชน และในฐานะนักบวช และการจำกัดสิทธิของนักบวชในส่วนกฎหมายอื่นนั้น เป็นเพียงหลักเกณฑ์และวิธีการให้เกิดความเหมาะสมตามที่สังคมคาดหวัง และเป็นเรื่องที่สังคมต้องช่วยกันสอดส่องดูแลในแต่ละสถานการณ์ และแต่ละวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้ ย่อมต้องเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายและหลักปฏิบัติทางคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมืองฯ

2.3 หลักการควบคุมพระสงฆ์โดยพระวินัย

เมืองไทย คือ เมืองพุทธ เป็นคำเรียกขานกันมานาน ความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยกับพุทธศาสนาเป็นรากแก้วแห่งศรัทธาที่ยิ่งรากลึกลงในจิตใจและยึดโยงสัมพันธ์กันระหว่างราชอาณาจักรกับพุทธจักรอย่างแนบแน่นจนแทบจะแยกกันไม่ออก ทั้งยังมีส่วนต่อการดำรงคงอยู่ของชนชาติไทยมาตลอดเวลาอันยาวนาน จากต้นกำเนิดแห่งพุทธศาสนา ณ ประเทศอินเดีย ได้แผ่อิทธิพลเข้ามาในประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 236 โดยพระภิกษุชาวอินเดียสองรูป คือ พระโสณะ และ พระอุตตระ บทบาทของพระภิกษุที่ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนา นับว่าสำคัญยิ่งเป็นนโยบายของศาสนาซึ่งพระพุทธรองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย” ด้วยธรรมะที่ผู้ได้ศึกษาและปฏิบัติ ย่อมเห็นผลได้ด้วยตนเอง นำความศรัทธาเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชน จนเป็นประจักษ์ว่าพระภิกษุเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวพุทธเสมอมา ด้วยการน้อมนำพระวินัยเป็นสรณะ เป็นกรอบบังคับให้คณะสงฆ์ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน โดยมีบทลงโทษเป็นเครื่องขนาบ⁸⁰ หากมีการฝ่าฝืนบทบัญญัติที่พระพุทธรองค์ทรงวางเอาไว้ นับแต่กำเนิดพุทธศาสนา จนกระทั่งพระพุทธรองค์เสด็จปรินิพพานผ่านล่วงเลยมาสองพันกว่าปี ทำให้พระภิกษุในบางยุคบางสมัย ปฏิบัติตนหย่อนยานทางพระวินัยไม่ใส่ใจในกิจของสงฆ์ กระทำตนดั่ง เช่นคฤหัสถ์จนฝ่ายราชอาณาจักรต้องเข้ามาออกกฎ ควบคุมการปฏิบัติของพระภิกษุอีกทางหนึ่ง⁸¹ ปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์ได้อยู่ภายใต้อำนาจปกครองของรัฐ ตามหลักเสมอภาค (Principle of Equality) อันเป็นความเท่าเทียมกันตามสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่รองรับไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

⁸⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 586.

⁸¹ มาตรา 29 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่า กระทำความผิดอาญา เมื่อพนัก งานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัด ไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัด ในวัด ไตวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้น สละสมณเพศเสียได้

2.3.1 การบัญญัติพระวินัย

เรื่องเล่าว่าครั้งหนึ่งพระสารีบุตรกราบทูลพระพุทธเจ้าถึงเวลาแล้วที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทที่จะทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวกอัน เป็นเหตุให้พระศาสนานี้ยั่งยืนดำรงอยู่ได้นาน พระพุทธเจ้า ตรัสว่า จงรอก่อนสารีบุตร ตถาคตผู้เดียวจะรู้กาลในกรณีนั้น ก็บรรดาภิกษุที่ทรงคุณธรรมอย่างต่ำก็เป็น โสดาบัน พระอรหันต์ก็รู้ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ไม่ทำในสิ่งที่ผิดพลาดให้เกิดความเสื่อมเสีย จึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องบัญญัติพระวินัยในตอนนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัส ถึงกาลเวลาแห่งการที่จะ บัญญัติสิกขาบทและการแสดงพระปาฏิโมกข์ว่าจะกระทำเมื่อมีอาสาวิภูฐานิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ เช่น การฆ่าผู้อื่น การเสพเมถุน การลักทรัพย์ การอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน เป็นต้น เมื่อใดอาสาวิภูฐานิยธรรมเหล่านั้นปรากฏขึ้น เมื่อนั้นพระพุทธเจ้า จึงจะบัญญัติสิกขาบท ต่อมา ในช่วงพรรษาที่ 1 แห่งพุทธกาลจึงเกิดเหตุจำเป็น⁸² พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติ “พระวินัย”⁸³ อันเป็น กฎข้อบังคับแก่พระภิกษุทั้งหลาย เพื่อการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบให้ไปในแนวทางเดียวกัน เมื่อมีพระ วินัยเป็นปฐมบัญญัติแล้วต่อมาพระพุทธเจ้า ได้ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้กับสิกขาบทนั้น ๆ ทำให้มี ความรัดกุมมากยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การกระทำผิด สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม นี้ เรียกว่า พระอนุบัญญัติ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้พระศาสนาอ่อนแอ หรือดำรงอยู่ได้ไม่นาน จนกระทั่งพระพุทธศาสนาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน พระวินัย ยังเป็นหลักสำคัญที่พระภิกษุต้องเคารพ ศรัทธาในฐานะเป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดมา พระธรรมวินัย คือเครื่องขัดเกลากิเลสในจิตใจ พระสงฆ์ในยุคหลังจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับกฎหมายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และกฎหมายก็บ่งบอกความ เป็นผู้มีกิเลสเบาบางได้เช่นกัน หากปฏิบัติได้อย่างเคร่งครัดกิเลสก็เบาบางจากใจได้ พระสงฆ์ในบ้าน เราจึงมีกฎระเบียบบังคับไว้ ดังนี้

- 1) กฎของพระวินัย เป็นกฎที่มาทั้งในสิกขาบท และนอกสิกขาบท
- 2) กฎหมายคณะสงฆ์ เป็นกฎที่ออกโดยรัฐและกรรมการเถรสมาคม

⁸²เหตุจำเป็นมีอยู่ 3 ประการ คือ 1) กรณีที่ สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่โดยภิกษุผู้ชราแล้วหมายถึง พระภิกษุชราชราขึ้นเป็นลำดับ แต่พระเถระที่มีอายุพรรษากว่าสิบปี เป็นผู้บวชให้ แต่ไม่สามารถสั่ง สอนพระบวชใหม่ได้ เนื่องจากโง่เขลาเบาปัญญา 2) กรณี สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่โดยแพร่หลายแล้ว หมายถึง มีพระภิกษุแพร่หลายจำนวนมาก ทั้งพระเถระ พระภิกษุปานกลาง และพระภิกษุผู้บวชใหม่ เพราะจะ มีเหตุให้พุทธองค์บัญญัติ สิกขาบทเกี่ยวกับ การวางตัว ระหว่างภิกษุที่ต่างพรรษากัน 3) กรณี สงฆ์ เป็นหมู่ใหญ่เล็ดโดยลามแล พระภิกษุเกิดหลงไหลในลามสักการะไม่มุ่งมั่นในการปฏิบัติ.

⁸³ พระวินัยมีทั้งสิ้น 227 ข้ออันเป็นข้อห้ามของพระภิกษุ ซึ่งพระพุทธเจ้า ทรงวางข้อ กำหนด ไม่พึงละเมิดไว้เพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ และเพื่อเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานอันเอื้อเพื่อ ต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์.

3) กฎหมายบ้านเมือง เป็นกฎที่ออกโดยอำนาจรัฐและจารีตประเพณี

พระสงฆ์ซึ่งอยู่ภายใต้หลักพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง กฎหมายคณะสงฆ์ และพระภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้ที่สืบทอดพระศาสนาโดยตรง พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมก็ขึ้นอยู่กับสถาบันของสงฆ์ เมื่อมีเหตุการณ์ทางบ้านเมืองเข้ามากระทบสิทธิและเสรีภาพของวงการสงฆ์ ก็มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาโดยตรง จะกล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจอย่างเดียวไม่ได้ เมื่อนักบวชของพระพุทธศาสนาผู้ที่มีหน้าที่ในการรักษาศาสนาโดยตรง และมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมือง และอยู่ภายใต้พระธรรมวินัย และกฎหมายทางพระพุทธศาสนา ทั้งสองอย่างจึงมีความจำเป็นต้องอาศัยการสร้างสมดุลในทางปฏิบัติระหว่างแดนแห่งพระธรรมวินัย และแดนแห่งกฎหมายทางบ้านเมือง การทำให้เกิดความสังคมเกิดความสงบสุขได้นั้นต้องเกิดจากความยุติธรรมแห่งการนำกฎหมายไปบังคับใช้โดยเที่ยงธรรม

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจะอยู่เพียงลำพังหรือไม่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกเลยก็ไม่ได้ การกระทำในลักษณะดังกล่าวไม่ใช่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น แต่เป็นไปเพื่อความหลุดโลก การกล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่เกี่ยวกับการเมืองนั้นจึงถือว่าเป็นการมองเพียงด้านเดียว ในลักษณะคล้ายกับคนตาบอดคือมูทะลุเชื่อในความเห็นของตนเพียงด้านเดียว แบบชนิดที่ไม่ยอมฟังใคร ลักษณะความเห็นเช่นนี้จึงใช้ไม่ได้เป็นความเห็นที่ดูคล้ายจะถูกแต่ผิด”⁸⁴ เพราะการเมืองเป็นเรื่องทางกายภาพ ในขณะที่ศาสนาที่มีเรื่องกายภาพด้วยเช่นกัน แต่ที่แตกต่างกันก็อยู่ที่จิตใจ มีเป้าหมายเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์เช่นกัน แต่การเมืองอยู่ในระดับโลกียะ ส่วนศาสนาอยู่ในระดับโลกุตตระ แต่การจะเข้าถึงโลกุตตระจะต้องผ่านโลกียะไปก่อนจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงห้าม

พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมืองโดยตรง ทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์จาริกไปเพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ก็ปรากฏในพระวินัยส่วนที่เป็นอาทิพรหมจาริกสิกขา (ข้อปฏิบัติอันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์) คือ ศีล 27 ข้อ มีสิกขาบทที่พอจะเกี่ยวกับการเมือง ดังนี้

2.3.1.1 ในปาจิตติย อเจลกวรรค สิกขาบทที่ 1

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจะได้ไปทำสงคราม ได้มีพระภิกษุฉัพพัคคีย์รูปหนึ่งได้เข้าไปอยู่ในค่ายกองทัพ ตามกำหนดการที่อนุญาตให้อยู่ได้เพียง 3 วัน 3 คืน ในช่วงเวลาที่อยู่นั้นได้เข้าไปดูการสู้รบ การตรวจตรา พลทหาร การจัดกระบวนทัพทหารหมู่ทหารที่จัดพลเรียบร้อยแล้ว การฝึกซ้อมการใช้อาวุธ เมื่อทัพ

⁸⁴ Super-Doctor, พระพุทธศาสนากับการเมือง (สมควรที่จะบัญญัติเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่), ค้นวันที่ 26 พฤษภาคม 2558 จาก <http://4.bp.blogspot.com/>

ชาวบ้านได้เห็นต่างก็พากันติเตียน พระสงฆ์ได้ยินชาวบ้านพูดเช่นนั้น ก็พากันไปกราบทูลรายงาน พระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้บัญญัติอุบายอีกสิกขาบทว่า “ภิกษุทุกรูป การตรวจพล การจัดทัพและ ทัพที่จัดเป็นขบวนเสร็จแล้ว เป็นปาจิตติย์”⁸⁵

แต่ก็ทรงยกเว้นสำหรับบางกรณีจำเป็น เช่น มีญาติป่วยอยู่ในกองทัพ ก็ทรงอนุญาต ให้เข้าไปกองทัพได้แต่พักได้ไม่เกิน 3 คืน และระหว่าง 3 คืนนั้น ก็ทรงไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเตรียมกองทัพการแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์ผิดพระธรรมวินัยหรือไม่พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ทรงประสงค์จะให้พระภิกษุไปยุ่งเกี่ยวกับศึกสงคราม ซึ่งเป็นเรื่องของบ้านเมือง หรือผู้ปกครองบ้านเมืองจะทำการต่อสู้ป้องกันดินแดนของตน หรือการขยายเขตพระราชอำนาจออกไปยังดินแดนต่าง ๆ ซึ่งการดังกล่าวต้องมีการรบราฆ่าฟันกันตามปกติวิสัยของการสงคราม แต่ไม่ใช่ปกติวิสัยของสมณะที่จะไปร่วมยินดีกับการดังกล่าวด้วยความเกี่ยวข้องทางการเมืองที่เราต้องการศึกษา ไม่ได้มีลักษณะของการไปดูกำลังพล การไปพักอยู่ในกองทัพ หรือ การไปดูการซ้อมรบ แต่เรากำลังหมายถึงการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การออกไปร่วมชุมนุมของพระสงฆ์ การออกไปร่วมชุมนุมกับฆราวาส เพื่อเรียกร้องบางสิ่งบางอย่างจากรัฐ ซึ่งเมื่อตรวจดูข้อห้ามในพระวินัยก็จะพบว่า ไม่มีข้อห้ามการแสดงออกทางการเมืองในลักษณะดังกล่าวข้างต้น

ในเบื้องต้นก็พอจะสรุปได้ว่า พระวินัยห้ามการไปยุ่งเกี่ยวกับกองทัพ การศึกสงคราม แต่ไม่ได้ห้ามการแสดงออกทางการเมืองในลักษณะอื่น ๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น หรือการชุมนุม สิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ห้ามไว้นี้ ก่อนจะปฏิบัติควรพิจารณาโดยใช้หลักพระธรรมวินัย ดังนี้

2.3.1.2 ในปาจิตติย์ อเจลกวรรค สิกขาบทที่ 8

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ไปทำสงคราม ได้มีพระภิกษุพวกฉัพคคีย์ได้ออกไปดูกองทัพ เผอิญว่าพระองค์ได้เห็นก่อนจึงได้ตรัสเรียกถามว่า “พระคุณเจ้าพากันมาทำไมกัน” พระภิกษุพวกฉัพคคีย์ตอบว่า “พวกอาตมาอยากดูมหาบพิตร” จึงมีรับสั่งว่าการที่พระคุณเจ้ามาดูผู้เพเลิดเพลินในการรบไม่มีประโยชน์ พระคุณเจ้าควรจะไปดูพระพุทธเจ้าถึงจะดี” เมื่อพวกชาวบ้านได้เห็นต่างก็พากันติเตียนว่า “พระสงฆ์มาดูกองทัพ พวกที่มาเป็นทหารเพราะต้องเลี้ยงชีพ ต้องมีหน้าที่ดูแลลูก ๆ และเมีย พระสงฆ์มีผู้มาถวายมีชีวิตที่ดีอยู่แล้วไม่ควรมา” พระสงฆ์ได้ยินชาวบ้านพูดเช่นนั้น ก็พากันไปกราบทูลรายงานพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ บัญญัติอุบายตสิกขาบทว่า “ภิกษुकองทัพที่ยกไปเพื่อจะรบกัน เป็น ปาจิตติย์”⁸⁶

⁸⁵ มหา 2/571-571-574/502-504

⁸⁶ วิ.มหา 2/562-566/496-499

2.3.1.3 ในปาจิตติย อเจลกวรรค สิกขาบทที่ 9

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจะได้ไปทำสงคราม ได้มีพระภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ได้ออกไปดุกองทัพ หากมีการกิจจำเป็นที่จะต้องเข้าไปร่วมในกองทัพ แต่อนุญาตให้อยู่ได้เพียง 3 วัน 3 คืนเท่านั้น แต่พระภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ออกไปอยู่มากกว่านี้ เมื่อพวกเขาได้เห็นต่างก็พากันติเตียน พระสงฆ์ได้ยินชาวบ้านพูดเช่นนั้น ก็พากันไปกราบทูลรายงานพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้บัญญัติเสนาवासสิกขาบทว่า “ภิกษุพักอยู่ในกองทัพเกิน 3 คืน เป็นปาจิตติย”⁸⁷

2.3.2 หลักการบัญญัติวินัย

ความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว⁸⁸ และในอีกสูตรหนึ่งอธิบายว่า สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันได้กับสิ่งที่ไม่ควรและขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร แต่สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันได้กับสิ่งที่ควรและขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร⁸⁹

2.3.2.1 หลักมหาปเทศ 4

มีใจความสำคัญที่เกี่ยวข้องว่า การอ้างพุทธพจน์ การอ้างสงฆ์ การอ้างพระเถระจำนวนมาก และการอ้างพระเถระรูปหนึ่งขึ้นว่า คำพูดนี้ได้มาจากแหล่งดังกล่าวก็ไม่ควรยืนยันหรือปฏิเสธทันทีแต่ควรตรวจสอบกับพระธรรมและพระวินัยดูก่อนแล้วจึงเชื่อถือและปฏิบัติตามได้⁹⁰

2.3.2.2 หลักตัดสินพระธรรมวินัย

มีใจความว่าธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่พอกพูนกิเลส ความมกน้อย ความสันโดษ ความสงัด การประกอบความเพียร และความเลี้ยงง่าย ธรรมเหล่านี้เป็นคำสอนของศาสดา⁹¹ โทษของพระภิกษุตามพระวินัย ต่อจากนั้นเมื่อปรากฏพระวินัยไว้เป็นกรอบแห่งวัตรปฏิบัติครั้งพระภิกษุรูปใดกระทำความผิดตามที่พระวินัยบัญญัติไว้ ย่อมมีบทลงโทษทางพระวินัยเรียกว่า “อาบัติ”⁹² การต้องโทษ คือ การต้องอาบัติ นับแต่โทษสถานหนัก

⁸⁷ วิ.มहा. 2/567-570/500-501

⁸⁸ วิ.มहा. 1/20/37

⁸⁹ วิ.มहा. 5//92/131

⁹⁰ ที.ม. 10/113-116/144

⁹¹ วิ.จุล. 7/523/331

⁹² อาบัติหมายความว่า การต้อง, การล่วงละเมิด, โทษที่เกิดแต่การละเมิดสิกขาบท อาบัติ 7 ประการ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤทธัจจยัย ปาจิตติยปาฏิเทสนียะทุกกฏ ทุพภาสิต.

ลดลงมาถึงสถานเบา⁹³ กรณีโทษสถานหนักเรียกว่า “ปาราชิก”⁹⁴ เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องเข้าแล้ว ย่อมขาดจากความเป็นพระภิกษุ ถึงจะห่มจีวรอยู่ต่อไปหรือสึกออกไปแล้วกลับมาบวชใหม่ก็ไม่อาจจะเป็นพระภิกษุตามพระวินัยได้อีกต่อไป อาบัติปาราชิกมีอยู่ 4 บท ได้แก่ 1) ภิกษุเสพเมถุน⁹⁵ 2) ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ไ้ราคา 5 มาสก⁹⁶ 3) ภิกษุแก่งข่ามนุชยให้ตาย 4) ภิกษุแก่งอวดอุตตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตน⁹⁷

2.3.3 การดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุกับเสรีภาพในศาสนา

การพิจารณาโทษพระภิกษุโดยฝ่ายราชอาณาจักร พุทธอาณาจักรมีความสัมพันธ์กับราชอาณาจักรอย่างแนบแน่น การที่ภิกษุสงฆ์กระทำความผิดกฎหมายบ้านเมืองทำให้เกิดขึ้นเพียงแต่ในปัจจุบันนี้ไม่ ในอดีตพระภิกษุก็ได้กระทำความผิดกฎหมายและได้รับโทษที่กำหนดไว้เช่นกันซึ่งจะ

วินัยของพระภิกษุ แบ่งได้ 4 หมวด คือ

1) หมวดปาติโมกข์สังวร คือศีลที่ต้องระวัง สกตกันไม่ให้ทำผิด ถ้าทำผิดต้องอาบัติมีโทษตามลำดับดังนี้

(1) ปาราชิก โทษสถานหนัก เมื่อต้องเข้าแล้วต้องขาดจากการเป็นพระภิกษุ

(2) สังฆาทิเสส โทษอย่างกลาง เมื่อต้องเข้าแล้ว ผู้นั้นพึงอยู่กรรม

(3) ฤทธัจฉัย, ปาจิตตีย์, ปาฏิเทสนียะ, ทุกกฏ, ทุพภาษิต เป็นโทษสถานเบา เมื่อต้องเข้าแล้ว ผู้นั้นพึงประจານตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน จึงพ้นโทษ

2) หมวดอินทริยสังวร คือ การสำรวมอินทริย 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจที่กระทบต่อปัจจัยภายนอก เป็นเหตุป้องกันมิให้จิตใจเศร้าหมองและรู้เท่าทันการกระทบต่อสิ่งเหล่านั้น

3) อาชีวะปาริสุทธิศีล คือ การงดเว้น การเลี้ยงชีพด้วยวิธีที่ผิดเพศของนักบวช เช่น การทำมาหากินอย่างคฤหัสถ์ 4. ปัจจัย สันนิสสิตศีล คือการพิจารณาปัจจัยสี่ทั้งในขณะรับและบริโภค ไม่รับและบริโภคด้วยตัณหา แต่ให้บริโภคด้วยความจำเป็น

⁹⁴ เป็นชื่ออาบัติหนักที่ภิกษุต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ, เป็นชื่อบุคคลผู้ที่พ่ายแพ้ คือต้องอาบัติปาราชิกที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุเป็นชื่อสิกขาบท ที่ปรับอาบัติหนัก ขึ้นขาดจากความเป็นภิกษุมี 4 อย่างคือ เสพเมถุน ลักของเขา ข่ามนุชย อวดอุตตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตน

⁹⁵ เสพเมถุน หมายความว่า การร่วมประเวณีหรือการร่วมเพศระหว่างชายกับ หญิงหรือระหว่างสัตว์เพศผู้กับสัตว์เพศเมีย

⁹⁶ เป็นชื่อมาตราเงินในครั้งโบราณ 5 มาสกเป็น 1 บาท

⁹⁷ หมายถึง ธรรมยวดยิ่งของมนุษย์, ธรรมของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม, ธรรมล้ำมนุษย์ ได้แก่ ฌาน วิโมกข์สมาบัติ มรรคผล, บางทีเรียกให้ง่ายว่าธรรมวิเศษบ้าง คุณวิเศษ หรือ คุณพิเศษบ้าง

กล่าวพอสังเขป ดังต่อไปนี้สมัยพุทธกาล พระสงฆ์ที่บวชเข้ามาในพระธรรมวินัยล้วนแต่เป็นผู้เบื่อหน่ายต่อโลก จึงมุ่งประพฤติธรรมอย่างเคร่งครัด พึ่งธรรมอย่างตั้งใจ จนสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลจำนวนมาก ภิกษุสงฆ์ล้วน มีอาจารย์ที่ตรงตาม ปัญหาพระภิกษุที่ต้องรับโทษตามกบิลเมืองจึงไม่ปรากฏแต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีกรณีศึกษาประการหนึ่ง คือ เหตุที่พระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ทรงดำเนินดีเตียนพระภิกษุรูปหนึ่งนามว่า พระธนิยะ ที่ไปหาเจ้าพนักงานรักษาไม้ของหลวงเพื่อขอไม้มาทำกุฏิ แต่เจ้าพนักงานรักษาไม้ของหลวงตอบว่า ไม้ที่จะทำกุฏินั้นหาไม่ มีแต่ไม้ของหลวงที่สงวนไว้สำหรับซ่อมแซมพระนครซึ่งเก็บไว้ในยามจำเป็น แต่ถ้าพระเจ้าแผ่นดินรับสั่งให้พระราชทานไม้เหล่านั้น ท่านจงเอาไปเถิด พระธนิยะตอบว่าไม้เหล่านั้นพระเจ้าแผ่นดินรับสั่งพระราชทานให้แก่ตนแล้วด้วยเจ้าพนักงานรักษาไม้ของหลวง เชื่อว่าพระธนิยะเป็นผู้ประพฤติธรรมกล่าวคำสัตย์ แม้พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงเลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลายยิ่งนัก พระธนิยะคงไม่กล้ากล่าวถึงสิ่งของที่พระเจ้าแผ่นดินยังไม่ได้พระราชทานจึงบอกให้ไม้นั้นแก่พระธนิยะไป

เรื่องดังกล่าวล่วงรู้มาถึงพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์จึงทรงสั่งให้เจ้าหน้าที่จ้องจำเจ้าพนักงานรักษาไม้ทำให้พระธนิยะต้องเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารพระองค์ตรัสถามพระธนิยะว่าพระองค์พระราชทานไม้ให้แก่พระธนิยะเมื่อใด พระธนิยะตอบว่า ครั้งสมัยพระเจ้าพิมพิสารทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ใหม่ ๆ ได้ทรงเปล่งวาจาเช่นนี้ว่าหญ้า ไม้และน้ำข้าพเจ้าถวายแล้วแก่สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ขอสมณะและพราหมณ์ทั้งหลายได้โปรดใช้เถิดพระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า คำที่ตรัสไปนั้นเป็นหญ้า ไม้ และน้ำอยู่ในป่าที่ไม่มีเจ้าของหวงแหน หาใช้ไม้ที่ต้องจำเป็นเก็บรักษาไว้เพื่อซ่อมนครไม้ เหล่านี้ทุกคนย่อมทราบดีว่า ควรนำไปใช้ในการใด ไม่ควรที่พระธนิยะจะใช้เสคนัยกล่าวคำพูดเช่นนี้ ถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไปคงจะต้องรับโทษ แต่ทว่าท่านเป็นพระภิกษุรอดตัวได้ เพราะบรรพชิตเพศเสียแล้ว แต่ภายหลังอย่าได้ทำเช่นนี้อีก จากเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาให้พระพุทธเจ้าทรงวางข้อห้ามปฐมบัญญัติอาบัติปาราชิก อันเป็นบทบัญญัติที่บังคับพระภิกษุทั้งหลายในเวลาต่อมา ส่วนพระธนิยะหามีความผิดตามบทบัญญัตินี้ไม่เนื่องจากขณะที่พระธนิยะกระทำการดังกล่าวลงไป หาได้มีพระปฐมบัญญัติวางเอาไว้ว่าเป็นความผิดในเรื่องดังกล่าวแม้แต่อย่างใด

2.3.3.1 สมัยพระพุทธกาล

พระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยกระทบกระเทือนถึงความเลื่อมใสศรัทธาศาสนาต้องมัวหมอง ต้องอาบัติปาราชิกลักทรัพย์ เสพเมถุน⁹⁸ เป็นอาทิ หรือแม้แต่การทำสังฆเภท⁹⁹ เกิดเหตุพิพาทระหว่างกันจนนำมาสู่การแตกแยกของเหล่าคณะสงฆ์ อีกทั้งก่อความไม่สงบกระทบต่อความมั่นคง

⁹⁸ การร่วมประเวณีหรือการร่วมเพศระหว่างชายกับหญิง หรือระหว่างสัตว์เพศผู้กับ สัตว์เพศเมีย

⁹⁹ ความแตกแห่งสงฆ์, การทำให้สงฆ์ตกลูกจากกัน

ด้วยการอวดอุตริ มนุสธรรม¹⁰⁰ ดำรงตนเป็นผู้วิเศษ ช่างสูมตั้งตัวเป็นผู้มีอิทธิพล ส่งผลให้บ้านในเมือง ปันป่วน ด้วยเหตุนี้การปกครองคณะสงฆ์จำเป็นต้องมีฝ่ายราชอาณาจักรเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งโดยทั่วไป พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์ เพื่อให้พระพุทธศาสนาสืบทอด ต่อไปอย่างมั่นคงถาวร

2.3.3.2 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

พ.ศ. 218 กษัตริย์ผู้ปกครองประเทศอินเดียพระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พัฒนาและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอย่างอเนกอนันต์ ทรงบำรุงพระภิกษุด้วยปัจจัย 4 จนพวก เดียรถีย์¹⁰¹ ปลอมตัวเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก เพื่อแสวงหาลาภสักการะ แต่ไม่เลิกละลัทธิของตน นำไปสั่งสอนอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า สร้างความสับสนประทุพติวิปริตผิดพระธรรมวินัย จนยากจะแยกแยะออกได้ว่า สิ่งใดผิดหรือถูก เป็นที่เดือดร้อนแก่พระภิกษุผู้อยู่ในพระธรรมวินัย ไม่ทำสังฆกรรมร่วมกัน เป็นเวลานานถึง 7 ปี กระทั่งพระองค์ต้องกำจัด พวกเดียรถีย์เหล่านั้นด้วยการ จับสึกเพื่อรักษาซึ่งพระธรรมวินัย

¹⁰⁰ อวดอุตริมนุสธรรม หมายถึง อวดคุณอย่างยวดยิ่งของมนุษย์ ได้แก่ธรรมวิเศษมีการ สำเร็จมาน สำเร็จมรรคผล เป็นต้น

¹⁰¹ นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา

บทที่ 3

กลไกและมาตรการทางกฎหมายในคุ้มครองสิทธิ และการดำเนินคดีกับ พระสงฆ์ในต่างประเทศ

การเป็นประเทศในกลุ่มอาเซียนมีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และประชาชนทั้งชาติไปโดยประชาชน และสาธารณรัฐกัมพูชานับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ทำให้มองว่ากระบวนการทางพระธรรมวินัยก็ดี กระบวนการทางกฎหมายก็ดี เป็นเหตุผลในการเลือกทั้งสองประเทศมาเป็นตัวแบบในการศึกษาเปรียบเทียบ ตลอดจนสามารถนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายต่อไป

การเปลี่ยนแปลงพุทธศาสนาในช่วงนี้มีขึ้นในด้านโครงสร้างของสถาบันการปกครองสงฆ์ลาว ซึ่งระดับความผ่อนปรนต่อศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจที่มีความเสรีมากขึ้น ในปี ค.ศ. 1986 เมื่อลาวได้ปฏิรูปเศรษฐกิจเสรีขึ้นเรียกว่านโยบาย “จินตนาการใหม่” หรือ “กลไกเศรษฐกิจใหม่” (New Economic Mechanism) ดำเนินนโยบายเปิดประเทศ จากที่เคยได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศสังคมนิยมเพียงอย่างเดียวก็หันมาปรับปรุงความสัมพันธ์ และรับความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศโลกเสรีด้วย ซึ่งส่วนหนึ่งมีสาเหตุจากภัยธรรมชาติที่เกิดจากภาวะฝนแล้งในต้นปี ค.ศ. 1978 และเกิดอุทกภัยในเดือนกันยายนปีเดียวกัน การล่มสลายของค่ายโลกสังคมนิยมในกลุ่มประเทศยุโรป ตะวันออกช่วงปี ค.ศ. 1989 และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1989 คณะสงฆ์ได้มีการประชุมพระสงฆ์ขึ้นที่นครหลวงเวียงจันทน์ โดยที่ประชุมเห็นว่าพุทธศาสนาควรเดินเคียงคู่ไปกับอุดมการณ์สังคมนิยมภายใต้การนำของพรรค

การกำหนดแนวทางด้านศาสนาดังกล่าวนี้นี้ เป็นการให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา อีกทั้งให้การให้การสนับสนุนการศึกษาแก่พระสงฆ์ในระดับต่างๆ ด้วย เพราะรัฐบาลมีความเห็นว่าสถาบันสงฆ์นั้นมีความใกล้ชิด และมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนลาวเป็นอย่างมาก ต่อมาในวันที่ 30 มีนาคม ค.ศ. 1992 มติของคณะบริหารงานศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเกี่ยวกับปัญหาศาสนาถูกรับรองด้วยลายเซ็นของท่านไกรสอน พรหมวิหาน ประธานคณะบริหารงานศูนย์กลางพรรค และในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1991 รัฐธรรมนูญแห่ง สปป. ลาว ฉบับแรกถูกรับรอง และประกาศใช้อย่างเป็นทางการ ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้มี 2 มาตรา ที่บ่งบอกถึงสิทธิพลเมือง คือ มาตรา 9 รัฐเคารพและปกป้องการเคลื่อนไหวอันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชนและศาสนิกชนอื่น ปลุกกระตมส่งเสริม

พระภิกษุสามเณร และนักบวชของศาสนาอื่น ๆ ให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศและประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนาและแบ่งแยกประชาชน และมาตรา 30 พลเมืองลาวมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา¹⁰² ฉบับปรับปรุงปัจจุบันคือมาตรา 9 รัฐเคารพ และปกป้องการเคลื่อนไหวอันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชน และศาสนิกชนอื่น ปลุกระดมส่งเสริมพระภิกษุสามเณร และนักบวชของศาสนาให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศ และประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนา และแบ่งแยกประชาชน และมาตรา 43 พลเมืองลาวมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา¹⁰³

การกำหนดแนวทางด้านศาสนาอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมดังกล่าว แสดงว่านโยบายของพรรคและรัฐบาล สปป. ลาว ให้สิทธิเสรีภาพต่อพลเมืองลาวในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา แต่การประกอบกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวทางศาสนานั้นจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบกฎหมายบ้านเมือง พรรคและรัฐบาลต้องการเสถียรภาพ ความมั่นคงของประเทศ สร้างความสามัคคีของคนในชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นแน่นหนา จะเป็นเชื้อชาติ ศาสนาใดก็ตามให้ถือเอาประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ การกล่าวเช่นนี้ก็เพื่อต้องการให้ศาสนา และศาสนิกชนช่วยสนับสนุนส่งเสริมนโยบายของรัฐให้ปรากฏผลเป็นจริง

3.1 การคุ้มครองสิทธิของพระสงฆ์ในการดำเนินคดีอาญาของ สปป.ลาว

พุทธศาสนาเถรวาทแพร่เข้าสู่อาณาจักรลาวล้านช้าง (ประเทศลาว) ในสมัยเจ้าฟ้าจ๋ม (ครองราชย์ ค.ศ. 1353-1373) พระองค์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกได้ยกพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวของประชาชน พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติและมีอิทธิพลต่อสถาบันทางการเมือง วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีของประชาชนลาวต่อมาหลายศตวรรษ อิทธิพลของพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ในบทบันทึกของคุณพ่อมารินี (Marini) และเลอริอา (Leria) นักสอนศาสนาคริสต์ชาวยุโรป ได้เข้ามาเวียงจันทน์ในช่วงปี ค.ศ. 1642-1647 กล่าวว่า ศีลธรรมทางพุทธศาสนามีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของคนลาว นับแต่ชนชั้นสูงจนถึงประชาชนทั่วไป ได้เป็นทฤษฎีพื้นฐานให้แก่การเมืองการปกครองนักค้นคว้า นักประดิษฐ์คิดแต่ง ได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต

¹⁰² รัฐธรรมนูญแห่ง สปป. ลาว คริสต์ศักราช 1991, 3,10. อ้างถึงใน พระศรีธาดู สิงห์ประทุม, มณีนมัย ทองอยู่ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยมในลาว,” วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 6 (กันยายน-ธันวาคม 2553): 84.

¹⁰³ รัฐธรรมนูญแห่ง สปป. ลาว คริสต์ศักราช 2003, 3,16 อ้างถึงใน *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 84.

ประจำวันและเป็นเครื่องวัดคุณสมบัตินักบวชในสังฆม¹⁰⁴ ก่อนเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองราชอาณาจักรลาวเป็น สปป. ลาวตั้งแต่ปี ค.ศ. 1945 โครงสร้างคณะสงฆ์ลาวดำเนินการปกครองโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นองค์ประมุข ผู้บริหารมีสังฆนายกและสังฆมนตรีว่าการองค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การปฏิสังขรณ์¹⁰⁵ ต่อมาปี ค.ศ. 1959 ได้ยุบเลิกองค์การสงฆ์แบบนี้แล้วตั้งที่ปรึกษาสงฆ์ 4 องค์แทน นอกจากนั้นก็ยังมีเจ้าคณะแขวง เจ้าคณะเมืองเจ้าคณะตาแสง และเจ้าอธิการวัด และกำหนดชั้นยศ (สมณศักดิ์) ของพระภิกษุเป็น 6 ชั้น คือ 1) พระยอดแก้ว (สมเด็จพระสังฆราช) 2) พระลูกแก้ว (สมเด็จพระราชาคณะ) 3) พระหลักคำ (พระราชาคณะ) 4) พระครู (มีพรรษาครบ 10 แล้ว) 5) พระชา (มีพรรษา 5 ขึ้นไป) และ 6) พระสมเด็จ (มีพรรษา 3 ขึ้นไป)

3.1.1 การคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของ สปป.ลาว

การเปลี่ยนแปลงพุทธศาสนาในช่วงนี้มีขึ้นในด้านโครงสร้างของสถาบันการปกครองสงฆ์ลาว ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติในทางที่เป็นรูปแบบและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ ตามกฎหมายของ สปป.ลาว¹⁰⁶ ได้กำหนดวิธีปฏิบัติไว้ในธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว (ฉบับดัดแปลงแก้ไข พ.ศ. 2547) โดยกำหนดแนวทางการพิจารณาเมื่อพระสงฆ์สามเณรต้องถูกกล่าวหาว่าผิดอาญาไว้ในหมวดที่ 6 คณะวินัยธรและธรรมธร มาตรา 22 คณะวินัยธรเป็นนิติบัญญัติสงฆ์มีหน้าที่เป็นเอกราช ปฏิบัติหน้าที่ตามหลัก ศีลธรรม กฎหมายปราศจากอคติ เช่น ในการพิจารณาวินิจฉัยตัดสินอธิกรณ์ แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ 1) ชั้นลบล้าง (อยู่ในชั้นศูนย์กลาง) 2) ชั้นอุทธรณ์ (อยู่ชั้นแขวง) 3) ชั้นต้น (อยู่ชั้นเมือง) คณะพระวินัยธรชั้นลบล้างประกอบด้วย พระวินัยธร 3-4 องค์ให้ผู้มีอายุพรรษาและ คุณวุฒิสูงที่สุดเป็นประธาน ให้ผู้มีพรรษารองลงมาและเฉลี่ยวงลาดทางพระธรรมวินัยเป็นรอง ประธาน หรือ สุตแต่ประธานจะคัดเลือกเอา ดังที่กล่าวไว้ในมาตรา 10 แห่งธรรมนูญนี้และที่ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลาง สำหรับคณะพระวินัยธรท้องถิ่นให้แต่ละท้องถิ่นแขวงและกำแพง เขตพิเศษและเมือง คัดเลือกเอา คณะวินัยธรในชั้นต้นจำนวน 3-5 องค์ตั้งเดียวกับชั้นศูนย์กลาง ที่มีอยู่ในสำนักปกครอง ตั้งอยู่ คณะวินัยธรทุกองค์ต้องอยู่ประจำการ อายุจะหมดตามคณะ อ.พ.ส. หรือไม่ให้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และโอกาส และอายุการณจะสิ้นสุดก็ต่อเมื่อ 1) ลาสิกขา 2) ถูกปลดตำแหน่ง 3) ถูกกล่าวหาอย่างร้ายแรง

¹⁰⁴ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม คริสต์ศักราช 2000, 272. อ้างถึงใน *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 84.

¹⁰⁵ จำนงค์ ทองประเสริฐ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์* (กรุงเทพมหานคร: คຸຣຸສາ, 2534), หน้า 343.

¹⁰⁶ มาตรา 23 ธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว (ฉบับดัดแปลงแก้ไข พุทธศักราช 2547)

ทางพระวินัยหรือมีโทษอาญาแผ่นดิน 4) หายสาบสูญโดยไม่รู้ที่อยู่และหายไปนาน 3 เดือน
5) มรณภาพ

ซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญฉบับแรกของลาวประกาศในปี 1947 นั้นเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นในยุคที่ลาวยังไม่มีเอกราชและหมดสภาพบังคับเมื่อมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ภายใต้กฎเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ที่ประกาศใช้ใน วันที่ 13-15 สิงหาคมปี 1991 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี 2003 ซึ่งสปป.ลาว ได้เลือกใช้ระบบกฎหมายที่มีความคล้ายคลึงกับระบบกฎหมายของสาธารณรัฐประชาชนสาธารณรัฐประชาชนจีน ส่วนประชาชนลาวจะมีสิทธิเลือกตั้ง เมื่อมีอายุครบสิบแปดปี การแก้ไขสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในประเทศและภาพลักษณ์ของประเทศในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยมในลาว¹⁰⁷ โดยเน้นศึกษาในช่วงเวลาที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวเข้าปกครองประเทศในปี ค.ศ. 1975 จนถึงปัจจุบัน เมื่อพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเข้าปกครองประเทศในปี ค.ศ. 1975 รัฐบาลไม่ได้ยกเลิกสถาบันศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากได้ตระหนักถึงความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมลาวทั้งทางด้านวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรม และการเมือง แต่ได้ปรับปรุงโครงสร้างองค์กรปกครองสงฆ์ให้เป็นเอกภาพ โดยรวมธรรมยุติกายและมหานิกายเข้าด้วยกันเรียกว่า พระสงฆ์ลาว ด้วยนโยบายนี้ องค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวแต่ละชั้นและกรรมวิธีการแต่ละฝ่ายได้ทำหน้าที่ของตนต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการอุปถัมภ์จากพรรค และรัฐบาลเป็นอย่างดี

3.1.2 การดำเนินการทางวินัยโดยคณะสงฆ์ สปป.ลาว

พระพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยมในลาวเน้นศึกษาในช่วงเวลาที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวเข้าปกครองประเทศในปี ค.ศ. 1975 จนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นถึงกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติกับคณะสงฆ์มากขึ้น ซึ่งปรากฏในธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว (ฉบับดัดแปลงแก้ไข พ.ศ. 2547) ตามมาตรา 24 คณะธรรมธรและวินัยธรรมมีสิทธิหน้าที่ดังนี้ 1) ดำเนินการพิจารณาสืบสวน ได้สวนวินิจฉัย ตัดสินอธิกรณ์ที่พระธรรมธชยกเสนอขึ้นมา จำนวนคณะพระวินัยธรรงค์ที่เป็นประธานจะเป็นทั้งผู้บริหารงานทุกอย่างโดยให้คำสั่ง แนะนำ นำพาในทุกเขตแดนของการดำเนินการอธิกรณ์และงานด้านคุ้มครองบริหารมีสิทธิแต่งตั้งขึ้นต้น หรือแทนตำแหน่งที่ว่างลงตามการเสนอของกองประชุมชั้นกรรมวิธีการ หรือกรรมวิธีการอื่น ๆ มีสิทธิสั่งปลดพระวินัยธรรงค์ออกจากตำแหน่ง โดยให้สิทธิอุทธรณ์ 15 วัน ขึ้นหาประธาน อ. พ.ส. ศูนย์กลางเกิน 15 วันแล้วถือว่าหมดสิทธิอุทธรณ์ 2) ในการพิจารณาอธิกรณ์ใหญ่พิเศษ ที่เกี่ยวข้องกันกับนโยบายส่วนรวมสงฆ์หรือ ของพรรครัฐบาลหรือที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ต่างประเทศ ประธานคณะวินัยธรรงค์จะต้องนิมนต์ประธาน อ.พ.ส. ศูนย์กลางมานั่งเป็นประธาน

¹⁰⁷ พระศรีธาดู สิงห์ประทุม, มณีมีชัย ทองอยู่ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, *เรื่องเดิม*, หน้า 84.

คู่กับตนเพื่อวินิจฉัยตัดสินอธิกรณ์นั้นให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาดโดยไม่ได้อุทธรณ์ ในกรณีนี้จะเชิญ บ้านเมืองผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือชั้นพิเศษเชิญเชี่ยวชาญมาพิจารณา ให้ความคิดเห็นก็ได้แต่ไม่มีสิทธิ์ ลงคะแนนชี้ขาด 3) พระคณะธรรมธรสำหรับชั้นศูนย์กลางจะมีสำนักงานตั้งอยู่นครหลวงของประเทศ มีสิทธิ์หน้าที่ค้นคว้าตรวจตรา เสนออธิกรณ์ขึ้นหาคณะวินัยธรทุกชั้น 4) สิทธิหน้าที่ของประธาน คณะกรรมการศูนย์กลางให้ถืออนุโลมปฏิบัติสิทธิ์หน้าที่ ของประธานคณะวินัยธรศูนย์กลางทุกอย่าง

นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญได้กล่าวแล้วในเอกสารฝึกอบรมสำหรับพระสงฆ์สามเณรยังกล่าวถึง ทัศนะของพรรคต่อศาสนา พรรคและรัฐบาลรับรู้ว่าการที่ประชาชนลาวใครเชื่อศาสนาใดก็ยังถือว่าเป็นคน ลาว ศาสนิกชนของทุกศาสนาจะต้องมีสติเสมอว่า ไม่ให้พวกนักสืบหรือคนต่างประเทศมาฉวยใช้ผู้นับ ถือศาสนาโฆษณาแบ่งแยกเพื่อทำลายความสามัคคีประชาชนลาวบรรดาเผ่า นั้นหมายถึงการทำลาย ประเทศของเรา ศาสนาต่าง ๆ จะต้องทำหน้าที่ปกป้องรักษาประเทศให้มีความสงบสุขและพัฒนาให้มีความ รุ่งเรือง มีส่วนร่วมในภารกิจของชาติ สร้างโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยพรรค รัฐบาล และประชาชน พรรคและรัฐต้องการให้บรรดาศาสนามีความสามัคคี ประองตองกันเป็นจิตหนึ่งใจเดียว ไม่เกิดความ ขัดแย้งต่อกันและกัน พร้อมกันประกอบส่วนที่เป็นประโยชน์เข้าในการปฏิบัติสองหน้าที่ยุทธศาสตร์ กล่าวคือ ปกป้องรักษา สร้าง และพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนกับนานาประเทศ เพื่อ ความอยู่ดีกินดีของปวงชนลาวทั้งชาติองค์การที่เกี่ยวข้องจะต้องทำหน้าที่คุ้มครอง ดูแลการ เคลื่อนไหวของบรรดาศาสนาให้สอดคล้องกับศีลธรรม รัฐธรรมนูญ และระเบียบกฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะให้สอดคล้องกับคำรัส 92/นย¹⁰⁸ พนักงานทุกภาคส่วน ผู้ที่คุ้มครองรัฐ คุ้มครองสังคม จะต้องรู้ และเข้าใจรัฐธรรมนูญ ระเบียบกฎหมายของบ้านเมือง และนโยบายของพรรคที่มีต่อศาสนา เพื่อสะดวกในการคุ้มครอง ดูแลการเคลื่อนไหวของแต่ละศาสนาการผ่อนปรนความเข้มงวดทางด้าน ศาสนาดังกล่าว ยังส่งผลต่อหน้าที่ของพระสงฆ์ด้วย โดยพระสงฆ์มีหน้าที่เพิ่มขึ้น และได้รับการยอมรับ จากรัฐบาลมากกว่าช่วงทศวรรษ 1970 เห็นได้จากหน้าที่ที่พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ประเทศในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่ศีลธรรม การปฏิบัติศาสนพิธีรวมถึงการสั่งสอนให้ชน เผ่าละทิ้งความเชื่อแบบดั้งเดิม ซึ่งการที่รัฐบาล สปป. ลาว ยอมรับบทบาทของพระสงฆ์มากขึ้น ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากฐานอำนาจของรัฐมั่นคงขึ้นมากกว่าช่วงแรกของการปกครองประเทศหน้าที่

¹⁰⁸ คำสั่งของนายกรัฐมนตรี เลขที่ 92 ว่าด้วยการคุ้มครองและปกป้องการเคลื่อนไหวศาสนา อยู่สปป. ลาว ประกาศวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 2002 อ้างถึงใน พระศรีธาตุ สิงห์ประทุม, มณีมัย ทอง อยู่ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, *เรื่องเดิม*, หน้า 86.

ของพระสงฆ์สามเณรตามที่ระบุในบัญญัติการปกครองสงฆ์ ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) กล่าวว่า พระสงฆ์สามเณร หรือผู้เข้าบวชมีหน้าที่ ดังนี้¹⁰⁹

ปกปักรักษาพระพุทธศาสนา เอาใจใส่ทางด้านการศึกษาค้นคว้าธรรมะของพระพุทธเจ้า ทั้งทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เช่น การเรียนสวดเรียนเทศน์ ศึกษาพระธรรมวินัย และการลงสู่ภาคปฏิบัติกรรมฐานเพื่อให้เกิดมรรคและผลตามอัฏฐกาตณ พร้อมทั้งเอาใจใส่ปกปักรักษา และส่งเสริมจารีตประเพณีอันดีงาม ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง มีส่วนร่วมในการปกป้องรักษา สังคม และเทศนาสั่งสอนญาติโยมลาวบรรดาเผ่าให้ละความเชื่อมงาย การเที่ยวกินอย่างฟุ่มเฟือย อบายมุข เพื่อให้สังคมมีความบริสุทธิ์ปลอดภัยน่าอยู่ มีความเสมอภาคกันต่อการปฏิบัติศีลธรรม และระเบียบกฎหมาย ตั้งหน้าปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ธรรมนุญปกครองสงฆ์ ข้อกำหนดและกฎระเบียบสงฆ์ มติคำสั่งทางการสงฆ์ ตลอดจนโครงการดำเนินงานขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวในขอบเขตการจัดตั้งของตนอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ต้องปฏิบัติตามมติคำสั่งทางรัฐการ ตำรัส (คำสั่งกฎระเบียบของประธานประเทศประธานสภาแห่งชาติ ข้อบังคับของกระทรวง) และกฎหมายของบ้านเมืองโครงสร้างการจัดตั้งของพระสงฆ์ตามธรรมนุญปกครองสงฆ์ลาว ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547)

3.1.3 การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามกฎหมายของ สปป.ลาว

การบริหารที่เหมือนกันโดยมีกรรมการคณะสงฆ์ประจำ ประธาน รองประธานจำนวนลดหลั่นลงไปตามขนาด ขอบเขต หน้าที่รับผิดชอบของตน เพื่อบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวจึงได้จัดแบ่งหน้าที่ในการทำงาน เพื่อให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และได้รับผลตามความต้องการขององค์การ กรรมการปกครองสงฆ์ มีหน้าที่รับผิดชอบในการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านพุทธศาสนา เก็บสถิติพระสงฆ์สามเณร พ่อขาว แม่ขาวตลอดถึงศาสนสมบัติอื่น ๆ อย่างครบถ้วน และถูกต้องกับความเป็นจริง จากนั้นรายงานให้ผู้ที่สูงกว่าได้รับทราบอย่างเป็นระบบในแต่ละปี เสริมขยายบทบาทในการคุ้มครองพุทธศาสนา และปกครองสงฆ์ให้ดีขึ้นบนพื้นฐาน เรียกว่า ธรรมนุญปกครองสงฆ์ ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์สามเณร พุทธศาสนิกชนและศาสนิกชนลาวบรรดาเผ่าจะต้องมีส่วนร่วมเข้าในภารกิจของชาติ คณะองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวตั้งแต่ขั้นศูนย์กลางจนถึงขั้นรากฐาน (เจ้าอาวาสวัด) ต้องปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การลงอุโบสถสังฆกรรมและการทำกิจวัตรอื่น ๆ ซึ่งเป็นการตรวจตราการประพฤติปฏิบัติต่อพระธรรมวินัยของคณะองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว และพระสงฆ์สามเณรทั่วไป นอกจากนั้นเอาใจใส่ปรึกษาหารือ ประสานสมทบการทำงานกับแนวลาสร้างชาติ และอำนาจการ

¹⁰⁹ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, **ธรรมนุญปกครองสงฆ์ลาว** (เวียงจันทน์: เอกสารถ่ายสำเนา, 2547), หน้า 4-5. อ้างถึงใน *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 86.

ปกครองฝ่ายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นคว้าวางระเบียบการและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่พระสงฆ์สามารถล่วงละเมิดต่อพระธรรมวินัย และกฎระเบียบของสงฆ์ กรรมาธิการศึกษาสงฆ์ มีหน้าที่รับผิดชอบในการค้นคว้าและวางแผนเพื่ออบรมแนวคิดของนักเรียนนักศึกษาสงฆ์ ให้มีความเชื่อมั่นต่อการประกอบศาสนกิจและมีความหนักแน่นในการปฏิบัติธรรมวินัยสงฆ์ และระเบียบ กฎหมายของรัฐ ค้นคว้าและวางแผนยุทธศาสตร์การศึกษาสงฆ์แต่ละช่วงเวลา เพื่อผ่านการประชุมสภาบริหารการศึกษาสงฆ์ และ ภารกิจในการพัฒนาการศึกษาสงฆ์ลาว กรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและปฏิบัติธรรมฐาน เป็นหน่วยงานหนึ่งในระบบการจัดตั้งขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวในชั้นเมืองชั้นแขวง และชั้นศูนย์กลางกรรมาธิการนี้มีอักษรย่อว่า “กสว” ซึ่งมีบทบาทในการปฏิบัติ คือ กำหนดระเบียบการ หลักวิชาการในการเผยแผ่ศีลธรรม นอกจากนั้นยังมีหน้าที่รับผิดชอบ คือ สร้างข้อกำหนดกฎระเบียบเกี่ยวกับกรรมาธิการเผยแผ่ศีลธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สร้างหลักสูตรในการเรียน โฆษณา เผยแผ่ และการปฏิบัติกรรมฐาน สร้างโรงเรียนฝึกอบรมศีลธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จัดตั้งโครงการบวชสามเณร อบรมเยาวชน โครงการช่วยผู้ป่วยเอดส์ ช่วยเหลือคนยากจนคนด้อยโอกาส โครงการรักษาสิ่งแวดล้อม และโครงการต่อต้านยาเสพติด จัดรายการวิทยุโทรทัศน์ เขียนบทความหนังสือพิมพ์ ธรรมสัญจร และจัดปาฐกถาธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ

ตามมติของคณะบริหารงานศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเกี่ยวกับปัญหาศาสนาถูกรับรองด้วยลายเซ็นของท่านไกรสอน พรหมวิหาน ประธานคณะบริหารงานศูนย์กลางพรรค และในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1991 รัฐธรรมนูญแห่ง สปป. ลาว ฉบับแรกถูกรับรอง และประกาศใช้อย่างเป็นทางการ ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้มี 2 มาตรา ที่บ่งบอกถึงสิทธิพลเมือง คือ มาตรา 9 รัฐเคารพ และปกป้องการเคลื่อนไหวอันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชนและศาสนิกชนอื่น การปลุกระดมส่งเสริมพระภิกษุสามเณร และนักบวชของศาสนาอื่น ๆ ให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศและประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนาและแบ่งแยกประชาชน และมาตรา 30 พลเมืองลาวมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา ฉบับปรับปรุงปัจจุบันคือ มาตรา 9 รัฐเคารพ และปกป้องการเคลื่อนไหวอันถูกกฎหมายของพุทธศาสนิกชนและศาสนิกชนอื่น ปลุกระดมส่งเสริมพระภิกษุสามเณร และนักบวชของศาสนาให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศ และประชาชน ห้ามทุกการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกศาสนา และแบ่งแยกประชาชน และมาตรา 43 พลเมืองลาวมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา การกำหนดแนวทางด้านศาสนาอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมดังกล่าว แสดงว่านโยบายของพรรคและรัฐบาล สปป. ลาว ให้สิทธิเสรีภาพต่อพลเมืองลาวในการเชื่อถือ หรือไม่เชื่อถือศาสนา แต่การประกอบกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวทางศาสนานั้นจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบกฎหมายบ้านเมือง พรรคและรัฐบาลต้องการเสถียรภาพ ความมั่นคงของประเทศ สร้างความสามัคคีของคนในชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นแน่นหนา

จะเป็นเชื้อชาติ ศาสนาใดก็ตามให้ถือเอาประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ การกล่าวเช่นนี้ก็เพื่อต้องการให้ ศาสนา และศาสนิกชนช่วยสนับสนุนส่งเสริมนโยบายของรัฐให้ปรากฏผลเป็นจริง

การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามกฎหมายของ สปป.ลาว ได้กำหนดวิธีปฏิบัติไว้ใน ธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว (ฉบับดัดแปลงแก้ไข พ.ศ. 2547) โดยกำหนดแนวทางการพิจารณาเมื่อ พระสงฆ์สามเณรต้องถูกกล่าวคดีอาญาไว้ในหมวดที่ 6 คณะวินัยธรและธรรมธร มาตรา 22 คณะ วินัยธรเป็นนิติบัญญัติสงฆ์มีหน้าที่เป็นเอกရာปฏิบัติหน้าที่ตามหลัก ศีลธรรม กฎหมายปราศจากอคติ เช่น ในการพิจารณาวินิจฉัยตัดสินอริกรรมแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ 1) ชั้นลบล้าง (อยู่ในชั้นศูนย์กลาง) 2) ชั้นอุทธรณ์ (อยู่ชั้นแขวง) 3) ชั้นต้น (อยู่ชั้นเมือง)

คณะพระวินัยธรชั้นลบล้างประกอบด้วย พระวินัยธร 3-4 องค์ให้ผู้มีอายุพรรษาและ คุณวุฒิ สูงที่สุดเป็นประธาน ให้ผู้มีพรรษารองลงมาและเฉลี่ยฉลาดทางพระธรรมวินัยเป็นรอง ประธาน หรือ สุดแต่ประธานจะคัดเลือกเอา ดังที่กล่าวไว้ในมาตรา 10 แห่งธรรมนูญนี้และที่ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลาง สำหรับคณะพระวินัยธรท้องถิ่นให้แต่ละท้องถิ่นแขวงและกำแพง เขตพิเศษและเมือง คัดเลือกเอา คณะวินัยธรในชั้นต้นจำนวน 3-5 องค์ตั้งเดียวกับชั้นศูนย์กลาง ที่มีอยู่ในสำนักปกครอง ตั้งอยู่ คณะ วินัยธรทุกองค์ต้องอยู่ประจำการ อายุจะหมดตามคณะ อ.พ.ส. หรือไม่ให้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และ โอกาส และอายุการจะสิ้นสุดก็ต่อเมื่อ 1) ลาสิกขา 2) ถูกปลดตำแหน่ง 3) ถูกกล่าวหาอย่างร้ายแรง ทางพระวินัยหรือมีโทษอาญาแผ่นดิน 4) หายสาบสูญโดยไม่รู้ที่อยู่และหายไปนาน 3 เดือน 5) มรณภาพ

มาตรา 23 ให้ถือการจัดตั้งคณะธรรมธรโดยอนุโลมตามความมาตรา 21 ของข้อกำหนดว่า ด้วยการปกครองสงฆ์

มาตรา 24¹¹⁰ คณะธรรมธรและวินัยธรรมมีสิทธิหน้าที่ดังนี้

1) ดำเนินการพิจารณาสืบสวน ไต่สวนวินิจฉัย ตัดสินอริกรรมที่พระธรรม ธรยกเสนอขึ้นมา จำนวนคณะพระวินัยธรองค์ที่เป็นประธานจะเป็นทั้งผู้บริหารงานทุกอย่างโดยให้ คำสั่ง แนะนำ นำพาในทุกเขตแดนของการดำเนินการอริกรรมและงานด้านคุ้มครองบริหารมีสิทธิ์ แต่งตั้งชั้นต้น หรือแทนตำแหน่งที่ว่างลงตามการเสนอของกองประชุมชั้นกรรมมาธิการ หรือ กรรมมาธิการอื่น ๆ มีสิทธิ์สั่งปลดพระวินัยธรออกจากตำแหน่ง โดยให้สิทธิ์อุทธรณ์ 15 วัน ชั้นหา ประธาน อ. พ.ส.ศูนย์กลางเกิน 15 วันแล้วถือว่าหมดสิทธิ์อุทธรณ์

2) ในการพิจารณาอริกรรมใหญ่พิเศษ ที่เกี่ยวข้องกันกับนโยบายส่วนรวม สงฆ์หรือ ของพรรครัฐบาลหรือที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ต่างประเทศ ประธานคณะวินัยธรจะต้องนิมนต์ ประธาน อ.พ.ส. ศูนย์กลางมานั่งเป็นประธานคู่กับตนเพื่อวินิจฉัยตัดสินอริกรรมนั้นให้สิ้นสุดลงอย่าง

¹¹⁰ มาตรา 24 ธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว (ฉบับดัดแปลงแก้ไข พุทธศักราช 2547)

เด็ดขาดโดยไม่ได้อุทธรณ์ ในกรณีนี้จะเชิญบ้านเมืองผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือชั้นพิเศษเชิญเชี่ยวชาญมา พิจารณา ให้ความคิดเห็นก็ได้แต่ไม่มีสิทธิ์ลงคะแนนชี้ขาด

3) พระคณะธรรมธรสำหรับชั้นศูนย์กลางจะมีสำนักงานตั้งอยู่นครหลวงของประเทศ มีสิทธิ์หน้าที่ค้นคว้าตรวจตรา เสนออธิกรณ์ขึ้นหาคณะวินัยธรทุกชั้น

4) สิทธิหน้าที่ของประธานคณะกรรมการศูนย์กลางให้ถืออนุโลมปฏิบัติสิทธิหน้าที่ ของประธานคณะวินัยธรศูนย์กลางทุกอย่าง

มาตรา 25 หน้าที่ของคณะวินัยธร และคณะธรรมธรชั้นล่างต้องทำรายงานสถิติ อธิกรณ์ หรือสภาพการณ์เสนอตามลำดับหาประธานคณะวินัยธรหรือธรรมธรในทุก 6 เดือน ใน กรณีรีบด่วนต้อง รายงานทันทีเพื่อการแก้ไข ในนั้นต้องส่งสำเนาขยายหา อพส.ฝ่ายปกครองใน ชั้นต้นด้วย คณะ วินัยธรและธรรมธรชั้นศูนย์กลางต้องมีการเกี่ยวข้องกับทุกงานกับประธาน อ .พ.ส. ศูนย์กลางและมีส่ง รายงานในทุก 6 เดือน สรุปรายงานทุกอย่าง เสนอกองประชุมครบคณะประจำปีในท้ายปี ให้จัดตั้ง วินัยธรแขวง และเมืองโดยกองประชุมแขวงหรือเมือง และให้ข้อปฏิบัติงานที่แจ้งอยู่ในสังฆบัญญัติของ แต่ละฝ่าย¹¹¹ และประกอบกับพรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้ปกครองประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 จนถึง ปัจจุบัน รัฐบาลสปป. ลาว ได้ปรับปรุงโครงสร้างการปกครองบริหารสงฆ์ให้เป็นเอกภาพ และอยู่ใน ความดูแลอย่างใกล้ชิด หากแม้พระสงฆ์สามเณรกระทำผิดในสถานใดสถานหนึ่ง กระบวนไต่สวนก็ จะเป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 34 ของกฎหมายฉบับนี้ ต้องดำเนินการสืบสวนสอบสวน ใน กรณีที่มีหลักฐานชัดเจนแล้วให้สรุปคดีส่งให้อัยการประชาชน พิจารณาสั่งฟ้องชั้นศาล การปฏิบัติตาม คำเสนอขององค์การป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวง กำหนดให้องค์การที่ได้รับคำเสนอขององค์การ ป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวง ตามที่ได้กำหนดไว้ใน มาตรา 29 ของกฎหมายฉบับนี้ มีหน้าที่ปฏิบัติ ภายในกำหนดเวลา 30 วันนับแต่วันที่รับคำเสนอเป็นต้นไป ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามคำเสนอแล้ว องค์การป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวงมีสิทธิเสนอให้ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงกว่าขึ้นไป เป็นผู้แก้ไข ใน กรณีที่ไม่ปฏิบัติตามคำเสนอโดยไม่มีเหตุผล จะถือว่าเป็นการละเมิดกฎหมาย มาตรา 83 การไต่สวน คดีในที่ประชุมศาลต้องดำเนินอย่างเปิดเผยเว้นเสียแต่กรณีที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายผู้ถูกกล่าวหา มี สิทธิต่อสู้คดีที่ตนถูกกล่าวฟ้อง ทนายความมีสิทธิช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ผู้ถูกกล่าวฟ้อง มาตรา 84 ผู้แทนบรรดาองค์การจัดตั้งสังคมนีสิทธิเข้าร่วมในการดำเนินคดีอยู่ศาลตามที่ได้กำหนดไว้ใน กฎหมาย มาตรา 85 (ใหม่) คำตัดสินของศาลประชาชนที่ใช้ได้อย่างเด็ดขาดแล้วนั้น ทุกองค์การจัดตั้ง พรรค องค์การจัดตั้งรัฐ แนวลาวสร้างชาติ องค์การจัดตั้งมหาชน องค์การจัดตั้งสังคม และพลเมืองทุก คน ต้องเคารพบุคคล และองค์การจัดตั้งที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องดำเนินการอย่างเข้มงวด

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

โดยสรุป ทำให้เห็นถึงฝ่ายรัฐไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงสถานะของพระสงฆ์ ในกรณีที่กระทำความผิดอาญา แต่ได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมพระครุฑบาลดำเนินการพิจารณาสืบสวน ไต่สวนวินิจฉัย และตัดสินอธิกรณ์นั้นให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาด

3.2 การคุ้มครองสิทธิของพระสงฆ์ในการดำเนินคดีอาญาของกัมพูชา

อารยธรรมแรกที่ได้รับการยืนยันว่าถือกำเนิดในกัมพูชามาจากอาณาจักร 2 แห่ง คือฟูนาน (Fou-Nan) และเจนละ (Tchen-La) อาณาจักรแรกในกัมพูชาที่เป็นที่รู้จักคือฟูนาน กฎหมายกัมพูชาในยุคนี้ได้รับอิทธิพลจากตัวบทกฎหมายที่มีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดียได้ถ่ายทอดศาสนาของตนให้กับฟูนาน ซึ่งรวมไปถึงศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ภาษาสันสกฤต และกฎหมายผ่านทางความสัมพันธ์ทางการค้ากับกัมพูชา และมีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็น อย่างมาก ในเวลาต่อมา ในยุคของอาณาจักรเจนละ อิทธิพลของกฎหมายอินเดียต่อสังคมกัมพูชาและการจัดระเบียบ ทางสังคมของอาณาจักรฟูนานก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง ยุคกฎหมายเขมรอังกฤษ แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานเป็นที่แน่ชัดว่า การใช้ระบบกฎหมายและกฎหมายที่มีต้นกำเนิดที่ประเทศอินเดียมีอิทธิพลต่ออาณาจักรฟูนาน แต่กฎหมายที่มีต้นกำเนิดที่ประเทศอินเดียก็มีอิทธิพลเป็นอย่างมากในยุคอังกฤษ ระบบรัฐบาลได้รับแรงบันดาลใจมาจากตัวบทกฎหมายที่มีต้นกำเนิดที่ประเทศอินเดีย โดยเฉพาะ พระมนูธรรมศาสตร์ (Mānavadharmacāstra) หรือกฎหมายพระมนู (Laws of Manu)¹¹² รวมถึงข้อความจารึกของทางการจำนวนมากถูกพบที่ประเทศกัมพูชา อิทธิพลทางด้านศีลธรรม การเมือง และศาสนาจากประเทศอินเดียปรากฏโดยเด่นชัดบนข้อความ ที่ได้ถูกสลักไว้บนก้อนหินเพื่อสรรเสริญเจ้านายกฎหมายยุคใหม่ของกัมพูชาประกอบไปด้วยกฎหมายกัมพูชาในยุคอาณานิคมและกฎหมายกัมพูชาร่วมสมัยกฎหมายกัมพูชาในยุคหลังอังกฤษ (Period of Post-Angkorian) และยุคอาณานิคมฝรั่งเศส/รัฐใน อารักขา (Protectorate) นับแต่ละทิ้งกรุงอังคอร์ในฐานะเมืองหลวง ไปจนถึงช่วงที่ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ระบบกฎหมายของกัมพูชาได้ เปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อเทียบกับกฎหมายโบราณ พระไชยเชษฐา (Chey Chétha) กษัตริย์ของกัมพูชาทรงตัดสินพระทัยที่จะแก้ไขประมวลกฎหมายบางฉบับใน ค.ศ. 1620 เนื่องจากทรงทอดพระเนตรเห็นการกดขี่และความอยุติธรรม เป็น

¹¹² Royal University of Law and Economics and Cooperation and Cultural Activities of French Embassy, **Introduction to Law** (French: n. p., 2003). อ้างถึงใน บริษัท ดีเอฟดีแอล (ประเทศไทย) จำกัด, **ข้อมูลกฎหมายของประเทศกัมพูชาและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม การเมืองและความมั่นคงของประเทศกัมพูชา** (รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562), หน้า 63.

อย่างมากในชั้นศาล ในเวลาต่อมา กษัตริย์อีกหลายพระองค์ อาทิ พระเจ้าไชยเชษฐาที่ 2 (Chey Chétha II) องค์ซอร์ชัยเจษฎา (Ang Saur Chey Chesda) องค์ด้วง (Ang Duong) ได้แก้ไขประมวลกฎหมายดังกล่าวด้วย

การถือกำเนิดขึ้นของกฎหมายกัมพูชาเกิดขึ้นเวลาเดียวกับสมัยที่กัมพูชาตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส การลงพระปรมาภิไธยในข้อตกลงอาณานิคมใน ค.ศ.1884 ได้เปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในประเทศกัมพูชา เมื่อมีการลงพระปรมาภิไธย พระเจ้านโรดม (King Norodom) ทรงยินยอมให้มีการปฏิรูปทางการปกครอง ตุลาการ การเงิน และ พาณิชย์ทั้งหมดตามแบบฉบับของฝรั่งเศส ตั้งแต่ ค.ศ. 1911 เป็นต้นมา ทางกรของฝรั่งเศสได้นำกฎหมายสมัยใหม่เข้ามาใช้ในราชอาณาจักร และมีการจัดทำประมวลกฎหมายและการนำหลักการของกฎหมายฝรั่งเศสมาใช้ในกฎหมายกัมพูชาเป็นครั้งแรกด้วยในขณะนั้น กฎหมายร่วมสมัย กัมพูชาครอบงำกฎหมายปัจจุบันของกัมพูชาซึ่งใช้นับตั้งแต่กัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1953 เป็นการผสมผสานระหว่างกฎหมายและหลักการทางกฎหมายจากระบบกฎหมายต่าง ๆ แม้ว่ากัมพูชาจะมีรัฐบาลชุดใหม่ที่มาจากการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1993 รัฐธรรมนูญฉบับระบอบให้กฎหมายทุกฉบับที่รัฐบาลชุดก่อน ๆ ได้ประกาศใช้ยังคงมีผลบังคับใช้ต่อไปภายในขอบเขตที่ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายฉบับใหม่ หรือไม่ถูกยกเลิกอย่างชัดแจ้ง ซึ่งก็ได้มีการตีความรัฐธรรมนูญว่า กฎหมายที่ออกหลังจากปี ค.ศ.1979 เท่านั้นที่ยังคงมีผลใช้บังคับต่อไปเว้นแต่ว่าจะมีกฎหมายฉบับอื่นประกาศใช้แทนที่ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ได้มีนโยบายปัจจุบันของรัฐบาลกำหนดห้ามใช้บทบัญญัติบางบทในกฎหมายเหล่านั้น เนื่องจากไม่เข้ากันกับ ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี (Free Market Economy) และนโยบายอื่น ๆ

แนวทางปฏิบัติมักจะไม่ถูกนำมาใช้โดยสมบูรณ์ ในขณะที่กฎหมายที่ออกระหว่างปี ค.ศ. 1989 ถึง 1993 ถูกนำมาปฏิบัติตามอย่างกว้างขวางมากกว่า ส่วนกฎหมายที่ออกนับตั้งแต่มีการจัดตั้งรัฐบาลกัมพูชา (“RGC”) ในปี ค.ศ. 1993 มีผลใช้บังคับวันเสียแต่จะมีการประกาศยกเลิกหรือประกาศให้เป็นเป็นโมฆะไว้เป็นการเฉพาะประวัติศาสตร์กฎหมายยุคใกล้ของกัมพูชาแบ่งออกเป็นแปดยุคหลัก ๆ ด้วยกัน แต่ละยุคได้มีส่วนช่วยกำหนดโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมายของกัมพูชาในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ

ประมวลกฎหมายแพ่งและตุลาการที่มีรากฐานจากฝรั่งเศส (French-Based Civil Code and Judiciary) ก่อน ค.ศ. 1975 ระบบกฎหมายของกัมพูชามีแบบอย่างมาจากระบบกฎหมายของฝรั่งเศส รวมถึงตุลาการแบบฝรั่งเศสด้วย กรอบการใช้กฎหมายทั้งด้านพาณิชย์ แพ่งและความสัมพันธ์ของครอบครัวได้ถูกนำมาใช้กำกับชีวิตประจำวัน ข้อพิพาทต่าง ๆ ถูกคณะกรรมาการพาณิชย์ (Commercial Tribunal) ศาลแพ่ง ศาลอาญา และศาลอุทธรณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ตัดสิน ยุคเขมรแดง (Khmer Rouge Period) ในค.ศ. 1975 กลุ่มเขมรแดงได้เข้ายึดประเทศและทำลายระบบกฎหมายของกัมพูชาทั้งหมดโดยสิ้นเชิง กฎหมาย สนธิสัญญา และเอกสารด้านกฎหมายทั้งหมดถูกทำลาย

ระบบตุลาการถูกยกเลิก ผู้พิพากษา ทนายความ และผู้ประกอบการวิชาชีพด้านกฎหมายอื่น ๆ ส่วนใหญ่ ถูกสังหาร เสียชีวิต หรือหนีออกนอกประเทศไป บางแหล่งกล่าวว่า หลัง ค.ศ. 1979 มีผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมมาทางด้านกฎหมายเหลืออยู่ในกัมพูชาน้อยกว่า 10 คน ระบบคอมมิวนิสต์ของเวียดนาม (Vietnamese-Based Communist System) รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาที่ได้รับการสนับสนุนจากเวียดนาม (the Vietnam-backed People's Republic of Kampuchea ("PRK")) ได้ขับไล่กลุ่มเขมรแดงออกนอกกัมพูชาไปยังชายแดนประเทศไทยใน ค.ศ. 1979 และได้เข้าบริหารจัดการส่วนใหญ่ของประเทศ ระบบกฎหมายที่ถือกำเนิดขึ้นในช่วงปีดังกล่าวได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากระบบกฎหมายเวียดนาม เนื่องจากที่ปรึกษาเวียดนามได้ช่วยร่างกฎหมายของกัมพูชา ในช่วงยุครัฐกัมพูชา (the State of Cambodia ("SOC") ตั้งแต่ ค.ศ. 1979 ถึง 1993 ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจของฝ่ายบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติออกจากกัน ยุคปลดแอกประเทศจากระบบคอมมิวนิสต์ (Liberalizing Communist System) ใน ค.ศ. 1989 รัฐบาลของรัฐกัมพูชาที่เปลี่ยนชื่อ ได้ดำเนินโครงการปลดแอกประเทศจากระบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งทำให้มีการออกกฎหมายที่มุ่งก่อให้เกิดเสรีภาพในการครอบครองทรัพย์สินและมอเสรีภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Freedom) มากยิ่งขึ้น กฎหมายและข้อบังคับที่ใช้บังคับของกัมพูชาในปัจจุบันหลายฉบับบัญญัติขึ้นในช่วง ค.ศ. 1989 ถึง 1993 แม้ว่าบางฉบับจะได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมเป็นอย่างมากก็ตาม ยุคที่กัมพูชาถูกองค์กรบริหารชั่วคราวแห่งสหประชาชาติในกัมพูชา/สภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชาเข้าแทรกแซง (UNTAC/SNC Intervention) ภายใต้ข้อตกลงสันติภาพที่ทำขึ้นกับสหประชาชาติเมื่อ ค.ศ. 1991 หน่วยงานและกระทรวงบางแห่งของรัฐบาลรัฐกัมพูชาได้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลขององค์กรบริหารชั่วคราวแห่งสหประชาชาติในกัมพูชา (United Nations Transitional Authority in Cambodia ("UNTAC")) มีการก่อตั้งหน่วยงานที่ออกกฎหมายและนโยบายหน่วยงานใหม่ที่ชื่อว่าสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชา (Supreme National Council ("SNC") ซึ่งได้ออกกฎหมายหลายฉบับ รวมถึงกฎหมายอาญาและกฎหมายตุลาการ และกฎหมายสื่อ โดย SNC ประกอบไปด้วยตัวแทนจาก UNTAC และกลุ่มทางการเมืองสี่กลุ่มที่เป็นที่ยอมรับตามข้อตกลงสันติภาพปารีส (Paris Peace Agreement) ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ราชาอาณาจักรกัมพูชา และรัฐบาลกัมพูชา (the Royal Government of Cambodia) ถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1993 โดยมีระบบการปกครองแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ใช้บังคับเมื่อวันที่ 21 กันยายน ค.ศ. 1993 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ("รัฐธรรมนูญ") ได้แยกฝ่ายตุลาการ ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารของรัฐบาลออกเป็นอิสระจากกัน ฝ่ายบริหาร หรือซึ่งรู้จักกันในนามรัฐบาลกัมพูชา ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี รัฐมนตรี หน่วยงานรัฐส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐอื่น ๆ อีกหลายหน่วยงาน ฝ่ายนิติบัญญัติประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภาแห่งชาติ (National Assembly) จำนวน 123 คน และสมาชิกวุฒิสภา (Senate) จำนวน 61 คน ซึ่ง

จัดตั้งขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1999 ฝ่ายตุลาการประกอบด้วยศาลจังหวัด (Municipal and Provincial Court) ศาลอุทธรณ์ (Court of Appeal) และศาลฎีกา (the Supreme Court) รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุกกรอบห้าปี จากนั้นสภาแห่งชาติจะเป็นผู้คัดเลือกนายกรัฐมนตรีจากเสียงข้างมากสองในสามส่วน

รัฐธรรมนูญคือกฎหมายสูงสุดของราชอาณาจักรกัมพูชา กฎหมายและข้อบังคับทุกประเภทจะต้องไม่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ¹¹³ รัฐธรรมนูญโดยตัวเองจะขึ้นอยู่กับกรแก้ไขเปลี่ยนแปลงเท่านั้น พระมหากษัตริย์ นายกรัฐมนตรี และประธานสภาแห่งชาติมีอำนาจที่จะเสนอให้มีการพิจารณาทบทวนหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยการเสนอของสมาชิกสภาไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด การแก้ไขเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญจะถูกประกาศใช้เป็นกฎหมายโดยรัฐธรรมนูญก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบโดยเสียงส่วนใหญ่ของสภาแห่งชาติไม่น้อยกว่าสองในสาม ทั้งนี้ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญที่จะกระทบต่อประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมและพหุนิยมและระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญไม่สามารถกระทำได้¹¹⁴ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักตลอดกาล

ภายใต้มาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญ “พระมหากษัตริย์จะทรงลงพระปรมาภิไธยและให้สัตยาบันสนธิสัญญาระหว่างประเทศและอนุสัญญาภายหลังจากได้รับคะแนนเสียงเห็นชอบจากสภาแห่งชาติและวุฒิสภา” ภายหลังจากการให้สัตยาบันดังกล่าวให้ถือว่าสนธิสัญญาและอนุสัญญาระหว่างประเทศเป็นกฎหมายและสามารถใช้เป็นหลักในการพิจารณาคดีของศาลได้

ในส่วนของสิทธิมนุษยชนซึ่งระบุในกฎหมายระหว่างประเทศ ให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายกัมพูชาทันทีโดยไม่ต้องให้สัตยาบัน หลักการดังกล่าวนี้ได้ระบุอยู่ในมาตรา 31 (1) ของรัฐธรรมนูญ “ราชอาณาจักรกัมพูชารับรู้และเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชนซึ่งกำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และข้อตกลงและอนุสัญญาใด ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรีและเด็ก” ในปี ค.ศ. 2007 สภารัฐธรรมนูญ (Constitutional Council) ได้ออกคำตัดสินยืนยันว่ากฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสิทธิมนุษยชนให้ถือว่ามีผลบังคับใช้ในกัมพูชาได้โดยตรง โดยสภาได้ยื่นข้อเสนอให้ผู้พิพากษาพิจารณาใช้กฎหมายระหว่างประเทศในกระบวนการพิจารณาคดี¹¹⁵

¹¹³ มาตรา 150 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา (ฉบับใหม่)

¹¹⁴ มาตรา 153 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา (ฉบับใหม่)

¹¹⁵ คำตัดสินของสภารัฐธรรมนูญ เลขที่ 092/003/2007 ที่มาของคำตัดสินมาจากการฟ้องร้องขององค์กรประชาสังคมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดโทษคุมขังของเยาวชนซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปี กฎหมายว่าด้วยเหตุการณ์จูงใจที่ทำให้เกิดการกระทำความผิด (The Law on Aggravating Circumstances for Felonies) ถูกกล่าวหาว่าไม่เพียงแต่จะขัดกับรัฐธรรมนูญของกัมพูชาแต่ยังขัด

ในประเทศกัมพูชา ศาสนาหรือที่รู้จักในนามกฎหมายได้มีอิทธิพลต่อสังคมศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธได้แทรกซึมเข้า สู่กฎหมายกัมพูชา ความสัมพันธ์ระหว่างคาบสมุทรมอินโดจีนและอินเดียโบราณได้ช่วยอำนวยความสะดวกในการศึกษา ระบบกฎหมายที่ใช้ในกัมพูชา เป็นเวลากว่าศตวรรษที่สังคมกัมพูชาได้รับการหล่อหลอมจากแนวคิดของอินเดียผ่านทาง ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ เพราะฉะนั้น วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกฎหมายกัมพูชาจึงแบ่งออกเป็น 2 ยุคด้วยกัน กล่าวคือ (1) ยุคกฎหมายโบราณ (Ancient Law) และ (2) ยุคกฎหมายสมัยใหม่ (Modern Law)¹¹⁶

รัฐธรรมนูญได้รับรองความเสมอภาค ไว้ว่า “พลเมืองเขมรเสมอภาคกันตามกฎหมาย พวกเขามีสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่เหมือนกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลจากเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ความเชื่อ ความคิดทางการเมือง ชาตินิยม สถานะทางสังคม ความมั่งคั่งหรือเหตุอื่นใด”¹¹⁷

3.2.1 การคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของกัมพูชา

รัฐเสรีประชาธิปไตยต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รัฐธรรมนูญ 1993 ได้รับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในหลายเรื่อง ทั้งสิทธิส่วนบุคคล สิทธิทางสังคม สิทธิทางการเมือง ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการเข้ามามีส่วนในการกำหนดกรอบของการจัดทำรัฐธรรมนูญโดยประชาคมระหว่างประเทศและสหประชาชาติ นอกจากนี้กัมพูชายังได้ลงนามผูกพันกับข้อตกลงระหว่างประเทศหลายฉบับที่เกี่ยวกับการเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคล อย่างไรก็ตาม กัมพูชาเป็นประเทศที่มีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของตนมาอย่างยาวนาน สิทธิและเสรีภาพของบุคคลในหลายกรณีก็อาจปะทะกับความเป็นเขมรอยู่บ้าง เมื่อพิจารณาบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ 1993 ที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพแล้ว พบว่าได้รับรองสิทธิและเสรีภาพตามมาตรฐานของสหประชาชาติ แต่ในทางความเป็นจริงแล้ว รัฐยังคงละเมิดสิทธิและเสรีภาพอยู่มาก

กับนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) อีกด้วย สภารัฐธรรมนูญสนับสนุนกฎหมายดังกล่าว แต่สภาก็ยังได้ตัดสินใจว่าเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมายไม่สามารถขัดหรือแย้งกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

¹¹⁶ Royal University of Law and Economics and Cooperation and Cultural Activities of French Embassy, **Introduction to Law** (French: n. p., 2003). อ้างถึงใน บริษัท ดีเอฟดีแอล (ประเทศไทย) จำกัด, *เรื่องเดิม*, หน้า 1.

¹¹⁷ มาตรา 31 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญ คริสต์ศักราช 1993

สิทธิพื้นฐานตามมาตรฐานของสหประชาชาติ¹¹⁸ ตามความตกลงสันติภาพกรุงปารีส ใน ภาคนว 5 ได้กำหนดให้กัมพูชาต้องจัดทำรัฐธรรมนูญโดยต้องเคารพหลัก 6 ประการ

1) กฎบัตรสหประชาชาติ 1945 ที่รับรองวัตถุประสงค์พื้นฐานของสหประชาชาติไว้หลายประการ ประการหนึ่ง คือ พัฒนาและสนับสนุนการเคารพสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน การสากล

2) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน 1948 (Universal Declaration of Human Rights, UDHR)

3) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR)

4) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ICESCR)

5) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women, CEDAW) และ

6) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child, CRC) ซึ่งในประการที่ 2 นั้นกำหนดว่า จากสาเหตุโศกนาฏกรรมของกัมพูชาในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เรียกร้องให้มีมาตรการ พิเศษเพื่อป้องกันการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

ดังนั้น รัฐธรรมนูญจะต้องมีบทบัญญัติประกาศถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพส่วนบุคคล ความมั่นคงปลอดภัย เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพ ในศาสนา เสรีภาพในการ ชุมชนและก่อตั้งสมาคม พรรคการเมืองสหภาพแรงงานกระบวนกรยุติธรรมที่เป็นธรรม ความเสมอภาคตามกฎหมาย การคุ้มครองกรรมสิทธิ์โดยปราศจากการเวนคืนโดยรัฐตามอำเภอใจ หรือไม่จ่ายค่า ทดแทน การไม่เลือกปฏิบัติโดยอาศัยเหตุทางสีผิว เชื้อชาติ ศาสนา หรือเพศ ห้ามใช้บังคับกฎหมาย อาญาให้มีผลย้อนหลัง บทบัญญัติประกาศถึงสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ต้องกำหนดรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วย สิทธิมนุษยชน และกติการะหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง บุคคลใดที่สิทธิเหล่านี้ของเขาถูกละเมิด ย่อมฟ้องเป็นคดีต่อศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยชี้ขาดและบังคับการสิทธิเหล่านี้” จะเห็นได้ว่า สิทธิและ เสรีภาพที่กำหนดไว้ในภาคนว 5 นี้ เป็นสิทธิและเสรีภาพที่รัฐเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายต่างให้การ

¹¹⁸ Gaillard Maurice (Sous la direction de), **Droit Constitutionnel Cambodgien**, (Presses Universitaires du Cambodge, 2005), pp. 45-55. อ้างถึงใน ปิยะบุตร แสงกนกกุล, **กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองกัมพูชา: จากความขัดแย้งทางการเมืองสู่การสถาปนา นิติรัฐประชาธิปไตย** (รายงานฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), หน้า 29.

รับรองและสอดคล้องกับมาตรฐานของสหประชาชาติ รัฐธรรมนูญ 1993 เดินตามความตกลงกรุงปารีสในส่วนของสิทธิและเสรีภาพ ด้วยการกำหนดหมวดที่ 3 “สิทธิและหน้าที่ของพลเมืองเขมร” ประกอบไปด้วย 20 มาตรานอกจากจะกำหนดรับรองสิทธิและเสรีภาพลงในรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐธรรมนูญ 1993 ยังโยงกลับไปหากฎหมายระหว่างประเทศที่รับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย โดยยืนยันว่า “ราชอาณาจักรกัมพูชายอมรับและเคารพสิทธิมนุษยชนที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และสนธิสัญญาและอนุสัญญาทั้งหลายที่วางด้วยสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี และสิทธิเด็ก”¹¹⁹ จากบทบัญญัติดังกล่าว เท่ากับว่ารัฐธรรมนูญ 1993 ได้ผนวกเอากฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่กัมพูชาให้สัตยาบัน ให้มีสถานะเทียบเท่ารัฐธรรมนูญด้วย โดยกฎหมายระหว่างประเทศเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐธรรมนูญรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ แต่เงื่อนไขการใช้สิทธิและเสรีภาพจะเป็นเช่นไร ให้กำหนดไว้ในกฎหมาย¹²⁰ จากการสำรวจของ Maurice Gaillard และคณะ พบว่าต้องมีกฎหมายอย่างน้อย 17 ฉบับที่ต้องออกภายหลังเพื่อกำหนดเงื่อนไขการใช้สิทธิและเสรีภาพ ปัญหาทางกฎหมายที่ควรพิจารณาต่อไป คือ หากไม่มีกฎหมายกำหนดเงื่อนไขการใช้สิทธิและเสรีภาพแล้ว สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้นั้นจะมีผลใช้บังคับและผูกพันรัฐให้ต้องเคารพหรือไม่ กรณีเช่นนี้ควรต้องถือว่าสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ย่อมมีผลเสมอ แม้ยังไม่มีมาตรการกฎหมายมาขยายความก็ตาม เพราะหากไม่แปลความเช่นนี้ บรรดาสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ก็จะไม่เกิดประโยชน์ใด และอาจกลายเป็นช่องทางให้ฝ่ายนิติบัญญัติเหนียวรั้งถ่วงเวลาไม่ตรากฎหมาย เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นไม่เกิดผลใช้บังคับ ในกรณีบุคคลโต้แย้งเป็นคดีต่อศาลว่ารัฐได้ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของตนตามที่รัฐธรรมนูญรับรอง โดยที่ยังไม่มีการตรากฎหมายขยายความ การใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องนั้น กรณีเช่นนี้ ให้เป็นหน้าที่ของศาลที่จะใช้และตีความรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดเงื่อนไขการใช้สิทธิและเสรีภาพ¹²¹ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติที่รับรองสิทธิและเสรีภาพในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญ 1993 แล้วพบว่าสิทธิและเสรีภาพที่ถูกรับรองไว้นั้นเป็นไปตามมาตรฐานเสรีประชาธิปไตย โดยจะขอกกล่าวถึงโดยสังเขป ดังนี้

สิทธิในชีวิตและร่างกาย รัฐธรรมนูญ 1993 มาตรา 32 รับรองให้บุคคลมีสิทธิในชีวิตมีเสรีภาพ และสิทธิในความมั่นคงปลอดภัย และไม่อนุญาตให้มีโทษประหารชีวิต บทบัญญัติตามมาตรา 32 นี้รับมาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน 1993 มาตรา 3 และเป็นผลสะท้อนจาก

¹¹⁹ มาตรา 31 วรรคแรก ของรัฐธรรมนูญ คริสต์ศักราช 1993

¹²⁰ มาตรา 31 วรรคสอง ส่วนท้าย ของรัฐธรรมนูญ คริสต์ศักราช 1993

¹²¹ Gaillard Maurice (Sous la direction de), *op. cit.*, p. 48. อ้างถึงใน ปิยบุตร แสงกนกกุล, *เรื่องเดิม*, หน้า 29.

ประวัติศาสตร์ของกัมพูชาที่ประสบกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในสมัยเขมรแดงตั้งแต่ปี 1975-1979 นอกจากนี้ ในมาตรา 38 ยังกำหนดไว้อีกว่าห้ามมิให้ละเมิดร่างกายของบุคคล และให้คุ้มครองชีวิต เกียรติยศ และศักดิ์ศรีของพลเมือง รับประกันหลักเรื่อง Habeas Corpus ที่ว่าไม่มีบุคคลใดจะถูกกล่าวหา จับกุม หรือคุมขังได้ เว้นแต่มีกฎหมายกำหนด การบังคับด้วยการทรมานร่างกายหรือการปฏิบัติใด ๆ ที่ไร้มนุษยธรรมต่อผู้ถูกคุมขังหรือนักโทษจะกระทำมิได้ และบุคคลผู้กระทำความผิดหรือร่วมกระทำความผิดจะได้รับโทษตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น คำให้การหรือคำสารภาพที่เกิดจากการบังคับทางกายและใจไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานของความผิดได้ ผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับประโยชน์ในกรณียังพิสูจน์ได้ไม่สิ้นสงสัย และผู้ถูกกล่าวหาได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลพิพากษา และทุกคนมีสิทธิในการต่อสู้โต้แย้งตามกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากลายลักษณ์อักษร ดูเหมือนว่ารัฐธรรมนูญกัมพูชารับรองสิทธิของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างสมบูรณ์ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว กลับไม่เป็นเช่นนั้น บ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ยังคงทรมานหรือซ้อมผู้ต้องหา

เสรีภาพในความเป็นอยู่ส่วนบุคคล การสื่อสาร การเดินทาง และการเลือกถิ่นที่อยู่ รัฐธรรมนูญ 1993 มาตรา 40 วรรคสี่ คุ้มครองความเป็นอยู่ส่วนบุคคล ความเป็นส่วนตัวของที่พักอาศัย และการติดต่อสื่อสาร อย่างไรก็ตาม ในบทบัญญัตินี้ได้แจกแจงวิธีการสื่อสารที่รัฐต้องคุ้มครองความลับให้ไว้ด้วย ได้แก่ จดหมาย โทรเลข โทรสาร เทล็กซ์ และโทรศัพท์ ซึ่งการกำหนดไว้เช่นนี้ไม่สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาวิธีการติดต่อสื่อสารอยู่เสมอ จึงเกิดปัญหาว่ารัฐต้องคุ้มครองความลับในการติดต่อสื่อสารโดยวิธีการอื่นที่ไม่ได้ระบุไว้ในมาตรา 40 วรรคสี่หรือไม่เช่น อีเมล เป็นต้น ในมาตรา 40 วรรคแรก ได้รับรองเสรีภาพในการเดินทางไว้ ส่วนวรรคสอง ได้รับรองเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศ หรือกลับสู่ประเทศ ซึ่งเป็นการบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองและเปิดทางให้ชาวเขมรจำนวนมากที่ลี้ภัยจากกัมพูชาและไปตั้งถิ่นฐานอยู่ต่างประเทศ ได้มีโอกาสกลับสู่ประเทศได้

3.2.2 การดำเนินการทางวินัยโดยคณะสงฆ์ของกัมพูชา

การลงโทษทางกฎหมายในราชอาณาจักรกัมพูชามีหลายยุคสมัยที่สะท้อนถึงกระบวนการยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมายในยุคแรกในยุคแรก ๆ จึงเป็นตามอำนาจสั่งการของชนชั้นปกครอง หากใครกระทำความผิดก็จะใช้กระบวนการที่มีอยู่ตัดสินโทษทันที หรือมีใคร กลุ่มคนใดแหกกฎ หรือฝ่าฝืนกฎของสังคม (Rule-Breaking) จะพิจารณาลงโทษให้เห็นทันที การบังคับใช้กฎหมายในลักษณะนี้หากมองลึกลงไปในสภาพสังคมยุคนั้นเป็นแก้ปัญหาเชิงสังคม แต่ขาดกระบวนการในด้านเรื่องยุติธรรม และสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในยุคปัจจุบันการบังคับใช้กฎหมายย่อมคำนึงถึงสิทธิ และ

ความเสมอภาคในการดำรงอยู่ของประชาชนมากขึ้นเห็นได้จากการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมาย

1) พระราชกฤษฎีกาโดยเฉพาะเจาะจง โดยเฉพาะเจาะจงให้หมายความรวมถึงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วย (1) สถานะของเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูง ผู้พิพากษา และพระสงฆ์ (2) การมอบสัญญาติ๊กมพูชา และ (3) การมอบอิสริยยศ ออกญา (Oknha) หรือเนี้ยะออกญา(Nak Oknha) โดยตัวอย่างของการออกพระราชกฤษฎีกาเพื่อจัดตั้งสถาบัน ได้แก่ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการก่อตั้งคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยในองค์กรระดับต่ำกว่ารัฐ (Royal Decree on Establishment of National Committee for Sub-National Democratic Development) ตัวอย่างของการออกพระราชกฤษฎีกาเพื่อยกเลิกสถาบัน คือ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการยกเลิกสภาสูงสุดเพื่อการปฏิรูปประเทศและสภาปฏิรูปทั่วไป ลงวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 2013 (Royal Decree Dissolving Supreme Council for State Reform and Council of General Reforms dated 01 October 2013) และท้ายที่สุดนี้ พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกฤษฎีกาเพื่อกำหนดผู้ชนะจากการเลือกตั้งและให้สิทธิจัดตั้งรัฐบาล¹²²

2) ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ประเทศกัมพูชาต่างกับประเทศอื่น ๆ ตรงที่ยังไม่ได้พัฒนาหลักการปกครอง รวมทั้งกรอบทางกฎหมายเกี่ยวกับหลักการปกครอง เช่น กฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติทางการปกครอง และกฎหมายที่จะใช้บังคับกรณีทางปกครอง อาทิเช่น พระราชบัญญัติการปกครอง เพื่อพิจารณาว่าคำวินิจฉัยของหน่วยงานทางการปกครองนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ การไม่มีกฎหมายปกครองดังกล่าวถือเป็นช่องโหว่ทางกฎหมายที่มีผลกระทบสำคัญ เพราะความคุ้มครองทางกฎหมายต่อกรณีคำวินิจฉัยของฝ่ายปกครอง หรือการบังคับใช้มาตรการทางปกครองที่ไม่เป็นธรรม และความรับผิดชอบของรัฐต่อคำวินิจฉัยหรือการดำเนินการทางปกครองที่ไม่เป็นธรรมดังกล่าวล้วนขึ้นอยู่กับพิจารณาว่าคำวินิจฉัยของฝ่ายปกครองนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ เนื่องจากไม่มีกฎหมายปกครองที่จะกำหนดหลักการปกครองหรือทำให้กระบวนการปกครองมีมาตรฐาน ดังนั้น จึงไม่มีหลักเกณฑ์กำหนดความชอบด้วยกฎหมายของมาตรการปกครอง และไม่มีกระบวนการที่จะกำหนดความชอบด้วยกฎหมายของคำวินิจฉัยของฝ่ายปกครอง อาทิเช่น พระราชบัญญัติการปกครอง นอกจากนี้ ยังไม่มีกลไกที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้ประชาชนร้องเรียนกรณีคำวินิจฉัยของฝ่ายปกครองที่ไม่เป็นธรรม ประชาชนไม่มีช่องทางในการเข้าถึงความยุติธรรมในทางการปกครอง และไม่มีกฎระเบียบที่กำหนดขึ้นมาเพื่อกำหนดความรับผิดชอบของรัฐในเรื่องนี้แม้รัฐธรรมนูญ 1993 จะรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้มากมายตามมาตรฐานสากล แต่ในทาง

¹²² มาตรา 119 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ปฏิบัติแล้ว ประชาชนชาวกัมพูชายังคงถูกรัฐละเมิดสิทธิและเสรีภาพอย่างรุนแรง และจนถึงปัจจุบัน สถานการณ์ก็ไม่ได้ดีขึ้น

รายงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR)¹²³ และองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน เช่น Human Rights Watch¹²⁴ และ Amnesty International¹²⁵ ได้สรุปสถานการณ์การละเมิดสิทธิและเสรีภาพของกัมพูชาไว้อย่างต่อเนื่องทุกปี ตามรายงานดังกล่าว พบว่ารัฐบาลกัมพูชายังคงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการชุมนุม สิทธิในชีวิตและร่างกาย สิทธิในที่ดิน และการไม่ต้องรับผิดของเจ้าหน้าที่รัฐผู้ละเมิดสิทธิมนุษยชน รัฐบาลกัมพูชาละเมิดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการชุมนุมโดยมักใช้กลไกทางกฎหมายและศาลเข้าจัดการบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล ได้แก่ นักการเมืองฝ่ายค้าน สื่อมวลชน องค์กรเอกชน ผู้ใช้แรงงานที่ชุมนุมเรียกร้องให้เพิ่มค่าแรงขั้นต่ำ และสวัสดิการต่าง ๆ และประชาชนผู้ไม่เห็นด้วยกับโครงการของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่รัฐบาลต้องขับไล่ประชาชนออกจากที่อยู่อาศัย พวกเขาเหล่านี้ต่างถูกเจ้าหน้าที่จับกุมและดำเนินคดีในความผิดอาญาต่าง ๆ ได้แก่ กบฏ การยุยงปลุกปั่นให้ประชาชนต่อต้านอำนาจรัฐ การแบ่งแยกดินแดน การเผยแพร่ข้อมูลเท็จ และหมิ่นประมาท เมื่อมีการชุมนุม เจ้าหน้าที่ก็สลายการชุมนุมด้วยมาตรการ

¹²³ รายงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) ประจำปี 2015, คำนวนที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก http://cambodia.ohchr.org/WebDOCs/DocReports/3-SG-RA-Reports/A_HRC_30_58_AEV.pdf; รายงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) ประจำปี 2014, คำนวนที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก http://cambodia.ohchr.org/WebDOCs/DocReports/3-SG-RA-Reports/A-HRC-27-70_en.pdf; รายงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) ประจำปี 2013, คำนวนที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก http://cambodia.ohchr.org/WebDOCs/DocReports/3-SG-RA-Reports/A-HRC-24-36_en_SR_report_2013_ENG.pdf

¹²⁴ รายงานของ Human Rights Watch ประจำปี 2015, คำนวนที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.hrw.org/world-report/2015/countrychapters/cambodia> ; รายงานของ Human Rights Watch ประจำปี 2014, คำนวนที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/cambodia> ; รายงานของ Human Rights Watch ประจำปี 2013, คำนวนที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/cambodia>

¹²⁵ Amnesty International, **Cambodia 2022**, Retrieved July 18, 2022 from <https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/cambodia/report-cambodia/>

รุนแรงเกินกว่าเหตุจนทำให้มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต 20 กุมภาพันธ์ 2012 คนงานหญิง 3 คนถูกยิงในระหว่างการชุมนุมอย่างสงบและสันติเพื่อเรียกร้องการขึ้นค่าจ้างที่เมือง Bavet จังหวัด Svay Rieng จากหลักฐานเห็นได้ชัดว่า Chhouk Bandit นายกเทศมนตรีจากพรรคประชาชนกัมพูชาได้เจตนายิงปืนใส่ฝูงชนโดยตรง แต่ศาลจังหวัดเพียงแต่นำตัวเขามาสอบสวน และชี้ว่าเขากระทำไปโดยไม่เจตนา และปล่อยตัวไปโดยไม่ดำเนินคดีใด ๆ ต่อ 16 พฤษภาคม 2012 Heng Chantha เด็กหญิงวัย 14 ปี ถูกเจ้าหน้าที่ยิงเสียชีวิตในระหว่างปฏิบัติการทางทหารในการสลายการชุมนุมของชาวบ้านในจังหวัด Kratie ซึ่งได้ชุมนุมต่อต้านการยึดที่ดินของพวกเขาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายโดยบริษัทรับสัมปทานจากต่างประเทศ แทนที่จะมีการสืบสวนข้อเท็จจริงกรณีการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่รุนแรงเกินกว่าเหตุ แต่ฮุน เซนกลับกล่าวหาว่าผู้ชุมนุมประท้วงเป็นพวกขบวนการแบ่งแยกดินแดน

3.2.3 การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามกฎหมายกัมพูชา

รัฐธรรมนูญ 1993 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเสรีประชาธิปไตย ได้แก่ การเคารพรัฐธรรมนูญในฐานะเป็นกฎหมายสูงสุด ระบบตรวจสอบไม่ให้กฎหมายขัดกับรัฐธรรมนูญ 1) ระบบศาลอันเป็นกลางและอิสระที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่ถูกรัฐใช้อำนาจกระทบสิทธิของตนได้โต้แย้งเป็นคดีต่อศาล 2) และการรับรองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญ¹²⁶ กระบวนการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์นั้นเป็นไปตามความผิดที่ปรากฏอยู่ในลักษณะเดียวกันกับทางบ้านเมือง กล่าวคือจะกำหนดไว้ในกฎหมายเฉพาะหรือพิจารณาตามกระบวนการปกครองโดยทั่วไป โดยกระบวนการในการวินิจฉัยกรณีปกครองดังกล่าวมักรวมถึงขั้นตอนดังต่อไปนี้ การยื่นคำร้อง การพิจารณาคดี การวินิจฉัย และการใช้มาตรการทางปกครองตามลำดับ (เช่น พระราชบัญญัติทางการปกครอง) การปฏิบัติตามคำวินิจฉัย ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ การประกาศแจ้งคำวินิจฉัย และการบังคับตามคำวินิจฉัย รัฐธรรมนูญของกัมพูชา กำหนดกรอบความคุ้มครองตามกฎหมายต่อคำวินิจฉัยของฝ่ายปกครอง อาทิ สิทธิในการร้องเรียน (มาตรา 39 (1) และสิทธิในการขอให้ศาลตรวจสอบคำวินิจฉัยของหน่วยงานปกครอง (Judicial Review) (มาตรา 39 (2) และ 128 (3) ระบบความคุ้มครองตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญดังกล่าวทำให้ประชาชนมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายต่อมาตรการทางการปกครองที่ไม่เป็นธรรม และควบคุมอำนาจบริหารการปกครองผ่านศาลยุติธรรมที่มีความเป็นอิสระ ระบบความคุ้มครองนี้ถือเป็นหลักการใหม่ในประวัติศาสตร์กัมพูชา เนื่องจากเป็นระบบทำให้สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) ของประชาชนเป็นสิทธิขั้นสูงสุด ซึ่งหน่วยงานของรัฐทั้งหมดจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญกำหนดให้บุคคลธรรมดาเป็นบุคคลตามกฎหมายที่มีสิทธิขั้นพื้นฐาน และยัง ได้ให้รายละเอียดระบบที่จะคุ้มครองสิทธิพื้นฐานซึ่งเป็นสิทธิของประชาชนทุกคนอีกด้วย โดยมาตรา 39

¹²⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา คริสต์ศักราช 1993

ของรัฐธรรมนูญได้ให้รายละเอียดหลักการทางกฎหมายของระบบดังกล่าวนี้ ซึ่งกำหนดไว้โดยชัดเจนว่าประชาชนสามารถร้องเรียน กรณีที่ตนไม่ได้รับความเป็นธรรมทางการปกครองได้ โดยมีข้อความว่า “ประชาชนกัมพูชามีสิทธิ ในการร้องเรียน”

จากการสังเกตว่าแผนปฏิบัติการในการดำเนินการตามกลยุทธ์ในการปฏิรูปทางกฎหมาย และตุลาการ (ค.ศ. 2005) (Plan of Action for Implementing the Legal and Judicial Reform Strategy (2005) เป็นแผนที่คาดกันว่าจะก่อให้เกิดระบบกฎหมายปกครองที่สมบูรณ์ ซึ่งรวมถึงการบังคับใช้กฎหมายและการก่อตั้งสถาบันทางกฎหมายดังต่อไปนี้เป็นครั้งแรก กฎหมายปกครอง กลไกการร้องเรียน ความรับผิดชอบของรัฐ กฎหมายพื้นฐานของรัฐที่ใช้ในการจัดระบบและองค์กรของรัฐ (Organic Law) ว่าด้วยสถาบันปกครองและสถาบันยุติธรรม ตัวอย่างเช่น ศาลปกครอง ศาลอุทธรณ์สำหรับคดีปกครอง กฎหมายว่าด้วยการเข้าถึงข้อมูล และกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีของศาลปกครอง แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลกัมพูชายังไม่ประกาศใช้กฎหมาย หรือประกาศจัดตั้งหน่วยงานทางกฎหมายดังกล่าวจนถึงทุกวันนี้

การสร้างเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม และการเมืองกัมพูชากำหนดระยะเวลาการเสนอคำร้องต่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ตามรูปแบบนามธรรมที่บัญญัติในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ แม้พระราชบัญญัติจะประกาศใช้ไปนานเท่าไร ก็อาจถูกโต้แย้งความชอบด้วยรัฐธรรมนูญโดยบรรดาองค์กรที่มีสิทธิในการเสนอคำร้องได้เสมอ ความข้อย่อมส่งผลกระทบต่อหลักความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะ กรณีที่เป็นคดีอยู่ในศาลแล้วคู่ความแห่งคดีหรือศาลแห่งคดีนั้นอาจหวั่นไหวประเด็นว่าพระราชบัญญัติที่จะนำมาใช้แก้คดีมีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ศาลแห่งคดีได้ส่งประเด็นดังกล่าวไปให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัย การควบคุมแบบรูปธรรมในระบบกฎหมายกัมพูชามีความไม่แน่นอนชัดเจนอยู่มาก¹²⁷ กล่าวคือรัฐธรรมนูญ 1993 มาตรา 141 วรรคแรก กำหนดให้ศาลทุกศาลมีสิทธิส่งประเด็นความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพระราชบัญญัติไปให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้ ส่วนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเป็นอย่างอื่นนั้นกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ 1998 ซึ่งปรากฏว่าในมาตรา 19 กำหนดให้คู่ความอาจหวั่นไหวประเด็นต่อศาลแห่งคดีว่าพระราชบัญญัติขัดรัฐธรรมนูญหรือการกระทำขององค์กรผู้ใช้อำนาจมหาชนละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ศาลแห่งคดีเสนอเรื่องไปยังคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้ จะเห็นได้ว่า ไม่เพียงแต่คู่ความจะหวั่นไหวประเด็นความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพระราชบัญญัติเท่านั้น แต่คู่ความอาจหวั่นไหวประเด็นการกระทำขององค์กรผู้ใช้อำนาจมหาชนละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานได้ด้วย ปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ “การกระทำขององค์กรผู้ใช้อำนาจมหาชน” ได้แก่อะไรบ้าง หากพิจารณาในความหมายอย่างกว้าง ย่อมไม่ได้หมายความว่า

¹²⁷ มาตรา 141 วรรคแรก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา คริสต์ศักราช 1993

เพียงเฉพาะพระราชบัญญัติเท่านั้น แต่รวมไปถึงการกระทำทั้งหลายที่องค์กรผู้ใช้อำนาจมหาชนได้ทำขึ้นไม่ว่าจะเป็นกฎหมายลำดับรอง กฎ คำสั่งทางปกครอง และคำพิพากษาของศาล หากเป็นเช่นนี้ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญก็จะมีอำนาจในการตรวจสอบการกระทำทั้งหมด และไม่ได้ตรวจสอบเฉพาะประเด็นความชอบด้วยรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่รวมไปถึงการตรวจสอบการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจขัดแย้งกับระบบศาลรัฐธรรมนูญของนานาอารยประเทศที่ให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจจำกัดเฉพาะการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติตราขึ้น อาจกล่าวได้ว่าบทบัญญัติในมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ 1998 ที่เปิดโอกาสให้คู่ความหยิบยกประเด็นการกระทำขององค์กรผู้ใช้อำนาจมหาชนทั้งหลายละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานนั้นขัดแย้งกับบทบัญญัติในมาตรา 141 วรรคแรกของรัฐธรรมนูญ 1993 ที่กำหนดเฉพาะกรณีประเด็นความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเท่านั้น¹²⁸ กรณีศึกษาคำวินิจฉัยในคำวินิจฉัย คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ลงวันที่ 10 กรกฎาคม 2007 คณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้อ้างอิงอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิพลเมืองลงไปในคำวินิจฉัยด้วย แม้ในท้ายที่สุดคณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าพระราชบัญญัติไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญและอนุสัญญาสิทธิเด็ก โดยอ้างอนุสัญญาฯลงไปในคำวินิจฉัยเพียงไม่กี่คำเท่านั้น แต่องค์กรสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศและองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนในกัมพูชาก็เห็นว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีว่าคณะตุลาการรัฐธรรมนูญยอมรับเอากฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเข้ามาเป็น “มาตรฐาน” ว่าพระราชบัญญัติขัดหรือแย้งหรือไม่และคาดหวังว่าในอนาคตจะมีการลดโทษอาญาพลเมือง¹²⁹

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญได้รับรองความเสมอภาคไว้ว่า “พลเมืองเขมรเสมอภาคกัน ตามกฎหมาย พวกเขาสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่เหมือนกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลจากเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ความเชื่อ ความคิดทางการเมือง ชาติกำเนิด สถานะทางสังคม ความมั่งคั่งหรือเหตุอื่นใด”¹³⁰ และ ในมาตรา 38 ยังกำหนดไว้อีกว่าห้ามมิให้ละเมิดร่างกายของบุคคล และให้การคุ้มครองชีวิต เกียรติยศ และศักดิ์ศรีของพลเมือง รับประกันหลักเรื่อง Habeas Corpus ที่ว่าไม่มีบุคคลใดจะถูกกล่าวหา จับกุม หรือคุมขังได้ เว้นแต่มีกฎหมายกำหนด การบังคับด้วยการทรมาน

¹²⁸ Gaillard Maurice (Sous la direction de), *op. cit.*, p. 149. อ้างถึงใน ปิยบุตร แสงกนกกุล, *เรื่องเดิม*, หน้า. 29.

¹²⁹ Menzel Jörg, “Cambodia. From Civil War to a Constitution to Constitutionalism?” In Hill Claupeter, Menzel Jörg (Eds.), **Constitutionalism in Southeast Asia Vol.2: Reports on National Constitutions** (Konrad-AdenauerStiftung, 2008), p. 60.

¹³⁰ มาตรา 31 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา คริสต์ศักราช 1993

ร่างกายหรือการปฏิบัติใด ๆ ที่ไร้มนุษยธรรมต่อผู้ถูกคุมขังหรือนักโทษจะกระทำมิได้ และบุคคลผู้กระทำความผิดหรือร่วมกระทำความผิดจะได้รับโทษตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น คำให้การหรือคำสารภาพที่เกิดจากการบังคับทางกายและใจไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานของความผิดได้ ผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับประโยชน์ในกรณียังพิสูจน์ได้ไม่สิ้นสงสัย และผู้ถูกกล่าวหาได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลพิพากษา และทุกคนมีสิทธิในการต่อสู้โต้แย้งตามกระบวนการยุติธรรม

สรุป กระบวนการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามกฎหมายกัมพูชา จึงเป็นไปตามความผิดที่ปรากฏอยู่ในลักษณะเดียวกันกับทางบ้านเมือง การพิจารณาคดีไม่ได้เข้าเปลี่ยนแปลงสถานะของสงฆ์ คือให้สละสมณเพศในทันที กล่าวคือ กระบวนพิจารณาไต่สวน วินิจฉัยคดีเป็นไปตามกฎหมายจนถึงการสิ้นสุดแห่งคดีโดยไม่ได้บังคับให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศ

บทที่ 4

กลไกและมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิ และการดำเนินคดีกับ พระสงฆ์ในประเทศไทย

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) ของประชาชน แม้มีรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ผ่านมา แต่ในทางปฏิบัติยังพบว่าสิทธิ และการเข้าถึงการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการกระบวนการยุติธรรมของประชาชนยังคงมีสภาพปัญหาบางประการ เช่น ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงความยุติธรรม กระบวนการยุติธรรมที่ใช้เวลายาวนานกว่าคดีจะสิ้นสุด การทำให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึงอาจต้องเริ่มต้นจากการทำให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในสิทธิที่ตนเองมี เช่น สิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยให้ประชาชนได้ทราบถึงสิทธิของตนในโอกาสแรกที่ต้องอยู่ในกระบวนการยุติธรรม โดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทั้งหมดต้องร่วมมือกันเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงสิทธิและการคุ้มครองสิทธิของตน เนื่องจากประชาชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ส่วนใหญ่มักจะไม่ทราบถึงสิทธิที่ตนเองมีอยู่และไม่ทราบว่าตนจะได้รับการช่วยเหลือใดจากรัฐบ้าง นอกจากนี้ ยังพบว่าปัญหาเรื่องทุนทรัพย์ในการดำเนินคดีเป็นอุปสรรคในการ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ และทำให้ขาดความสะดวก และรวดเร็วในการ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รัฐจึงต้องสนับสนุนการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยการจัดหาเงินทุน แก่ประชาชนผู้ยากจน

4.1 หลักการคุ้มครองสิทธิทางรัฐธรรมนูญ

“สิทธิ” ตามความหมายโดยทั่วไป หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลใน อันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย¹³¹

¹³¹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538), หน้า 21.

กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิทธิเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ และเป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ประโยชน์แก่บุคคลไว้โดยบุคคลผู้ได้รับประโยชน์สามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อรักษาสิทธิ¹³²

นอกจาก “สิทธิ” ตามความหมายทั่วไปแล้ว “สิทธิตามรัฐธรรมนูญ” จะหมายถึงอำนาจตามรัฐธรรมนูญ ที่ได้บัญญัติให้การรับรองคุ้มครองแก่บุคคลในการที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใดซึ่งในบางกรณีการรับรองดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน (Das Subjektive Öffentliches Recht) ที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้นโยบายรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้การเคารพและคุ้มครองตามสิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว¹³³

ส่วน “เสรีภาพ” คืออำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเองด้วยใจตามปรารถนาปราศจากการขู่เข็ญให้ต้องกระทำหรือไม่กระทำจากบุคคลภายนอก¹³⁴ เสรีภาพจึงหมายถึงอำนาจในการกำหนดตนเองโดยอิสระของบุคคลที่จะกระทำหรือไม่กระทำใดอันเป็นอำนาจที่เหนือตนเอง¹³⁵

สิทธิและเสรีภาพ มักเป็นคำที่ใช้ควบคู่กัน แต่มีลักษณะแตกต่างกันบางประการที่สำคัญคือ สิทธิเป็นประโยชน์ในการที่บุคคลจะเรียกร้องจากบุคคลอื่น ส่วนเสรีภาพ คือ ประโยชน์ในลักษณะที่บุคคลจะกระทำการใด ๆ โดยไม่ถูกบังคับหรือตกอยู่ภายใต้อาณัติ เป็นอำนาจที่บุคคลมีเหนือตนเองในการตัดสินใจกระทำใด ๆ เสรีภาพจะไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ต่อบุคคลอื่น¹³⁶

การกำหนดประเภทของสิทธิและเสรีภาพ อาจแบ่งออกได้หลายลักษณะ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการแบ่งสิทธิและเสรีภาพตามแนวความคิดของเยอรมันโดย Georg Jellinek ผู้เสนอแนวคิดดังกล่าว โดยสรุปได้ 3 ประเภท ดังนี้¹³⁷

1) สิทธิในเชิงปฏิเสธ (Status Negativus) สิทธิในเชิงปฏิเสธมีลักษณะเป็นสิทธิในการป้องกัน (Abwehrrecht) เป็นสิทธิในการป้องกันการก้าวร้าวของอำนาจรัฐเพื่อปกป้องเสรีภาพ

¹³² หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 188.

¹³³ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555), หน้า 49.

¹³⁴ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, เรื่องเดิม, หน้า 22.

¹³⁵ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, หน้า 51.

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

¹³⁷ Piroth/Schlink, Grundrechte – Staatsrecht II, 9. Aufl., S.21; บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, หน้า 52-53.

ของปัจเจกบุคคล เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในทางวิชาการ เป็นต้น

2) สิทธิในเชิงเรียกร้อง (Status Potivus) เป็นสิทธิในการเรียกร้องให้รัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์ของบุคคล และสิทธิดังกล่าวจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย เช่น สิทธิที่จะใช้สิทธิทางศาล สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการรับบริการสาธารณสุข เป็นต้น

3) สิทธิกระทำการ (Status Activus) เป็นสิทธิของบุคคลในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างเจตจำนงทางการเมือง ซึ่งมักออกมาในรูปของ “สิทธิพลเมือง” เช่น สิทธิเลือกตั้ง และมักจะจำกัดให้เฉพาะพลเมืองของชาตินั้น เช่น สิทธิเลือกตั้ง สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น

4.1.1 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติรัฐการกระทำของรัฐทั้งหลายต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าของสิทธิของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ การแทรกแซงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รัฐจะสามารถกระทำได้เฉพาะเมื่อมีกฎหมายซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนอนุญาตไว้เท่านั้น ทั้งนี้ตามหลักความชอบธรรมทางประชาธิปไตย¹³⁸ ซึ่งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจากการละเมิดของรัฐมี 3 ระดับ¹³⁹ คือ

1) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เด็ดขาด หมายถึง สิทธิ เสรีภาพ ที่องค์กรของรัฐไม่สามารถละเมิดสิทธิ เสรีภาพนี้ได้ ถือเป็นสิทธิเสรีภาพเด็ดขาด เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในความเชื่อและนับถือศาสนา เป็นต้น

2) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จากการละเมิดของฝ่ายบริหาร ซึ่งการจะดำเนินการจำกัดสิทธิ เสรีภาพของประชาชนต้องกระทำโดยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยเจตจำนงของประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนในรัฐสภาหรือองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติเท่านั้น เช่น การเวนคืนที่ดินต้องกระทำโดยการตราพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดิน เนื่องจากเป็นการกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของประชาชน เป็นต้น

3) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกรณีที่มีการละเมิด เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากรัฐหรือจากเอกชนมิให้ถูกละเมิด โดยต้องมีการกำหนดโทษไว้หากมีการละเมิดสิทธิ เสรีภาพเกิดขึ้น ทั้งทางแพ่งและอาญา และจะต้องมีองค์กรที่ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคือ

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

¹³⁹ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, **หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2547), หน้า 194-195.

ศาลซึ่งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ ซึ่งก็คือศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครองให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4.1.2 หลักความเสมอภาค (Principle of Equality)

มาตรา 30¹⁴⁰ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติสาระสำคัญของหลักความเสมอภาค (Principle of Equality) ว่าประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศหรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองของรัฐธรรมนูญและบุคคลย่อมเสมอภาคในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน เช่น ความมีสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย (มาตรา 30 วรรคสอง) บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย โดยผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากต้องได้รับสิทธิและการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น (มาตรา 49) บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานและผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับบริการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (มาตรา 51) เป็นต้น และการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรมหรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรา 25¹⁴¹ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ トラบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นนั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีมาตรการกฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

¹⁴⁰ มาตรา 30 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

¹⁴¹ มาตรา 25 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 26 การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง

มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดไว้ในกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม

มาตรา 28 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 31 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน แต่ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย

ไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้¹⁴² สำหรับในทางปกครอง “หลักความเสมอภาค (Principle of Equality)” บังคับให้องค์กรต่าง ๆ ของรัฐรวมทั้งฝ่ายปกครองต้องใช้อำนาจกระทำการทางปกครองโดยปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันและปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของแต่ละคน การปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญที่แตกต่างกันก็ดี หรือการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันก็ย่อมเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค (Principle of Equality) และการแบ่งแยกบุคคลออกเป็นประเภทแล้วปฏิบัติต่อบุคคลแต่ละประเภทแตกต่างกันโดยไม่เป็นธรรมเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม

หลักความเสมอภาค (Principle of Equality) จึงได้ปรากฏเป็นที่ยอมรับโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและมีผลเป็นการผูกพันองค์กรของรัฐที่จะต้องเคารพและปฏิบัติตาม โดยศาลปกครองซึ่งเป็นองค์กรตุลาการมีอำนาจตรวจสอบกระทำการทางปกครองที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมหรือการกระทำที่ขัดต่อหลักความเสมอภาคได้ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

หลักความเสมอภาค (Principle of Equality) เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเสมอมา หลักความเสมอภาคถือเป็นหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป ที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยให้ทุกคนมีความเสมอภาคต่อหน้าภายใต้กฎหมาย และห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติอันทำให้เกิดความไม่เสมอภาคแก่บุคคล สำหรับสาระสำคัญของหลักความเสมอภาค จะประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ¹⁴³ คือ

1) หลักความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย

เป็นการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการใช้อำนาจของรัฐว่ารัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลบนพื้นฐานความเสมอภาคเท่าเทียมกัน รัฐจึงไม่อาจออกกฎหมายหรือบังคับใช้กฎหมายให้มีผลปฏิบัติที่แตกต่างกันต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกันหรือเป็นอย่างเดียวกันต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากคำพิพากษาศาล

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

¹⁴³ สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลปกครอง, เอกสารวิชาการ เรื่อง หลักความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, ม.ป.ป), หน้า 3.

ปกครองสูงสุดที่วินิจฉัยเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคอาจกล่าวได้ว่าหลักความเสมอภาคของบุคคลภายใต้ “กฎหมาย”¹⁴⁴57 นี้ มีความหมายรวมถึง “กฎ”¹⁴⁵

2) หลักความเสมอภาคของบุคคลในการทำงานในฝ่ายปกครอง

เป็นการรับรองหรือคุ้มครองบุคคลในการทำงานในฝ่ายปกครองให้ได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคในเรื่องต่าง ๆ เช่น การบรรจุแต่งตั้ง การได้รับสิทธิประโยชน์และการปฏิบัติจากรัฐในด้านต่าง ๆ ที่มีกฎหมายรับรองไว้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยรัฐจะต้องไม่ออกกฎหมายหรือใช้อำนาจออกคำสั่งทางปกครองอันมีลักษณะเลือกปฏิบัติต่อบุคคลมิให้เข้าทำงานในฝ่ายปกครองหรือจำกัดสิทธิที่เจ้าหน้าที่พึงได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายด้วยเหตุความแตกต่างของถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือ ความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อทบบัญญัติของรัฐธรรมนูญ เช่น มติของ ก.พ. ที่กำหนดให้ผู้ได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยมเป็นวุฒิที่กำหนดให้ใช้วิธีการคัดเลือกแทนการสอบแข่งขันเข้ารับราชการ ในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 158/2550 เป็นต้น

3) หลักความเสมอภาคของบุคคลต่อการรับภาระสาธารณะ เนื่องจากรัฐไม่อาจกระทำการกิจการทุกอย่างได้เอง รัฐจึงอาจมอบหมายให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะหรือจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคหรือแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รัฐจึงต้องใช้อำนาจด้วยความเสมอภาคต่อผู้รับภาระสาธารณะดังกล่าว โดยมาตรการต่าง ๆ ที่ฝ่ายปกครองใช้บังคับจะต้องไม่ไปเพิ่มภาระให้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ทำให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกัน¹⁴⁶ เช่น การให้สัมปทานในการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การกำหนดรายละเอียดหรือเงื่อนไขต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานตามสัญญาทางปกครอง¹⁴⁷ คือ ดำเนินการโดยเปิดเผย โปร่งใส มีการ

¹⁴⁴ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540** (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538), หน้า 73.

¹⁴⁵ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พุทธศักราช 2542 มาตรา 3 ในพระราชบัญญัติ “กฎ” หมายความว่า พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง ข้อบัญญัติท้องถิ่น ระเบียบ ข้อบังคับ หรือบทบัญญัติอื่นที่มีผลบังคับเป็นการทั่วไป โดยไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดหรือบุคคลใดเป็นการเฉพาะ

¹⁴⁶ สมคิด เลิศไพฑูรย์, *เรื่องเดิม*, หน้า 10-14.

¹⁴⁷ มาตรา 3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พุทธศักราช 2542 ในพระราชบัญญัติ “สัญญาทางปกครอง” หมายความว่า สัญญาที่คู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใด

แข่งขันกันอย่างเป็นธรรมและคำนึงถึงคุณสมบัติและความสามารถของผู้เข้าประมูลเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้
ที่เข้าประมูลสามารถกระทำกิจการที่ได้รับสัมปทานให้สำเร็จลุล่วงตามความต้องการของทางราชการ
เพื่อประโยชน์สูงสุดของทางราชการและประชาชนในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด ที่ อ. 413/2557

4) หลักความเสมอภาคของบุคคลในการได้รับการบริการสาธารณะ

เนื่องจากรัฐมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มีหน้าที่จัดทำ
บริการสาธารณะในด้านต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกและประโยชน์ให้แก่ประชาชน ดังนั้น บุคคล
ทุกคนที่อยู่ในสถานะเท่าเทียมกันต้องได้รับหรือได้ใช้บริการสาธารณะอย่างหนึ่งอย่างใดที่รัฐ
ดำเนินการอย่างเสมอภาคโดยจะต้องได้รับการปฏิบัติจากรัฐเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การได้รับบริการ
ใช้ไฟฟ้าอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน รัฐไม่อาจดำเนินการใด ๆ ที่จะขัดขวางการที่ต้องบริการ
สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่รัฐพึงบริการให้ประชาชนทุกรายอย่างเสมอภาคและจะกำหนดเงื่อนไขอัน
เป็นการเลือกปฏิบัติไม่ได้ในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ. 357/2549

อย่างไรก็ดี ความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญของไทย สามารถแบ่งได้¹⁴⁸ ดังนี้

1) หลักความเสมอภาคทั่วไป หมายความว่า บุคคลไม่ว่าจะมีฐานะทางกฎหมาย
อย่างไรก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน เช่น การเป็นตำรวจไม่ก่อให้เกิดสิทธิแก่ตำรวจที่ไม่ต้องรับ
โทษในคดีอาญา เป็นต้น หลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย จึงเป็นหลักความเสมอภาคทั่วไปที่
บุคคลอาจเรียกร้องต่อรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติต่อตนเช่นเดียวกับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน

2) หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง หมายความว่า ความเสมอภาคของบุคคลภายใน
ขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ เช่น ความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมที่บุคคล
สามารถใช้สิทธิทางศาลในการนำคดีเข้าสู่การพิจารณาในศาลที่มีเขตอำนาจอย่างเท่าเทียมกัน และ
ได้รับการพิจารณาตามกระบวนการพิจารณาอย่างเดียวกัน

4.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมของไทย

มาตรา 29¹⁴⁹ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 บัญญัติไว้ว่า บุคคลไม่ต้องรับ
โทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและ

ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายปกครองหรือเป็นบุคคลซึ่งกระทำการแทนรัฐ และมีลักษณะเป็นสัญญาสัมปทาน
สัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะหรือจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคหรือแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

¹⁴⁸ บรรณเจติ สิงคะเนติ, **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**,
หน้า 159-160.

¹⁴⁹ มาตรา 29 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

กำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่จะกระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรานี้เป็นมาตราที่สามารถที่จะนำไปใช้กับการจัดระบบงานยุติธรรมในกระบวนการนิคหกรรมของสงฆ์ได้ เนื่องจากในปัจจุบันกระบวนการนิคหกรรมของสงฆ์ล่าช้า ขาดประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ ยังไม่สามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกกล่าวหาหรือต้องอธิกรณ์วินัยเมณฑนปาราชิกได้ ยังไม่สามารถคุ้มครองชื่อเสียงของสงฆ์ได้ การจัดระบบงานของกระบวนการนิคหกรรมให้มีผลเป็นกฎหมายในบางส่วน เช่น ชั้นสอบสวน จะทำให้การลงนิคหกรรมมีประสิทธิภาพและสามารถวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นให้สังคมความสงสัยได้อย่างรวดเร็ว อันเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่เฝ้าติดตามข่าวของสงฆ์ ดังนั้นเมื่อเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการตรากฎหมายเพื่อบังคับใช้ให้บรรลุผลในทางปฏิบัติ

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นหลักการพื้นฐานของประเทศเสรีประชาธิปไตยที่อยู่บนรากฐานของความเป็นนิติรัฐ เห็นได้จากรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศได้มีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชนปรากฏไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือบางประเทศได้ให้ความสำคัญถึงการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยกล่าวถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไว้ในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญ เช่น รัฐธรรมนูญของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นเรื่องได้รับการรับรองด้วยบทบัญญัติแห่ง รัฐธรรมนูญ และเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก แต่ในการคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพบางประการ ประชาชนยังคงมีข้อจำกัดในการเข้าถึง เช่น สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งข้อจำกัดมาจากหลายสาเหตุ ทำให้การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไม่ได้รับความสะดวก รวดเร็ว และทั่วถึงดังเช่นที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งในปัจจุบัน รัฐได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาอุปสรรคดังกล่าว บทความนี้จึงขอเสนอข้อพิจารณาเกี่ยวกับการการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ ประชาชนด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยมีการนำเสนอแนวความคิด และหลักความ คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สาธารณคดีของ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้านการเข้าถึง กระบวนการยุติธรรม เพื่อให้บุคคลที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม

มุมมองที่ประชาชน และสังคมมองและอยากให้พระสงฆ์เป็นคือ การได้รับการปกป้องสิทธิ ตามรัฐธรรมนูญ และได้รับความเป็นธรรมทางกระบวนการยุติธรรม และการทำงานของสงฆ์ให้มีความ รวดเร็วและทันต่อการเปลี่ยนแปลงให้มากยิ่งขึ้น

4.2.1 ในชั้นแจ้งข้อกล่าวหา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 (5) ได้กล่าวถึงการคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา ซึ่งมีสิทธิในการที่จะได้รับความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ความช่วยเหลือที่จำเป็นและ เหมาะสมจากรัฐดังกล่าว เช่น สิทธิในการได้รับการช่วยเหลือจากทนายความ ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา โดยนอกจากสิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความเพื่อช่วยเหลือในทางคดี แล้ว ยังมีบทบัญญัติให้รัฐ ต้องจัดหาทนายความให้กับผู้ต้องหาไว้ในกรณีต่าง ๆ ในชั้นสอบสวน เช่น กรณีตามมาตรา 134/1¹⁵⁰ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกรณีผู้ต้องหา มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตน ไว้วางใจเข้าร่วมฟังการสอบปากคำตนได้ เป็นต้น ซึ่งในทางปฏิบัติ การจัดหาทนายความให้แก่ ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนโดยรัฐนั้น พนักงานสอบสวนจะได้ประสานงาน กับสภาทนายความ ซึ่งมทนาย ความที่อยู่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่สภาทนายความกำหนด

แม้ว่าสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) ของประชาชน จะได้มีการ บัญญัติและรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ผ่านมา แต่ในทางปฏิบัติยังพบ สิทธิการเข้าถึง กระบวนการยุติธรรมของประชาชนยังคงมีสภาพปัญหาประการ เช่น ความไม่เสมอภาคในการ เข้าถึงความยุติธรรม กระบวนการยุติธรรมที่ใช้เวลายาวนานกว่าคดี จะสิ้นสุด ปัญหาความยากจนกับ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สำหรับ แนวทางในการให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึงอาจต้องเริ่มต้นจากการทำให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในสิทธิที่ ตนเองมี เช่น สิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยให้ประชาชนได้ทราบถึงสิทธิของตนในโอกาสแรก

¹⁵⁰ มาตรา 134/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติว่า “ในคดีที่มีอัตราโทษ ประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่ม ถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามี ทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและ ผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้

การจัดหาทนายความตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตาม หลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด ในกฎกระทรวง และให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงิน รางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรม”

ต้องอยู่ ในกระบวนการยุติธรรม โดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทั้งหมดต้องร่วมมือ กันเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงสิทธิของตน เนื่องจากประชาชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ส่วนใหญ่จะไม่ทราบถึงสิทธิที่ตนเองมีอยู่และไม่ทราบว่าตนจะได้รับการช่วยเหลือได้จากรัฐบ้าง นอกจากนี้ พบว่าปัญหาเรื่องทนายในการดำเนินคดีเป็นอุปสรรคในการ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ และทำให้ขาดความสะดวก และรวดเร็วในการ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รัฐจึงต้องสนับสนุนการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยการจัดหาเงินทุน แก่ประชาชนผู้ยากจน ซึ่งต่อมกรณดังกล่าวได้มีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมเพื่อให้การช่วยเหลือ ประชาชน

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพนั้นจะสัมฤทธิ์ผลก็ต่อเมื่อมีหลักความรับผิดชอบของฝ่ายปกครอง ซึ่งเป็นระบบทั่วไปของความรับผิดชอบของฝ่ายปกครองที่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมทางปกครอง เกิดขึ้นบ่อยและมีความสำคัญมาก จาก การที่ฝ่ายปกครองได้แทรกแซงด้านต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กรณีนี้ เป็นเหตุผลทางสังคม หรือในแง่ผลทางปฏิบัติ ส่วนเหตุผลในทางทฤษฎีของฝรั่งเศสนั้นส่วนใหญ่เห็นว่า ความรับผิดชอบของฝ่ายปกครองเป็นผลสืบเนื่องมาจากหลักความเสมอภาคของพลเมืองต่อภาระของ สาธารณะ (*l' Egalite Des Citoyens Devant Les Charge Publique*) ซึ่งอธิบายว่าการดำเนิน กิจการบริการสาธารณะก็เพื่อประโยชน์ของราษฎรทุกคน จะให้ราษฎรคนใดคนหนึ่งรับภาระจากการ ดำเนินการดังกล่าวได้เมื่อความเสียหายเกิดขึ้น ก็ต้องมีการเยียวยาความเสียหายนั้นโดยเฉพาะอย่าง ยิง การจ่ายค่าชดเชยให้แก่ผู้ได้รับความเสียหาย ในปัจจุบันนี้ระบบความรับผิดชอบของฝ่ายปกครองได้รับการยอมรับด้วยวิธีการฟ้องต่อศาล เพื่อขอให้ฝ่ายปกครองจ่ายค่าทดแทนซึ่งฝ่ายปกครองมีหน้าที่ที่ จะต้องจ่ายค่าทดแทนดังกล่าวให้แก่เอกชนผู้เสียหาย หลักดังกล่าวใช้กับฝ่ายปกครองทุกประเภท รวมทั้งนิติบุคคลในกฎหมายมหาชนอื่น ๆ ด้วย ในช่วงตอนต้นศตวรรษที่ 19 มีหลักสำคัญอยู่หลักหนึ่ง คือ ความไม่ต้องรับผิดชอบของอำนาจมหาชน (*Irresponsabilite De LaPuissance Publique*) ซึ่งหมายความว่าถึงรัฐไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ ต่อความเสียหายที่ตนได้ก่อให้เกิดขึ้นซึ่งถือเป็นเอกสิทธิ์ (*Prerogatives*) ประเภทหนึ่งของรัฐ อย่างไรก็ตาม แนวความคิดดังกล่าวก็ได้พัฒนาขึ้น จะเปลี่ยนเป็นฝ่ายปกครอง ต้องรับผิดชอบต่อในการกระทำของตน จากคำวินิจฉัยของศาลคดีขัดกัน (*Tribunal Des Conflits*) ที่ได้ วางหลักสำคัญไว้ว่า รัฐต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับเอกชน อันเกิดจากการกระทำของผู้ที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้หน่วยงานทางปกครองที่จัดทำบริการสาธารณะ (คดี Blanco) โดยความรับผิดชอบดังกล่าว ไม่เป็นเรื่องตามเกณฑ์ทั่วไป และต้องใช้กฎเกณฑ์พิเศษ หลังจากนั้น พัฒนาการด้านความรับผิดชอบของ ฝ่ายปกครองก็เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังในปี ค.ศ. 1905 ซึ่งศาลปกครองสูงสุดก็ได้วินิจฉัยไว้ในคดี Tomaso Grecco ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1905 ว่า รัฐต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินกิจกรรมของ ตำรวจ จนกระทั่งในปัจจุบันความรับผิดชอบฝ่ายปกครองก็ขยายตัวกว้างออกไปครอบคลุมถึง กระบวนการยุติธรรม (รัฐบัญญัติลงวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1972)

โดยสรุป สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ หรือประชาชนต้องได้รับต้องได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมายซึ่งถือเป็นหลักในการดำเนินคดีอาญา โดยปรากฏครั้งแรก เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2478 โดยได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ซึ่งมองตามหลักการปฏิบัติของอารยประเทศแล้วกระบวนการใดที่ขัดหรือแย้งต่อสิทธิมนุษยชนนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงการจัดทำกฎหมายที่ยึดประชาชนสาธารณะเป็นเป้าหมายสูงสุด

4.2.2 ในชั้นการดำเนินคดีในศาล

สิทธิในชั้นสอบสวน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40¹⁵¹ ได้บัญญัติ และรับรองถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้อันถือว่าเป็นกฎหมายแม่บทในการคุ้มครองสิทธิประชาชนทั้งปวงในกระบวนการยุติธรรม รวมถึงสิทธิในชั้นสอบสวนของประชาชนด้วย เช่น สิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม สิทธิในการได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ สิทธิการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว เป็นต้น ซึ่งในรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิในชั้นสอบสวนนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ได้มีการบัญญัติและรับรองถึงสิทธิดังกล่าวไว้เช่น สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหา สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำ เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง สิทธิในการขออนุญาตเข้าร่วมฟังการสอบปากคำในชั้นสอบสวน เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าสิทธิในชั้นสอบสวนตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการแห่งรัฐธรรมนูญฯ ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของ ประชาชนในชั้นสอบสวนการคุ้มครองสิทธิในชั้นการพิจารณาคดีของศาล สำหรับสิทธิของประชาชนในชั้นการพิจารณาคดีของศาลนั้น สืบเนื่องมาจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 (2) (3) ที่บัญญัติ และรับรองให้บุคคลมีสิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา กล่าวคือ การได้รับการพิจารณาคดี โดยเปิดเผยการได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน นอกจากนี้บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณา อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญ โดยความล่าช้ามีผลเป็นการปฏิเสธ ความยุติธรรม¹⁵² ซึ่งทำให้ผู้ถูกกล่าวหาที่ต้องถูกคุมขังเป็นเวลานานต้องเสียโอกาสในเรื่องต่าง ๆ

ทั้งนี้ ในชั้นพิจารณาคดีของศาล บุคคลย่อมมีสิทธิในการได้รับการช่วยเหลือ ในทางคดีจากทนายความ และได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย ซึ่งสิทธิการ

¹⁵¹ มาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

¹⁵² ชาตี ชัยเดชสุริยะ, *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา, 2549), หน้า 104.

มีทนายความที่รัฐต้องจัดหาให้ดังกล่าว เป็นไปเพื่อคุ้มครองสิทธิการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีในกรณี ที่บุคคลไม่สามารถรับภาระ ในการจ่ายค่าตอบแทน¹⁵³ แก่ทนายความที่ว่าต่างคดีความให้

4.3 การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ในระบบกฎหมายของไทย

การดำเนินคดีกับพระสงฆ์นั้น หากมองโดยความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม จะเห็นภาพชัดเจนกับกระบวนการที่รัฐนำเข้ามาปฏิบัติในเขตแดนแห่งสงฆ์ ซึ่งโดยความเป็นจริงรูปแบบ วิธีการในทางปฏิบัติที่คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมกำหนดมีเป็นหลักการไว้แล้ว แต่กระบวนการรัฐ ส่วนใหญ่ถือเอาแนวปฏิบัติที่เป็นแบบเขตแดนของบ้านเมือง จึงทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม และสร้างความเสียหายให้เกิดแก่การพระพุทธศาสนาเรื่อยมา

4.3.1 หลักการทั่วไป

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จะเห็นว่าการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ การดำเนินคดีอาญารัฐนั้น รัฐมิได้ผูกขาดการดำเนินคดีอาญาไว้กับพนักงานอัยการเท่านั้น แต่ยังเปิด โอกาสให้ประชาชนที่มีสถานะเป็นผู้เสียหายตามกฎหมาย ฟ้องคดีอาญาเองได้ และประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา ก็มีได้บัญญัติเป็นเป็น เงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดว่าเรื่องสิทธิการฟ้องคดีอาญา โดยนั้น ประชาชนมีสิทธิ หรือเงื่อนไขเช่นไร ดังนั้น การฟ้องคดีอาญาโดยประชาชนจึงเป็นการฟ้องที่ ไม่จำกัดประเภทและฐานความผิดตามกฎหมาย สามารถฟ้องร้องได้จนถึงอัตราโทษประหารชีวิต “ในกรณี que เจ้าหน้าทีภาครัฐหรือองค์กรภาครัฐกระทำความเสียหายให้เกิดประชาชนย่อมมีสิทธิฟ้อง ละเมิดได้” ซึ่งจะแตกต่างกับต่างประเทศที่อนุญาตให้เอกชนหรือผู้เสียหาย สามารถฟ้องคดีอาญาได้ ในความผิดเล็ก ๆ น้อยที่เกี่ยวข้องหรือกระทบกระเทือนต่อประโยชน์ส่วนได้เสียของ เอกชนนั้น ๆ โดยตรงเท่านั้น แต่ในประเทศไทย หากเอกชนนั้นได้รับความเสียหายเป็นพิเศษจากการกระทำ ความผิดของผู้กระทำความผิด เอกชนสามารถที่จะฟ้องคดีอาญาได้ในทุกฐานความผิด โดยไม่มี ขอบเขต ไม่มีข้อจำกัดและสามารถฟ้องคดีได้ในอัตราโทษทุกอัตราโทษ จนถึงโทษขั้นสูงสุดคือประหารชีวิต ในกฎหมายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้บัญญัติเรื่องบุคคลผู้มีอำนาจในการฟ้อง คดีไว้ในมาตรา 28 ว่า

¹⁵³ ซีพ จุลมนต์, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: รวมบทความวิชาการของ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 12 “ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ” (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2557), หน้า 126-127.

บุคคลเหล่านี้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล

- 1) พนักงานอัยการ
- 2) ผู้เสียหาย

คำว่า “ผู้เสียหาย” นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติคำนิยามไว้ใน มาตรา 2 (4) ว่า “หมายความถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6”

ดังนั้น ผู้เสียหายตามความหมายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงเปิดกว้าง กล่าวคือ บุคคลซึ่งจะเป็นใครก็ได้ หมายรวมทั้งพระสงฆ์ด้วย ที่ได้รับความเสียหายเนื่องมาจากการกระทำความผิดทางอาญาฐานใดฐานหนึ่ง และยังขยายหลักไปถึงบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทน คือบุคคลที่กฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 ดังนั้นผู้เสียหายจึงจะเป็นรัฐ หรือ เอกชน ก็ได้และยังหมายความรวมถึงจะเป็นคนธรรมดา หรือ นิติบุคคลก็ได้ เช่นกัน

1) ผู้เสียหายนั้น จะเป็นบุคคลผู้ได้รับความเสียหายที่เป็นคนธรรมดา หรือนิติบุคคลก็ได้ และ จะเป็นนิติบุคคลประเภท ชนิดไหนก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นบริษัทจำกัด บริษัทมหาชนจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล หรือนิติบุคคลอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นนิติบุคคล เช่น หน่วยงานของรัฐต่าง ๆ องค์กรของรัฐต่าง ๆ

2) ผู้เสียหายนั้น จะเป็นคนคนเดียว หรือมีผู้เสียหายหลายคนร่วมกัน ผู้เสียหายแต่ละคนก็ สามารถฟ้องคนเดียว หรือรวมกันฟ้องก็ได้ หรือสามารถที่จะร่วมกันร้องทุกข์ หรือร้องทุกข์เดี่ยว ๆ ก็ได้ ในขณะที่เดียวกันหากมีผู้เสียหายหลายคน ก็สามารถที่จะแยกกันดำเนินคดีก็ได้ ดังนั้นผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงอาจถูกดำเนินคดีได้พร้อม ๆ กันที่ละหลาย ๆ คดีก็สามารถเป็นได้

3) ความผิดอาญาบางประเภทมีเฉพาะรัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เอกชนไม่สามารถเป็น ผู้เสียหายได้ เพราะคุณธรรมของกฎหมายนั้น ๆ มุ่งคุ้มครองรัฐนั้น เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติยาเสพติด ให้โทษ พ.ศ. 2522 ความผิดตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 ความผิดตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เป็นต้น แต่ความผิดบางประเภทที่รัฐเสียหาย แต่หากเอกชนผู้ใดได้รับความเสียหายเป็นพิเศษหรือ ได้รับความเสียหายโดยตรงเอกชนผู้นั้นก็เป็นผู้เสียหายได้

4) ความเป็นผู้เสียหายนั้นพิจารณาในขณะที่มีการกระทำ ความผิดมิใช่ขณะฟ้องคดี ทั้งสิทธิ ของการเป็นผู้เสียหายเป็นสิทธิเฉพาะตัวไม่อาจโอนสิทธิความเป็นผู้เสียหายไปยังคนอื่นได้

5) ต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยเท่านั้น คือไม่มีส่วนร่วมรู้เห็นใน การกระทำความผิด ไม่ว่าจะ เป็นในฐานะตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน และต้องไม่ สมัครใจเข้าร่วมในการกระทำความผิดนั้น ๆ ด้วย การที่เอกชนเป็นผู้เสียหายและ สามารถฟ้องคดีอาญาได้ในประเทศไทยนั้นมีการขยายหลักนี้ ไปโดยมีการขยาย อำนาจฟ้องดังกล่าวของเอกชนไปถึงผู้มีอำนาจทำการแทนผู้เสียหายทั้งตามที่ กฎหมาย บัญญัติและการมอบอำนาจให้ฟ้องคดี กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญาของไทยวางหลัก ไว้ว่า ผู้เสียหายนั้นนอกจากจะหมายความ ถึงตัวผู้ได้รับความเสียหายแล้ว ยังหมายความถึงผู้มีอำนาจทำการ แทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 เป็นการขยายหลักการดำเนินคดีอาญาโดย เอกชนให้รวมถึงบุคคล อื่นที่กฎหมายกำหนดให้มีอำนาจทำการแทนผู้เสียหาย หรือฟ้องคดีอาญาแทนผู้เสียหายได้โดยผลของกฎหมาย

4.3.2 หลักการเฉพาะของพระสงฆ์

4.3.2.1 การฟ้องของโจทก์ ซึ่งฟ้องจำเลยด้วยมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- 1) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้พบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง
- 2) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเองหรือ

ได้ยินคำบอกเล่าที่มีหลักการอันควรเชื่อถือได้

- 3) ด้วยมูลเหตุที่รังเกียจสงสัย โดยมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้

กระทำความผิด

4.3.2.2 การไต่สวนมูลฟ้อง ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นไต่สวนจากพยานหลักฐานฝ่าย โจทก์ซึ่งเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ อันอาจให้เห็นข้อมูลดังต่อไปนี้

- 1) การกระทำของจำเลยที่โจทก์เอามาฟ้อง ต้องด้วยบทบัญญัติของพระ

วินัยหรือไม่

- 2) การฟ้องของโจทก์มีมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ 17

หรือไม่

4.3.2.3 การไต่สวนมูลฟ้อง ให้กระทำเป็นการลับ ให้นำความในข้อ 30มาใช้บังคับ โดยอนุโลม เมื่อจะดำเนินการไต่สวนมูลฟ้อง ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งวันเวลาและสถานที่ทำการ ไต่สวนมูลฟ้องให้โจทก์และจำเลยทราบ พร้อมทั้งส่งสำเนาคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบด้วยโจทก์

ต้องมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องทุกครั้ง ถ้าไม่มาตามที่ได้รับแจ้งติดต่อกัน 3 ครั้ง โดยมีได้ชี้แจงถึง เหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด ส่วนจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้อง หรือจะไม่มาก็ได้ ก่อนไต่สวนมูลฟ้องหรือในระหว่างไต่สวนมูลฟ้อง

- 1) ถ้าจำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด
- 2) ถ้าโจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามความในข้อ 4
- 3) ถึงมรณภาพก็ดี หรือโจทก์ ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตายโดยไม่มีผู้จัดการแทนในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ 4 ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแต่งตั้งพระภิกษุผู้ เป็นคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่งตามที่เห็นสมควรให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นโจทก์แทน

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องเสร็จแล้ว ให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- 1) ถ้าปรากฏว่าคำฟ้องเรื่องใดมีมูลให้สั่งประทับฟ้องแล้วดำเนินการ พิเคราะห์วินิจฉัยต่อไป

- 2) ถ้าปรากฏว่าคำฟ้องเรื่องใดไม่มีมูล ให้สั่งยกฟ้อง และแจ้งให้โจทก์ทราบ

4.4.2.4 คำสั่งยกฟ้อง ตามข้อ 21 (2)

- 1) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภาพติ ซึ่งมีใช้คำสั่งของมหาเถรสมาคม โจทก์ก็มี สิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ตามที่กำหนดไว้ในข้อ 25 แล้วแต่กรณี โดยยื่น อุทธรณ์คำสั่งนั้นเป็นหนังสือต่อผู้ออกคำสั่งภายใน 15 วัน นับแต่วันทราบคำสั่งนั้นและให้ผู้ออกคำสั่ง ส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ภายใน 15 วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัย อุทธรณ์คำสั่งนั้นภายใน 30 วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จแล้วให้ ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน 15 วัน นับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยว่าคำฟ้องนั้นมีมูล ให้ ดำเนินการตามข้อ 21 (1) ต่อไป ถ้าวินิจฉัยว่าคำฟ้องนั้นไม่มีมูล ให้เป็นอันถึงที่สุด

- 2) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภาพติ ซึ่งเป็นคำสั่งของมหาเถรสมาคมหรือเป็น กรณีความผิดลหุภาพติ ให้เป็นอันถึงที่สุด

4.4 การดำเนินการทางวินัยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505: การลง นิกกรรม

หลักการและแนวทางปฏิบัติในกรณีที่มีอธิกรณ์เกิดขึ้น มหาเถรสมาคมกำหนดวิธีพิจารณาความเรื่องการลงนิกกรรม เรื่องภิกษุกระทำความผิด กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับผู้มีอำนาจในการลงนิกกรรม และกระบวนการลงนิกกรรมต่อภิกษุ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้ เมื่อมีผู้ฟ้อง (โจทก์) ต่อพระภิกษุว่าได้กระทำความผิด โดยยื่นฟ้องเป็นหนังสือลายลักษณ์อักษรด้วยตนเองต่อผู้พิจารณามีอำนาจลงนิกกรรม (พระผู้พิจารณาฯ) ได้แก่ เจ้าอาวาส เจ้าคณะเจ้าสังฆัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น แล้วแต่กรณี ถ้าคำฟ้องนั้นเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11¹⁵⁴

4.4.1 องค์การที่มีอำนาจดำเนินการ

การลงนิกกรรมในส่วนพระธรรมวินัย ทุกสิกขาบท ไม่ใช่เฉพาะครุกาบัติหรืออาบัติหนักเท่านั้น นิกกรรม ที่ระบุไว้ในพระธรรมวินัยมี 6 วิธี คือ

- 1) ตัชนียกรรม ช่มไว้ด้วยการดำหนิโทษ
- 2) นียสกรรม ถอดยศ ทำให้หมดอำนาจหน้าที่
- 3) ปัพพาชนียกรรม ขับไล่ออกจากหมู่คณะ ให้สึก
- 4) ปฏิสารถนียกรรม บังคับให้ขอขมาเมื่อล่วงเกินคฤหัสถ์
- 5) อุกเขปนียกรรม ตัดสิทธิ์ที่จะพึงได้บางอย่าง
- 6) ตัสสาปาปิยสิกากรรม ลงโทษหนักกว่าความผิดฐานให้การกลับไปกลับมา

ในส่วนที่เป็น กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) มีหลักปฏิบัติดังนี้

- 1) ผู้มีอำนาจลงนิกกรรม หมายถึงพระภิกษุผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา
- 2) เจ้าสังฆัด หมายถึงพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ชั้นเจ้า

อาวาส เจ้าคณะ เจ้าสังฆัด ซึ่งมีอำนาจลงนิกกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดในเขตจังหวัดที่สังฆัดอยู่

¹⁵⁴ สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก <https://skm.onab.go.th/th/content/category/detail/id/510/iid/4646>

- 3) เจ้าของเขต หมายถึงพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ชั้นเจ้าคณะซึ่งเป็นเจ้าของเขตซึ่งมีอำนาจลงนิกหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่
- 4) ผู้พิจารณา หมายถึงเจ้าสังกัดหรือเจ้าของเขตแล้วแต่กรณี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามข้อปฏิบัติเบื้องต้น
- 5) คณะผู้พิจารณา หมายถึงมหาเถรสมาคม และคณะผู้พิจารณาซึ่งมีผู้ดำรงตำแหน่งสูงเป็นหัวหน้า มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีไต่สวนมูลฟ้องแล วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรม
- 6) คณะผู้พิจารณาชั้นต้น หมายถึงคณะผู้พิจารณาตามความในข้อ 24 ซึ่งประกอบด้วยอันดับ 7 อันดับ ตามข้อ 7 มีอำนาจลงนิกหกรรม ตามวิธีไต่สวนมูลฟ้องและวิธีพิจารณาวินิจฉัยและการลงนิกหกรรมชั้นต้น
- 7) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ หมายถึงคณะผู้พิจารณาตามความในข้อ 25 ซึ่งประกอบด้วยอันดับ 4 อันดับ มีอำนาจลงนิกหกรรมตามวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นอุทธรณ์
- 8) คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา หมายถึงคณะผู้พิจารณาตามความในข้อ 26 ซึ่งเป็นชั้นและอันดับสูงสุด ตามข้อ 27 มีอำนาจลงนิกหกรรม ตามวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นฎีกา

4.4.2 ขั้นตอนกระบวนการดำเนินการ

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเป็นไปตามขั้นตอนการลงนิกหกรรม ซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการชั้นเจ้าคณะผู้ปกครอง ดังนี้

4.4.2.1 การลงนิกหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์รูปเดียวหรือหลายรูป ซึ่งมีสังกัดในวัดเดียวกัน

ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเจ้าสังกัด

ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นมิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ เลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอ นั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป เว้นแต่ในกรณีที่ในอำเภอนั้นมีตำบลเดียว กรณีดังกล่าวในวรรคสอง ให้ผู้

พิจารณาแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อแจ้งแก่เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุนั้นทราบ

4.4.2.2 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งมีสังกัดต่างวัดกระทำความผิดร่วมกัน

1) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นสังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเหล่านั้นร่วมกันเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาและวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดร่วมกับเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเหล่านั้นรูปใดรูปหนึ่งตามที่เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอนั้นพิจารณาเห็นสมควร

2) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นมิได้สังกัดอยู่หรือในเขตจังหวัดที่สังกัดเพียงบางรูป ให้นำความในข้อ 5 (2) และวรรคสุดท้ายมาใช้บังคับโดยอนุโลม

4.4.2.3 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาส ให้นำความในข้อ 5 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

2) เจ้าอาวาส หรือรองเจ้าคณะตำบล

(1) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้อง และพิจารณาไต่สวนการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของผู้พิจารณาขั้นต้นซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว

(2) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาไต่สวนการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป เว้นแต่ในอำเภอนั้นมีตำบลเดียว

3) เจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะอำเภอ

(1) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้า

7) เจ้าคณะใหญ่ หรือกรรมการมหาเถรสมาคม ให้เป็นอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น ให้ถือตำแหน่งในขณะถูกฟ้อง หรือถูกกล่าวหา ถ้าดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่งให้ถือตำแหน่งสูงเป็นหลักดำเนินการ

กรณีดังกล่าวในข้อ 2 และ ข้อ 3 ถ้าผู้พิจารณานั้นมิใช่เจ้าสังกัดของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาให้นำข้อความในข้อ 5 วรรคสุดท้ายมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ส่วนกรณีดังกล่าวในข้อ 4 และ ข้อ 5 ถ้าผู้พิจารณานั้นมิใช่เจ้าสังกัดของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา ให้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าสังกัด ซึ่งดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกับตนการลงและนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์ก็ตีผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะก็ตีผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการก็ตี ให้นำความในข้อ 7 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

8) การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุทรงสมณศักดิ์พระราชาคณะชั้นต่าง ๆ ถ้าเป็น

(1) พระราชาคณะสามัญหรือชั้นราชซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ 7 (4) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(2) พระราชาคณะชั้นเทพ ซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะภาคหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ 7 (5) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(3) พระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป ซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์หรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ 7 (7) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ถ้าพระราชาคณะรูปนั้นดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ให้เจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเข้าร่วมปฏิบัติหน้าที่เพิ่มขึ้นอีกรูปหนึ่งเฉพาะในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม

9) การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดร่วมกัน

(1) ในระหว่างพระภิกษุดังกล่าวในข้อ 5 หรือข้อ 6 กับพระภิกษุดังกล่าวในข้อ 7 หรือข้อ 8 และหรือข้อ 9

(2) ในระหว่างพระภิกษุดังกล่าวในข้อ 7 หรือข้อ 8 และหรือข้อ 9 ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ให้นำความในข้อ 7 ข้อ 8 หรือข้อ 9 มาใช้บังคับแล้วแต่กรณีแต่ถ้าปรากฏว่าเป็นกรณีที่มีผู้พิจารณาหลายรูป ซึ่งดำรงตำแหน่งสูงต่ำกว่ากันให้เป็นอำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งสูง ถ้าดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกัน ให้เป็นอำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น

10) การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุ ซึ่งเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักรเมื่อพระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นกลับเข้ามาในราชอาณาจักร

(1) ถ้ากลับเข้ามาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิด สังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์เจ้าสังกัด

(2) ถ้ากลับมาสำนักรู้ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดมิได้ สังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นมาสำนักรู้ ในกรณีเช่นนี้ ให้นำความในข้อ 5 ถึงข้อ 10 แล้วแต่กรณีมาใช้บังคับโดยอนุโลม

เมื่อโจทก์ฟ้องพระภิกษุในข้อหาว่าได้กระทำความผิด โดยยื่นฟ้องเป็น หนังสือด้วยตนเองต่อเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะเจ้าสังกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้น เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณี เว้นแต่ โจทก์ก็ไม่สามารถจะไปยื่นฟ้องด้วยตนเอง จะมีหนังสือมอบให้ผู้อื่นไปยื่นฟ้องแทนก็ได้ ในกรณี ดังกล่าวข้างต้น ให้พระภิกษุผู้พิจารณาดูลักษณะของโจทก์และลักษณะของคำฟ้องนั้นก่อน (1) ถ้าปรากฏว่า โจทก์ประกอบด้วยลักษณะตามข้อ 4 (6) ก. และคำฟ้องของโจทก์ประกอบด้วยลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) ฟ้องโดยระบุการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิดข้อเท็จจริง และรายละเอียดอันเกี่ยวกับเวลา และสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้น ๆ อีกทั้งบุคคล และสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วย โดยสมควรเท่าที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

(2) เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องเก่าอันมิได้คิดจะฟ้องมาแต่เดิม

(3) เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่มีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของ ผู้มีอำนาจลงนิคกรรมถึงที่สุดแล้ว

(4) เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของ ศาลฝ่ายราชอาณาจักร หรือมิใช่เรื่องที่มีคพิพากษา หรือคำสั่งของศาลฝ่ายราชอาณาจักรถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่กรณีที่มีปัญหาทางพระวินัยในกรณีเช่นนี้ ให้ส่งรับคำฟ้องนั้นไว้เพื่อพิจารณาดำเนินการตาม ความในข้อ 13 (2) ถ้าปรากฏว่า โจทก์หรือคำฟ้องของโจทก์บกพร่อง จากลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังกล่าวใน (1) ให้ส่งไม่รับคำฟ้องนั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้โจทก์ทราบก่อนส่ง รับคำฟ้อง ตามความใน (1) หรือ (2) ข้างต้นจะสอบถามโจทก์ให้ชี้แจงในเรื่องใดๆซึ่งเกี่ยวกับลักษณะ ของโจทก์ หรือลักษณะของคำฟ้องนั้นอันเป็นที่สงสัยก็ได้และให้จดคำชี้แจงของโจทก์นั้นไว้ประกอบการ พิจารณาด้วย

พระภิกษุผู้พิจารณามีอำนาจสามารถรับฟ้องได้ เมื่อรับฟ้องของโจทก์ไว้แล้วให้เรียก พระภิกษุซึ่งตกเป็นจำเลย (พระภิกษุที่ถูกโจทก์ฟ้องต่อพระภิกษุผู้พิจารณา) มาแจ้งคำฟ้องของโจทก์ ให้จำเลยทราบ แวะสอบถามและจดคำให้การของจำเลยไว้ โดยให้จำเลยลงชื่อในคำให้การนั้นด้วย ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามคำฟ้องของโจทก์ ให้พระผู้พิจารณามีอำนาจสั่งลงนิคกรรมแก่จำเลย ตามคำรับสารภาพนั้น แต่ถ้าจำเลยให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกฟ้อง หรือให้การ

ปฏิเสธ พระผู้พิจารณาก็ต้องรายงานและส่งคำฟ้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น เพื่อดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องต่อไป เมื่อดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องเสร็จแล้ว ถ้าคำฟ้องเรื่องใดมีมูล ให้สั่งประทับฟ้องแล้วดำเนินการพิจารณาต่อไป แต่ถ้าคำฟ้องเรื่องใดไม่มีมูล ให้สั่งยกฟ้อง

1) กรณีที่ไต่สวนมูลฟ้องแล้วคำฟ้องมีมูล เมื่อสั่งประทับฟ้องแล้วก็ต้องดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมต่อไป ซึ่งกระบวนการนี้มีสามชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีการกำหนดกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยบางประการ คล้ายกระบวนการในศาล ดังนั้น กรณีที่พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ มาตรา 26¹⁵⁵ พระภิกษุไม่ยอมรับการลงโทษตามพระธรรมวินัยไม่ถึงให้สึก ก็ต้องสึกภายในสามวัน พ.ร.บ.คณะสงฆ์ มาตรา 27¹⁵⁶ (1) กำหนดว่า กรณีที่พระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรม “ไม่ถึงให้สึก” แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น พระภิกษุรูปนั้นต้องสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม ซึ่งกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 11 ก็ได้กำหนดให้ผู้บังคับบัญชารายงานเรื่องดังกล่าวถึงมหาเถรสมาคม ถ้ามหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศ พระภิกษุรูปนั้นก็ต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น พระภิกษุละเมิดพระธรรมวินัยเป็นประจำ ต้องสึกภายในสามวัน นับแต่ถูกวินิจฉัยให้สละสมณเพศ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ มาตรา 27 (2) พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยไม่ว่าจะเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาจिन (เป็นประจำ) ต้องสละสมณเพศตามกฎหมายเถรสมาคม โดยกฎหมายเถรสมาคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ คือ กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 21 พ.ศ. 2538 ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

2) กฎหมายเถรสมาคม กำหนดให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุนั้นอยู่ในสังกัด หรือเจ้าอาวาสวัดที่พระภิกษุนั้นพำนักอาศัยอยู่ มีอำนาจหน้าที่แนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ถ้าพระภิกษุประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เพื่อให้พระภิกษุรูปนั้นประพฤติตามพระธรรมวินัย โดยคำแนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร กำหนดเวลาให้ปฏิบัติ หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ปฏิบัติตามภายในเวลาที่กำหนด ให้เจ้าอาวาสวัดรายงานตามลำดับ จนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเพื่อวินิจฉัยให้สละสมณเพศต่อไป ซึ่งเมื่อมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว ให้เป็นอันถึงที่สุด กล่าวคือ พระภิกษุผู้ที่ต้องคำวินิจฉัยนั้นต้องปฏิบัติตาม จะโต้แย้งไม่ได้อีกแล้ว หลังจากมีคำวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศแล้ว เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยต้องแจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้น

¹⁵⁵ มาตรา 26 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535

¹⁵⁶ มาตรา 27 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535

ทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ กรณีที่ไม่พบตัวพระภิกษุรูปนั้น หรือพระภิกษุรูปนั้นไม่ยอมรับทราบคำวินิจฉัย ก็ต้องปิดประกาศคำวินิจฉัยไว้ ณ ที่พำนักอาศัยของพระภิกษุรูปนั้น และถือว่าพระภิกษุรูปนั้นทราบคำวินิจฉัยดังกล่าวแล้ว ซึ่งพระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัย ก็ต้องสึกภายในสามวันนับแต่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย หรือนับแต่วันที่ประกาศคำวินิจฉัยนั้นถูกปิดไว้ ณ ที่พำนักอาศัย กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 21 ยังได้กำหนดอีกว่า กรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในสามวัน ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติทำให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย การให้สละสมณเพศเพราะพระภิกษุไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ มาตรา 27¹⁵⁷ (3) และ (4) กำหนดว่าหากพระภิกษุไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 21¹⁵⁸ ให้อำนาจพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ใน “เขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น” มีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ ซึ่งเมื่อมีคำวินิจฉัยแล้ว คำวินิจฉัยก็เป็นถึงที่สุด พระภิกษุจะไม่สามารถโต้แย้งได้ และเมื่อมีคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศแล้ว พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นต้องแจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ

โดยสรุป กระบวนการปฏิบัติที่ใช้ดำเนินการเรื่องคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาทในประเทศถูกมองเป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยมีกลุ่มบุคคลผู้ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนในการใส่ร้ายพระสงฆ์ ซึ่งเวลาปฏิบัติไม่ได้คำนึงถึงขั้นตอนแห่งกฎหมาย เพราะถ้ามองย้อนไปในอดีตภาพแห่งความจำเหล่านี้จะปรากฏชัดมากขึ้น แม้กระทั่งในยุคสมัยที่มีความเจริญในทุกด้าน แต่เมื่อมีเหตุที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ กระบวนการเดิม ๆ ยังเข้ามามีบทบาทสร้างกระแสคำสั่งคมให้คล้อยตามและลุแก่อำนาจในดำเนินการ ทำให้เกิดข้อคำถามกับคนในสังคมเรื่อยมาการนำปัญหาเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการแก้ไขจึงมีความจะเป็นเร่งด่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในมาตรา 29 และมาตรา 30

¹⁵⁷ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535

¹⁵⁸ สถาบันพระสงฆ์ฆาติการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *เรื่องเดิม*.

4.5 กรณีศึกษาดีพระพิมลธรรมและกรณีกล่าวหาทุจริตเงินทอนวัด

4.5.1 กรณีกล่าวหาพระพิมลธรรม

1) กรณีความผิดฐานปาราชิก

ย้อนเหตุการณ์ไปเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2503 พระพิมลธรรมถูกกล่าวหาว่าเสพเมถุนธรรมทางเวจมนรรค และทำอชฌาจารปล่อยสุกกะกับอดีตสามเณรและเด็กวัดที่เป็นลูกศิษย์ ซึ่งสมัครสอบเป็นพลตำรวจอยู่ในกรมตำรวจ พร้อมทั้งทางตำรวจได้นำเด็กนั้นมาเป็นพยาน เป็นเหตุให้พระพิมลธรรมถูกกล่าวหาว่าต้องอาบัติปฐุมปาราชิก (เสพเมถุน) ถึงสี่ลวิบัติขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว ไม่สมควรที่จะดำรงเพศเป็นบรรพชิตสืบต่อไปได้ ถูกพระบัญชาให้ออกจากตำแหน่งการปกครองทั้งปวง ถูกร้องให้ถอดถอนออกจากสมณศักดิ์ ทำให้พระพิมลธรรมต้องฟ้องศาลยุติธรรมเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง นี่เป็นปฐมบทแห่งมหากาพย์การต่อสู้ของพระพิมลธรรมในครั้งนี้

ต่อจากนั้นมา 3 เดือน นายวิริยฤทธิ์ วัฒนานุสรณ์ ซึ่งเป็นพยานปากสำคัญที่ให้การแก้ตำรวจในการกล่าวหาพระพิมลธรรมก็ได้สารภาพผิดต่อหน้าศาลยุติธรรมว่า¹⁵⁹ “ข้าพเจ้าได้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหาจริง และเพื่อรับบาปกรรมที่กระทำผิดไปแล้ว ตามวิธีการทางศาสนา ข้าพเจ้าได้กราบขมาโทษและขอโทษกรรมแด่พระเดชพระคุณท่านต่อหน้าศาลแล้ว

จึงขอโฆษณา ณ ที่นี้ว่าพระเดชพระคุณพระอาจ อาสภ มีได้เคยประพดิลวงละเมิดสิกขาบทเป็นสี่ลวิบัติ ดังที่ข้าพเจ้าต้องกล่าวใส่ร้ายพระเดชพระคุณท่านแต่ประการใด ขออานุภาพแห่งการสำนึกผิดครั้งนี้ จงดลบันดาลให้จิตใจข้าพเจ้ามีแต่ความผ่องแผ้ว พ้นจากความหม่นหมองอันตามบิบบันจิตใจข้าพเจ้าอยู่ในขณะนี้เทอญ”

(1) กรณีกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2505 เวลาบ่าย ประมาณ 13.30 น. ขณะที่พระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กำลังนั่งสนทนากับญาติโยมที่มาเยี่ยมอยู่นั้น ในขณะนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าตรวจค้นจับกุมพระพิมลธรรมโดยข้อหาว่า “มีการกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐและกระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ และกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐบาลภายในราชอาณาจักร” อันเป็นความผิดอาญามีโทษร้ายแรงถึงขั้นประหารชีวิต จากนั้นได้นำท่านไปคุมขังไว้ที่สันติบาล

¹⁵⁹ ศาลแขวงพระนครใต้ สำเนาคดีหมายเลขดำที่ 8739/2503 อ้างถึงใน พระมหาอิสระ ญาณิสสร (ชัยภักดิ์), **วิถีพระพิมลธรรม โดนขัง 5 ปีคดีคอมมิวนิสต์-ความมั่นคง สูศาลทหารยกฟ้อง ขั้วบริสุทธิ์**, คำนวนที่ 3 พฤษภาคม 2566 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_17563

ต่อมาในเวลา 20.15 น. กรมตำรวจก็ได้แถลงการณ์นำออกประกาศทางวิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์ ถึงสาเหตุที่จับกุมอดีตพระพิมลธรรมในครั้งนี้ ต่อจากนั้นตำรวจได้นิมนต์พระธรรมคุณาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดพระนคร วัดสามพระยา และพระธรรมมหาวิธานวัตร วัดไตรมิตรวิทยาราม มาสักการะมหาอาจ เมื่อพระสังฆาธิการทั้ง 2 รูปมาถึง หลังจากที่สนทนาเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้ว พระพิมลธรรมได้เขียนหนังสือร้องเรียนขอความเป็นธรรมมีใจความว่า

“กระผมขอเรียนด้วยความเคารพว่า ถ้าท่านเจ้าคุณก็ดี หรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่ขึ้นไปก็ดี ไม่มีเมตตากรุณาให้ความเป็นธรรมแก่กระผมตามที่ได้ขอความกรุณาแล้ว กระผมก็จะขอความกรุณาอีก คือไม่ยอมสึกตามข้อบังคับอันมิชอบด้วยพระธรรมวินัยและกฎหมายนั้น จะยอมเอาชีวิตบูชาพระรัตนตรัยไปจนถึงที่สุด ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดลู่อำนาจเข้ามาแย่งชิงผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากร่างกายของกระผมแล้วไซ้ กระผมจะถือว่าผู้นั้นแย่งชิงเอาโดยผิดศีลธรรม และกระผมจะยังปฏิญาณเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดไป

ถึงแม้จะมีผู้มิใช่โหดร้ายทารุณแย่งชิงผ้ากาสาวพัสตร์ของกระผมไป กระผมก็จะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ชุดอื่นแทน ซึ่งกระผมมีสิทธิตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย จึงขอให้ท่านเจ้าคุณผู้รู้เห็นอยู่ ณ ที่นี้ โปรดทราบและเป็นสักขีพยานให้แก่กระผม ตามคำปฏิญาณนี้ด้วย”

เมื่อถึงเวลาประมาณ 01.00 น. ของวันที่ 21 เมษายน 2505 หลังจากที่พระสังฆาธิการทั้ง 2 รูป ได้รับหนังสือไว้แล้ว พระธรรมมหาวิธานวัตร มีความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่จึงได้ปลอบว่า¹⁶⁰ “ขอให้ปฏิบัติตามด้วยดีเยี่ยงนักปราชญ์เหมือนอย่างที่เราผู้ใหญ่เคยปฏิบัติมาแล้ว เอาไปสู่คดีตาดหน้า ซึ่งหวังว่าเจ้าคุณใหญ่คงมีสติปัญญาเพียงพออยู่แล้ว”

จากนั้น พระธรรมคุณาภรณ์ยกมือขึ้นไหว้พระพิมลธรรมแล้วพูดว่า “ผมขอผ้าเหลืองก็แล้วกัน” แล้วจึงค่อย ๆ ปลดเปลื้องจีวรส่วนบน ส่วนพระธรรมมหาวิธานวัตร เข้ามากราบที่ตักพระพิมลธรรมพร้อมช่วยเปลื้องผ้าเหลืองส่วนล่างเพื่อเป็นการนำให้ตำรวจในการที่จะเปลื้องผ้าเหลืองออก ขณะที่ตัวอดีตพระพิมลธรรมอยู่ในกิริยาอาการนั่งขัดสมาธิบนเก้าอี้นุ่ม หลังตา มีอนับลูกประคำ ใจเจริญพระพุทธรูป 108 บทด้วยจิตใจที่ไม่หวั่นไหว¹⁶¹

นี่เป็นวิบากกรรมที่ต้องเผชิญอยู่ที่คุมขังถึงระยะเวลา 5 ปี และในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่นั้น นายอาจ ดวงมาลา (ตามที่เจ้าหน้าที่เรียก) ได้ประกาศความเป็นสมณสัญญาอยู่ คือจะทำทุกอิริยาบถเหมือนเดิม เหมือนเป็นพระภิกษุทุกประการ เช่น การฉันอาหาร ต้องให้ตำรวจช่วยประเคน เป็นต้น เพราะถือว่าตนนั้นมิได้สึกแต่ประการใด เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบผ้าที่ครองเท่านั้น ความเป็นพระก็ไม่ได้อยู่ที่ผ้า แต่อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

¹⁶⁰ พระมหาอิสสระ ญาณิสฺสโร (ชัยภักดิ์), *เรื่องเดิม*.

¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน, ย่อหน้าที่ 10.

เหตุการณ์ที่ถูกจับกุมในครั้งนี้ ยิ่งทำให้อดีตพระพิมลธรรมกลับได้รับความศรัทธาเพิ่มขึ้นเป็นเท่าทวีคูณถึงการต่อสู้เพื่อความบริสุทธิ์ของตน มีคณะศิษย์ไปเยี่ยมมากมายมิได้ขาด จนสันติบาลอันเป็นสถานที่ถูกคุมขังได้รับการขนานนามว่า “สันติपालาราม” เสมือนเป็นวัด ในระหว่างที่จำพรรษาอยู่ในสันติบาลนั้น ก็ได้เขียนหนังสือสั่งสอนลูกศิษย์อยู่เสมอ

สาเหตุที่อดีตพระพิมลธรรมเชื่อว่า จอมพล สฤษดิ์ นายกรัฐมนตรีมิได้เป็น ตัวการในการจับสึกในครั้งนี้ เพราะว่าเป็นกรณีที่มีการกล่าวหาพระพิมลธรรมจนเกิดเป็นกระแสข่าวไปทั่วเมือง รัฐบาลได้แสดงเจตนาและนโยบายว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ ให้เป็นเรื่องของคณะสงฆ์จัดการกันเอง¹⁶² ดังแถลงการณ์ของสำนักนายกรัฐมนตรี มีใจความตอนหนึ่งว่า

“รัฐบาลจึงจำกัดหน้าที่ของตนเพียงให้ความร่วมมือแก่คณะสงฆ์ คือเมื่อ คณะสังฆมนตรีต้องการพยานหลักฐาน ก็หาส่งให้เท่าที่จะหาได้ คณะสังฆมนตรีจะพิจารณาหรือ ดำเนินการอย่างไร รัฐบาลไม่เคยเข้าไปสอดแทรก แต่รัฐบาลก็ต้องระมัดระวังในเรื่องความไม่สงบและความปลอดภัย เพราะมีพฤติการณ์บางอย่างที่ทำให้รัฐบาลต้องระมัดระวังเช่นนั้น รัฐบาลไม่เคยแสดง ต่อสาธารณชนว่า รัฐบาลมีความคิดเห็นเป็นประการใด เพราะต้องให้คณะสงฆ์มีเสรีภาพสมบูรณ์ในการ วินิจฉัยอธิกรณ์ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความคิดเห็นทางรัฐบาล และถ้าหากคณะสงฆ์สามารถจัดการให้ เรียบร้อยไปโดยที่รัฐบาลไม่ต้องทำอะไร รัฐบาลก็จะสาธุอนุโมทนาอย่างยิ่ง”

นอกจากนี้พระพิมลธรรมยังเคยเขียนหนังสือร้องเรียนถึงนายกรัฐมนตรีตลอด ไม่ว่าจะเป็นการขอความเป็นธรรม ชี้แจง และขอความอารักขา เป็นต้น

แต่ภายหลังรัฐบาลมีท่าทีเปลี่ยนไป ชัดต่อเจตนาที่แสดงไว้ชัดในครั้งแรก เช่น มีการถวายบังคมทูลถอดสมณศักดิ์ต่อราชเลขาธิการ เป็นต้น นอกจากนั้นท่าทีของ จอมพล สฤษดิ์ก็มีที่ท่าเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น ได้ให้สัมภาษณ์นักข่าวพร้อมทั้งเปิดเผยรูปภาพพระพิมลธรรมนั่ง กางเกง สวมหมวก ใส่แว่นดำ ในชุดที่ลงไปชมเหมืองว่า “รูปนี้ก็ขาดจาก (ความเป็น) พระภิกษุสงฆ์ แล้วไม่ใช่หรือ”

แต่ความจริงแล้วเมื่อ พ.ศ. 2501 คณะสงฆ์ไทยได้เลือกพระพิมลธรรมเดินทางไปประชุมขบวนการส่งเสริมศิลปกรรม ที่เรียกกันว่า “ขบวนการ เอ็ม.อาร์.เอ.” ที่สหรัฐอเมริกาและ สวิตเซอร์แลนด์ ทั้งยังได้เดินทางไปอีกหลายประเทศ รวมทั้งเยอรมนี ซึ่งที่เมืองร็วส์ รัฐเอสเสน พระพิมลธรรมพร้อมด้วยผู้ติดตาม มี นายเสริม สุขสม ผู้ดูแลนักเรียนไทยในเยอรมนีตะวันตก นาย วิรัช บุญประสิทธิ์ และ พระมหามันัส พวงลำเจียก ได้รับเชิญให้ลงไปชมเหมืองถ่านหิน ซึ่งทุกคนที่ลง

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, ย่อหน้าที่ 13.

ไปจะต้องแต่งชุดป้องกันฝุ่นพิษ พระพิมลธรรมจึงต้องสวดชุดของเหมืองทับผ้ากาสาวพัสดรีไว้ รูปถ่ายในชุดของเหมืองถ่านหินนี้เอง ได้เป็นหลักฐานสำคัญในการฟ้องพระพิมลธรรมในเวลาต่อมา¹⁶³

เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้พระพิมลธรรมเชื่อว่าต้องมีผู้คอยยุยง จอมพล สฤษดิ์เป็นแน่ แต่ภายหลันั้นหลังจากที่มีการแสดงหลักฐานต่าง ๆ ถึงความบริสุทธิ์ของอดีตพระพิมลธรรมมากขึ้น มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมของเหล่าศิษยานุศิษย์ ทำให้ จอมพล สฤษดิ์ตาสว่างขึ้น รู้สึกว่าแท้จริงแล้วตนเองนั้นเป็นเครื่องมือของกลุ่มที่ริษยากันแก่งกัน พร้อมสำนึกถึงสิ่งที่เกิดขึ้นต่อท่านนั้นว่าเป็นเพราะตนเองนั้นมีส่วนร่วมด้วย

จึงมีความประสงค์ที่จะไปขอขมาพร้อมทั้งช่วยเหลือ ถึงขนาดที่ท่านได้กล่าวกับผู้ใกล้ชิดว่า¹⁶⁴ “กูไม่นึกเลยว่า พระผู้ใหญ่จะใช้เล่ห์ล้นขนาดนี้ ให้กูหายเสียก่อน จะให้ความเป็นธรรมจะไปกราบขอขมาโทษ” แต่ความประสงค์ของนายกรัฐมนตรีก็น่าจะไม่สมประสงค์ดังที่หมายไว้ เพราะในขณะนั้นตนเองป่วยจนถึงแก่อาการทรุด ทำให้อดีตพระพิมลธรรมต้องเผชิญชะตากรรมต่อไป

หลังจากที่อดีตพระพิมลธรรมถูกขังไว้เป็นเวลาถึง 5 ปี เพื่อแสดงความบริสุทธิ์เหล่าศิษยานุศิษย์ผู้นับถือพากันประท้วงร้องเรียนถึงความเป็นธรรมจนนำไปสู่การตัดสินของศาลทหารพิพากษายกฟ้องรับรองความบริสุทธิ์ของท่าน ในวันที่ 30 สิงหาคม 2509 มีใจความว่า

“ตามที่ศาลได้ประมวลวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามฟ้อง และกล่าวหาหลายข้อหลายประเด็นนี้ มีสาระบ้าง ไม่มีสาระบ้าง ก็ไม่ปรากฏพยานหลักฐานใด ๆ เลย พอที่จะชี้ให้เห็นว่าจำเลยได้กระทำหรือน่าจะกระทำผิด การจับกุมคุมขังจำเลยนี้ย่อมเป็นที่เศร้าหมองและน่าสลดใจในวงการคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนมาก”

ท่านประธานศาลฎีกาก็ดี พระเถระผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลยก็ดี ซึ่งเป็นพยาน ต่างก็กล่าวเป็นทำนองเดียวกันว่าจำเลยนี้เป็นผู้ประกอบแต่กุศลกรรม กระทำกิจพระศาสนาแผ่ไพศาลไปทั้งในและนอกประเทศ ทั้งในทางปริยัติศาสนา และปฏิบัติศาสนา มีผลประจักษ์ชัดเป็นหลักฐานมาก ไม่เชื่อว่าได้กระทำผิด แต่กลับมาต้องถูกออกจากเจ้าอาวาส ถูกออกจากสมณศักดิ์ ถูกจับกุม ถูกบังคับให้สละเพศพรหมจรรย์ นับว่ารุนแรงที่สุดสำหรับพระเถระผู้ใหญ่ที่ปวงชนเคารพนับถือ

พระธรรมโกศาจารย์ ถึงกับกล่าวว่า คิดได้อย่างเดียวว่า เกิดขึ้นเพราะความอิจฉาริษยากันในวงการสงฆ์ หรือมีฉะนั้นก็เป็นกรรมเก่าของจำเลยเท่านั้นเอง พันโท ประเสริฐ สุตบรรทัด ผู้ฝึกฝืนธรรมผู้หนึ่งกล่าวว่า ตามที่จำเลยต้องคดีนี้ ได้สืบสวนด้วยตัวเองทราบเบื้องหลังโดยตลอด แต่จะเบิกความก็เกรงจะกระทบกระเทือนแก่วงการพระภิกษุสงฆ์และพระศาสนา

¹⁶³ เรื่องเดียวกัน, ย่อหน้าที่ 21.

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, ย่อหน้าที่ 23.

สรุปว่า มูลกรรมทั้งหลายตามที่ทราบความจริงมา จำเลยถูกกลั่นแกล้งโดยไม่เป็นธรรมจริงๆ ไม่ได้กระทำผิดตามกล่าวหา ดังนั้น ศาลจึงขอให้จำเลยระลึกว่าเป็นคราวเคราะห์หรือกรรมเก่าของจำเลยเอง หรือมีฉะนั้นก็เป็นการสร้างบาปของคนมีกิเลส ไม่ใช่ความผิดของผู้ใด แต่เป็นความผิดของสังสารวัฏตัวเอง ศาลนี้รู้สึกสลดใจและเห็นใจจำเลย แต่เชื่อว่าจำเลยซึ่งอบรมอยู่ในพระศาสนามานาน คงจะซาบซึ้งดีในอุเบกขาญาณที่ว่า สัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม ก็จะเป็นกรรมทายาทรับผลของกรรมนั้น และคงจะตั้งอยู่ในคุณธรรมอันเป็นลักษณะของบัณฑิตในพระพุทธศาสนาสืบไป อาศัยเหตุผลและดุลพินิจที่ได้วินิจฉัยมา จึงพร้อมกันพิพากษายกฟ้องโจทก์ ปล่อยจำเลยพ้นข้อหาไป”

หลังจากนั้นอดีตพระพิมลธรรมได้นำสงฆกรรมกิจวรพาดสังฆาภิบาลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เป็นที่ปลื้มปีติโสมนัสแก่พุทธบริษัทที่มาประชุมฟังการพิจารณาครั้งนี้อย่างคับคั่ง มีพระภิกษุสามเณรประมาณ 1,000 รูป ศฤกษ์ประมาณ 300 คน ล้นแน่นศาลไปหมด¹⁶⁵

จากเหตุการณ์ที่ศาลได้รับรองความบริสุทธิ์อดีตพระพิมลธรรมแล้วนั้น ผู้คนต่างศรัทธาต่ออดีตพระพิมลธรรมเป็นอย่างมาก มีการชุมนุมเรียกร้องขอความเป็นธรรมให้ท่าน เช่น การขอให้เพิกถอนพระบัญชาความผิดคืน การขอพระราชทานสมณศักดิ์กลับคืน ขอคืนตำแหน่งเจ้าอาวาสดั้งเดิม เป็นต้น

ผลจากความบริสุทธิ์ในครั้งนี้ทำให้พระพิมลธรรมได้รับความเจริญงอกงามในทางพระพุทธศาสนา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นถึงสมเด็จพระราชาคณะที่ “สมเด็จพระพุฒาจารย์” ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

4.5.2 กรณีกล่าวหาทุจริตเงินทอนวัด¹⁶⁶

กรณีเงินทอนวัดที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุ หรือพระสงฆ์ในพระศาสนาของสังคมไทยเรา หลายคนคงจะมีความไม่สบายใจและมีคำถามที่ต้องการคำตอบมากมายหลากหลายที่ว่า การที่พระรูปหนึ่งต้องสวมจีวรที่ครองความเป็นสมณะ พระภิกษุ ขึ้นไปในห้องพิจารณาคดีที่ต้องให้ผู้พิพากษาท่านตัดสินคดีความ การนำสืบทั้งพยานบุคคล หลักฐานที่มีน้ำหนักถึงการลงโทษในการกระทำความผิดคดีอาญาของบ้านเมือง ในที่สุดก็ถูกจับสึกเปลี่ยนจากการที่ห่มผ้าเหลืองมาเป็นเวลานานต้องเปลี่ยนเป็นชุดฆราวาสเดินถือชุดผ้าเหลืองแนบอก คงจะมีคำอธิบายในคำตอบที่หลากหลายเช่นกัน

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, ย่อหน้าที่ 30.

¹⁶⁶ เฉลิมพล พลมุข, “เงินทอนวัด,” มติชน (19 พฤษภาคม 2562), ค้นวันที่ 3 พฤษภาคม 2566 จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_1498998

สังคมไทยเราประชากรส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพุทธศาสนา เข้าวัดทำบุญร่วมกิจกรรมของศาสนาในแต่ละกิจกรรม อาทิ บางคนใส่บาตรพระของทุก ๆ เข้า เข้าวัดรับศีล ฟังเทศน์ ร่วมกิจกรรมในงานผ้าป่าสามัคคี ทอดกฐิน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานศพของเพื่อนและญาติพี่น้อง รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่ต้องไปเกี่ยวข้องกับพระภิกษุ หรือพระสงฆ์ในวัด วิถีชีวิตดังกล่าวได้อยู่คู่กับความเป็นคนไทยมาเป็นเวลานาน เมื่อมาถึงยุคปัจจุบัน ภาพที่พระภิกษุต้องเดินไปสถานีตำรวจ ไปศาลและในที่สุดก็ไปมีชีวิตรอยู่ในเรือนจำอาจจะนำมาซึ่งศรัทธาต่อบุคลากรของศาสนา คำพูดหนึ่งที่เราน่าจะเคยได้ยินเสมอมาที่ว่า ศาสนามิได้เสื่อมแต่คนที่อาศัยอยู่ในศาสนาต่างหากที่เสื่อม...

ผู้เขียนเข้าใจว่า กรณีเงินทองที่เป็นคติความปัญหาของบ้านเมืองอยู่ในวันเวลาที่ผ่านมาและยังคงมีคติความที่อยู่ในการพิจารณาของศาลอีกหลายคติความที่จะเกิดขึ้นในอนาคต คงจะสร้างความหวั่นไหวในศรัทธาความเชื่อมั่นต่อการทำบุญ ทำนุบำรุงพระศาสนาของชาวบ้านบางคน มิอาจจกรวมถึงคติความที่เกี่ยวข้องกับพระ บุคลากรในศาสนาที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมรายวันที่เป็นพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานของชาวบ้าน

ข้อเท็จจริงหนึ่งที่เราท่านรับรู้ก็คือ จำนวนพระภิกษุ สามเณรลดน้อยลง วัดหลายแห่งร้างไม่มีพระอยู่ มหาวิทยาลัยสงฆ์จำนวนสัดส่วนของผู้เข้าเรียนระหว่างบรรพชิตกับฆราวาสมีนัยสำคัญ การบริหารงานของคณะสงฆ์ยังมีทั้งคำถามและคำตอบที่ต้องอธิบายต่อสังคม อะไร สิ่งใดคือสังคมสังฆะที่พระพุทธรองค์ได้ออกแบบและวางหลักการให้พระศาสนายังยืนนาน

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ก่อนที่พระองค์ท่านจะเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ทรงผนวชเป็นสมณเพศอยู่ในพระศาสนาถึง 27 พรรษา ได้มีการปฏิรูปพระศาสนาและทรงสร้างวัดใหม่ อาทิ วัดบรมนิวาส วัดโสมนัสวิหาร วัดปทุมวนาราม วัดมกุฏกษัตริยาราม และวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ที่สมเด็จพระสังฆราชรูปปัจจุบันได้พักจำพรรษา พระองค์ท่านโปรดให้มีพิธีมาฆบูชาเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2394 ทรงอุปถัมภ์สงฆ์ญวน การที่พระองค์ท่านได้มีวิถีชีวิตในความเป็นพระภิกษุในพระศาสนาเป็นเวลานาน ในขณะนั้นถือว่าได้เปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการในภาพรวมและภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในยุคนั้นเพื่อเป็นที่ศรัทธาของชาวบ้านในระยะยาวนาน

ปัญหาของคณะสงฆ์ไทย พระภิกษุรุ่นใหม่หรือบางรูปที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารปกครองสงฆ์แต่ละระดับในปัจจุบันตั้งแต่เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัดไปจนกระทั่งองค์กรบริหารสูงสุดก็คือ มหาเถรสมาคม มีกฎหมายของบ้านเมืองที่ได้ให้หลักการปกครองสงฆ์ไว้ ข้อเท็จจริงหนึ่งที่ว่า พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มีสภาพการบังคับใช้ที่เป็นศูนย์รวมอำนาจของพระเถระที่สูงวัยในองค์กรที่ขับเคลื่อนหรือการนำไปสู่การปฏิรูปพระศาสนายังคงเป็นปัญหาในบางประการ ทั้งการบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการ...

ในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ท่านได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2561 ซึ่งได้ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 15

กรกฎาคม พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะในมาตรา 5 ตรี ที่ว่า “เพื่อให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ตลอดจนการดูแลการปกครองคณะสงฆ์เป็นไป เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และมีการรักษาพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ให้เป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม โดยเคร่งครัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป พระมหากษัตริย์จึงทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้ง สถาปนา และแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัตินี้”

เมืองไทยเรานับว่าเป็นโชคดีหนึ่งที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับ ได้บัญญัติถึงพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ทรงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ทรงทำนุบำรุงสั่งสมมณฑลตามโบราณราชประเพณีมาตามลำดับ กิจกรรมหนึ่งในหลวงรัชกาลที่ 10 พระองค์ท่านต้องการให้คนไทยได้สำนึกในความเป็นคนไทยที่มีน้ำใจต่อส่วนรวมนั้น ก็คืองานจิตอาสา ในกิจกรรมงานส่วนรวมต่าง ๆ รวมถึงงานพระราชพิธีในการสวดมนต์ของประชาชนในวาระต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง

1) กรณีพระพรหมสิทธิ¹⁶⁷

ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง อ่านคำพิพากษาคดีเงินทอนวัด 4 คดี รวด สรุป “ธงชัย สุขโข” อดีตเจ้าอาวาสวัด สระเกษรชวรมหาวิหาร พร้อมอดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสอีก 5 คน ให้รอกการลงโทษ ด้วยเหตุผลต่างกันไปทั้งสมควรให้โอกาสดำรงตนเป็นบุคลากรที่มีประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ หรือเคยเป็นพระภิกษุประพฤติตนอยู่ในพระธรรมวินัย ไม่ปรากฏว่าเคยได้รับโทษจำคุกมาก่อน ส่วน “พนม ศรศิลป์” อดีต ผอ.พศ.ถูกศาลพิพากษาจำคุก 2 คดี รวม 17 ปี 4 เดือน ให้คืนเงิน พศ.ร่วมกับจำเลยอื่นกว่า 23 ล้านบาท

ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลางพิพากษาคดีเงินทอนวัด 4 คดี รวด โดยเมื่อวันที่ 19 พ.ค. ศาลอ่านคำพิพากษาในคดีหมายเลขดำ อท.197/2561 ที่พนักงานอัยการฝ่ายคดีปราบปรามการทุจริต 2 เป็นโจทก์ยื่นฟ้องนายธงชัย สุขโข อดีตพระพรหมสิทธิ อดีตเจ้าอาวาสวัดสระเกษรชวรมหาวิหาร เป็นจำเลยที่ 1 นายบุญทวี คำมา อดีตพระศรีคุณาภรณ์ อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกษฯ เป็นจำเลยที่ 2 นายสมจิตร จันท์ศรี อดีตพระครูสิริวิหารการ อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกษฯ เป็นจำเลยที่ 3 นายเทอด วงศ์ช่อม อดีตพระวิจิตรธรรมาภรณ์ อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกษฯ เป็นจำเลยที่ 4 น.ส.นุชรา สิทธินอก แม่บ้านรับโอนเงิน 25 ล้านบาท เป็นจำเลยที่ 5 นายธีระพงศ์ พันธุ์ศรี เป็นจำเลยที่ 6 นายทวิช สังข์อยู่ ผู้เกี่ยวข้องกับบริษัทดีดีทีวิบูลย์ รับผิดชอบให้กับวัดสระเกษฯ เป็นจำเลยที่ 7 และ น.ส.ทัมมพร นิพนธ์พิทยา เป็นจำเลยที่ 8 ฐานร่วมกันกระทำความผิดตาม พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 กรณีร่วมกันฟอกเงินและทุจริตเงินทอนวัดในโครงการศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาปี 59 รวม 32.5 ล้านบาทและเงินอุดหนุนโครงการอบรม

¹⁶⁷ คำพิพากษา คดีหมายเลขดำ อท 197/2561

คุณธรรม จริยธรรม สำหรับเด็กและเยาวชน ประชาชนและข้าราชการเพื่อความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ปี 59 รวม 37.2 ล้านบาท

ศาลพิพากษาจำเลยที่ 1-4 และที่ 7 มีความผิดตาม พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปราม การฟอกเงินฯ ม.5 (2) ม.60 ประกอบ ป. อาญา ม.83 จำเลยที่ 1 เป็นเจ้าพนักงานกระทำความผิด ฐานฟอกเงิน ต้องระวางโทษสองเท่าของความผิด จำเลยที่ 1-4 กระทำความผิดหลายกรรมต่างกัน ให้ ลงโทษทุกกรรมเป็นกระทงความผิด รวมจำคุกจำเลยที่ 1 เป็นเวลา 4 ปี 16 เดือน ปรับ 112,000 บาท จำคุกจำเลยที่ 2-4 คนละ 2 ปี 8 เดือน ปรับคนละ 56,000 บาท และจำคุกจำเลยที่ 7 เป็นเวลา 1 ปี 4 เดือน ปรับ 28,000 บาท การลงโทษจำเลยที่ 1-4 และที่ 7 ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ ประเทศชาติและสังคม รวมทั้งไม่เคยมีประวัติต้องโทษจำคุกมาก่อน สมควรให้โอกาสจำเลยที่ 1-4 และ 7 ดำรงตนเป็นบุคลากรที่มีประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป ให้รอกการลงโทษไว้มี กำหนดคนละ 2 ปี และยกฟ้องจำเลยที่ 5, 6 และ 8

คดีที่สอง¹⁶⁸ ศาลอ่านคำพิพากษา คดีหมายเลขดำ อท.205/2561 ที่พนักงานอัยการ เป็นโจทก์ยื่นฟ้องพระเมธีสุทธิกร หรือพระราชอุปเสนาภรณ์ หรือนายสังคม สังฆะพัฒน์ อดีตผู้ช่วย เจ้าอาวาสวัดสระเกศฯ เป็นจำเลยที่ 1 พระวิจิตรธรรมาภรณ์ หรือนายเทอด วงศ์ชะอุ่ม อดีตผู้ช่วยเจ้า อาวาสวัดสระเกศฯ เป็นจำเลยที่ 2 และนายทวิช สังข์อยู่ ผู้เกี่ยวข้องบริษัทนิติวิญญูณ ผลิตสื่อให้กับวัด สระเกศฯ เป็นจำเลยที่ 3

หลังจำเลยทั้งสามร่วมกันเบิกถอนเงินงบประมาณสนับสนุนการศึกษาโรงเรียนพระ ปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจากบัญชีธนาคารกรุงไทย สาขาจักร 7 แสนบาท นำไปใช้จ่ายส่วน ตน โดยทราบดีว่าเป็นเงินงบประมาณแผ่นดิน ใช้สนับสนุนการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนก สามัญศึกษา โดยกระทำผิดอีกหลายครั้ง ศาลพิพากษาจำเลยที่ 1-2 มีความผิดตาม พ.ร.บ.ป้องกันและ ปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 ม.5 (3) ม.60 ประกอบ ป. อาญา ม.83 จำเลยที่ 1-2 เป็นเจ้า พนักงานกระทำความผิด ต้องระวางโทษเป็นสองเท่าของความผิดตาม พ.ร.บ.ฟอกเงินฯ ม. 90 วรรค หนึ่ง แต่ทางนำสืบของจำเลยที่ 1-2 เป็นประโยชน์แก่การพิจารณามีเหตุบรรเทาโทษ ลดโทษให้หนึ่งใน สาม คงจำคุกจำเลยที่ 1 และ 2 คนละ 6 ปี 24 เดือน ปรับคนละ 168,000 บาท จำเลยที่ 1-2 เป็น พระภิกษุประพฤติตนอยู่ในพระธรรมวินัย ไม่ปรากฏว่าเคยได้รับโทษจำคุกมาก่อน โทษจำคุกให้การ ลงโทษไว้มีกำหนด 1 ปี และยกฟ้องจำเลยที่ 3

คดีที่สาม¹⁶⁹ ศาลอ่านคำพิพากษา คดีหมายเลขดำ อท.32/2562 ที่พนักงานอัยการ สำนักงานคดีปราบปรามการทุจริต 4 เป็นโจทก์ยื่นฟ้องนายพนม ศรศิลป์ อดีต ผอ.พศ. นายบุญเลิศ

¹⁶⁸ คำพิพากษา คดีหมายเลขดำ อท.205/2561

¹⁶⁹ คำพิพากษา คดีหมายเลขดำ อท.43/2562

โสภา อดีต ผอ.พศจ.ลำปาง นางพรเพ็ญ กิตติธรากร อดีตนักวิชาการศาสนาชำนาญการ กองพุทธศาสนศึกษา นายแก้ว ชิตตะขบ อดีตนักวิชาการศาสนาชำนาญการ กองพุทธศาสนศึกษา นายพัฒนา สุอำมาตย์มนตรี อดีตนักวิชาการศาสนาชำนาญการ กองส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นจำเลยที่ 1-5 กรณีจำเลยร่วมกันเบียดบังเงินงบประมาณของ พ.ศ.ไปเป็นประโยชน์ของตน

ศาลพิพากษาลงโทษจำเลยที่ 1-4 คนละ 13 ปี 4 เดือน และร่วมกันใช้เงิน 21,007,235 บาท แก่ พศ. ส่วนจำเลยที่ 5 มีความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่จัดการทรัพย์สินได้เบียดบังทรัพย์สินนั้นไปโดยมิชอบฯ ให้จำคุก 4 ปี และให้จำเลยที่ 5 ร่วมกับจำเลยที่ 1-4 ชดใช้เงิน 2,007,235 บาทคืนให้แก่ พศ.คดีสุดท้าย ศาลอ่านคำพิพากษา คดีหมายเลขดำ อท.43/2562 ที่อัยการสูงสุดเป็นโจทก์ยื่นฟ้องนายพนม ศรีศิลป์ อดีต ผอ.พศ. นายชยพล พงษ์สีดา อดีตรอง ผอ.พศ. นายณรงค์ เดชชัยเนตร อดีต ผอ.กองส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนายพัฒนา สุอำมาตย์มนตรี อดีตนักวิชาการศาสนาชำนาญการ กองส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นจำเลยที่ 1-4 ในความผิดต่อ พ.ร.บ.ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

ศาลพิพากษาว่า จำเลยทั้ง 4 มีความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานเบียดบังทรัพย์ คงจำคุกจำเลยที่ 1, 2 และ 4 คนละ 4 ปี จำเลยที่ 3 รับสารภาพเป็นประโยชน์แก่การพิจารณามีเหตุบรรเทาโทษลดโทษให้กึ่งหนึ่ง คงจำคุก 3 ปี ให้จำเลยทั้ง 4 ร่วมกันใช้เงิน 2 ล้านบาทแก่งานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

2) กรณีพระพรหมดิลก¹⁷⁰

เมื่อเวลา 10.00 น. วันที่ 16 พ.ค. ที่ห้องพิจารณา 7 ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง ถนนนครไชยศรี ศาลนัดฟังคำพิพากษาคดีหมายเลขดำ อท.196/2561 ฟอกเงินทุจริตจัดสรรงบประมาณของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติของวัดสามพระยา ที่พนักงานอัยการสำนักงานคดีปราบปรามการทุจริต 1 ได้ยื่นฟ้อง เอื้อน กลิ่นสาลี อดีตพระพรหมดิลก (เอื้อน หาสมโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดสามพระยา, กรรมการมหาเถรสมาคม (มส.) และเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร กับสมทรง อรรถกฤษณ์ อดีตพระอรรถกิจโสภณ และเลขาเจ้าคณะกรุงเทพ เป็นจำเลยที่ 1-2 ในความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือโดยทุจริต เพื่อให้ความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 และเป็นผู้สนับสนุนเจ้าพนักงานฯ, ร่วมกันฟอกเงินอันเป็นความผิดตาม พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 กรณีร่วมกันฟอกเงิน จากการทุจริตจัดสรรเงินงบประมาณสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) ปี 2557 ให้กับวัดสามพระยาจำนวน 5 ล้านบาท ในงบส่วนอุดหนุนการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ

¹⁷⁰ คำพิพากษาคดีหมายเลขดำ อท.196/2561

ทั้งที่ไม่มีการดำเนินโครงการ โดยเจ้าอาวาสวัดสามพระยานำงบที่ได้มานั้นไปใช้ก่อสร้างอาคารมรรณพแทน ทั้งที่ไม่มีสิทธิได้รับเงินนั้นมาตั้งแต่แรก ซึ่งอัยการยื่นฟ้องเมื่อวันที่ 15 ส.ค. 2561

ขณะที่อดีตพระเถระทั้งสองได้สึกจากความเป็นพระ และถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร มาตั้งแต่การฝากขังในชั้นสอบสวนนับจากวันที่ 24 พ.ค. 2561 จนถึงการพิจารณาในชั้นศาล เนื่องจากไม่ได้ยื่นคำร้องและหลักทรัพย์เพื่อขอปล่อยตัวชั่วคราว

โดยวันนี้ (16 พ.ค.) ศาลได้เบิกตัวจำเลยทั้งสองมาฟังคำพิพากษา ซึ่งสวมชุดสีขาว โดยมีพระลูกวัดและญาติโยมติดตามมาร่วมให้กำลังใจอดีตพระเถระผู้ใหญ่ทั้งสองคน และร่วมฟังผลคำพิพากษาร่วม 50 คน

ซึ่งศาลพิเคราะห์พยานหลักฐานในชั้นไต่สวนพยานโจทก์-จำเลยแล้ว เมื่อปี 2556-2557 พ.ศ. ได้มีการจัดสรรงบประมาณประจำปี 2557 จำนวน 72 ล้านบาทให้กับวัดต่างๆ เพื่อสนับสนุนโครงการโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ โดยวัดสามพระยาเป็นหนึ่งในจำนวนนั้นที่ได้รับงบประมาณมา 5 ล้านบาท จากนพรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์ ผอ.พศ. ขณะนั้น ต่อมาจำเลยที่ 1 และ 2 เป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิร่วมเบิกเงินจากบัญชีวัด ได้มอบอำนาจให้ฆราวาสเบิกถอนเงินที่ได้รับสนับสนุนจาก พ.ศ. ในโครงการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั้งที่ความจริงแล้ววัดสามพระยาไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ แต่อย่างใด

ซึ่งข้อเท็จจริงตามการไต่สวนรับฟังได้ว่าการเบิกถอนเงินจากบัญชีของวัดจำนวน 3 ครั้ง ครั้งแรก 500,000 บาท ครั้งที่สอง 1.9 ล้านบาท และครั้งที่สาม 1.68 ล้านบาท โดยเมื่อเบิกถอนเงินมาแล้วจำเลยทั้งสองได้นำเงินดังกล่าวโอนเข้าบัญชีวิภาพร อุดมโชคปิติ ที่อ้างว่าเป็นการสำรองค่าก่อสร้างให้ก่อน

ส่วนที่จำเลยทั้งสองอ้างว่าเป็นการใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ เนื่องจากเข้าใจผิดว่าเงินดังกล่าวเป็นการอนุมัติตามที่เคยมีหนังสือ 2 ฉบับของงบประมาณในการก่อสร้างอาคารมรรณพฯ และอาคารสงฆ์นั้น ศาลเห็นว่าจากการตรวจสอบเอกสารของบจาก พ.ศ. ไม่ได้มีการลงทะเบียนรับจากหน้าห้องนพรัตน์ อดีต ผอ. สำนักงานพุทธพระพุทธานุศาสตร์แห่งชาติ อย่างถูกต้อง และยังได้ความจากเจ้าหน้าที่ พ.ศ. ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจกันไว้เป็นพยาน ระบุว่างบที่จัดสรรนั้นยังมีในส่วนของวัดอื่น โดยก่อนหน้าวัดสามพระยาก็มีการจัดสรรให้วัดอีก 2 แห่ง ที่มีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล จึงฟังได้ว่าจำเลยทั้งสองรู้ดีอยู่แล้วว่างบดังกล่าวเป็นงบเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่วนเอกสารที่จำเลยที่สองอ้างว่าเจ้าหน้าที่ พ.ศ. ได้นำมาให้ โดนเว้นช่องรายละเอียดไว้เพียงแค่นี้ก็เป็นการนำมากล่าวอ้างหลังจากตรวจพยานหลักฐานคดีนี้ 1 นัดไปแล้ว ทั้งที่จำเลยอ้างว่าเป็นพยานหลักฐานสำคัญซึ่งเป็นเพียงสำเนา ไม่มีเอกสารตอบการรับเงินด้วย ทั้งที่เป็นเอกสารที่ควรอยู่คู่กัน ดังนั้นที่จำเลยอ้างว่าเป็นเพียงการใช้งบที่ผิดวัตถุประสงค์รับฟังไม่ได้ เพราะงบดังกล่าววัดสามพระยาไม่ได้รับตั้งแต่แรก ซึ่งหากเป็นการใช้ผิดวัตถุประสงค์ งบที่ได้มานั้นก็ต้องได้มาตามสิทธิ์ที่ถูกต้องด้วย

พยานหลักฐานจำเลยจึงไม่มีน้ำหนัก และรับฟังได้ว่าเงินดังกล่าวมาจากการทุจริตจัดสรรของ พศ. ซึ่งจำเลยทั้งสองรู้ว่าเงินที่ได้มาใช้เพื่อสนับสนุนการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ เท่านั้น โดยการกระทำของจำเลยที่ 1 ก็เป็นเจ้าของพนักงานปกครองวัดจึงจะต้องได้รับโทษเป็นสองเท่า

โดยเมื่อพิเคราะห์พฤติการณ์คดีนี้แล้ว เห็นว่าแม้จะมีการเบิกเงินในบัญชี 3 ครั้ง ครั้งแรกเข้าวันที่ 13 ธ.ค. 2556 จำนวน 500,000 บาท แต่เงินจำนวนนี้เป็นเงินที่คงอยู่ในบัญชีของวัดสามพระยาที่คงเหลืออยู่ 1.63 ล้านบาทเศษ เพราะเมื่อได้รับเช็คงบประมาณ 5 ล้านบาทมาแล้ว ได้นำเข้าเช็คต่างธนาคารในวันที่ 12 ธ.ค. 2556 ซึ่งจะเบิกจ่ายได้ช่วงบ่ายของวันถัดไป จึงเป็นการเบิกจ่ายเงินของวัดที่มีอยู่เดิม

ส่วนครั้งที่ 2 วันที่ 7 ม.ค. 2557 จำนวน 1.9 ล้านบาท และครั้งที่ 3 วันที่ 14 ม.ค. 2557 ที่เบิกไป 1.68 ล้านบาทเศษนั้น รับฟังได้ว่าเป็นเงินที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณดังกล่าว โดยมีการเบิกเข้าบัญชีวิภากร และไปฝากบัญชีเงินฝากประจำชื่อบัญชีของวัด จนได้รับดอกเบี้ยแล้วถอนเงินดังกล่าวไปใช้ก่อสร้างอาคารร่มธรรมฯ และอาคารพักสงฆ์ การกระทำดังกล่าวจึงเป็นการรับโอนเงินและเปลี่ยนสภาพจากการกระทำผิด ความผิดของจำเลยทั้งสองจึงเป็นความผิดตาม พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มาตรา 5 (1) (2), ประกอบประมวลกฎหมายมาตรา 83

ส่วนที่โจทก์ยื่นฟ้องจำเลยทั้งสองเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ หรือโดยทุจริต และฐานสนับสนุนเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายมาตรา 157 เห็นว่าจะต้องเป็นเจ้าพนักงานที่ทำหน้าที่ในการปฏิบัติโดยตรง แต่เหตุที่เกิดขึ้นเป็นการมอบอำนาจเบิกเงินจากบัญชี ไม่ใช่อำนาจโดยตรง จึงไม่มีความผิดตามที่ฟ้องในข้อหานี้

จึงพิพากษาว่า การกระทำของจำเลยทั้งสองเป็นความผิดต่างกรรมต่างกัน ให้ลงโทษทุกกรรมเป็นกระทงความผิดไป ตามประมวลกฎหมายมาตรา 90 ให้จำคุกจำเลยที่ 1 ฐานร่วมกันฟอกเงิน 2 กระทง กระทงละ 2 ปี ให้จำคุกผู้อื่น กลิ่นสาตี หรืออดีตพระพรหมติลก เจ้าอาวาสวัดสามพระยา รวมจำคุก 6 ปี และสมทรง อดีตพระอรรคกิจโสภณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำเลยที่ 2 จำคุก 2 กระทง กระทงละ 1 ปี 6 เดือน รวมจำคุก 3 ปี

ภายหลังฟังคำพิพากษาแล้ว โกศล ไสสุวรรณ ทนายความอดีตพระพรหมติลก จำเลยที่ 1 เปิดเผยว่าจะอุทธรณ์สู้คดีแน่นอน

ส่วนประเด็นที่จะอุทธรณ์สู้คดีนั้น แม้ข้อเท็จจริงยู่ที่ว่าวัดสามพระยาไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แต่วัดได้ของบอุดหนุนบูรณปฏิสังขรณ์อาคารร่วมธรรม และ พ.ศ. ได้พิจารณางบประมาณให้แล้ว ซึ่งวัดสามพระยาได้มอบฉันทะไปทำเรื่องรับเช็คจำนวน 5 ล้านบาทแล้วนำมาใช้ก่อสร้างอาคารจริง ๆ จึงไม่ใช่การทุจริต และเห็นว่าขั้นตอนวิธีทางปฏิบัติโอนเช็คดังกล่าว

พ.ศ. ใช้กับทุกวัด แต่ถ้าเป็นเงินอุดหนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. จะใช้ช่องทางโอนเงินเข้าบัญชีของวัดโดยตรง ซึ่งการอุทธรณ์จะสู้ในประเด็นนี้

สำหรับกรณีทุจริตการจัดสรรงบประมาณ พ.ศ. นับตั้งแต่ปี 2557 ให้กับวัดต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่ต่างจังหวัดและวัดในพื้นที่ กทม. มูลค่านับ 150 ล้านบาทนั้น พนักงานสอบสวนได้กล่าวหาอดีตพระเถระชั้นผู้ใหญ่ทั้งวัดสามพระยา วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กับกลุ่มฆราวาส และกลุ่มข้าราชการสำนัก พ.ศ. รวมกว่า 20 ราย

ศาลอุทธรณ์พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น จำคุกอดีตพระพรหมติลก คดีทุจริตงบประมาณ พ.ศ. เป็นเวลา 8 เดือน ปรับ 8,000 บาท โทษจำคุกให้รอลงอาญา เป็นเวลา 1 ปี

พระมหาเอื้อน หาสธัมโม หรือ อดีตพระพรหมติลก อดีตเจ้าอาวาสวัดสามพระยา และอดีตกรรมการมหาเถรสมาคม (มส.) เดินทางมารับฟังคำพิพากษา ในคดีที่อัยการเป็นโจทก์ยื่นฟ้อง ฐานร่วมกันสนับสนุน เจ้าพนักงานให้ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้เกิดความเสียหาย แก่ผู้หนึ่งผู้ใดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 กรณีรับเงินสนับสนุนโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกการศึกษา ของ สำนักงานพระพุทธศาสนา จำนวน 5 ล้านบาท จาก อดีต ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ไปใช้จ่ายในการก่อสร้างอาคารธรรม และ อาคารที่พักสงฆ์ วัดสามพระยา ทั้งที่ภายในวัด ไม่มีโรงเรียนปริยัติธรรม โดยมีการโอนเงิน รวมทั้งสิ้น 2 ครั้ง วันที่ 7 มกราคม 2557 และ 14 มกราคม 2557 รวมกว่า 3 ล้าน 5 แสนบาท

สำหรับคดีนี้ ศาลชั้นต้น มีพิพากษา เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2563 ว่า จำเลย มีความผิดลงโทษจำคุก 1 ปี ปรับ 12,000 บาท ก่อนลดโทษ 1 ใน 3 เหลือโทษ จำคุก 8 เดือน ปรับ 8,000 บาท และให้รอลงอาญาเป็นเวลา 1 ปี

โดยวันนี้ ศาลอุทธรณ์คดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง อ่านคำพิพากษายืนตามศาลชั้นต้น ให้เหตุผลสรุปว่า จำเลยเป็นพระผู้ใหญ่สามารถตรวจสอบที่มาของงบประมาณได้ไม่ยาก ไม่เชื่อว่าจะไม่รู้ว่าจะเงินดังกล่าวมีที่มาไม่สุจริต

ขณะที่นายอรรถนพ บุญสว่าง ทนายความ ระบุว่า คดีนี้แม้ในทางกฎหมาย ของศาลอุทธรณ์คดีทุจริต จะถือว่าคดีถึงที่สุด แต่จะมีการยื่นเรื่องขออนุญาตฎีกาต่อไปขณะเดียวกัน จะรอลุ้นคำพิพากษาของศาลแพ่งที่ได้ยื่นคำร้องขอให้คืนเงินบัญชีส่วนตัวของอดีตพระพรหมติลก จำนวน 1.6 ล้านบาท ที่ศาลแพ่งมีคำสั่งให้ยึดเป็นของแผ่นดิน เนื่องจากคดีฟอกเงิน มีการยกฟ้องในชั้นศาลอุทธรณ์ และถือว่าคดีถึงที่สุดแล้ว ส่วนกรณีการที่อดีตพระพรหมติลกยัง ครองสมณเพศอยู่นั้น ย้ำว่าอดีตพระพรหมติลกยังไม่เคยเปล่งวาจาสึก ซึ่งขณะอยู่ในชั้นจับกุมคุมขังก็ยังคงปฏิบัติตามแบบสมณเพศ

อดีตพระพรหมติลก ตกเป็นผู้ต้องหาที่เกี่ยวข้องกับคดีเงินทอนวัด รวม 3 คดี คือ คดีเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ตาม ป.อาญา ม.157 ที่กำลังอ่านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ในวันนี้ คดีร่วมกันฟอกเงิน ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาเมื่อปี 2562 ว่ามีความผิดลงโทษจำคุก 6 ปี

ขณะที่ศาลอุทธรณ์ พิพากษายกฟ้อง ปี 2563 สรุปความว่าจำเลยไม่รู้ว่าเป็นเงินที่ไม่มีสิทธิ์ได้รับจึงขาดเจตนา และคดีแพ่ง ฐานร่วมกันฟอกเงิน ศาลชั้นต้นพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด ให้ยึดเงินในบัญชีเงินฝากส่วนตัวของพระพรหมติลก รวม 1.7 ล้านบาท เมื่อ กันยายน ปี 2563

ส่วนที่อดีตพระพรหมติลก กลับมาห่มจีวรเป็นสงฆ์ในวันนี้นั้น ยังมีข้อถกเถียงว่ากลับมาบวชเป็นสงฆ์แล้วได้หรือไม่ เนื่องจากก่อนหน้านี้ถูกคุมขังในเรือนจำ และถูกบังคับให้ลาสิกขาแล้ว

หลังจากที่ศาลอุทธรณ์ได้ยกฟ้องคดีเงินทอนวัด อดีตพระพรหมติลก-และอดีตพระอรรถกิจโสภณ กลับถึงวัดสามพระยาโดยเข้าทำพิธีในพระอุโบสถ และกลับห่มจีวรเป็นพระภิกษุ ด้านนายความเผยไม่ได้รับความเป็นธรรมทั้งทางพระธรรมวินัย และทางกฎหมาย

ภายหลังเดินทางกลับมาถึงวัดสามพระยาแล้ว ทั้งอดีตพระพรหมติลก และอดีตพระอรรถกิจโสภณ ผู้ถูกกล่าวหา ร่วมกันฟอกเงินคดีเงินทอนวัด ได้กลับครองจีวรสู่สมณเพศ มีการสวดมนต์ทสังขปิติถวายในพระอุโบสถ พร้อมอ่านคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ที่ยกฟ้องในคดีเงินทอนวัดภายในพระอุโบสถต่อหน้าคณะสงฆ์

ทั้งนี้พระทั้ง 2 รูป ได้กลับมาครองจีวรถือสมณเพศ ซึ่งไม่ได้อุปสมบทใหม่ แต่เป็นการกลับมาครองจีวร โดยอ้างว่ามีเคยเปล่งวาจาสิกแต่อย่างใดนับตั้งแต่ต้องคดี

ด้านนายอรรถนพ บุญสว่าง นายความ กล่าวว่า การดำเนินคดีกับอดีตพระพรหมติลก และอดีตพระอรรถกิจโสภณ ไม่มีความเป็นธรรมมาตั้งแต่ต้น เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่มีการออกหมายเรียก แต่กลับมีการนำกำลังเจ้าหน้าที่เข้ามาจับกุมตัวเลย ส่วนขั้นตอนตามพระธรรมวินัยก็ยังไม่ได้มีการดำเนินการ เพราะอดีตพระพรหมติลก เป็นถึงกรรมการมหาเถรสมาคม ตามขั้นตอนแล้วต้องกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช และตั้งคณะวินัยธรขึ้นมาสอบสวนก่อน หากพบว่ามีความผิดจึงดำเนินการกล่าวโทษทางอาญา จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินคดีดังกล่าวอดีตพระพรหมติลก และอดีตพระอรรถกิจโสภณ ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมทั้งทางพระธรรมวินัย และทางกฎหมาย อย่างไรก็ตามขณะนี้ยังไม่มี การพูดถึงการฟ้องกลับแต่อย่างใด

ด้านนายสิปปंबर แก้วงาม ผู้ตรวจราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ(พศ.) ในฐานะโฆษก พศ. กล่าวว่าถึงกรณีในอดีตพระพรหมติลก และอดีตพระอรรถกิจโสภณ ไม่ได้เปล่งวาจาสิก และกลับไปห่มจีวร ว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องพระธรรมวินัย ซึ่งจะต้องเป็นเรื่องของเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์เป็นผู้พิจารณาต่อไป

สืบเนื่องจากเมื่อวานนี้ ศาลอุทธรณ์ได้พิพากษายกฟ้อง นายเอื้อน กลิ่นสาลี หรืออดีตพระพรหมติลก (เอื้อน ทาธรมโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดสามพระยา กทม. กรรมการมหาเถรสมาคม (มส.) และเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

โดยศาลอุทธรณ์ตรวจสำนวนประชุมปรึกษาแล้วเห็นว่า เรื่องการขออนุมัติตั้งบวชศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น หาใช่เฉพาะวัดที่มีโรงเรียนศึกษาพระปริยัติธรรม แต่วัดสามพระยามีโรงเรียนสอน

ตั้งแต่ระดับอนุบาล ย่อมมีสิทธิในการใช้บังคับกล่าว จำเลยทั้งสองเป็นบุคคลภายนอกไม่เกี่ยวกับสำนักงาน พศ. ไม่มีหลักฐานว่าจำเลยทราบว่าเป็นเงินเกี่ยวกับการกระทำความผิด

ในหนังสือระบุได้รับเงินเกี่ยวกับการบูรณะปฏิสังขรณ์ แสดงว่าจำเลยที่ 1 เข้าใจว่าเป็นงบบูรณะปฏิสังขรณ์ เมื่อได้รับงบ 5 ล้านบาทตามเช็คแล้ว จำเลยได้มอบอำนาจให้มีการถอนเงินจ่ายค่าก่อสร้างอาคารมรณธรรม วัดมีการก่อสร้างอาคารและโอนเงินชำระหนี้จริง โดยจำเลยจ่ายเงินให้ผู้ดูแลการก่อสร้าง เชื่อได้ว่าจำเลยในฐานะผู้ดูแลวัดได้นำเงินไปทำนุบำรุงวัด แม้วัดสามพระยาไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม และไม่ได้นำเงินไปใช้โดยตรง ก็ไม่ถือว่าเป็นการเปลี่ยนทรัพย์สินที่เป็นการกระทำความผิดมูลฐานพอกเงิน ที่ศาลชั้นต้นพิพากษามานั้นศาลอุทธรณ์ไม่เห็นพ้องด้วย จึงเห็นว่าจำเลยทั้งสองไม่มีความผิดตาม พ.ร.บ.พอกเงินฯ พิพากษาแก้เป็นยกฟ้อง

เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2563 พระมหาไพโรวัลย์ วรณโณ พระนิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แสดงความเห็นต่อกรณีศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง นัดอ่านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์คดีหมายเลขดำ อท. 196/2561 คดีพอกเงินทุจริตจัดสรรงบประมาณสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) ของวัดสามพระยา ที่พนักงานอัยการสำนักงานคดีปราบปรามการทุจริต 1 เป็นโจทก์ยื่นฟ้องอดีตพระพรหมดิลก (เอื้อน หาสมมโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดสามพระยา, กรรมการมหาเถรสมาคม (มส.) และเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร กับอดีตพระอรรถกัจโสภาณ (สมทรง อรรถกฤษณ์) และเลขาเจ้าคณะกรุงเทพ เป็นจำเลยที่ 1-2 โดยศาลอุทธรณ์ได้พิพากษายกฟ้องความว่า

ต้องไม่ใช่แค่เรื่องของการยกฟ้องแล้วให้จบกันไปอย่างนั้นะ ต้องไม่ใช่เรื่องของการบอกว่า “มันเป็นคราวเคราะห์หรือกรรมเก่าของจำเลยเอง” อีกต่อไป ถึงเวลาแล้วที่เราควรจะต้องทำอะไรให้เป็นมาตรฐานกันเสีย ถึงเวลาที่จะต้องมาแก้ไขปรับปรุงในกฎระเบียบที่ไม่เป็นธรรม ที่ขัดต่อหลักของสิทธิและเสรีภาพ พระก็พลเมือง ควรได้รับการปฏิบัติในทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมเสมอเหมือนกับผู้อื่น

ต่อกรณีนี้ ถึงในที่สุด ถ้าศาลฎีกาพิพากษายกฟ้องอีก สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรต้องออกมาทำอะไรเพื่อแสดงถึงการขอขมากรรมและการสำนึกผิดในสิ่งที่ตนเองได้กระทำลงไปด้วย อาตมาอยากจะเสนอหรือจะบอกว่าเรียกร้องก็ได้ในเรื่องที่เป็นแนวทางซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสามารถทำได้เกี่ยวกับเรื่องนี้ แนวทางที่อาตมากล่าวถึงมีอยู่ 3 ข้อ นั่นก็คือ

(1) หากศาลฎีกาพิพากษายกฟ้องตามศาลอุทธรณ์ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เสนอความเห็นให้มหาเถรสมาคมพิจารณาชำระอธิกรณ์ตลอดจนถึงคืนสมณเพศให้กับพระพรหมดิลก ในฐานะที่ท่านมิได้เป็นผู้มีมลทินมัวหมอง

(2) ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ออกแถลงการณ์ประกาศยืนยันถึงความบริสุทธิ์ ตลอดจนถึงประกอบพิธีขอขมากรรมต่อพระเถระที่ถูกกล่าวหาให้เป็นผู้ต้องมลทิน

(3) ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เสนอไปยังรัฐบาลเพื่อให้พิจารณา คินสมณศักดิ์ให้กับพระเถระเหล่านั้นด้วย

3) กรณีพระพรหมเมธี

กระบวนการยุติธรรม แจ้งถึงความคับหน้ากรณีพระพรหมเมธี อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดสัมพันธวงศารามที่หลบหนีไปเยอรมนีนั้นว่า ได้เข้าสู่ขั้นตอนของการขอพิจารณาลี้ภัยในประเทศ เยอรมนีแล้ว จึงยอมมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง ตามหลักเกณฑ์การขอลี้ภัยที่จะมีผลเริ่มคุ้มครองทันที การที่มีข่าวว่าจะมีการประสานขอความร่วมมือกับทางตำรวจสากลเพื่อขอออกหมายจับหรือขอส่งตัวพระพรหมเมธีกลับประเทศไทยในขณะนี้นั้น ย่อมเป็นไปได้ที่ตัวพระพรหมเมธีจะถูกส่งตัวกลับ แม้หากมีการประสานขอความร่วมมือกับทางตำรวจสากล จริง ๆ อีกทั้งการที่ดำเนินการลักษณะนี้อาจจะส่งผลทำให้เกิดข้อพิรุณสงสัยว่าคดีที่ไม่ใช่เรื่องใหญ่โตระดับชาติ ถ้าสำนักงานตำรวจแห่งชาติประสานไป จะมีส่วนทำให้สำนักงานผู้ลี้ภัยของเยอรมนีมองว่าเป็นเรื่องการเมืองได้อีกด้วย

สำหรับการตามตัว พระพรหมเมธี โดยใช้วิธีส่งผู้ร้ายข้ามแดนนั้น วิธีดังกล่าวก็มีโอกาสยากมากที่จะประสบความสำเร็จ เนื่องจากพระพรหมเมธียังติดอยู่ขั้นตอนผู้ลี้ภัยอยู่ รวมถึงประเทศไทยไม่มีสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกับทางเยอรมนี เมื่อไม่มีสนธิสัญญาดังกล่าวก็ต้องกระทำโดยวิธีทางการทูต หรือ การใช้หลักแลกเปลี่ยนต่างตอบแทน ซึ่งประเทศไทยกับเยอรมนีไม่เคยทำกันมาก่อน ทำให้วิธีการขั้นตอนอาจจะยากยิ่งกว่าการส่งผู้ร้ายข้ามแดน

“เมื่อได้เข้าหลักเกณฑ์ลี้ภัยแล้ว ขั้นตอนส่งผู้ร้ายข้ามแดนหรือความร่วมมือต่างตอบแทน ให้ตัดทิ้งไปเลย การที่มีโอกาสที่จะได้ตัวพระพรหมเมธีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าทางการเยอรมนีจะอนุมัติให้ลี้ภัยหรือไม่เท่านั้น เรื่องนี้ ไม่เกี่ยวกับศาล เป็นเรื่องของสำนักงานลี้ภัยเยอรมันเป็นผู้ดูแลซึ่งคงต้องรอขั้นตอนอนุมัติซึ่งต้องใช้เวลา 2 เดือน และยังมีระยะเวลาอุทธรณ์อีก”

ผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการทางกฎหมายที่กล่าวมานี้ ย่อมกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และอาจเป็นการเปิดช่องให้กลุ่มบุคคลหนึ่งหรือบุคคลใดที่ไม่ประสงค์ดีแจ้งข้อกล่าวหา ใส่ร้ายป้ายสีแก่พระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จนถึงขนาดต้องสละสมณเพศ หรือแม้แต่เป็นข้อกล่าวหาที่ผู้ร้องทุกข์เชื่อว่าเป็นความจริงก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก็ดูจะไม่เหมาะสมเท่าที่ควรจะเป็น การบังคับพระภิกษุให้สละสมณเพศก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยขาดหลักความคุ้มครองที่สมควรแก่เหตุ กรณีนั้นโดยยึดโยงถึงความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชน ซึ่งเป็นความละเอียดอ่อนที่ส่งผลกระทบจิตใจกลายเป็นวิกฤติการณ์ ที่ต้องหาแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมและเป็นธรรม นำมาซึ่งประโยชน์แห่งการคณะสงฆ์ เพื่อขจัดเสียซึ่งประเด็นที่เป็นอุปสรรค นำพาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

โดยสรุปกรณีเงินทอนวัด ควรให้ผู้ถูกกล่าวหาได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง

ตามกระบวนการแห่งความยุติธรรมจนถึงที่สุด โดยให้เป็นไปตามเขตแดนแห่งสงฆ์ในเบื้องต้น จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะในอนาคตสังคมไทยไม่ต้องการเห็นพระสงฆ์ที่เป็นที่เคารพศรัทธาและสร้างคุณูปการให้กับประเทศชาติบ้านเมืองมีชะตาเดียวกับ กรณี พระพิมลธรรม พระพรหมสิทธิ, พระพรหมติลก, พระพรหมเมธี และพระสงฆ์อีกเลย

บทที่ 5

บทวิเคราะห์การคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์เถรวาทใน ประเทศไทย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยปัจจุบัน มีการพัฒนาเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น มาตรา 29¹⁷¹ บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ พระภิกษุสงฆ์มี 2 ฐานะ คือฐานะพลเมืองของรัฐต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายของรัฐ เช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป นอกจากพระภิกษุจำถูกจำกัดสิทธิในบางส่วนแล้ว สิทธิในบางส่วนยังไม่เกินไปกว่าพลเมืองทั่วไป ดังบทบัญญัติรัฐธรรมนูญหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 27 พระภิกษุสงฆ์ก็อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐธรรมนูญเสมอกับพลเมืองทั่วไปที่นับถือในศาสนา ซึ่งบัญญัติว่า "การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าจะด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนา บัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน"

¹⁷¹ มาตรา 29 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

5.1 ปัญหาการทำให้พระภิกษุสงฆ์สละสมณเพศเมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา

การดำเนินคดีกับพระสงฆ์ยังเป็นข้อประเด็นสำคัญมาโดยตลอดระยะเวลา 50 กว่าปี คราวใดที่เกิดเรื่องกับพระสงฆ์สิ่งหนึ่งที่เห็นมาโดยตลอดคือการปฏิบัติที่ไม่เป็นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หากการเข้าไปปฏิบัติของผู้มีอำนาจคำนึงถึงหลักความชอบด้วยกฎหมาย การปฏิบัตินั้นย่อมเกิดความยุติธรรม แต่ในทางตรงกันข้าม หากผู้ปฏิบัติดูแลอำนาจผลที่ตามมาคือสร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่วงศ์การคณะสงฆ์ดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ระบุไว้ชัดว่า กฎหมาย ข้อบังคับหรือระเบียบใด ๆ ที่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ข้อบังคับหรือระเบียบนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้ บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 และมาตรา 30 การประวัติปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่กระบวนการดังกล่าวยังไม่นำไปสู่การหาแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน และเอาผิดผู้ที่กระทำความผิดเกินกว่ากฎหมายกำหนด

5.1.1 การสละสมณเพศที่ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัย

พระสงฆ์ซึ่งอยู่ภายใต้หลักพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง กฎหมายคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่สืบทอดพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมก็ขึ้นอยู่กับสถาบันของสงฆ์ เมื่อมีเหตุการณ์ทางบ้านเมืองเข้ามากระทบสิทธิและเสรีภาพของสงฆ์ ก็มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาโดยตรง จะกล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจอย่างเดียวไม่ได้ เมื่อนักบวชของพระพุทธศาสนา ผู้ที่มีหน้าที่ในการรักษาศาสนาโดยตรง และมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมือง ทั้งสองอย่างจึงมีความจำเป็นต้องอาศัยการสร้างสมดุลในทางปฏิบัติระหว่างแดนแห่งพระธรรมวินัย และแดนแห่งกฎหมายทางบ้านเมือง การกระทำที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นสถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งของชาติ คือ การกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การปฏิบัติต่อพระสงฆ์ในฐานะพลเมืองของรัฐต้องอยู่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายของรัฐเช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป การกระทำใด ๆ ของฝ่ายบ้านเมืองจึงมีความจำเป็นที่ต้องตระหนักถึงหลักนี้เป็นอย่างมาก เพราะการก้าวล่วงสิทธิของพระสงฆ์ในกรณีแห่งเหตุถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา และข้อกล่าวหาที่ยังไม่ได้พิสูจน์ทราบข้อเท็จจริง การปฏิบัติทุกขั้นตอนต้องยังคงเป็นไปตามกรอบแห่งความชอบด้วยกฎหมาย และต้องเป็นตามหลักพระธรรมวินัย

การเอากฎหมายเป็นเครื่องมือในการทำลายฝ่ายตรงข้าม จึงเกิดเป็นประเด็นทั้งในอดีตและปัจจุบันมาโดยตลอด การถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายอาณาจักร กับฝ่ายพุทธจักร ถ้าหากว่าเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดอยู่ยอมรับมอบตัวไว้ควบคุม แม้ว่าพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้ปล่อยตัวชั่วคราวก็ตาม ก็จะเปิดโอกาสให้พระภิกษุผู้ถูกหาว่ากระทำผิดได้รับอิสระทันทีโดยไม่ต้องถูกสั่งให้สละสมณเพศ และยังมีโอกาสพิสูจน์ความเป็นผู้บริสุทธิ์ในการเข้าสู่กระบวนการไต่สวนจากฝ่ายคณะสงฆ์เป็นเบื้องต้นเสียก่อน พระภิกษุผู้ถูกหาว่ากระทำผิดนั้นได้กระทำความผิดตามพระวินัยด้วยหรือไม่ ถ้ากระทำผิดตามพระวินัยรวมอยู่ด้วย คณะสงฆ์ก็จะได้อำนาจดำเนินการตามพระวินัยเสียก่อนจะเข้าสู่การพิจารณาคดีตามกฎหมายบ้านเมือง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายจะเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้ใช้หลักการดุลยพินิจเพียงใดก็ตาม ก็ไม่อาจจะเป็นไปได้เลย ถ้าหากว่าพนักงานสอบสวนเพียงผู้เดียวไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม พนักงานสอบสวนยังมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ทันที การที่กฎหมายกำหนดให้สละสมณเพศก่อนนั้น กระทบกับพระวินัย กระทบกับสถานะตลอดจนสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของพระภิกษุกระทั่งนำไปสู่การปฏิบัติของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเกินกว่ากฎหมายกำหนด

5.1.2 ปัญหาการสละสมณเพศตามอำนาจดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ¹⁷²

การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ จะเห็นได้ว่าเมื่อพระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศดังกล่าวนี้ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หมวด 4 นิคหกรรมและการสละสมณเพศ มาตรา 27 วรรคสองให้อำนาจมหาเถรสมาคม ออกกฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการสละสมณเพศไว้ มหาเถรสมาคมยังไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการสละสมณเพศไว้แต่อย่างใด นอกจากนี้ การที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะบังคับให้พระภิกษุที่ต้องหาผิดอาญา หรือต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จำคุก กักขัง หรือขัง โดยยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุรูปนั้นกระทำความผิด จะถือเป็นการกระทำ

¹⁷² สมชาย บุญคงมาก และภูณัช รัตนชัย, “ปัญหาการสละสมณเพศของพระภิกษุ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505: ศึกษากรณี การใช้อำนาจดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม,” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นายเรืออากาศ 6 (ธันวาคม 2561): 12-24.

ที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรค 2 ที่กำหนดว่า “ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” เนื่องจากการบังคับให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศทั้งที่ยังไม่ได้มีการพิสูจน์ข้อกล่าวหา หรือศาลยังมิได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด การบังคับให้พระภิกษุนั้นต้องสละสมณเพศโดยไม่ยินยอม ย่อมเป็นการปฏิบัติต่อพระภิกษुरुูปนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว ดังจะเห็นได้ว่าหากเป็นกรณีขาดจากความเป็นพระภิกษุเมื่อต้องอาบัติปาราชิกนั้นเป็นเพราะภิกษुरुูปนั้นได้ประพฤติดิฉินพระธรรมวินัยขึ้นเสียเอง จึงไม่จำเป็นต้องสมัครใจหรือบอกลาสิกขาก็ถือว่าขาดจากความเป็นพระแล้ว เปรียบเสมือนเป็นการตายจากความเป็นพระ แม้ไม่เปล่งวาจาลาสิกขาก็ขาดจากความเป็นพระตามหลักพระธรรมวินัย ส่วนการลาสิกขานั้น เป็นเรื่องที่พระภิกษุผู้ใดเบื่อหน่ายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ พระธรรมวินัยจึงถือเอาความสมัครใจเป็นที่ตั้ง เพียงขอให้มียพยานรู้เห็นและเข้าใจการลาสิกขาหรือสึกนั้นก็เพียงพอแล้วไม่จำเป็นต้องมีพิธีการเป็นพิเศษแต่อย่างใด

การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐที่บังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศ ซึ่งได้แก่บุคคลเหล่านี้ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการและศาลซึ่งได้รับอำนาจตามกฎหมายเพื่อให้กระทำการโดยใช้อำนาจดุลยพินิจได้จากการบัญญัติกฎหมายออกมาเช่นนี้ ทำให้มองได้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังมีส่วนที่ต้องแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่พระสงฆ์ ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 ที่กำหนดให้ พนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษुरुูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ การที่กฎหมายบังคับใช้เช่นนี้ทำให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นอำนาจดุลยพินิจที่ไม่มีหลักตรรกะใด ๆ เข้ามารองรับ ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่จิตใจของพนักงานสอบสวนปฏิบัติหน้าที่ถูกครอบงำอยู่ในอคติ 4 ประการ ลงมือกระทำการโดยขาดสติยังคิดให้รอบคอบ ย่อมนำซึ่งความเดือดร้อนแก่พระสงฆ์ ดังนั้นข้อกล่าวหาตามมาตรา 29 จึงขาดความชอบธรรมและไม่เป็นธรรมต่อพระสงฆ์

ปัญหาประการต่อมาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 ที่กำหนดให้พระภิกษुरुูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษुरुูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษुरुูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ ในประเด็นนี้ เห็นได้ว่าข้อกำหนดนี้ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการใช้ดุลยพินิจที่ในการเห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว หรือในประเด็นการใช้ดุลยพินิจของเจ้าอาวาสที่พระภิกษुरुูปนั้นสังกัดอยู่มารับมอบตัวไปควบคุมเสียเอง หรือถ้าเจ้าอาวาสที่พระภิกษुरुูปนั้นสังกัดอยู่ไม่ยอมรับมอบตัว พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาต้องสละสมณเพศทันที การกระทำนี้จึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ปัญหาอีกประการหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 30 ที่กำหนดว่าเมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขัง พระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้น สละสมณเพศเสีย กรณีดังกล่าวเกิดความไม่เป็นธรรมแก่พระสงฆ์ในประเด็นที่พระภิกษุต้องสละสมณเพศ เนื่องจากศาลมีคำสั่งขังอันมีสาเหตุจากการที่พระภิกษุผู้ถูกหาว่ากระทำความผิดทางอาญา และไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ประกอบกับมีเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวน หรือฟ้องคดี พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการได้ยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขังและศาลมีคำสั่งเช่นว่านั้นเหตุการณ์เช่นนี้ก็ไม่ได้แตกต่างกับปัญหาประการแรกและปัญหาประการที่สองเท่าใดนัก เพียงแต่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่นำดุลยพินิจมาใช้เสียเอง แต่กลับส่งเรื่องดังกล่าวโดยทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาลเพื่อขอหมายขังไปพลางก่อน เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาต ผลที่ตามมาคือการทำพระภิกษุต้องสละสมณเพศอยู่ดี เนื่องจากไม่อาจจะนำตัวพระภิกษุในขณะครองจีวรเข้าไปอยู่ในเรือนจำร่วมกับจำเลยคนอื่น แต่อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุด การเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลก็ไม่อาจจะให้พระภิกษุที่ตกเป็นจำเลยถูกพิจารณาคดีในขณะครองจีวรได้เช่นกัน

กระบวนการยุติธรรมที่เริ่มต้นจากชั้นพนักงานสอบสวน การฟ้องคดีในชั้นพนักงานอัยการ และสิ้นสุดการตัดสินคดีในชั้นศาล เป็นไปตามอำนาจของกฎหมายที่บัญญัติเอาไว้ กระบวนการดังกล่าวพระสงฆ์มีโอกาสถูกสละสมณเพศทุกขั้นตอน และไม่มีกฎหมายฉบับใดที่บัญญัติให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสต่อสู้คดี เพื่อพิสูจน์ความผิดให้สิ้นสุดลงเสียก่อนแล้วจึงค่อยสละสมณเพศ ประเด็นดังกล่าวกลายเป็นดาบสองคมที่อาจจะย้อนกลับมาทำร้ายพระพุทธศาสนา ทำร้ายคณะสงฆ์และพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้โดยง่าย เนื่องจากพระสงฆ์ต้องสละสมณเพศก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล ถ้าหากการพิจารณาคดีปรากฏว่าพระสงฆ์รูปนั้นปราศจากความผิดและศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง ทำให้กระบวนการดำเนินความยุติธรรมทางฝ่ายอาณาจักรสิ้นสุดลง แต่กระบวนการพระพุทธศาสนาได้รับความเสียหาย เกิดเป็นบาปติดตรึงผู้กระทำการในเรื่องดังกล่าว นับมาตั้งแต่เริ่มต้น ดังนั้น ปัญหาเหล่านี้เป็นโจทย์ใหญ่ที่จะต้องได้รับการแก้ไข เพื่อปกป้องมิให้พระพุทธศาสนาต้องมัวหมองได้รับความเสียหายจากการกระทำที่ผิดพลาดในการใช้อำนาจดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ

ปัญหาเหล่านี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต เมื่อสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสโภ) ครั้นดำรงสมณศักดิ์เป็น พระพิมลธรรม ได้ถูกทางการกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และถูกบังคับสึกเป็นฆราวาสถูกจำคุกที่กองบังคับการตำรวจสันติบาลอยู่หลายปีจนกระทั่งศาลทหารสามารถพิสูจน์ได้ว่า ข้อกล่าวหาทั้งกล่าวเป็นความเท็จ และตัดสินยกฟ้องในเวลาต่อมา¹⁷³ นอกจากนั้นยังมีเรื่องที่เกิดขึ้น ณ วัดยางงาม

¹⁷³ รุจิระ บุนนาค, “คดีอาญากับการสละสมณเพศ,” *แนวหน้า* (22 มิถุนายน 2561) อ้างถึงใน สมชาย บุญคงมาก และภุภณัช รัตนชัย, *เรื่องเดิม*, หน้า 22.

หมู่ที่ 3 อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อพระภิกษุรูปหนึ่งได้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาข่มขืนกระทำชำเราผู้เสียหายคนหนึ่ง และได้ถูกดำเนินคดีจึงถูกบังคับต้องสละสมณเพศเสียก่อน ต่อมาผลการพิสูจน์จากแพทย์ปรากฏว่าผู้เสียหายไม่ได้ถูกข่มขืนกระทำชำเราแต่อย่างใด เรื่องดังกล่าวจึงเป็นความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง และเชื่อว่ายังมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบังคับสละสมณเพศของพระภิกษุที่เกิดขึ้นในประเทศไทยอีกมาก และผลพิสูจน์ปรากฏว่าพระภิกษุรูปนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์

หลักการปฏิบัติของฝ่ายบ้านเมืองในกรณีที่ต้องดำเนินการเมื่อมีการกล่าวหาหรือมีกรณีเป็นที่สงสัยว่าข้าราชการพลเรือนกระทำความผิด ซึ่งมีพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 หมวด 7 การดำเนินการทางวินัย มาตรา 90 เมื่อมีการกล่าวหาหรือมีกรณีเป็นที่สงสัยว่าข้าราชการพลเรือนสามัญใด กระทำผิดวินัย ให้ผู้บังคับบัญชามีหน้าที่ต้องรายงานใหญ่ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 ทราบโดยเร็ว และให้ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 ดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ โดยเร็วด้วยความยุติธรรมและโดยปราศจากอคติ ผู้บังคับบัญชาหรือผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 ผู้ใดละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ ตามวรรคหนึ่ง หรือปฏิบัติหน้าที่โดยไม่สุจริตให้ถือว่าผู้นั้นกระทำความผิดวินัยอำนาจหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 ตามหมวดนี้ ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 จะมอบหมายให้ผู้บังคับบัญชาระดับต่ำลงไปปฏิบัติแทนตาม หลักเกณฑ์ที่ ก.พ. กำหนดก็ได้ และประกอบมาตรา 91 เมื่อได้รับรายงานตามมาตรา 90 หรือความตั้ง กล่าวปรากฏต่อผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 ให้ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจสั่งบรรจุตามมาตรา 57 รับผิดชอบหรือสั่งให้ดำเนินการสืบสวนหรือพิจารณาในเบื้องต้นว่ากรณีมีมูลที่ควรกล่าวหาว่าผู้นั้นกระทำความผิดวินัยหรือไม่ ถ้าเห็นว่าการคดีไม่มีมูลที่ควรกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยก็ให้ยุติเรื่องได้ ในกรณีที่เห็นว่ามีมูลที่ควรกล่าวหาว่าข้าราชการพลเรือนสามัญใดกระทำความผิดวินัยโดยมี พยานหลักฐานในเบื้องต้นอยู่แล้ว ให้ดำเนินการต่อไปตามมาตรา 92 หรือมาตรา 93 แล้วแต่กรณี

สรุป ตามหลักปฏิบัติตามของฝ่ายเมืองทำให้เห็นถึงหลักความชอบด้วยกฎหมาย ด้วยเหตุแห่งการนำหลักผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยมอบให้ผู้บังคับบัญชาดำเนินการสืบสวนหรือพิจารณาในเบื้องต้นว่ากรณีมีมูลที่ควรกล่าวหาว่าผู้นั้นกระทำความผิดวินัยหรือไม่ ซึ่งเป็นไปตามหลักแห่งความเสมอภาค และให้ความเป็นธรรมกับผู้ถูกกล่าวหาให้มีโอกาสต่อสู้เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริง

5.2 การบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนา เช่น การที่มหาเถรสมาคมไม่สามารถแก้ไขกรณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโครงสร้างขององค์กรเป็นระบบปิดจึง ทำให้ไม่สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่

เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ นอกจากไม่มีการปรับตัวแล้ว องค์การคณะสงฆ์ยังมีการทำงานที่เป็นเอกเทศไม่มีการปฏิสัมพันธ์กับภาคสังคมและภาคประชาชน การแก้ปัญหาขององค์กรสงฆ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องเฉพาะภายในเท่านั้น ประชาชนและภาคสังคมอื่นไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมหรือช่วยเหลือได้¹⁷⁴ สาเหตุดังกล่าว จึงทำให้การบริหารจัดการอธิกรณ์ต่าง ๆ เกิดข้อเสียต่าง ๆ เช่น ความล่าช้าและขาดประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายและเสื่อมศรัทธาต่อองค์กรคณะสงฆ์ที่เป็นองค์กรหลักในพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของประเทศไทย

1) การประทุษร้ายต่อพระธรรมวินัย จะเห็นว่าการบริหารจัดการอธิกรณ์ที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ขององค์กรคณะสงฆ์ย่อมทำให้สังคมเกิดข้อกังขาและเคลือบแคลงว่าข้อเท็จจริงคืออะไร เมื่อไม่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องย่อมมีผลต่อศรัทธาของประชาชนและทำให้เกิดความมัวหมอง อันอาจส่งผลกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอีกด้วย จะสังเกตได้ว่าเมื่อพระภิกษุรูปใดหรือกลุ่มใด ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดพระวินัยและกฎหมายบ้านเมืองจนถูกดำเนินคดีถึงศาล เมื่อศาลตัดสินให้พระภิกษุรูปนั้นหรือกลุ่มนั้นสละเพศสมณะจะเห็นได้ว่าผู้ถูกบังคับด้วยกฎหมายมักไม่ยอมครองเพศคฤหัสถ์แต่กลับครองเพศคล้ายพระสงฆ์แต่อาจนุ่งห่มเป็นสีอื่น ๆ เช่น กรณีอดีตพระยันตระห่มเขียว กรณีสันตือโศกห่มสีดำแก้มะเกลือ เรื่องที่เกิดขึ้นนี้ จึงกลายเป็นบรรทัดฐานของ สังคมพระพุทธศาสนาในประเทศไทยต่อไปก็อาจจะมินิกายสงฆ์ที่มีสีสบงจีวรเป็นเครื่องบ่งบอกหลายชนิดด้วยกัน¹⁷⁵

เรื่องเหล่านี้ จึงมีผลกระทบต่อ หลักพระธรรมวินัยเพราะ ในปัจจุบันอสังฆิกชนบางคนที่ยังมีการแต่งกายคล้ายพระสงฆ์และก็ยังมีความเคารพไม่ต่างจากสมัยที่บุคคลเหล่านั้นเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา กรณีเหล่านี้จึงทำให้เกิดความแตกแยกในพระพุทธศาสนาหากไม่มีการบริหารจัดการที่ดี เพราะทำให้เกิดการแบ่งแยก ศรัทธาในนิกายสงฆ์อันส่งผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศานานอกจากนี้ การตัดสินอธิกรณ์ที่อิงอาศัยกฎหมายทางโลกมากกว่าทางธรรมในหลายกรณี ทั้ง ๆ ที่มีความผิดจริงหรือไม่มีความผิดก็ตามล้วนส่งผลให้เกิดผลเสียหายแก่พระธรรมวินัยได้

¹⁷⁴ พูนศักดิ์ ชูตาภา, **ปัญหาการบริหารงานของมหาเถรสมาคม ศึกษาปัญหาด้านการจัดโครงสร้าง องค์กร** (ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 3-4. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, “การวิเคราะห์ขอเดนนขอต่อขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพตามคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา,” **วารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** 22 (กันยายน-ธันวาคม 2558): 48.

¹⁷⁵ สมพร พรหมหิตาธร, **อาญาวัต อาญาบ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2539), หน้า ค. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, **เรื่องเดิม**, หน้า 47.

กรณีที่เกิดพระธรรมวินัยจริง เช่น การเดินบิณฑบาตแบบเวียนเทียน การเสพสุรา การต้องอาบัติ เหล่านี้เป็นเพียงอาบัติทุกกฏและปาจิตตีย์ซึ่งถือเป็นอาบัติเล็กน้อย หรือบางเรื่องอาจเป็นเพียงแค่ โลกวัชชะ แต่การบริหารจัดการของ องค์การคณะสงฆ์ที่ผ่านมาไม่สามารถจัดการ อธิกรณ์ดังกล่าว ตามพระธรรมวินัยได้อย่างทันที่ อธิกรณ์จึงมักจะจบลงที่ หน่วยงานภายนอก บังคับให้พระภิกษุ เหล่านั้นลาสิกขาออกไปทั้ง ๆ ที่ความผิดตามพระธรรมวินัยนั้นไม่ถึงขั้นที่จะต้องลาสิกขา การกระทำ ดังกล่าวแม้ว่าอาจทำให้พระพุทธานุศาสนาดูบริสุทธิ์ขึ้นมาบ้างแต่ในความเป็นจริงตามหลักพระธรรมวินัย การกระทำดังกล่าวเท่ากับ เป็นการปิดกั้นโอกาสในการพัฒนาตนของพระภิกษุเหล่านั้น และเป็นการ ทำหลักการตามพระธรรมวินัยให้ผิดไปเพราะไปทำสิ่งที่ไม่ใช่วินัยให้กลายเป็นวินัยกล่าวคืออาบัติทุก กฏและอาบัติปาจิตตีย์ที่พระภิกษุเหล่านั้นกระทำ ไม่ได้มีความผิดถึงขั้น ต้องลาสิกขา แต่การจัดการ ดังกล่าว กลับ ทำให้ความผิดเล็กน้อยนั้นกลายเป็นความผิดเทียบเท่าอาบัติปาราชิกคือต้องลาสิกขา การบริหารจัดการเช่นนี้ ย่อมทำให้พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นเสื่อมเสียคุณธรรมที่ควรจะได้พัฒนาตนใน แนวทางของบรรพชิตซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อพระธรรมวินัย รวมถึงทำให้กำลังของพระภิกษุสงฆ์ที่ จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นอ่อนกำลัง และลดจำนวนลงไปซึ่งส่งผลต่อศรัทธาของประชาชนและ ความตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ในทางตรงกันข้ามกรณีที่พระภิกษุเหล่านั้นไม่ได้กระทำความผิดตาม หลักพระธรรม วินัยหรือการตัดสินอธิกรณ์นั้นไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย แต่กฎหมายทางโลกใช้อำนาจบังคับให้ พระภิกษุนั้นต้องลาสิกขา ก็ทำให้เกิดความเสื่อมเสียให้กับพระธรรมวินัยด้วยเช่นกันเพราะเป็นการ บังคับให้พระภิกษุลาสิกขาทั้ง ๆ ที่ไม่มีความผิด ดังเช่นกรณีพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถร) ในครั้งที่ ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่านเป็นพระภิกษุที่มีผลงานทางศาสนาในหลาย ๆ ด้านเช่น การก่อตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การก่อตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานในวัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ การขอพระอาจารย์ชั้นธัมมาจริยะจากประเทศพม่ามาช่วยสอนพระอภิธรรมปิฎกใน เมืองไทย การส่งพระภิกษุไปศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อต่อปริญญาโทและปริญญาเอก ท่านได้เข้าร่วม การทำฉันทสัญญาสงฆ์ที่ประเทศพม่าและได้รับตำแหน่งอรรคมหาบัณฑิต และยังคงตั้งโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อีกด้วย¹⁷⁶

¹⁷⁶ เกษม ทกานนท์ และอัมพร ศิริเวชศาสตร์, **ชัยชนะ พระพิมลธรรม คติประวัติศาสตร์ สงฆ์ไทย** (พระนคร: บรรณากร, 2509), หน้า 31-42. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, **การ วิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของ ประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา** (รายงานวิจัยเสนอต่อศูนย์พุทธ ศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 98.

จากกรณีนี้จะเห็นว่า ในบางกรณีที่ภิกษุรูปใดถูกตัดสินว่าผิดพระธรรมวินัย ทั้ง ๆ ที่ผู้ถูกกล่าวหา นั้นอาจจะไม่มีความผิดหรืออยู่ในระหว่าง การสอบสวนความผิด ทั้งตามพระธรรมวินัย หรือกฎหมายอยู่ก็ตาม แต่วิธีการบริหารจัดการอริกรรมที่เกิดขึ้นกลับใช้วิธีการบังคับหรือกดดันให้ท่านเหล่านั้นต้องลาสิกขาไปก่อนที่จะพิสูจน์ความจริงด้วยเหตุผลที่ถูกยกมากล่าวอ้างอยู่เสมอ ว่าเพื่อไม่ให้พระศาสนาหม่อมหรือเพื่อความบริสุทธิ์ของพระธรรมวินัยทั้ง ๆ ที่วิธีการจัดการเหล่านั้นไม่ใช่วิธีการแก้ไขอริกรรมที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เช่นกันจะเห็นว่าทั้งพระพิมลธรรม และพระสงฆ์ในกรณีคดีเงินทอนวัด ถูกบังคับหรือจำใจต้องลาสิกขาบทไปก่อนทั้ง ๆ ที่ผลในการตัดสินคดียังไม่ถึงที่สุด การกระทำเช่นนี้ย่อมส่งผลเสียต่อ หลักพระธรรมวินัย เรื่องอริกรรมสมณะที่ใช้ในการบริหารจัดการอริกรรมและยังขัดกับหลักพระธรรมวินัยที่ ต้องบริหารจัดการอย่างเปิดเผยและเป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนร่วม

การจะตัดสิน เรื่องใด ๆ ในพระพุทธศาสนา นอกจากจะต้องพิจารณาจากพระธรรมอันเป็นหลักแล้ว ยังต้องพิจารณาจากพระวินัย อันเป็นหลักเกณฑ์อีกด้วย พระวินัยเป็นข้อบังคับโดยตรงของพระภิกษุสงฆ์ว่าควรทำอะไรและไม่ควรทำอะไร จึงถือเป็นกฎหมายของพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องประพฤติและปฏิบัติตามตลอดชีวิต ดังที่คัมภีร์อรุทธกถา กล่าวว่า “ชื่อว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังตั้งอยู่พระพุทธศาสนาจัดว่ายังดำรงอยู่”¹⁷⁷ หากพระภิกษุล่วงสิกขาบทในพระวินัยย่อมเป็นคนทำผิด กฎหมายซึ่งความผิดนั้นมีความหนักเบาต่างกัน อย่างหนักสุดคือความผิดขั้นปาราชิกคือขาดจากความเป็นพระภิกษุ เทียบเท่ากับโทษประหารชีวิตในทางโลกนั่นเอง ในทางกลับกันหากใช้การบริหารจัดการด้วยหลักการอื่น ๆ จน ทำให้พระภิกษุต้องเสื่อมจากเพศบรรพชิตทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้อาบัติถึงขั้นปาราชิก การบริหารจัดการ ดังกล่าวจึงถือว่าเป็นธรรมตามหลักพระธรรมวินัย

2) ความเสื่อมศรัทธาของประชาชน การบริหารจัดการอริกรรมต่าง ๆ ขององค์กรคณะสงฆ์ ที่ผ่านมากในหลายกรณี หากมีการบริหารจัดการที่ดีกว่าปัจจุบัน เรื่องราวต่าง ๆ คงจะไม่บานปลายจนทำให้สื่อสารมวลชนต่าง ๆ ดำเนินการกดดันโดยนำเสนอข่าวเชิงลบอย่างต่อเนื่องจนสร้างความสะเทือนใจและบอบช้ำกับศรัทธาต่อองค์กรคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก กรณีที่การบริหารจัดการปัญหาส่งผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชนจะเห็นได้ว่า องค์กรคณะสงฆ์ เช่น มหาเถรสมาคม มีบทบาทสำคัญแต่แทนที่จะใช้อำนาจให้เป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการปัญหามหาเถรสมาคม

¹⁷⁷ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก เล่ม 1 ภาค 1 มหาวิภังค์ ปฐมภาค และอรุทธกถา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 699. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา, หน้า 8.

กลับทำให้ปัญหาต่าง ๆ ลุกกลามและเรื้อรัง โดยเฉพาะถ้ากรณีใดผู้ที่เกี่ยวข้องมีอิทธิพลและมีความสัมพันธ์กับพระเถระในมหาเถรสมาคมเป็นอย่างดี แล้ว ปัญหานั้นยิ่งจะทำให้ยุ่งยากในการจัดการเพิ่มขึ้นไปอีกอย่างไรก็ตาม ปัญหาการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่แยกไม่ออกมาจากปัญหาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรคณะสงฆ์กับสังคมและปัญหาของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน รวมไปถึงอิทธิพลของทุนและบริโศคนิยมที่มากำหนดพฤติกรรมทางศาสนาของคนไทย¹⁷⁸

ตัวอย่างที่ชัดเจนในเรื่องนี้คืออิทธิพลวัดพระธรรมกาย ในขณะที่มีการร้องเรียนไม่ว่าจะเป็นคณะทำงานในฝ่ายรัฐ เช่น สภาผู้แทนราษฎรหรือแม้แต่การถูกดำเนินคดีจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ข้อกล่าวหาต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้ทำให้มหาเถรสมาคมในฐานะองค์กรสูงสุดในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ไทยได้ตระหนักถึงสิ่งที่ควรทำเพื่อปกป้องพระธรรมวินัยไม่ให้หมวมองแต่การดำเนินการของมหาเถรสมาคมกลับเป็นไปอย่างเชื่องช้าไม่ชัดเจน และยึดมั่นในกฎระเบียบบางอย่างจนเคร่งครัดอย่างไม่ควร รวมถึงการเอื้อประโยชน์ให้กับผู้ที่ถูกกล่าวหาอย่างมากในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ต่างกับกรณีต่าง ๆ ในอดีตที่เคยเป็นมา การบริหารจัดการเช่นนี้ จึงเป็นเครื่องสะท้อนอย่างดีถึงความล้มเหลวในการบริหารจัดการของมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ อาจกล่าวได้ว่า ระบบการใช้เส้นสายหรือจะเรียกว่าระบบอุปถัมภ์ภายในมหาเถรสมาคมได้ช่วยปกป้องให้กระบวนการต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างล่าช้า¹⁷⁹ การบริหารจัดการเช่นนี้จึงทำให้อิทธิพลไม่ได้รับการชำระให้กระจ่างแจ้ง ตามพระธรรมวินัย ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัย แล้วยังส่งผลต่อศรัทธาของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความโปร่งใสของคณะสงฆ์ ความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย

นอกจากความใกล้ชิดในแง่ส่วนบุคคล ในองค์กรคณะสงฆ์จะทำให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการอิทธิพลอันส่งผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชนแล้ว ความใกล้ชิดขององค์การคณะสงฆ์กับรัฐก็เป็นปัญหาอีกด้านหนึ่ง เช่นกัน องค์กรคณะสงฆ์ไทยมีความใกล้ชิดกับรัฐมาโดยตลอด นับตั้งแต่เกิดองค์กรปกครองคณะสงฆ์มาแต่ในครั้งแรกที่รัฐเข้ามาบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์นั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐเองมากกว่าประโยชน์ของคณะสงฆ์ เมื่อเวลาผ่านไปประโยชน์อันรัฐจะพึง

¹⁷⁸ นภานาท อนุพงศ์พัฒน์, “คณะสงฆ์ยุคปัจจุบัน,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 14 (มกราคม-เมษายน 2550): 60. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา, หน้า 95.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา, หน้า 102.

ได้จากองค์การคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ดังมีผู้กล่าวว่ารัฐสมัยใหม่ไม่ใช่ตัวบุคคลที่จะมา คำนึงถึงคุณธรรมใด ๆ หากแต่เป็นกลไกที่ไร้ตัวบุคคลอยู่ในนั้น และทำงานไปตามระบบที่ถูกวางไว้ ความใกล้ชิดกับรัฐขององค์การคณะสงฆ์จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ระบบราชการในองค์การคณะสงฆ์ เติบโตอย่างแข็งแรงแต่ไม่ตอบสนองต่อปัญหาการเรียกร้องและความต้องการของสาธารณชนเท่าใดนัก นอกจากนี้หน้าที่ในการรักษาสถานะเท่านั้น การผูกพันตัวเองกับรัฐขององค์การคณะสงฆ์ไทยได้ ทำให้องค์การคณะสงฆ์ไทยมีแนวโน้มในการมองปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดด้วยหลักของความมั่นคงแห่งรัฐ และชาติไทย แบบเดียวกับนิยามของราชการไทยโดยในหลายครั้งละเลยหลักการของพระพุทธศาสนา ไป¹⁸⁰

ปัญหาดังกล่าวจึงทำให้การบริหารจัดการ อธิกรณ์ต่าง ๆ ขององค์การคณะสงฆ์ที่ผ่านมาจึงให้ความสำคัญกับรัฐเพราะคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องมากกว่าความรู้สึกรักและความศรัทธา ของประชาชน โครงสร้างดังกล่าว ยังทำให้เกิดปัญหาอีกประการหนึ่งคือการทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับฆราวาสเหินห่างกันมากขึ้น ในอดีตพระภิกษุสงฆ์มีความสัมพันธ์กับรัฐและ ชุมชนอยู่ในขั้นพอเหมาะพอดี แต่หลังจากรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา องค์การคณะสงฆ์ใกล้ชิดกับรัฐมากขึ้น แต่เริ่มเหินห่างกับสังคมและประชาชน ดังนั้น การตรวจสอบควบคุม โดยประชาชนจึงมีน้อยลง พระภิกษุสงฆ์ไม่ได้ตระหนักว่าเป็นพระภิกษุของชาวบ้านแต่เป็นพระภิกษุของระบบราชการที่เรียกว่า ข้าราชการคณะสงฆ์หรือเป็นพระภิกษุของรัฐ พระภิกษุสงฆ์จึงสนใจแต่การตอบสนองคำสั่งของมหา เถรสมาคมหรือนโยบายของรัฐมากกว่าสนใจความเป็นไปของชุมชนรอบวัด การรวมศูนย์อำนาจนั้นแม้ จะมีข้อดีคือการมีเอกภาพ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ก็ทำให้ละเลยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพราะเมื่อ องค์การคณะสงฆ์อิงกับรัฐมากขึ้นจึงพึ่งตนเองน้อยลง องค์การคณะสงฆ์นอกจากต้องพึ่งพางบประมาณ จากรัฐแล้ว ยังต้องพึ่งพาอำนาจรัฐในการจัดการกับพระที่ผิดพระธรรมวินัย ทั้งที่ ๆ เป็นเรื่องที่ควร บริหารจัดการกันเองได้ตามหลักพระธรรมวินัยแต่เมื่อไม่ใช้อำนาจตามพระธรรมวินัยแต่ไปใช้อำนาจ รัฐ ในการจัดการก็มักจะทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาแก่ประชาชน เมื่อมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นจึงมักรอ ให้รัฐยื่นมือมาแก้ไข เช่น ในอดีตเมื่อมีอธิกรณ์อะไรเกิดขึ้นกับพระ คนส่วนใหญ่ก็จะนึกถึงอธิบดีกรม ศาสนาหรือปัจจุบันก็เรียกร้องให้สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ มาจัดการทั้งที่อธิกรณ์เหล่านี้พระสงฆ์ต้อง เป็นผู้ริเริ่มจัดการแก้ไขไม่ใช่ให้ตำรวจหรือฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาจัดการ¹⁸¹ โครงสร้างการบริหารจัดการ

¹⁸⁰ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 61. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, *การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อย ขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิง ประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา*, หน้า 103.

¹⁸¹ พระไพศาล วิสาโล, *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีม, 2552), หน้า 161-174. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่ม

ดังกล่าวยังทำให้พระภิกษุส่วนใหญ่ใส่ใจในบทบาทส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงหลักพระธรรมวินัย กรณีเหล่านี้จะเห็นได้ชัดว่าหากพระภิกษุรูปใดที่เคยมีบทบาทมาก ๆ แต่กระทำความผิดจนต้องลาสิกขาออกมาก็มักจะเกิดวิกฤตศรัทธาราวกับว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมและล่มสลายไปด้วย เช่น กรณีพระนิกร พระภควาพุทธโธ พระยันตระ หลวงปู่เณรคำ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วพระภิกษุเหล่านี้เป็นเพียงพระภิกษุรูปหนึ่งที่มีฐานะเท่าเทียมกับพระภิกษุทั่วไปในสังฆมณฑลแต่เพราะพระภิกษุเหล่านี้ได้สร้างบทบาทส่วนตัวไว้สูงกว่าหลักการ ผู้ศรัทธาจึงยึดติดที่ตัวบุคคลหรือพระภิกษุรูปนั้น ๆ มากกว่าศรัทธาในพระสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบัน

อย่างไรก็ดี การอ้างความมั่นคงในทางการเมืองเพื่อจัดการปัญหาภายในองค์กรคณะสงฆ์เคยถูกใช้มาก่อนหน้าแล้วไม่ว่าจะเป็นกรณีการกล่าวหาคณะปฏิสังขรณ์ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ในการที่เรียกร้องเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์ การกล่าวหาพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) วัดมหาธาตุฯ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ หรือในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ. 2519 ที่กิตติวุฒโฒภิกขุออกมาเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมหัวรุนแรง กรณีเหล่านี้กลับไม่ถูกมหาเถรสมาคมลงโทษหรือจัดการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งทำให้เห็นวิธีการเลือกปฏิบัติของมหาเถรสมาคมได้อย่างชัดเจน¹⁸² การบริหารจัดการขององค์การคณะสงฆ์เช่นนี้จึงขัดกับหลักพระธรรมวินัย อธิกรณ์หลาย ๆ กรณี องค์การคณะสงฆ์ไม่สามารถจัดการอธิกรณ์ที่เป็นเรื่องของสงฆ์เองได้แต่กลับเรียกหาอำนาจจากรัฐเข้ามาจัดการเรื่องภายในขององค์การคณะสงฆ์ ส่วนในกรณีที่องค์การคณะสงฆ์บริหารจัดการตนเองได้ก็กลับมีการบริหารจัดการที่ล่าช้า เพราะมีการเลือกปฏิบัติจึงส่งผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชนให้เสื่อมไป ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วพระพุทธศาสนายังคงยืนยงอยู่ หากแต่ศรัทธาของพุทธศาสนิกได้เสื่อมถอยลงและสาเหตุที่ทำให้ศรัทธาเสื่อมถอยก็คือ การบริหารจัดการขององค์การคณะสงฆ์และการก้าวล่วงเขตอำนาจสงฆ์ของฝ่ายบ้านเมือง

จากการบริหารจัดการองค์การคณะสงฆ์ย่อมมีปัจจัยแวดล้อมในหลายปัจจัยด้วยกันไม่ว่าเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา กับเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสะท้อนให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย มีผลกระทบต่อความเชื่อความศรัทธาของประชาชน และเกิดข้อคำถามกับผู้คนในสังคมตลอดเวลา และอาจส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการขององค์การคณะสงฆ์ในปัจจุบันและอนาคต

ประสิทธิ, การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา, หน้า 104.

¹⁸² นภนาท อนุพงศ์พัฒน์, *เรื่องเดิม*, อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา, หน้า 105.

1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องเนื่องจากเนื้อหาของพระราชบัญญัติให้อำนาจเบ็ดเสร็จ ตั้งแต่กรรมการมหาเถรสมาคมไปจนถึงระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์ การรวมอำนาจไว้ดูเหมือนเป็นข้อดีแต่ในความเป็นจริง ได้ทำให้เกิดปัญหาในการ พิจารณาอธิกรณ์ ตามกฏนิคหกรรมเพราะการทำงาน ของเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสที่เป็นองค์คณะ ตัดสินขั้นต้นนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ที่อุปสมบทให้กับพระภิกษุสงฆ์ที่ตนปกครอง พระอุปัชฌาย์มีฐานะเป็นบิดาในทางธรรม จึงมีความผูกพันแนบแน่น เมื่อเกิดมีอธิกรณ์ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ได้กำหนดให้ท่านเหล่านั้นพิจารณาความผิดเพื่อจะลงโทษ ลูกศิษย์ตัวเองจึงเกิดกรณีเห็นแก่พวกพ้องเหนือพระธรรมวินัย

ข้อเสียของพระราชบัญญัติฉบับนี้อีกประการหนึ่งก็คือความไม่สอดคล้องกับพัฒนาการ บริหารการปกครองของอาณาจักร จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ไทยนั้นมี วิวัฒนาการที่ตามทันยุคสมัยตั้งแต่แรกเริ่ม ในขณะที่การปกครองบ้านเมืองยังไม่เป็นระบบ การบริหาร จัดการองค์กรคณะสงฆ์ ก็ใช้หลักพระธรรมวินัยปกครองกันเอง เมื่อประเทศเจริญก้าวหน้าขึ้น พระมหากษัตริย์ และประมุขสงฆ์ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้นมา ซึ่งก็ใช้ได้ดีและเหมาะสมกับระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

แต่เมื่อมีการเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบประชาธิปไตย องค์กรคณะ สงฆ์ก็ได้ปรับตัวด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้น ซึ่งถือเป็นการปกครอง ระบอบสังฆาธิปไตยให้ทันยุคสมัยเพื่อจะได้เคียงคู่ไปกับราชอาณาจักร แต่พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 กลับไปลอกเลียนแบบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ที่ใช้ได้ดีในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในขณะที่บ้านเมืองปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยและมีความก้าวหน้าไป เรื่อย การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็กลับถอยไปสู่อดีตจึงสวนทางกับราชอาณาจักร และส่งผลให้การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ไม่มีวิวัฒนาการตั้งแต่บัดนั้น และทำให้ราชอาณาจักร กับศาสนจักรซึ่งเคยเจริญเคียงคู่กันมาตั้งแต่ต้นตอตั้งห่างกัน เมื่อพระราชบัญญัติการปกครองคณะ สงฆ์ไม่เอื้ออำนวยให้องค์กรคณะสงฆ์ได้มีบทบาทส่งเสริมสังคม ก็ย่อมทำให้สังคมถอยหลังตามไปด้วย เพราะราชอาณาจักรก้าวล้ำศาสนจักรไปมากจนตามไม่ทัน¹⁸³

¹⁸³ พระมหาโชวี ผลเจริญ, การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามหลักธรรมาภิบาล (ดุชนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2553), หน้า 198 - 199. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการ องค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา, หน้า 106.

ผลเสียจาก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับนี้จึงเห็นได้ชัดจากปัญหาความล่าช้าในการบริหารจัดการอธิกรณ์ต่าง ๆ ขององค์กรคณะสงฆ์ซึ่งไม่ทันกับกฎหมายทางโลกที่พัฒนาไปไกล ในทางตรงกันข้ามการบริหารจัดการที่รวดเร็วแบบทางโลกได้ทำให้เกิด การบังคับให้พระภิกษุที่ต้องสงสัยลาสิกขาไปเสียก่อนที่จะได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงซึ่งบางอธิกรณ์นั้นใช้เวลาเนิ่นนาน เนื่องจากกฎหมายคณะสงฆ์ยังล้าหลังดังเช่น กรณี พระพิมลธรรม ข้อจำกัดเช่นนี้ย่อมส่งผลเสียต่อทั้งพระธรรมวินัยและศรัทธาของประชาชนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว เนื่องจากองค์กรคณะสงฆ์ไม่สามารถเรียกร้อง ได้มากนักเนื่อง ด้วยภิกษุภาวะ รวมทั้งข้อกฎหมายที่ไม่เอื้ออำนวยให้ทำพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ฉบับต่าง ๆ องค์กรคณะสงฆ์ไม่ได้เป็นผู้กำหนดขึ้นมาเอง แต่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติที่ฆราวาสเป็นผู้ดำเนินการเมื่อพระภิกษุสงฆ์ไม่มีช่องทางในการแสดงความเห็นองค์กรคณะสงฆ์ทั้งหมดจึงต้องอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติที่ตนเองไม่มีส่วนร่วม ในการเปลี่ยนแปลงทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องขององค์กรคณะสงฆ์เอง การบริหารจัดการตาม พระธรรมวินัยที่องค์กรคณะสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี จึงถูกขัดขวางด้วยพระราชบัญญัติที่มีข้อจำกัดหลายประการ ที่ทำให้องค์การคณะสงฆ์ไม่สามารถบริหารจัดการตามพระธรรมวินัยได้อย่างเต็มที่

พระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงปิดกั้นโอกาสในการแสดงความคิดเห็นของพระภิกษุ ผู้น้อยแต่อาจมีความสามารถ เพราะตำแหน่งบริหารที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จอยู่ที่กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้อาวุโส ทั้งนี้ หลักเกณฑ์เรื่องคุณสมบัติของกรรมการมหาเถรสมาคม เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้มหาเถรสมาคมเป็นแค่คณะที่ปรึกษาของพระองค์ เพราะทรงเป็นผู้บริหารจัดการพระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เองดังได้กล่าวมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสงฆ์ที่จะมีคุณสมบัติพอจะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ได้ นั้นก็ย่อมต้องเป็นพระมหาเถระ ที่มีทั้งพรรษาและสมณศักดิ์สูง วิธีคิดเช่นนี้ย่อมเหมาะสมกับยุคสมัยก่อนแต่ด้วย ข้อจำกัดนี้เองจึงเป็นสาเหตุให้การบริหารจัดการปัญหาหรืออธิกรณ์ต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคมที่ผ่านมาล้วนเกิดความล่าช้าเพราะข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากพระราชบัญญัติไม่ว่าจะเป็นความรวดเร็วที่สัมพันธ์กับอายุของกรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ที่มีส่วนในการบริหารจัดการอธิกรณ์ จึงกลายเป็นสื่อมวลชนและประชาชนที่ทำหน้าที่พิพากษาและเปิดเผยความจริงให้แก่สังคมแทนที่จะเป็นหน้าที่ขององค์กรคณะสงฆ์

2) จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการปัญหาเรื่องอธิกรณ์ ขององค์กรคณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมประสบปัญหาหลาย ประการ เช่น ความล่าช้า ความไม่ชัดเจนในพระธรรมวินัยการต้องพึ่งพากฎหมายทางโลกมากเกินไปพระธรรมวินัย ฯลฯ ทั้งนี้ ปัญหาเนื่องมาจากการจัดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ซึ่งไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันกล่าวคือภารกิจมหาเถรสมาคม มีโครงสร้าง ปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร โดยใช้มิติของการรวบอำนาจเพียงมิติเดียวตามสถานการณ์เมื่อ 50 กว่า ปีก่อน ที่ประเทศมีการปกครองแบบเผด็จการทหารจึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น วัด สมาคมชาวพุทธสถาบันการศึกษา

กลุ่มนักวิชาการและชาวพุทธทั่วไปที่เป็นปัจเจกชน หากมหาเถรสมาคมไม่ยินยอมเพราะสถานะของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ก็เป็นเพียงลูกมือ หรือลูกศิษย์วัดของมหาเถรสมาคม¹⁸⁴

มหาเถรสมาคมจึงเป็นองค์กรแบบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) อันเห็นได้จากการที่กรรมการล้วนประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะ ซึ่งในปัจจุบันในส่วนนี้ได้รับการแก้ไข พระราชบัญญัติโดยทรงเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ แต่ในทางปฏิบัติยังขาดนักวิชาการและผู้รู้เฉพาะทาง ด้านอื่น ๆ อาทิ ด้านการบริหาร จัดการจิตวิทยา สังคมศาสตร์ ให้ เป็นที่ปรึกษา ในการบริหารจัดการและ วินิจฉัย อธิกรณ์ต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ลักษณะการบริหารจัดการของมหาเถรสมาคมจึงยึดถือระเบียบและขั้นตอนต่าง ๆ เป็นหลักจึงทำให้ แก้ไขปัญหาไม่ทัน กับเหตุการณ์และลำดับความสำคัญ การแบ่งงานในมหาเถรสมาคมก็ไม่มี ความชัดเจน และอาจไม่ตรงตามความถนัดของกรรมการมหาเถรเท่าที่ควร หน้าที่การปกครอง การออกกฎหมายมหาเถรสมาคมและการวินิจฉัยคดี กรรมการ และมหาเถรสมาคมทำร่วมกันเป็นเอกภาพ แต่เมื่อมีปัญหาเร่งด่วนเกิดขึ้นกลับต้องรอการประชุมมหาเถรสมาคมเสียก่อน ในขณะที่แม้ว่าจะมีเอกภาพในการบังคับบัญชาแต่สายการบังคับบัญชากลับมีความคลุมเครือไม่ชัดเจน ดังเช่น กรณีสมเด็จพระสังฆราชที่แม้ว่าจะทรงเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง แต่เมื่อเกิดอธิกรณ์ในหลายกรณีก็ทรงไม่สามารถบัญชาหรือสั่งการให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลือทำตามพระประสงค์ได้

ปัญหาการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ในเชิงโครงสร้างซึ่งในอดีตอาจมองว่าเป็นปัญหาตัวบุคคลแต่ที่ผ่านมามีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการ ทำนองนี้เกิดขึ้นตลอดเวลากว่า 50 ปี นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงอาจสะท้อนได้ว่านี่ เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างขององค์กรคณะสงฆ์ เช่น การรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลางมาไว้ที่มหาเถรสมาคม ทำให้การบริหารจัดการที่ควรเน้นความรวดเร็วและถูกต้องเพื่อให้อธิกรณ์ต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาจบลงโดยเร็ว แต่มหาเถรสมาคมกลับเน้นปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็น ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วสามารถใช้อธิกรณ์สมถะตามหลักพระธรรมวินัยบริหารจัดการอธิกรณ์ของพระภิกษุสงฆ์ได้ทุกข้อโดยไม่ต้องตีความ แต่เมื่อองค์กรคณะสงฆ์ไม่บริหารจัดการให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยจึงทำให้เกิดการใช้อำนาจภายนอกทำให้อธิกรณ์ไม่สงบระงับจนเกิดการฟ้องร้องเป็นคดีความกันทั้งทางโลกและทางธรรมดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

¹⁸⁴ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์กรและกระบวนการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา, หน้า 110.

การบริหารจัดการหากยึดมั่นในกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดของพระสังฆาธิการในระดับท้องถิ่นจนถึงกรมการมหาเถรสมาคม สะท้อนการทำงานตามระบบราชการอย่างชัดเจน เมื่อถึงเวลาที่ควรตัดสินใจอย่างรวดเร็ว หรือทำการตรวจสอบอย่างโปร่งใส องค์กรคณะสงฆ์กลับบริหารจัดการอย่างเชื่องช้าและยึดระเบียบโดยไม่คำนึงถึงเป้าหมายในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา มาการบริหารจัดการของมหาเถรสมาคมที่มีขั้นตอนยืดเยื้อจึงส่งผลเสียต่อพระธรรมวินัยและศรัทธาของประชาชนโดยรวม แม้ว่าในอีกด้านหนึ่ง การบริหารจัดการที่ล่าช้าอาจ เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ได้รับการกล่าวหาในการที่จะพ้นมลทินหากไม่ได้กระทำความผิด แต่ระบบการตรวจสอบที่ล่าช้าโดยการมอบหมายให้พระที่ทำหน้าที่ปกครองใกล้ชิดตามลำดับเป็นผู้ตรวจสอบก็ไม่ได้เป็นหลักประกันสำหรับความยุติธรรม เนื่องจากหลายกรณีมีแนวโน้มว่าจะเป็นการ ถ่วงเวลาเพื่อปกป้องผู้กระทำผิดมากกว่า มหาเถรสมาคมเองก็พยายามที่จะลดยตัวจากปัญหาด้วยการอ้างว่า ต้องมีการพิจารณาไปตามลำดับชั้นเมื่อถึงเวลาที่ควรจะแทรกแซงกลับไม่แทรกแซงปัญหาเหล่านี้จึงเป็นอีกตัวอย่างที่ทำให้เห็นจุดอ่อนของมหาเถรสมาคมในการจัดการกับผู้ที่ทรงอิทธิพล¹⁸⁵

การใช้อำนาจทางการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 ตามมาตรา 20¹⁸⁶ ได้กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ และได้แบ่งลำดับชั้นปกครอง เช่น เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ตามมาตรา 20/1¹⁸⁷ มาตรา 21¹⁸⁸ มาตรา 22¹⁸⁹

¹⁸⁵ นภานาท อนุพงศ์พัฒน์, *เรื่องเดิม*, หน้า 58. อ้างถึงใน ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ, *การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา*, หน้า 113.

¹⁸⁶ มาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

¹⁸⁷ มาตรา 20/ 1 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภายใต้บังคับมาตรา 20/2 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

¹⁸⁸ มาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคให้จัดแบ่งเขตปกครองฯ

¹⁸⁹ มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามลำดับฯ

และมาตรา 23¹⁹⁰ เป็นต้น ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์มีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ ด้วยการใช้อำนาจทางปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครอง

1) การใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมายของผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กล่าวคือ เมื่อเป็นการใช้อำนาจทางปกครอง จะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือตามที่กฎหมายให้อำนาจหน้าที่ไว้เท่านั้น เพราะการใช้อำนาจตามกฎหมายดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมายและเคารพต่อกฎหมาย การใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย จึงต้องอยู่ภายใต้แนวคิดความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง เพราะการกระทำทางปกครองจะต้องเคารพต่อกฎหมาย และเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือกฎหมายอื่นที่กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจไว้ ซึ่งมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาส หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย จะกระทำการใด หรืองดเว้นการใด นอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจทางปกครองตามอำเภอใจ เพราะอาจจะทำให้เกิดความเสียหาย หรือกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุสามเณร หรือประชาชนได้ จึงถือได้ว่ากฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นที่มา (Source) ของการใช้อำนาจทางปกครอง และเป็นทั้งข้อจำกัด (Limitation) ของการใช้อำนาจทางปกครองเช่นกัน จะเห็นว่าการใช้อำนาจทางปกครองคณะสงฆ์ คือการใช้อำนาจทางปกครอง หรือดำเนินกิจการทางปกครอง เป็นการใช้อำนาจทางบริหารตามกฎหมายที่มีแหล่งที่มาจากกฎหมายอื่นนอกเหนือจากรัฐธรรมนูญ แต่เป็นกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ

2) การใช้อำนาจทางปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครองของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีลักษณะเป็นการใช้อำนาจแบบบังคับบัญชาหรือเป็นความสัมพันธ์ของการใช้อำนาจทางปกครองระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา โดยที่ผู้บังคับบัญชามีอำนาจเหนือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา กล่าวคือ มหาเถรสมาคม เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายได้กำหนดให้มหาเถรสมาคมใช้อำนาจทางปกครองบังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชาตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล โดยผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวก็จะมีอำนาจบังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นของตำแหน่งทางการปกครองเป็นลำดับชั้นไป เปรียบเทียบการใช้อำนาจทางปกครองตามสายบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กับทางฝ่ายบ้านเมือง คณะกรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งจะพ่วงด้วยตำแหน่งเจ้าคณะ

¹⁹⁰ การแต่งตั้ง ถีอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่น ๆ และไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

ใหญ่ก็เหมือนคณะรัฐมนตรี เจ้าคณะภาคคือผู้ตรวจการกระทรวง เจ้าคณะจังหวัดคือผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าคณะอำเภอคือนายอำเภอ เจ้าคณะตำบลคือ กำนัน และเจ้าอาวาสคือผู้ใหญ่บ้าน เพราะเจตนารมณ์ของกฎหมายตามมาตรา 20 มาตรา 20/1 มาตรา 21 มาตรา 22 มาตรา 23 มาตรา 37 และมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประกอบกับกฎหมายมหาชน ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กฎหมายได้กำหนดให้การใช้อำนาจทางปกครองเป็นเช่นนี้ ก็เพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานในรูปแบบการบังคับบัญชาเหมือนของทางฝ่ายอาณาจักร ผู้ศึกษาเห็นว่า การปกครองในลักษณะนี้เป็นการมุ่งใช้อำนาจ ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า

ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน เช่น ในการปกครองสงฆ์ปัจจุบันนี้ เมื่อการศึกษาเสื่อมโทรมลงก็ต้องหันไปเน้นการปกครองด้วยอำนาจ เจ้าอาวาสมีอำนาจเป็นผู้ปกครอง มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับเป็นเครื่องมือ พระลูกวัดอยู่ใต้ปกครอง ต้องทำตาม¹⁹¹ การปกครองในสมัยนี้ของพระสงฆ์ เราจึงเห็นว่าไม่ค่อยได้ผล เพราะได้กลายมาเป็นการปกครอง เพื่อการปกครอง คือปกครองแบบใช้อำนาจ¹⁹²

ทั้งนี้ การใช้อำนาจทางปกครองของมหาเถรสมาคม และผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ จึงเป็นการใช้อำนาจในรูปแบบอำนาจบังคับบัญชาเหนือการกระทำ กล่าวคือมหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยและสั่งการทั้งก่อนและหลังวินิจฉัยกับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลได้ เพราะถือว่าเป็นผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือมหาเถรสมาคมใช้อำนาจวินิจฉัยสั่งการก่อนที่ผู้ใต้บังคับบัญชาจะออกคำวินิจฉัยสั่งการ โดยอาจจะเป็นการให้คำแนะนำหรือเป็นคำสั่งการของมหาเถรสมาคมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีอำนาจออกคำวินิจฉัยหรือสั่งการได้ในกรณีใดหนึ่งเป็นการเฉพาะก็ได้ ด้วยการออกเป็นมติมหาเถรสมาคม ตามมาตรา 20 ประกอบมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือในบางกรณีมหาเถรสมาคมใช้อำนาจออกเป็นมติหรือมีคำสั่งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาดำเนินการตามนั้นแล้วยังต้องรายงานผลไปยังผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นปกครองอีกด้วย

¹⁹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 16 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน 2557) หน้า 50.

¹⁹² *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 51.

การบังคับใช้พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 กับการใช้อำนาจทางปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครองของคณะสงฆ์ กล่าวคือ เพื่อวิเคราะห์ว่าการใช้อำนาจทางปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครองของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะต้องอยู่ภายใต้การบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ด้วยหรือไม่ เมื่อพิจารณาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 มาตรา 4 ที่ได้บัญญัติไว้ว่า

พระราชบัญญัตินี้ไม่ให้ใช้บังคับแก่

- (1) รัฐสภาและคณะรัฐมนตรี
- (2) องค์การที่ใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะ
- (3) การพิจารณาของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีในงานทางนโยบายโดยตรง
- (4) การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลและการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการพิจารณาคดี การบังคับคดี และการวางทรัพย์
- (5) การพิจารณาวินิจฉัยเรื่องร้องทุกข์และการสั่งการตามกฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกา
- (6) การดำเนินงานเกี่ยวกับนโยบายการต่างประเทศ
- (7) การดำเนินงานเกี่ยวกับราชการทหารหรือเจ้าหน้าที่ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ทางยุทธการร่วมกับทหารในการป้องกันและรักษาความมั่นคงของราชอาณาจักรจากภัยคุกคามทั้งภายนอกและภายในประเทศ
- (8) การดำเนินงานตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
- (9) การดำเนินกิจการขององค์การทางศาสนา

การยกเว้นไม่ให้นำบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้มาใช้บังคับแก่การดำเนินกิจการใดหรือกับหน่วยงานใดนอกจากที่กำหนดไว้ในวรรคหนึ่ง ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาตามข้อเสนอของคณะกรรมการวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง”

มองตามเจตนารมณ์ของมาตรา 4 วรรคแรก พระราชบัญญัตินี้ไม่ให้ใช้บังคับแก่ (9) การดำเนินกิจการขององค์การทางศาสนา เป็นข้อยกเว้นมิให้นำบทบัญญัติตามพระราชบัญญัตินี้มาบังคับใช้ในการดำเนินการขององค์การทางศาสนา โดยมีนักวิชาการด้านกฎหมายมหาชน ศาสตราจารย์ ดร. สุรพล นิติไกรพจน์ ได้อธิบายให้ความเห็นในเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า¹⁹³ การนำ

¹⁹³ ชาญชัย แสวงศักดิ์, **กฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง และความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่**, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2561), หน้า 27-30.

พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ไปบังคับใช้กับการใช้อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ๆ ทุกฉบับแล้ว แต่ยังมีข้อยกเว้นไว้ในมาตรา 4 เพื่อไม่ให้นำพระราชบัญญัติฉบับนี้ไปใช้บังคับกับองค์กรหรือการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งรวมถึงการดำเนินกิจการขององค์กรทางศาสนา เพราะการดำเนินกิจการขององค์กรทางศาสนาจะมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจทางปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครองตามตัวบทกฎหมายเฉพาะสำหรับภานั้น และโดยสภาพแล้วการดำเนินงานขององค์กรศาสนาจะมีลักษณะพิเศษ มีวิธีการหรือจุดมุ่งหมายเฉพาะในทางศาสนา ซึ่งจะมีความแตกต่างไปจากจุดมุ่งหมายของการใช้อำนาจทางปกครองในองค์กรของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐตามปกติ

ในกรณีที่กำลังมานี้ ศาลปกครองสูงสุดก็ได้วางแนวทางวินิจฉัยว่าการใช้อำนาจทางปกครองของมหาเถรสมาคมกับเจ้าอาวาสเป็นการใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กล่าวคือ คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 1/2545 และที่ 4/2545 เจ้าอาวาสมีคำสั่งห้ามพระภิกษุปฏิบัติกิจทางศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับฆราวาสโดยไม่ให้เหตุผลและระบุความผิดเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ในฐานะพระสังฆาธิการสั่งให้พระภิกษุรูปดังกล่าวปฏิบัติอย่างไรในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของสงฆ์อันเป็นการใช้อำนาจทางปกครองคณะสงฆ์และเป็นการสั่งในกิจการปกครองของคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 415/2548 มหาเถรสมาคม มีมติให้ผู้ฟ้องคดีพ้นจากตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร จึงเป็นเรื่องที่มหาเถรสมาคมใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ ในฐานะผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนเจ้าอาวาสตามที่กฎหมายกำหนด อันเป็นการใช้อำนาจปกครองคณะสงฆ์ และเป็นคำสั่งเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

อนึ่ง ตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 1/2545 และที่ 4/2545 และที่ 415/2548 จะได้วินิจฉัยว่าการใช้อำนาจทางปกครองของมหาเถรสมาคมและเจ้าอาวาสเป็นการใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แต่ได้วินิจฉัยแล้วว่าการใช้อำนาจทางปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ได้วางแนวทางไว้เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนหรือในกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปกครองคณะสงฆ์ที่สร้างเป็นระบบไว้ต่างหากแล้ว จึงไม่ใช่ข้อพิพาทอันเนื่องมาจากการกระทำทางปกครอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการใช้อำนาจบริหารที่ศาลปกครองมีอำนาจที่จะเข้าไปตรวจสอบได้ตามมาตรา 9 วรรคแรก แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ที่ศาลปกครองจะรับคำฟ้องไว้พิจารณาได้ ความเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกับสถานะทางกฎหมายขององค์กรตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กำหนดประเด็นวิเคราะห์ไว้ 2 ประเด็นคือ สถานะของผู้ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กับความเป็นเจ้าของรัฐ และสถานะของมหาเถรสมาคม

และความเป็นหน่วยงานทางปกครอง ตามมาตรา 3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

1) สถานะของผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์กับความเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามมาตรา 3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กล่าวคือ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กฎหมายได้กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ เช่น กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เป็นต้น ให้ถือว่าเป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์นั้นถือเป็นผู้ดำรงตำแหน่งตามความในประมวลกฎหมายอาญา¹⁹⁴ มาตรา 45¹⁹⁵ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยให้มีอำนาจตามกฎหมายในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ ความสงบเรียบร้อยขึ้นภายในคณะสงฆ์

อนึ่ง เมื่อพิจารณาตามมาตรา 20 ที่กำหนดให้คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม และต้องถูกจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายตราสามดวง อีกทั้งยังมอบอำนาจให้มหาเถรสมาคมสามารถออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ เพื่อจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ตามมาตรา 12 และมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 หรือตามกฎหมายอื่นในการใช้อำนาจทางปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครองไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ มหาเถรสมาคม ออกคำสั่ง วางระเบียบข้อบังคับ มีมติหรือออกประกาศที่อาจไปกระทบสิทธิหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระภิกษุ และประชาชนทั่วไปได้

ทั้งนี้ กรรมการมหาเถรสมาคมมีสถานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกรณกร การมหาเถรสมาคมจึงถือได้ว่าเป็นคณะกรรมการหรือบุคคลที่กฎหมายมอบอำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อบุคคล เช่น ประกาศมหาเถรสมาคม ลงวันที่ 30 สิงหาคม 2561 เรื่องวัดเป็นสถานที่ชุมนุมหรือสัมนานาหรือจัดกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดความไม่สงบและความแตกแยกเกิดขึ้นในสังคม ตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ คร.40/2562 เป็นต้น กรรมการมหาเถรสมาคมมีความหมายเป็น

¹⁹⁴ มาตรา 1 (16) ประมวลกฎหมายอาญา เพิ่มโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 22) พุทธศักราช 2558 “เจ้าพนักงาน” หมายความว่า บุคคลซึ่งกฎหมายบัญญัติว่าเป็นเจ้าพนักงานหรือได้รับแต่งตั้งตามกฎหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการ ไม่ว่าเป็นประจำหรือครั้งคราว และไม่ว่าจะได้รับค่าตอบแทนหรือไม่

¹⁹⁵ มาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามมาตรา 3¹⁹⁶ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ประกอบกับมาตรา 12 และมาตรา 15 ตีรแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ตามความเห็นแย้งขององค์คณะตุลาการในคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ คร. 40/2562

นอกจากนี้ ผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ในตำแหน่งอื่น คือ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ตามมาตรา 20/1 มาตรา 21 มาตรา 22 มาตรา 23 มาตรา 37 มาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประกอบกับกฎหมายมหาชนมาตรา 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์โดยกฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจหน้าที่ในการควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน สามารถให้ข้อแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชา จะเห็นได้ว่าบุคคลซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อบุคคล จึงมีสถานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยเช่นกัน ดังนั้น ผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ เช่น กรรมการเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส เป็นต้น จึงเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ตามมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประกอบกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (16) และกรรมการมหาเถรสมาคมยังเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามมาตรา 12 มาตรา 15 ตีร มาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ส่วนเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามมาตรา 20/1 มาตรา 21 มาตรา 22 มาตรา 23 มาตรา 37 และมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายมหาชนมาตรา 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบกับมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ที่ถือว่าเป็น คณะกรรมการหรือบุคคลซึ่งกฎหมายให้อำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อบุคคลเห็นแย้งขององค์คณะตุลาการในคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ คร. 40/2562 ที่ได้วินิจฉัยว่า มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพื่อให้ใช้อำนาจในการ

¹⁹⁶ มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พุทธศักราช 2542 “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หมายความว่า

- (1) ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง คณะบุคคลหรือผู้ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานทางปกครอง
- (2) คณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาท คณะกรรมการหรือบุคคลซึ่งมีกฎหมายให้อำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อบุคคล และ
- (3) บุคคลที่อยู่ในบังคับบัญชาหรือในกำกับดูแลของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐตาม (1) หรือ (2)

ปกครองคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมให้ใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงมีสถานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามความในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานะของพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในทางปกครองคณะสงฆ์เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ตามมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐในฐานะเป็นคณะกรรมการหรือบุคคลซึ่งมีกฎหมายให้อำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อบุคคลได้ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ผู้ศึกษาเห็นว่ามิใช่ข้อพิจารณา ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ในพิธีอุปสมบทจะมีอยู่ช่วงหนึ่งที่ต้องถามผู้มาขอบวชว่า “นะสิ ราชะกะโฏ” แปลว่า ท่านเป็นข้าราชการบริพารใช่หรือไม่ ถ้าปรากฏว่าเป็นข้าราชการบริพารจะมาอุปสมบทไม่ได้ ซึ่งบริบทของคำว่า “ข้าราชการบริพาร” ในปัจจุบัน หมายถึง ข้าราชการ เจ้าหน้าที่หรือพนักงานของรัฐ รวมถึงพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นบุคคลที่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจหน้าที่ทางฝ่ายบ้านเมือง ดังเช่นสังคมไทยทุกวันนี้การจะขอบวชได้ต้องมีหนังสือขอลาบวชอย่างเป็นทางการถูกต้องตามกฎหมาย มายืนยันต่อพระอุปัชฌาย์จึงจะบวชได้ แต่ในทางปฏิบัติกลับมีความย้อนแย้งกันเพราะเมื่อบวชเข้ามาแล้ว และได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์กลับมีกฎหมายบัญญัติให้เป็น “ข้าราชการบริพาร” คือ เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ถูกต้องตามกฎหมาย มาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งขัดเจตนารมณ์ของพระธรรมวินัย

ประการที่สอง ขอบเขตอำนาจหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ถือเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา มีหน้าที่จัดการความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัดซึ่งถือเป็นหน้าที่ทางศาสนาตามพระธรรมวินัย หรือมีภารกิจกำกับดูแลความประพฤติของสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ซึ่งมีความแตกต่างจากอำนาจหน้าที่ความเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาของทางฝ่ายบ้านเมือง และพระสงฆ์หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาญา หรือการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นเจ้าพนักงานกฎหมายอาญา โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณจากรัฐ เพราะพระสงฆ์ไม่มีความรู้หลักเกี่ยวกับการบริหารการเงิน แต่เวลาผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ เช่น เจ้าอาวาสบริหารงานภายในวัดผิดพลาดเพราะไม่มีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเจ้าพนักงานตามกฎหมายอาญาแต่จะต้องรับผิดชอบเหมือนกับพนักงานตามกฎหมายอาญาทุกประการตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น

ประการที่สาม เมื่อกฎหมายบัญญัติให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา มีสถานะทางกฎหมายเหมือนเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

อาญาของฝ่ายอาณาจักรทุกประการ แต่กลับไม่เคยได้รับสวัสดิการเหมือนที่เจ้าพนักงานตามกฎหมาย อาญาฝ่ายอาณาจักรได้รับก็ไม่มี เช่น สวัสดิการของครอบครัวรวมทั้งบิดามารดาในการดูแลรักษาพยาบาลก็ไม่มีให้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วลูกชายมีหน้าที่จะต้องสืบทอดวงศ์ตระกูล พ่อกับแม่ ต้องเสียสละลูกชายให้มาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมให้กับสังคมก็ควรที่จะได้รับการเยียวยาในส่วนนี้ เพราะการบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาไม่ขัดต่อหลักการของพระพุทธศาสนา อย่างกรณีฆาตกรรมจากการบิณฑบาต บุคคลที่สามารถรับประทานได้ก่อนมีเพียง “โจร” เพราะถ้าขัดขึ้นก็อาจมีอันตรายกับชีวิตได้ และ “บิดามารดา” อันถือว่าเป็นบุพการี ถ้านอกเหนือจากบุคคลเหล่านี้ ก็ต้องอาบัติ เป็นต้น

2) สถานะของมหาเถรสมาคมและความเป็นหน่วยงานทางปกครอง

ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กล่าวคือ มหาเถรสมาคมจัดตั้งขึ้นตามมาตรา 12 ทั้งยังให้มีอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ ตามมาตรา 20 และมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยสามารถใช้อำนาจทางปกครองหรือให้ดำเนินกิจการทางปกครองได้ตามกฎหมาย เพื่อความเป็นระเบียบ ความสงบเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ เมื่อพิจารณาตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) การใช้อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพื่อการปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครอง จึงเป็นการใช้อำนาจหน้าที่อันอยู่ใน ส่วนขององค์กรผู้ใช้อำนาจฝ่ายบริหาร แม้ว่ากฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยชัดแจ้งว่า มหาเถรสมาคมได้รับมอบอำนาจและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของฝ่ายบริหารก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติหรือตามกฎหมายการบังคับใช้ในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ กำหนดให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมตามกฎหมาย ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหรือส่วนราชการที่อยู่ในการบังคับบัญชาขึ้นตรง ต่อนายกรัฐมนตรี¹⁹⁷

เมื่อพิจารณาในประเด็นดังกล่าวนี้ มีข้อสังเกตว่า ในทางการนั้นจะใช้คำว่ารัฐเข้ามา เพื่ออุปถัมภ์พระพุทธศาสนา แต่ในทางปฏิบัติตามกฎหมายมาตรา 13 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้เข้ามาบังคับบัญชามหาเถรสมาคมด้วยการออกคำสั่ง หรือมอบนโยบายให้มหาเถรสมาคมผ่านมาทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในฐานะเป็นสำนัก เลขาธิการมหาเถรสมาคม เพื่อให้มหาเถรสมาคมรับนโยบายไปดำเนินการหรือปฏิบัติตามที่รัฐมนตรี

¹⁹⁷ พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2545

ประจำสำนักนายกรัฐมนตรีมีคำสั่งหรือมีนโยบายผ่านมาทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทั้งการดำเนินงานในภารกิจของมหาเถรสมาคมก็ยังคงได้รับบอกรับจากงบประมาณของแผ่นดิน

โดยสรุป ว่ากระบวนการวิธีการมุ่งหมายในการใช้อำนาจทางปกครองหรือดำเนินกิจการทางปกครองของคณะสงฆ์กับการใช้อำนาจทางปกครองของเจ้าหน้าที่รัฐตามปกติ แต่อำนาจหน้าที่หรือการปกครองของฝ่ายศาสนจักรมีบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดอำนาจหน้าที่ไว้เหมือนหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายอาณาจักรในลักษณะแบบเดียวกัน เช่น การใช้อำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการทางปกครองของมหาเถรสมาคมตามมาตรา 12 และมาตรา 15 ตี หรือ มาตรา 37 และมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นต้น

5.3 ปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุสงฆ์ในการดำเนินการสอบสวนคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามกฎหมายของ สปป.ลาว ได้กำหนดวิธีปฏิบัติไว้ในธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว (ฉบับดัดแปลงแก้ไข พ.ศ. 2547) โดยกำหนดแนวทางการพิจารณาเมื่อพระสงฆ์สามเณรต้องถูกกล่าวหาว่าคดีอาญาไว้ในหมวดที่ 6 คณะวินัยธรและธรรมนูญ มาตรา 22 คณะวินัยธรเป็นนิติบัญญัติสงฆ์มีหน้าที่เป็นเอกราชปฏิบัติหน้าที่ตามหลัก ศีลธรรม กฎหมายปราศจากอคติ และการดำเนินคดีในทางกฎหมายของราชอาณาจักรกัมพูชามีหลายยุคสมัยที่สะท้อนถึงกระบวนการยุติธรรม การบังคับใช้กระบวนการที่มีอยู่ตัดสินโทษทันที หรือมีใคร กลุ่มคนใดแตกกฎ หรือฝ่าฝืนกฎของสังคมจะพิจารณาลงโทษให้เห็นทันที การบังคับใช้กฎหมายในลักษณะนี้หากมองลึกลงไปในสภาพสังคมยุคนั้นเป็นแก้ปัญหาเชิงสังคม แต่ขาดกระบวนการในด้านเรื่องยุติธรรม และสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในยุคปัจจุบันการบังคับใช้กฎหมายย่อมคำนึงถึงสิทธิ และความเสมอภาคในการดำรงอยู่ของประชาชนมากขึ้นเห็นได้จากการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมาย จากหลักการปฏิบัติในการดำเนินคดีอาญาของทั้งสองประเทศ ทำให้เห็นถึงการเชื่อมโยงในการปกครองคณะสงฆ์ไทย ที่จำเป็นต้องวางหลักให้เกิดเหมาะสมแก่กาลสมัยและสอดคล้องตามรัฐธรรมนูญแห่งพุทธจักร¹⁹⁸ ประกอบกับการบังคับใช้ให้เกิดความสะดวกในการปฏิบัติภารกิจแก่คณะสงฆ์ไทย มหาเถรสมาคมที่เกิดขึ้นโดยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติ ฉบับดังกล่าว ได้ออกกฎเพื่อบังคับใช้ให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดัง กรณีกฎมหา

¹⁹⁸ คทาวิฑูร์ วีระวงษ์, การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับ แก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 56.

เถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2511) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม¹⁹⁹ ที่ออกมาบังคับใช้เพื่อปกป้องพระพุทธานามิให้เสียหายจากการปฏิบัติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุ อีกทั้งเพื่อความเป็นธรรมแก่พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาได้แก่ต่างเพื่อความบริสุทธิ์ในวัตรปฏิบัติแห่งตน แต่ถึงอย่างไรก็ตามถ้าหากพระภิกษุถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดและมีโทษตามกฎหมายบ้านเมืองก็ต้องถูกดำเนินคดีเสมือนว่าเป็นราษฎรผู้กระทำผิดทั่วไป และเพื่อมิให้กระทบต่อความสงบเรียบร้อยแก่สังคมเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่รับผิดชอบสามารถเข้าจัดการได้โดยตรง อันได้แก่จับกุม คุมขัง นำตัวส่งฟ้องศาลตามกระบวนการยุติธรรม ที่ผ่านมาได้เกิดคดีที่พระภิกษุตกเป็นผู้ต้องหา เป็นจำเลยและถูกดำเนินคดีจากฝ่ายราชอาณาจักร ตกเป็นข่าวแพร่สะพัดไปทั่วโลก²⁰⁰

ปัญหาของพระภิกษุที่ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ภายใต้มาตรา 29 และมาตรา 30 ที่ให้อำนาจดุลยพินิจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่พนักงานสอบสวน อัยการและศาล เพื่อดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ โดยไม่มีการไต่สวนทวนความจากฝ่ายพุทธจักรเสียก่อนว่ามีกระทำความผิดพระวินัยร่วมด้วยหรือไม่ ซึ่งปัญหาต่อมาอยู่ที่ว่าหลังปรากฏคำพิพากษาของศาลถึงที่สุดว่ามีได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาที่จะได้รับการปล่อยตัวไปซึ่งดูเหมือนว่าการจะให้พระภิกษุสละสมณเพศกระทำได้อย่างง่าย

กรณีมาตรา 29 ที่กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจเต็มเปี่ยมในการใช้อำนาจดุลยพินิจถ้าเห็นว่าไม่ควรปล่อยตัวก็สามารถบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศทันทีเสียก็ได้ และมาตรา 30 กรณีที่กำหนดให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศ เนื่องจากศาลมีคำสั่งขัง ซึ่งพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไต่สวนคำร้องต่อศาลขอหมายขังและศาลมีคำสั่งอนุญาต พระภิกษุนั้นก็ต้องสละสมณเพศก่อนนำตัวไปขังตามคำสั่งศาลต่อไป

ปัญหาดังกล่าวเป็นการบั่นทอนการสืบทอดอายุพระศาสนา จึงเห็นควรแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 29 เพื่อมิให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจดุลยพินิจเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรกำหนดให้ฝ่ายพุทธจักรต้องเข้าไปปรับตัวไว้ควบคุม เพื่อไต่สวนให้เป็นที่ประจักษ์เพื่อตัดสินลงโทษตามพระธรรมวินัยเสียก่อน หากทุกฝ่ายให้ความสำคัญอย่างแท้จริง ก็คงใช้เวลาในการไต่สวนเพื่อค้นหาความจริงให้ประจักษ์ก่อน เวลาที่ไม่นานนักต่อจากนั้นจึงนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง และควร

¹⁹⁹ นิคหกรรม หมายถึง ชื่อกรรมที่สงฆ์ทำแก่ภิกษุที่ควรปราบเพื่อให้เช็ดหลาบ อ่างถึงในราชบัณฑิตยสถาน, *เรื่องเดิม*, หน้า 586.

²⁰⁰ “จับพระผู้ใหญ่-สึกพระดัง: กวาดล้างเพื่อเร่งปฏิรูปศาสนา,” *ข่าวสด BBC ไทย* (25 พฤษภาคม 2561) ค้นวันที่ 4 พฤษภาคม 2566 จาก https://www.khaosod.co.th/bbc-thai/news_1128957

แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 30 ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งชั่ง จะทำได้เฉพาะพระภิกษุที่กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือเป็นกรณีที่ได้กระทำความผิดหรือต้องโทษอาญามาก่อน

ในกรณีที่พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา กฎหมายให้อำนาจดุลย พินิจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม อันได้แก่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่ เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว พนักงานสอบสวนก็มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้²⁰¹ หรือในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดียังไม่แล้วเสร็จ กฎหมายก็ให้อำนาจศาลมีคำพิพากษา หรือคำสั่งเพื่อดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสีย²⁰² โดยไม่มีการไต่สวนทวนความจากฝ่าย พุทธจักรเสียก่อนว่ามีการทำผิดพระวินัยร่วมด้วยหรือไม่ และไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการไต่สวนพิจารณา คดีแม้แต่อย่างใด ผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการทางกฎหมายที่กล่าวมานี้ ย่อมกระทบต่อความ มั่นคงของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และอาจเป็นการเปิดช่องให้กลุ่มบุคคลหนึ่งหรือบุคคลใดที่ไม่ ประสงค์ดีแจ้งข้อกล่าวหา ใส่ร้ายป้ายสีแก่พระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จนถึงขนาดต้องสละสมณ เพศ หรือแม้แต่เป็นข้อกล่าวหาที่ผู้ร้องทุกข์เชื่อว่าเป็นความจริงก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก็ดูจะไม่ เหมาะสมเท่าที่ควรจะเป็น การบังคับพระภิกษุให้สละสมณเพศก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดย ขาดหลักความคุ้มครองที่สมควรแก่กรณีนั้นโดยยึดโยงถึงความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชน ซึ่งเป็น ความละเอียดอ่อนที่ส่งผลกระทบจิตใจกลายเป็นวิกฤติการณ์ ที่ต้องหาแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่ง กระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมและเป็นธรรม นำมาซึ่งประโยชน์แห่งการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อขจัด เสียซึ่งประเด็นที่เป็นอุปสรรค นำพาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

²⁰¹ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 มาตรา 29 บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดถูก จับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงาน สอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้ พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้”

²⁰² พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 มาตรา 30 บัญญัติว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละ สมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

5.4 ปัญหาการกลับคืนสมณเพศของพระภิกษุสงฆ์เมื่อผ่านกระบวนการพิสูจน์แล้วว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด

กรณีดังกล่าวข้างต้นปรากฏตามคำพิพากษาของศาลถึงที่สุดว่าพระภิกษุผู้เป็นจำเลยมิได้กระทำความผิด ตามที่ผู้กล่าวหาที่จะได้รับการปล่อยตัวไปหากต่อมาจากนั้นถ้าประสงค์จะกลับเข้ามาครองผ้ากาสาวพัสตร์ก็ต้อง เริ่มเข้าสู่พิธีอุปสมบทใหม่อีกครั้ง ดังกรณีต่อไปนี้

การที่พระภิกษุเหล่านั้นไม่ได้กระทำความผิดตามหลักพระธรรมวินัยหรือการตัดสินอธิกรณ์นั้นไม่ถูกต้อง ตามพระธรรมวินัยแต่กฎหมายทางโลกใช้อำนาจบังคับให้พระภิกษุนั้นต้องลาสิกขา ก็ทำให้เกิดความเสียหายให้กับพระธรรมวินัยด้วยเช่นกันเพราะเป็นการบังคับให้พระภิกษุลาสิกขาทั้ง ๆ ที่ไม่มีความผิด ดังเช่นกรณี พระพิมลธรรม (อจ อาสภเถร) ในครั้งที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ ท่านเป็นพระภิกษุที่มีผลงานทางศาสนาในหลาย ๆ ด้านเช่น การก่อตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การก่อตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์การขอพระอาจารย์ชั้นธัมมาจริยะจากประเทศพม่ามาช่วยสอนพระอภิธรรมปิฎกในเมืองไทย การส่งพระภิกษุไปศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อต่อปริญญาโทและปริญญาเอก ท่านได้เข้าร่วมการทำปฏิญญาสงฆ์ที่ประเทศพม่าและได้รับตำแหน่งอรรคมหาบัณฑิต และยังก่อตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อีกด้วย²⁰³

กรณีเรื่องที่เกิดขึ้นกับพระพิมลธรรม ซึ่งมีหลายเรื่องต่างกรรมต่างวาระกัน คือท่านถูกกล่าวหาว่าอยู่เบื้องหลังไบปลิวิโจมตีสมเด็จพระสังฆราช พระสังฆนายก ท่านยังถูกกล่าวหาว่า เสพเมถุนทางเวจมนรคกับศิษย์ภายในวัดและทำอชฌาจารปล่อยสุกษะ ซึ่งคณะกรรมการสงฆ์ได้ลงความเห็นว่าคุณท่านกระทำความผิดสมเด็จพระสังฆราชจึงมีพระบัญชาให้พระพิมลธรรมสึกจากความเป็นพระภิกษุ แต่ พระพิมลธรรมได้ทำหนังสือขอชี้แจงความบริสุทธิ์ของตนเองแต่กลับไม่ได้รับโอกาสดังกล่าว ต่อมานายกรัฐมนตรีได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีถอดพระพิมลธรรมออกจากสมณศักดิ์ในราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 49 วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2503 ความว่า “ด้วยพระพิมลธรรม (อจ อาสภ) ฝ่าฝืนไม่ยอมปฏิบัติตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งคณะสังฆมนตรีได้พิจารณาแล้วมีมติว่าไม่สมควรจะได้ดำรงอยู่ในสมณศักดิ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ถอดพระพิมลธรรมออกเสียจากสมณศักดิ์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป”²⁰⁴

²⁰³ เกษม ทกานนท์ และอัมพร ศิริเวชศาสตร์, *เรื่องเดิม*, หน้า 31-42.

²⁰⁴ วีรชน, *เบื้องหลังการปลด พระพิมลธรรมและพระศาสนโสภณ* (พระนคร: สามมิตร, 2515), หน้า 65-66.

พระพิมลธรรม เมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรมจากองค์การคณะสงฆ์ จึงไปขอพึ่งกระบวนการยุติธรรมทางศาลแทน ซึ่งในที่สุดพยานปากสำคัญ ได้สารภาพว่าตนได้แจ้งความเท็จ พระพิมลธรรมมิได้ละเมิดพระธรรมวินัยตามที่ตนกล่าวหาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม คณะตำรวจได้ตั้งข้อหาท่านว่า

“ท่านมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และกระทำผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักรอันเป็นความผิดอาญามีโทษร้ายแรงถึงขั้นประหารชีวิต” สมเด็จพระสังฆนายก จึงมีคำสั่งให้สึกพระพิมลธรรม ด้วยเหตุผลว่าเพื่อความสะดวกต่อการสืบสวนคดี และเพื่อรักษาความปลอดภัยแห่งชาติและพระพุทธศาสนาไว้ พระพิมลธรรม จึงต้องจำพรรษาอยู่ในห้องขังตำรวจสันติบาลกอง 1 และยังคงปฏิบัติธรรมอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเขียน หนังสือแสดงความจำนงที่ยังครองเพศบรรพชิตใจความว่า “ถึงแม้ว่าจะมีผู้มีใจโหดร้ายทารุณแย่งชิงผ้ากาสาวพัสตร์ของกระผมไป กระผมก็จะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ชุดอื่นแทน ซึ่งกระผมมีสิทธิตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย จึงขอให้ท่านเจ้าคุณผู้รู้เห็นอยู่ ณ ที่นี้โปรดทราบและเป็นสักขีพยานให้แก่กระผมตามคำปฏิญาณนี้ด้วย”²⁰⁵

เวลาผ่านไป 5 ปี หลังเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ ศาลทหารกรุงเทพได้นัดให้โจทก์และจำเลยมาฟังคำพิพากษาคัดสินคดีเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2509 ก่อนจะพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัว พระพิมลธรรม พ้นข้อหา เรื่องนี้จึงกลายเป็นคดีประวัติศาสตร์ขององค์การคณะสงฆ์มาจนถึงทุกวันนี้ หลังจากจำพรรษาอยู่ที่สันติบาลาราม (ห้องขังตำรวจสันติบาลกอง 1) ถึง 5 พรรษา และพ้นข้อกล่าวหาออกมาใน พ.ศ. 2509 ศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและฆราวาสได้ยื่นเรื่องขอความเป็นธรรมให้แก่พระพิมลธรรม ด้วยการให้ท่านกลับคืนสู่ตำแหน่งกรรมการสภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและกลับคืนสู่ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ ดังเดิม ในวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2524 รวมเวลาดังแต่ต่อสู้กับความอยุติธรรมจนถึงวันได้รับสมณศักดิ์และตำแหน่งกลับคืน นานถึง 21 ปี²⁰⁶

จากเหตุการณ์ที่ศาลได้รับรองความบริสุทธิ์อดีตพระพิมลธรรมแล้วนั้น ผู้คนต่างมีความสงสัยต่อคดีพระพิมลธรรมเป็นอย่างมาก มีการชุมนุมเรียกร้องขอความเป็นธรรมให้ท่าน เช่น การขอให้เพิกถอนพระบัญชาความผิดคิดการขอพระราชทานสมณศักดิ์กลับคืน ขอคืนตำแหน่งเจ้าอาวาสดังเดิม 21 ปี คืนสู่สมณศักดิ์ 18 พฤษภาคม 2518 รัฐบาล มรว.ศีกฤทธิ์ ปราโมช ได้ดำเนินการ “ขอพระราชทานยศ” คืนถวายแก่อดีตพระพิมลธรรม พร้อมกับทำพิธีขอขมาต่อพระพิมลธรรม แทนรัฐบาลไทยในอดีตที่ได้ก่อกรรทำเชืงไว้กับท่าน 28 สิงหาคม 2533 ผลจากความบริสุทธิ์ในครั้งนีทำให้พระพิมลธรรม

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

²⁰⁶ “อาชญากรรม: พลิกแพมคดีดัง,” **คมชัดลึก** (15 สิงหาคม 2556), ค้นวันที่ 10 พฤษภาคม 2566 จาก http://www.komchadluek.net/detail/20091211/40887/พระพิมลธรรม_ผจญมารคดีประวัติศาสตร์วงการสงฆ์.html

ได้รับความเจริญงอกงามในทางพระพุทธศาสนา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นถึงสมเด็จพระราชาคณะที่"สมเด็จพระพุฒาจารย์" ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

อีกเรื่องหนึ่งที่คล้ายกันก็คือกรณีคดีทุจริตเครื่องราชอิสริยาภรณ์ซึ่งเกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2529 เมื่อสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีพบว่ามีข้าราชการขอรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับ พ.ศ. 2529 ในส่วนผู้ทำคุณประโยชน์ในทางราชการจำนวนกว่า 750 ราย ที่ได้บริจาคเงินสิ่งของให้วัด และโรงเรียนต่าง ๆ โดยมีใบอนุญาตจำนวนเงินกว่า 1,400 ล้านบาทต่อเค้าวว่า มีความไม่ถูกต้อง เพราะจากการสุ่มตรวจพบว่าไม่ได้รับของบริจาคตามที่ระบุไว้ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นจึงสั่งการให้ตามติดกรณีนี้ให้ถึงที่สุดจนกระทั่งมีการจับกุมบุคคลหลายกลุ่ม แต่ผู้เกี่ยวข้องที่กระทบความรู้สึกของประชาชนมากคือ “พระราชปัญญาโกศล” หรือ “เจ้าคุณอุดม” รองเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส เนื่องจากเป็น พระเถระผู้ใหญ่ และถูกควบคุมตัวในเพศบรรพชิต จึงกลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ก่อนที่ท่านจะถูกจับกุมและฝากขังที่ สน.นางเลิ้ง

พระราชปัญญาโกศลให้สัมภาษณ์ว่าจะขอลาสิกขาเพื่อรักษาสถาบันสงฆ์ ไว้โดยขอร้องตำรวจ 3 ข้อคือ 1) ขอลาพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ในวัดเทพศิรินทร์ฯ 2) ขอกราบไหว้พระประธาน และ 3) ขอให้จัดเสื้อผ้าฆราวาสให้ด้วย พระราชปัญญาโกศล กล่าวพร้อมน้ำตาว่าสิ่งที่ทำนั้นทำด้วยความบริสุทธิ์ใจมาโดยตลอด แต่กลับได้รับสิ่งที่ตรงกันข้าม เรื่องราวทั้งหมดเกิดจากคนใกล้ชิด ที่ทำให้เสียหาย อย่างไรก็ดี ตำรวจได้นำใบอนุญาตซึ่งมีการแก้ไขตัวเลข จาก 500 บาท เป็น 50,000 หรือ 500,000 บาท และยังตรวจพบว่ามี การซื้อบ้านให้กับผู้เกี่ยวข้อง หลังการสอบสวน จับกุมและสืบพยานกว่าร้อยปาก เนื่องจากคดีมีเรื่องเงินมาเกี่ยวข้องนับหมื่นล้านบาทจึงใช้เวลาพิจารณาถึง 17 ปี ศาลชั้นต้นได้พิพากษา จำเลย 5 คน จาก 16 คน มีความผิดรวม 152 กระทง จำคุกคนละพันกว่าปี คดีหนักสุดเกือบ 3,000 ปี แต่ให้จำคุก 50 ปี โดยมีการยกฟ้อง 3 คน เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2548

ในที่สุดศาลฎีกา อ่านคำพิพากษาเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ .ศ. 2556 โดยมีประเด็นที่พิจารณา ความจากพระเถระชั้นผู้ใหญ่ว่าเจ้าคุณอุดมเป็นรองเจ้าอาวาสได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ดูแล

ในส่วนของเมรุและสุสานหลวงไม่ได้ดูแลในส่วนของการยื่นคำขอเครื่องราชฯ จึงยังฟังไม่ได้ว่าไปร่วมสนับสนุน หรือไปร่วมกระทำความผิดในฐานะเป็นเจ้าพนักงานใช้อำนาจในตำแหน่งโดยมิชอบเพื่อให้บุคคลใดมอบให้หรือหามาให้ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์แก่ตนเอง คำตัดสินดังกล่าวจึงถือเป็นการสิ้นสุดคดีที่มีการสืบพยานและใช้เวลาในชั้นศาลกว่า 25 ปี มีการเปลี่ยนพนักงานอัยการหลายคนจำเลยในคดีนี้ เสียชีวิตไปแล้ว 9 คน ผู้พิพากษาเสียชีวิต 1คน และทนายความเสียชีวิต 4 คน²⁰⁷ คำพิพากษาศาลฎีกา

²⁰⁷ “พลิกแฟ้มอาชญากรรม,” **ไทยรัฐ** (21 กรกฎาคม 2557) ค้นวันที่ 10 พฤษภาคม 2566 จาก<http://www.thairath.co.th/content/351246>

จึงสรุปว่าพระราชปัญญาโกศลไม่มีความผิดตามกฎหมายแต่ในความเป็นจริงท่านได้ลาสิกขาไปจาก
พระธรรมวินัยทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีความผิดแต่อย่างใด

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

จากเหตุการณ์ในหลากหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในสังคมไทย ได้สะท้อนภาพหลายอย่างให้ทุกคนในสังคมได้เห็นและเรียนรู้ แต่ยังมีอีกภาพหนึ่งในช่วงระยะหลังคือภาพแห่งความมือคดของเจ้าหน้าที่ภาครัฐซึ่งเป็นไปในการด่วนสรุปข้อกล่าวหาว่ากระทำความผิด ไม่นำพากระบวนการเข้าสู่การสืบสวนทางพระธรรมวินัย และหลักปฏิบัติทางกฎหมาย แต่จนถึงปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ยังไม่ได้รับการแก้ไขหรือเยียวยาและยังมีผู้ไม่หวังดีบางกลุ่ม บางคนได้ร่วมก่อการณให้เกิดภาพแห่งความเสียหายแก่สงฆ์ โดยอาจมีความมุ่งหวังในการเข้ามาทำลายศรัทธา ทำลายความน่าเชื่อถือ และทำลายความเป็นสถาบันที่สำคัญของชาติให้อ่อนแอลง เพื่อหวังผลในอนาคตหลายท่าน หลายคนเคยคิดที่จะช่วยป้องกัน หรือหาแนวทาง หามาตรการในการป้องกัน และปกป้องพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการที่คิดว่าเหมาะสม และเกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และประเทศชาติ ภาพเหตุการณ์ทั้งเรื่องที่เกิดในกรณี พระพิมลธรรม และเรื่องที่เกิดในปัจจุบัน เช่นอดีตกรรมการมหาเถรสมาคมหลายรูปตามที่เป็นข่าวจนเกิดเป็นคดี ที่มีคำพิพากษาไปแล้วก็มี และอาจมีเกิดขึ้นซ้ำรอยเดิมในอนาคตอีกก็ได้ トラบใดที่ยังไม่มีมาตรการหรือแนวทางป้องกันของการก้าวล่วงเขตแดนแห่งกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการ การปกป้องสถาบันหลักทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมรดกสำคัญยิ่งของชาติ จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยที่มีสายเลือดรักแผ่นดินและร่วมกันสร้างจิตวิญญาณแห่งความเป็นไทย

จากกรณีที่พระสงฆ์ถูกกล่าวหาว่าละเมิดวินัยอย่างร้ายแรงถึงขั้นให้สละสมณเพศ และกระทำความผิดอาญา และฝ่ายบ้านเมืองเข้าไปบังคับให้พระภิกษุเหล่านั้นต้องลาสิกขา ทำให้เกิดความเสื่อมเสียกับพระสงฆ์ ทั้งที่ยังไม่ได้พิสูจน์ข้อกล่าวหาเหล่านั้น การที่พระสงฆ์ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งกฎหมายให้อำนาจดุลยพินิจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม อันได้แก่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว พนักงานสอบสวนก็มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ หรือในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดียังไม่แล้วเสร็จ กฎหมายก็ให้อำนาจศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเพื่อดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสีย โดยไม่มี

การไต่สวน สืบสวนจากฝ่ายคณะสงฆ์เสียก่อนว่ามีการทำผิดพระวินัยร่วมด้วยหรือไม่ เพื่อป้องกันผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการทางกฎหมาย ที่ส่งผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และอาจเป็นการเปิดช่องให้กลุ่มบุคคลหนึ่งหรือบุคคลใดที่ไม่ประสงค์ดีแจ้งข้อกล่าวหา ใส่ร้ายป้ายสีแก่พระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จนถึงขนาดต้องสละสมณเพศ หรือแม้แต่เป็นข้อกล่าวหาที่ผู้ร้องทุกข์เชื่อว่าเป็นความจริงก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก็ยังไม่เป็นไปจามเจตนากรมแห่งกฎหมาย การบังคับพระภิกษุให้สละสมณเพศก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยขาดหลักความคุ้มครองที่สมควรแก่เหตุ และขาดการยึดโยงถึงความเชื่อความศรัทธาของประชาชน ซึ่งเป็นความละเอียดอ่อนที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจ จึงจำเป็นต้องหาแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมและเป็นธรรม นำมาซึ่งประโยชน์แห่งการปกครองคณะสงฆ์ และเพื่อขจัดเสียซึ่งประเด็นที่เป็นปัญหาอุปสรรค นำพาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

จากกรณีวิเคราะห์พบว่า ก่อนมีศาลปกครองนั้น ได้มีการยื่นฟ้องคดีความอันเนื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ระหว่างองค์กรพระพุทธศาสนาด้วยกันเองหรือองค์กรพุทธศาสนากับบุคคลอื่นหรือหน่วยงานอื่นเป็นจำนวนมากต่อศาลยุติธรรม ซึ่งศาลยุติธรรมก็รับคำฟ้องไว้พิจารณา จึงมีคำสั่งและคำพิพากษาศาลฎีกาในคดีดังกล่าวเป็นจำนวนมากซึ่งทำให้เห็นวากอนมีศาลปกครองการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังถูกควบคุมตรวจสอบโดยศาลยุติธรรม แต่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังมีศาลปกครองก็คือศาลปกครองไม่รับคำฟ้องในกรณีดังกล่าวไว้พิจารณา ตามคำสั่งของศาลปกครองสูงสุดที่ 1/2545 และที่ 4/2545 โดยศาลใหญ่เหตุผลว่า คณะสงฆ์หรือองค์กรพระพุทธศาสนานั้น มีกระบวนการเยียวยาและสร้างความเป็นธรรมภายในองค์กรที่เหมาะสมเป็นระบบดีแล้วศาลปกครองไม่จำเป็นต้องเข้าไปควบคุมการใช้อำนาจดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตว่าศาลปกครองมิได้แยกแยะการกระทำขององค์กรพระพุทธศาสนามี 2 แดน คือ แดนที่อาศัยพระธรรมวินัยโดยเฉพาะ ซึ่งศาลปกครองไม่ควรเข้าไปควบคุมตรวจสอบ และแดนที่อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งศาลปกครองไม่อาจจะปฏิเสธการควบคุมตรวจสอบได้เลย เนื่องจากเป็นการใช้อำนาจตามกฎหมายของฝ่ายปกครอง

แนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยที่เป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา การบัญญัติหรือการแก้ไขกฎหมายเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนา เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน พบว่าสมควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และมาตรา 30

- 1) เพื่อมิให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจดุลยพินิจเพียงฝ่ายเดียว
- 2) ควรกำหนดให้ฝ่ายตัวแทนพระสงฆ์เข้าไปรับตัวไว้ควบคุมเพื่อให้กระบวนการไต่สวนเป็นที่ประจักษ์และเป็นการรักษาความยุติธรรมแก่พระสงฆ์ ในกรณีการควบคุมพระสงฆ์ โดยหลักตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรค 2 ที่กำหนดว่า “ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึง

ที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” มีอาจกระทำได้ เพราะผู้ถูกกล่าวหาอ้างถึงว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ในการนี้มหาเถรสมาคมควรออกประกาศ หลักเกณฑ์ในทางปฏิบัติ และกำหนดให้มีสถานที่เหมาะสมในการคุมขัง หรือกักบริเวณจนกว่าคดีจะถึงที่สุด และตามกฎหมายสหประชาชาติ ได้กล่าวถึงความเชื่อของสหประชาชาติว่าจะยึดมั่นในสิทธิมนุษยชนขั้นมูลฐานในศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง และชนชาติน้อยใหญ่ต่าง ๆ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความมั่นคงและความสงบสุข สหประชาชาติจึงส่งเสริมความเคารพและรักษาไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐานของมวลชน โดยไม่มีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษาหรือศาสนา ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของสหประชาชาติ จึงได้มีการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) ซึ่งได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดี หลักอ้างตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 89/1²⁰⁸ ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นระหว่างสอบสวนหรือพิจารณา เมื่อพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายขังร้องขอหรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะมีคำสั่งให้ขังผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานที่อื่นตามที่บุคคลดังกล่าวร้องขอ หรือตามที่ศาลเห็นสมควรนอกจากเรือนจำก็ได้ โดยให้อยู่ในความควบคุมของผู้ร้องขอ หรือเจ้าพนักงานตามที่ศาลกำหนด ในการนี้ ศาลจะกำหนดระยะเวลาตามที่ศาลเห็นสมควรก็ได้ ในการพิจารณาเพื่อมีคำสั่งตามวรรคหนึ่ง ศาลจะดำเนินการไต่สวนหรือให้ผู้เสียหาย หรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องตามหมายขังคัดค้านก่อนมีคำสั่งก็ได้สถานที่อื่นตามวรรคหนึ่งต้องมีใช้สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน โดยมีลักษณะตามที่กำหนดในกฎกระทรวงซึ่งต้องกำหนดวิธีการควบคุมและมาตรการเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นด้วยเมื่อศาลมีคำสั่งตามวรรคหนึ่งแล้ว หากภายหลังผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ปฏิบัติตาม วิธีการหรือมาตรการตามวรรคสามหรือพฤติการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป ให้ศาลมีอำนาจเปลี่ยนแปลง คำสั่งหรือให้ดำเนินการตามหมายขังได้ มาตรา 90²⁰⁹ เมื่อมีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกคุมขังในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใด โดยมีขอบด้วยกฎหมาย บุคคลเหล่านี้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลท้องถิ่นที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาขอให้ปล่อย คือ (1) ผู้ถูกคุมขังเอง (2) พนักงานอัยการ (3) พนักงานสอบสวน (4) ผู้บัญชาการเรือนจำหรือพัศดี (5) สามี ภริยา หรือญาติของผู้นั้น หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขัง เมื่อได้รับคำร้องดังนั้น ให้ศาล

²⁰⁸ มาตรา 89/1 เพิ่มโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา (ฉบับที่ 25) พุทธศักราช 2550

²⁰⁹ มาตรา 90 เพิ่มโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2550

ดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าศาลเห็นว่า คำร้องนั้นมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เป็นที่พอใจแก่ศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที

3) การใช้ดุลยพินิจของกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่

(1) ต้นน้ำคือ พนักงานสอบสวน

(2) กลางน้ำคือ พนักงานอัยการ

(3) และปลายน้ำคือ ศาล ไม่ควรนำแต่หลักกฎหมายมาประกอบการพิจารณา

วินิจฉัยเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงหลักพระธรรมวินัย มาประกอบการพิจารณาในเรื่องการสละสมณเพศ ซึ่งในมาตรา 29 และ 30 มีข้อความเกี่ยวระหว่างกฎหมายบ้านเมืองและพระธรรมวินัย การใช้ดุลยพินิจเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม พนักงานสอบสวนที่มีอำนาจตามกฎหมายต้องนำหลักการทั้ง 3 ประการคือ 1) หลักพระธรรมวินัย 2) จารีตทางสงฆ์ 3) และกฎหมายบ้านเมือง มาประกอบด้วย ซึ่งสาระสำคัญของการใช้ดุลยพินิจตามมาตรา 29 คือ 1) การที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเห็นไม่สมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม และหรือพนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ และ 2) การที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมีอำนาจใช้ดุลยพินิจให้ปล่อยตัวชั่วคราว” และมาตรา 30 คือ 1) เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล และ 2) การให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

6.2 ข้อเสนอแนะ

การใช้อำนาจทางกฎหมายที่ไม่เป็นตามหลักแห่งนิติรัฐ ย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งปัญหาในทางปฏิบัติอีกมากมายหลายประการ เช่นในกรณีการให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม อันได้แก่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการในการปล่อยชั่วคราว พนักงานสอบสวนก็มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ กรณีเช่นนี้ ควรให้มีคณะบุคคลเป็นผู้พิจารณาวินิจฉัย ก่อนที่จะส่งเรื่องไปยังศาล และใช้กระบวนการพิจารณาสืบสวนสอบสวนจากคณะสงฆ์ให้ทราบข้อเท็จจริงก่อน จากนั้นจึงใช้กระบวนการยุติธรรมตามหลักกฎหมายบ้านเมือง หากนำหลักตามมาตรา 89/1 มาตรา 89/2 มาตรา 106 มาตรา 107 ประกอบมาตรา 120 จะเห็นภาพชัดเจนว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการทำเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดมาโดยตลอด ในประเด็นที่ว่า หากไม่มีการสอบสวน พนักงานอัยการจะฟ้องคดีต่อศาลไม่ได้ การปฏิบัติของพนักงานสอบสวนหรืออัยการในอดีตที่ผ่านมา จึงเป็นโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย การที่จะทำให้พระสงฆ์ได้รับความเป็นธรรมจึงมีความเป็นอย่างยิ่ง เพื่อสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย และพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต กรณี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น พระพิมลธรรม ได้ถูกทางการกล่าวหาว่าต้องปาราชิก และเป็นคอมมิวนิสต์ และถูกบังคับสึกเป็นฆราวาส ถูกจำคุกที่กองบังคับการตำรวจสันติบาลอยู่หลายปี จนกระทั่งศาลทหารสามารถพิสูจน์ได้ว่าข้อกล่าวดังกล่าวเป็นความเท็จ และตัดสินยกฟ้องในเวลาต่อมา²¹⁰ นอกจากนี้ยังมี กรณีเงินทอนวัด และเรื่องที่เกิดขึ้น ณ วัดยางงาม หมู่ที่ 3 อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อพระภิกษุรูปหนึ่งได้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาข่มขืนกระทำชำเราผู้เสียหายคนหนึ่ง และได้ถูกดำเนินคดี จึงถูกบังคับต้องสละสมณเพศเสียก่อน ต่อมาผลการพิสูจน์จากแพทย์ปรากฏว่าผู้เสียหายไม่ได้ถูกข่มขืนกระทำชำเราแต่อย่างใด เรื่องดังกล่าวจึงเป็นความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง และเชื่อว่ายังมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบังคับสละสมณเพศของพระภิกษุที่เกิดขึ้นในประเทศไทยอีกมาก และผลพิสูจน์ปรากฏว่าพระภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ หากจะต้องผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมในทางกฎหมาย ควรมีการยุติธรรมการตัดสินคดีของพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงมีข้อเสนอว่า ศาลปกครองควรเข้ามาควบคุมการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยแยกการกระทำขององค์กรพระพุทธศาสนาออกเป็น 2 แขนงดังกล่าวข้างต้นและควบคุมการใช้อำนาจขององค์กรพระพุทธศาสนาเฉพาะกรณีที่เป็นการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักนิติรัฐและเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) หากมีกรณีละเมิดวินัยอย่างร้ายแรงจนถึงให้สละสมณเพศ ให้ดำเนินการได้ตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด
- 2) การพิจารณาคดีที่ใช้กับพระสงฆ์ควรเป็นระบบไต่สวน ซึ่งให้อำนาจศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมในคดีนอกเหนือไปจากที่คู่ความเสนอต่อศาลได้ เพื่อให้พระภิกษุได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดี
- 3) ก่อนที่จะพนักงานอัยการจะส่งสำนวนไปยังศาล ให้มีคณะกรรมการชุดหนึ่งไม่น้อยกว่า 9 รูป/คน เป็นมีคณะดำเนินการสืบสวนหรือพิจารณาในเบื้องต้น จำนวนคณะกรรมการให้เป็นไปตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด
- 4) การพิจารณาสืบสวนในเบื้องต้น และการกันไว้เป็นพยาน ให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้กำหนด และให้รวมถึงสถานที่ที่เหมาะสมจะเป็นวัดหรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อไม่ให้เสียสมณสารูป และ

²¹⁰ รุจิระ บุนนาค, “คดีอาญากับการสละสมณเพศ,” **แนวหน้า** (22 มิถุนายน 2561), ค้นวันที่ 24 มิถุนายน 2566 จาก <https://www.naewna.com/business/columnist/35878> อ้างถึงใน สมชาย บุญคงมาก และภุณณัช รัตนชัย, *เรื่องเดิม*, หน้า 22.

5) คดีใหญ่ที่เป็นที่สนใจของคนทั่วไปให้เชิญองค์การพุทธศาสนาทั่วโลกร่วมสังเกตการณ์ด้วยทุกครั้ง

6) สมควรแก้ไขและปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้มีมาตรฐานที่จะนำสู่กลไกการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ในกรณีการใช้อุบายพินิจพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ

7) สมควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการปกครอง พ.ศ. 2539 และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ให้สามารถเข้าควบคุมการกระทำขององค์กรพระพุทธศาสนาในกรณีที่เกิดขึ้นที่จะนำความเสียหายแก่พระศาสนาได้ ด้วย ความเห็นเพิ่มเติมว่า มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 บัญญัติให้ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่ง ในคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และโดยที่มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพื่อให้ใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมให้ใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงมีสถานะ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามนัยมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เมื่อไม่มีบทบัญญัติใด ยกเว้นมีให้มหาเถรสมาคมไม่อยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ดังนั้น คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำโดยใช้อำนาจตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็น การออกกฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดของมหาเถรสมาคมและหน่วยงานทางพระพุทธศาสนา ย่อมอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองทั้งสิ้น

8) สมควรให้มหาเถรสมาคมออกกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยเรื่องวิธีการลงโทษบุคคล คณะบุคคลที่จงใจใส่ร้ายป้ายสีพระสงฆ์ คณะสงฆ์ทั้งในทางแพ่งและทางอาญา และวิธีปฏิบัติในกรณีที่เกิดคดีใหญ่ที่เป็นเหตุนำมาซึ่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และกิจการคณะสงฆ์โดยกำหนดให้มีผู้ตรวจการของคณะสงฆ์ เพื่อให้เป็นองค์กรที่ควบคุมการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐองค์กรทางพระพุทธศาสนา และองค์กรอื่น ๆ รายละเอียดให้เป็นไปตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด

9) สมควรแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 29 เพื่อมิให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจอุบายพินิจเพียงฝ่ายเดียว ควรกำหนดให้คณะสงฆ์เข้าไปปรับตัวไว้ควบคุมเพื่อสืบสวนมูลเหตุแห่งข้อเท็จจริงว่าผู้ถูกกล่าวได้กระทำความผิดหรือไม่ ต่อจากนั้นจึงนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบ้านเมือง และควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 30 ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งชั่ง จะกระทำได้เฉพาะพระภิกษุที่กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือเป็นกรณีที่ได้เคยกระทำความผิดหรือต้องโทษอาญามาก่อน และสามารถอุทธรณ์เพื่อต่อสู้ในกระบวนการยุติธรรมจนกว่าคดีจะสิ้นสุด

บรรณานุกรม

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	พระครูปริยัติวิราภรณ์
ประวัติการศึกษา	นักธรรมชั้นเอก, ป.ธ.4 รัฐศาสตร์ (ร.บ.) นิติศาสตร์ (น.บ.) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต (รป.ม.)
ประสบการณ์การทำงาน	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อชะแงงวิทยา พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน ประธานเขตการศึกษา สามัญ เขต 9 พ.ศ. 2547 - ปัจจุบัน กรรมการยกร่าง พรบ.การศึกษาพระปริยัติธรรม วิทยากรเครือข่ายปฏิรูปการศึกษา ผู้ประเมินภายนอก สมศ พ.ศ. 2562 - 2568 ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดีเด่น พ.ศ. 2542 รางวัลเสมอธรรมจักร สาขาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม. **ประวัติศาสตร์ลาว (ดึกดำ บันปัจจุบัน)**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2543.
กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการยุติธรรมเพื่อคนจน**. ค้นวันที่ 12

กรกฎาคม 2565 จาก <http://www.geocities.com/rightfreedom/academic>
กุลพล พลวัน. **พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขและเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร:
วิญญูชน, 2538.

กมลชัย รัตตสกาวงศ์. ความชอบด้วยกฎหมาย ความมิชอบด้วยกฎหมายและผลบังคับทางกฎหมาย
ของนิติกรรมทางปกครองตามกฎหมายเยอรมัน ใน **รวมบทความเนื่องในโอกาสครบรอบ**
84 ปี ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนดุล. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

เกรียงไกร เจริญนาวัฒน์. **หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2547.

เกษม ทกานนท์ และอัมพร ศิริเวชศาสตร์. **ชัยชนะ พระพิมลธรรม คดีประวัติศาสตร์สงฆ์ไทย**.

พระนคร: บรรณาการ, 2509.

ข่าวสด BBC ไทย. จับพระผู้ใหญ่-สึกพระดั่ง: กวาดล้างเพื่อเร่งปฏิรูปศาสนา. (25 พฤษภาคม 2561).
ค้นวันที่ 4 พฤษภาคม 2566 จาก https://www.khaosod.co.th/bbc-thai/news_1128957

คทาวัธ วิระวงษ์. **การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ**
ฉบับ แก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

คณิง ภาชัย และคนอื่น ๆ. **โครงการศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิผู้ต้องหาจำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา**.
เสนอต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา. ม.ป.พ.: ม.ป.ท, 2540. อ้างถึงใน ธานิศ เกศวพิทักษ์.

คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร
พับลิชชิง, 2561.

คมชัดลึก. อาชญากรรม: พลิกแพมคดีดัง. (15 สิงหาคม 2556). ค้นวันที่ 10 พฤษภาคม 2566 จาก
[http://www.komchadluek.net/detail/20091211/40887/พระพิมลธรรม ผจญมารคดี](http://www.komchadluek.net/detail/20091211/40887/พระพิมลธรรม ผจญมารคดีประวัติศาสตร์วงการสงฆ์.html)
ประวัติศาสตร์วงการสงฆ์.html

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพมหานคร: อรุณ, 2534.

จิรนิติ หะวานนท์. **สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญาตามรัฐธรรมนูญ**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2544.

เฉลิมพล พลมุข. เงินทอนวัด. **มติชน** (19 พฤษภาคม 2562). ค้นวันที่ 3 พฤษภาคม 2566 จาก
https://www.matichon.co.th/columnists/news_1498998

ชาญชัย แสวงศักดิ์. **กฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง และความรับผิดชอบของ**
เจ้าหน้าที่. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2561.

ชาติ ชัยเดชสุริยะ. **มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.** กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา, 2549.

ชีพ จุลมนต์. **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา; รวมบทความวิชาการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ 12 “ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ.”** กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2557.

ณรงค์ ใจหาญ. **การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา. ใน รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย.** กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2546.

दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ. **การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา** รายงานวิจัยเสนอต่อศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.

दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ. **การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 22 (กันยายน-ธันวาคม 2558): 48.**

ไทยรัฐ. พลิกแพมอาชญากรรม. (21 กรกฎาคม 2557). ค้นวันที่ 10 พฤษภาคม 2566 จาก <http://www.thairath.co.th/content/351246>

ธานีศ เกศวพิทักษ์. **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1.** กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามพับลิชชิ่ง, 2561.

ธีรชน. **เบื้องหลังการปลด พระพิมพ์ลธรรมและพระศาสนโสภณ.** พระนคร: สามมิตร, 2515.

ธีรสุทธิ พันธฤทธิ. **การรับฟังและชั่งน้ำหนักพยานแวดล้อมกรณี: ศึกษากรณีคดีฆาตกรรมนางผัดพร บุญเกษมสันติ. วารสารวิชาการอาชญาวิทยาและนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ. 4 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561): 39.**

นพนินิ สุริยะ. **สิทธิมนุษยชน: แนวคิดและการคุ้มครอง.** กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2559.

นภานา อนุพงศ์พัฒน์. **คณะสงฆ์ยุคปัจจุบัน. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 14 (มกราคม-เมษายน 2550): 60.**

บรรเจิต สิงคะเนติ. **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2522.

บรรเจิต สิงคะเนติ. **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 4.** กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555.

- บริษัทดีเอฟดีแอล (ประเทศไทย) จำกัด. ข้อมูลกฎหมายของประเทศกัมพูชาและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม การเมืองและความมั่นคงของประเทศกัมพูชา. รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562.
- บุศผา อัครพิมาน. หลักกฎหมายทั่วไป. ใน **รวมบทความทางวิชาการ เล่ม 1: กฎหมายปกครอง ภาคสารบัญญัติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, 2548.
- ปกป้อง ศรีสนิท. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับสิทธิที่ไม่อาจถูกพักใช้ได้. **วารสารกฎหมาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. 34 (กันยายน 2559): 5-6.
- ปกป้อง ศรีสนิท. **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2563.
- ปกป้อง ศรีสนิท. **สิทธิของปวงชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ: หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์**. ค้นวันที่ 13 กรกฎาคม 2665 จาก <https://www.the101.world/presumption-of-innocence/>
- ประมวลกฎหมายอาญา เพิ่มโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2558. **ราชกิจจานุเบกษา**. 132, 10ก (13 กุมภาพันธ์ 2558).
- ปราณี สุขศรี. **การคุ้มครองสิทธิของข้าราชการโดยศาลปกครอง : ศึกษาการอ้าง “เหตุผล” ในการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการ**. สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ปิยะบุตร แสงกนกกุล. **กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองกัมพูชา: จากความขัดแย้งทางการเมืองสู่การสถาปนาประชาธิปไตย**. รายงานฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน 2557.
- พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีม, 2552).
- พระมหาไชว์ ผลเจริญ. **การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามหลักธรรมาภิบาล**. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2553.
- พระมหาอิสสระ ญาณิสสร (ชัยภักดิ์). **วิถีพระพิมพ์ธรรม โคนขัง 5 ปีคดีคอมมิวนิสต์-ความมั่นคง คู่ศาลทหารยกฟ้อง ชี้ว่าบริสุทธิ์**. ค้นวันที่ 3 พฤษภาคม 2566 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_17563
- พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2522. **ราชกิจจานุเบกษา**. 96, 64 (29 เมษายน 2522).
- พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547. **ราชกิจจานุเบกษา**. 121, 79ก (23 ธันวาคม 2547).

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2525. **ราชกิจจานุเบกษา**. 99, 80 (11 มิถุนายน 2525).

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. **ราชกิจจานุเบกษา**. 97,115 ฉบับพิเศษ (31 ธันวาคม 2505).

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535. **ราชกิจจานุเบกษา**. 109, 16 (5 มีนาคม 2535).

พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545. **ราชกิจจานุเบกษา**. 119, 99ก (2 ตุลาคม 2545).

พระศรีธาดู สิ่งประทุหม, มณีมัย ทองอยู่ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพุทธศาสนาสัมัยสังคมนิยมในลาว. **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 6** (กันยายน-ธันวาคม 2553): 84.

พูนศักดิ์ ชูตาภา. **ปัญหาการบริหารงานของมหาเถรสมาคม ศึกษาปัญหาด้านการจัดโครงสร้างองค์กร**. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระวินัยปิฎก เล่ม 1 ภาค 1 มหาวิภังค์ ปฐมภาค และอรรถกถา**.

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536).

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557. **ราชกิจจานุเบกษา**. 131, 55ก (22 กรกฎาคม 2557).

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. **ราชกิจจานุเบกษา**. 124, 47ก (24 สิงหาคม 2550).

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.

รายงานของ Human Rights Watch ประจำปี 2013. ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/cambodia>

รายงานของ Human Rights Watch ประจำปี 2014. ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/cambodia>

รายงานของ Human Rights Watch ประจำปี 2015. ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.hrw.org/world-report/2015/countrychapters/cambodia>

รายงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) ประจำปี 2015. ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก

http://cambodia.ohchr.org/WebDOCs/DocReports/3-SG-RA-Reports/A_HRC_30_58_AEV.pdf

รายงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) ประจำปี 2014. ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก

http://cambodia.ohchr.org/WebDOCs/DocReports/3-SG-RA-Reports/A-HRC-27-70_en.pdf

รายงานของสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (OHCHR) ประจำปี 2013.

ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก

http://cambodia.ohchr.org/WebDOCs/DocReports/3-SG-RA-Reports/A-HRC-24-36_en_SR_report_2013_ENG.pdf

รุจิระ บุนนาค. คดีอาญาเกี่ยวกับการสละสมณเพศ. **แนวหน้า**. (22 มิถุนายน 2561). ค้นวันที่ 24 มิถุนายน 2566 จาก <https://www.naewna.com/business/columnist/35878>

ฤทัย หงส์สิริ. **ศาลปกครองและการดำเนินคดีในศาลปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. 2535.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538.

สถาบันพระสงฆ์สงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือพระสงฆ์สงฆ์**. ค้นวันที่ 18 กรกฎาคม 2565 จาก

<https://skm.onab.go.th/th/content/category/detail/id/510/iid/4646>

สมคิด เลิศไพฑูรย์. หลักความได้สัดส่วน. **วารสารนิติศาสตร์**. 20 (ธันวาคม 2533): 99-100.

สมชาย บุญคงมาก และภุณณัช รัตนชัย. ปัญหาการสละสมณเพศของพระภิกษุ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505: ศึกษากรณี การใช้อำนาจดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นายเรืออากาศ**. 6 (ธันวาคม 2561): 12-24.

สมพร พรหมหิตาธร. **อาญาวัด อาญาบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2539

สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลปกครอง. **เอกสารวิชาการ เรื่อง หลักความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลปกครอง, ม.ป.ป.

หยุด แสงอุทัย. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

หยุด แสงอุทัย. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: ประกายพริก, 2542.

องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว. **ธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว**. เวียงจันทน์: เอกสารถ่ายสำเนา, 2547.

อักษราทร จุฬารัตน. บทบาทใหม่ศาลปกครองไทยในการสัมมนาใหญ่ประจำปี ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 ของสถาบันสัญญาธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หัวข้อ “นิติรัฐ” ในสังคมไทย. **วารสารวิชาการศาลปกครอง**. 8 (มกราคม-เมษายน 2552): 4-6.

แอล ดูปลาตร์ และวิจิตร ลุสิตานนท์. **คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช 2477 กฎหมายลักษณะพยานและจิตตวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. 2561.

- Amnesty International, **Cambodia 2022**, Retrieved July 18, 2022 from <https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/cambodia/report-cambodia/>
- Coralie, Ambroise-Castérot and Philippe Bonfils, **Procédure Pénale**. 2nd ed. Paris: PUF, 2018.
- Halvorsen, Vidar. Is it Better that Ten Guilty Persons Go Free than that One Innocent Person be Convicted? **Criminal Justice Ethics** (Winter/Spring 2014): 3-13. อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท. **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2563.
- Helie, Faustin. **Traité de l'instruction criminelle, ou Théorie du Code d'instruction criminelle. De la police judiciaire**. 2nd éd. Paris: H. Plon, 1866. quoted in Pradel, Jean. **Procédure Penale**. 11th éd. Paris: Cujas, 2002.
- Jörg, Menzel. Cambodia. From Civil War to a Constitution to Constitutionalism? In Claupeter, Hill; Jörg, Menzel (Eds.). **Constitutionalism in Southeast Asia Vol.2: Reports on National Constitutions**. Germany: Konrad-AdenauerStiftung, 2008.
- Maurice, Gaillard (Sous la direction de). **Droit Constitutionnel Cambodgien**. Presses Universitaires du Cambodge, 2005. อ้างถึงใน ปิยะบุตร แสงกนกกุล. **กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองกัมพูชา: จากความขัดแย้งทางการเมืองสู่การสถาปนานิติรัฐประชาธิปไตย**. รายงานฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.
- Nelson Brian. **The Cambridge Introduction to French Literature**. Cambridge United Kingdom: Cambridge University Press, 2015.
- Pradel, Jean. **Procédure Penale**, 11th éd. Paris: Cujas, 2002.
- Serge, Guinchard and Buisson, Jacques. **Procédure Penale**. 2nd ed. Paris: Litec, 2002.
- Super-Doctor. **พระพุทธรูปศาสนากับการเมือง (สมควรที่จะบัญญัติเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่)**. ค้นวันที่ 26 พฤษภาคม 2558 จาก <http://4.bp.blogspot.com/>
- UN Kheang and SO Sokbunthoeun. Cambodia's Judiciary. Heading for Political Judicialization? In Dressel Bjorn (Eds.). **The Judicialization of Politics in Asia**. Milton Park Abingdon Oxon: Routledge, 2012.